

Verkkoviha

Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot,
toimintamuodot ja motiivit

Tuija Saresma, Reeta Pöyhtäri, Aleks Knuutila, Heidi Kosonen, Marko Juutinen,
Paula Haara, Urho Tulonen, Kaarina Nikunen, Jenita Rauta

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2022:48

tietokayttoon.fi

Verkkoviha

Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit

Tuija Saresma, Reeta Pöyhtäri, Alekski Knuutila,
Heidi Kosonen, Marko Juutinen, Paula Haara, Urho Tulonen,
Kaarina Nikunen, Jenita Rauta

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-298-5

ISSN pdf: 2342-6799

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Verkkoviha

Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot, toimintamuodot ja motiivit

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:48

Kustantaja	Valtioneuvoston kanslia		
Tekijä/t	Tuija Saresma, Reeta Pöyhtäri, Alekski Knuutila, Heidi Kosonen, Marko Juutinen, Paula Haara, Urho Tulonen, Kaarina Nikunen, Jenita Rauta.		
Kieli	suomi	Sivumäärä	205
Tiivistelmä	<p>Hankkeessa tutkittiin verkkovihan tuottajia ja levittäjiä määrällisesti (verkostoanalyysi, some-aineiston luokittelu) ja laadullisesti (teemat ja retoriikka). Heidän toimintatapojaan ja motiivejaan tarkasteltiin teemahaastatteluin, internet-etnografialla ja verkkokyselyllä. Tietoa tuotettiin myös rangaistavan vihapuheen tekijöistä ja heidän verkostoistaan.</p> <p>Viestinnän sisällön, toimintatapojen ja tapahtumapaikkojen tarkastelun perusteella tuottajat ja levittäjät luokiteltiin ideologisesti, affektiivisesti ja performatiivisesti motivoituneisiin vihapuhujiin. Limittäisillä ryhmillä on eri päämääriä ja viestit kohdistetaan eri yleisöille. Verkkovihaa tuotetaan sekä organisoidusti että spontaanisti. Organisoituneita tuottajia on vähän. Yleisö kierrättää viestejä moninkertaistaen niiden näkyvyyden. Anonymyymeja tunnuksia luodaan kertakäyttöä varten.</p> <p>Viharikosten määrä on laskenut ja vihapuherikosten määrä kasvanut. Suurin osa rangaistavasta vihapuheesta on yksittäisten henkilöiden tekemää. Pieni osa on keskenään verkostoituneita äärioikeistolaisessa liikehdinnässä toimivia avainhenkilöitä.</p> <p>Vihapuheen kitkemiseen ehdotamme toimenpiteiksi tutkimustiedon tuottamista, verkkovihan tuottajien ja levittäjien tukimuotoja, tietoisuuden lisäämistä verkkovihan levittämisestä, verkkokeskustelujen seuranta, some-alustojen vastuunkantoa, poliisin lisäresursseja ja vuoropuhelun edistämistä.</p> <p>Julkaisu on läpikäynyt ulkopuolisen tieteellisen arvioinnin.</p>		
Klausuuli	Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa.(tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.		
Asiasanat	tutkimus, tutkimustoiminta, verkostoanalyysi, viharikokset, vihapuhe, verkkoviha, verkkokeskustelu, demokratia, poliittinen toiminta, sananvapaus, sosiaalinen media		
ISBN PDF	978-952-383-298-5	ISSN PDF	2342-6799
Julkaisun osoite	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-298-5		

Näthat Nätverk av personer som producerar och sprider hatretorik, deras verksamhetsformer och motiv

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2022:48

Utgivare Statsrådets kansli

Författare Tuija Saesma, Reeta Pöyhtäri, Alekski Knuutila, Heidi Kosonen, Marko Juutinen, Paula Haara, Urho Tulonen, Kaarina Nikunen, Jenita Rauta.

Språk finska **Sidantal** 205

Referat I projektet undersöktes personer som producerar och sprider näthat kvantitativt (nätverksanalys, klassificering av material i sociala medier) och kvalitativt (teman och retorik). Deras tillvägagångssätt och motiv granskades genom temaintervjuer, internetnografi och nätenkät. Vi producerade även uppgifter om personer och deras nätverk som spred straffbar hatretorik.

Utgående från en granskning av innehållet, tillvägagångssätten och händelseplatserna klassificerades personerna som producerade hatretoriken i ideologiskt, affektivt och performativt motiverade hatretoriker. Överlappande grupper har olika syften, och meddelandena riktas till olika mottagargrupper. Näthatet sprids både organiserat och spontant. De organiserade hatretorikerna är få. Allmänheten låter meddelandena cirkulera och flerdaldigar då synligheten. Anonyma beteckningar skapas för engångsbruk.

Antalet hatbrott har minskat och antalet hatretorikbrott har ökat. Enskilda personer står för största delen av den straffbara hatretoriken. En liten del är nyckelpersoner som agerar i den högerextremistiska rörelsens nätverk.

Våra förslag till åtgärder för att rensa ut hatretoriken är att producera forskningsdata, finna stödformer för personer som producerar och sprider näthat, öka medvetenheten om näthat, följa upp diskussionerna på nätet, kräva att de sociala medieplattformarna bär sitt ansvar, ge polisen mer resurser och främja dialog.

Publikationen har genomgått en extern vetenskaplig utvärdering.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan.(tietokaytoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt.

Nyckelord forskning, forskningsverksamhet, demokrati, hatretorik, näthat, politisk aktivitet, social media, yttrandefrihet

ISBN PDF 978-952-383-298-5

ISSN PDF 2342-6799

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-298-5>

Online Hate The networks, practices and motivations of the producers and distributors of hate speech

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2022:48

Publisher Prime Minister's Office

Author(s) Tuija Saresma, Reeta Pöyhtäri, Aleksi Knuutila, Heidi Kosonen, Marko Juutinen, Paula Haara, Urho Tulonen, Kaarina Nikunen, Jenita Rauta.

Language Finnish **Pages** 205

Abstract The project examined the producers and disseminators of hate speech quantitatively (network analysis, classification of messages) and qualitatively (rhetorical and content analysis). Their practices and motives were explored through thematic interviews, internet ethnography and an online survey. We also studied the perpetrators of criminalised hate speech and their networks.

We classified producers and distributors as ideologically, affectively, and performatively motivated, based on where and how they act. These overlapping groups have distinct goals and they target different audiences. Hate speech is produced both in an organised way and spontaneously. There are few organised producers. Their audience shares their messages, multiplying their visibility. Anonymous accounts are created for single use.

While the number of hate crimes has decreased, the number of hate speech crimes has increased. Criminalised hate speech is mostly done by individuals. A small proportion of the perpetrators are highly connected and influential in far-right movements.

To reduce hate speech, we propose the following policies: produce data for research, offer support for hate speech producers and disseminators, raise awareness about hate speech practices, monitor online discussions and prevent hate speech, make social media platforms take responsibility, increase police resources, and promote dialogue.

This publication has undergone an external scientific review.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokayttoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords research, research activities, democracy, freedom of speech, hate speech, online hate, political agency, social media

ISBN PDF 978-952-383-298-5 **ISSN PDF** 2342-6799

URN-address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-298-5>

Sisältö

Lukijalle johdannoksi	10
1 Vihapuheen käsitteestä ja sen tutkimisesta	12
1.1 Vihapuhe ja verkkoviha demokratian uhkana.....	12
1.2 Vihapuheen määrittelemisen vaikeus.....	15
1.2.1 Monitahoinen käsite.....	15
1.2.2 Vihapuhe lainsäädännössä ja arkisessa puheessa.....	18
1.2.3 Käsitteen laajuus on sen heikkous ja vahvuus	19
1.3 Verkkoviha-hankkeen tavoitteet	22
2 Aineistot ja menetelmät	24
2.1 Vähemmistöjä herjaavat viestit suomalaisessa digitaalisessa mediassa	28
2.1.1 Käytetty aineisto	29
2.1.2 Herjaussanoja sisältävien viestien luokittelu	30
2.1.3 Muut verkostanalyysissä käytetyt menetelmät	32
2.2 Laadullinen analyysi	33
2.2.1 Internet-etnografia	33
2.2.2 Sisällönanalyysi	38
2.2.3 Teemahaastattelut.....	40
2.2.4 Verkkokysely	41
2.3 Viharikostilastokatsaus.....	42
2.4 Pohdintaa tutkimusaineistojen ja -menetelmien kattavuudesta ja rajoituksista	43
2.5 Tutkimusetiikka	45
3 Aiempi tutkimus	48
4 Vihapuheen kontekstit – some-alustojen toiminnasta	58
5 Vähemmistöjä herjaavat viestit suomalaisessa digitaalisessa mediassa	63
5.1 Herjausviestien ja nimimerkkien määrä.....	64
5.1.1 Viestien jakautuminen alustojen välillä	65
5.1.2 Jatkuvasti käytetyt nimimerkit.....	66

5.1.3	Nimimerkkien pysyvyys eri alustoilla	67
5.1.4	Nimimerkkien määrän ajallinen muutos.....	68
5.2	Nimimerkkien väliset verkostot.....	69
5.2.1	Ryhmät Suomi24.fi:ssä.....	70
5.2.1.1	Vihapuheen tuottajien toimintatapoja Suomi24:ssä	74
5.2.2	Ryhmät Facebookissa.....	75
5.2.2.1	Vihapuheen tuottajien toimintatapoja Facebookissa.....	78
6	Nettivilian tuottajat ja sisältö: internet-etnografiaa	80
6.1	Vihaviestinnän alustat ja tapahtumaympäristöt	82
6.2	Vihaviestinnän leviäminen ja dynamiikka	83
6.3	Vihapuheviestijöiden motiivit	85
6.3.1	Ideologisesti motivoituneet vihapuhujat.....	86
6.3.2	Affektiivisesti motivoitunut vihapuhe.....	89
6.3.3	Performatiivisesti motivoituneet vihapuhujat	90
6.4	Vihapuhujat toimijoina ja heidän toimintaansa laukaisevia tekijöitä	91
6.4.1	Kokemus heikko-osaisuudesta.....	93
6.4.2	Kokemus uhatuksi tulemisesta	94
6.4.3	Voimaantuminen ja erottautuminen.....	96
7	Verkkovihä toiminnassa – tapausanalyyskejä eri alustoilta	97
7.1	Visuaalinen verkkovihä.....	97
7.2	Facebookin vihapuhe luo viholliskuvaa ja vahvistaa yhteisöä.....	100
7.3	Affektiivista trollaamista Twitterissä – tapaus Regina Vanto	101
7.4	Partisaani.com ja verkkovihan transnationaali kierrättäminen	105
7.5	Ei-normatiiviset sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaukset pilkan kohteena.....	107
7.6	Naisten ulkonäköä halvennetaan kaikilla alustoilla	108
7.7	Teemat sekoittuvat: Keskustelua kristinuskosta, muslimeista ja ateismista Suomi24-alustalla.....	110
8	Teemahaastattelut – (kokemus)asiantuntijoiden näkökulmia vihapuheen tuottamiseen	113
8.1	Elina Izarran ja Katja Tähjän ”entisten vihaajien” haastattelut kuvaavat verkon voimaa.....	113
8.2	Tutkija Karin Creutz: Vihapuheen tuottajien kanssa keskustelu voi avartaa käsityksiä puolin ja toisin.....	115

8.2.1	Vihaviestejä lähettelevät kaikenlaiset ihmiset.....	116
8.2.2	Viestittäjien motiivit.....	117
8.2.3	Miten saada vihaviestien lähettäminen loppumaan.....	118
8.3	Esa Holappa – ideologisen vihanlietsonnan taustavoimana on pelko.....	119
8.3.1	Pelko ja viha.....	120
8.3.2	Järjestäytynyttä toimintaa.....	121
8.4	Ylikomisario Jari Taponen: Vihapuhe toisen pelkona ja turvallisuushkana.....	122
8.4.1	Sananvapaudesta ja oikeusturvasta.....	123
8.4.2	Poliisi somessa.....	124
8.4.3	Pelon lietsonta on turvallisuushka.....	125
8.5	Anonyymit entiset ja nykyiset vihapuhujat ja verkon ”hyvikset”.....	126
8.5.1	Rasistinen verkkokirjoittelu kumpuaa kuulumattomuuden kokemuksesta.....	127
8.5.2	”Hyviksen” hommissa: ”tuhmia saa pikkuisen kiusata”.....	128
8.5.3	Muutos on käynnissä.....	130
8.5.4	Anonyymius vaiko ei?.....	130
8.5.5	Johtopäätöksiä anonyymeista vastauksista.....	131
8.6	Tunteet ja kuulumisen tarve vihapuheen taustalla.....	132
8.6.1	Toiseuttaminen ja vihollisen luominen.....	135
8.6.2	Sukupuolen merkitys.....	136
8.6.3	Eristäminen radikalisoi.....	138

9 Rangaistava vihapuhe: epäilty tekijä, tekopaikat ja verkostot 140

9.1	Viharikokset ja rangaistava vihapuhe.....	141
9.1.1	Viharikostilastojen trendit 2016–2020.....	142
9.1.2	Vihapuhurikosten päätyyppien tunnusmerkistöt.....	144
9.1.3	Suurin osa langettavan tuomion saaneista viharikoksista on vihapuhurikoksia.....	145
9.1.4	Vihapuhurikoksesta epäiltyjä yhdistäviä taustatekijöitä.....	146
9.2	Tekopaikat.....	151
9.3	Verkostoanalyysi.....	154
9.3.1	Analyysin lähtökohdat.....	154
9.3.2	Tulokset.....	157
9.3.3	Verkostot ja niiden väliset kytkökset.....	159
9.3.4	Pohdinta.....	161
9.4	Yhteenvetoa viharikostilastojen pohjalta.....	162

10	Vihan verkoissa – yhteenvetoa	165
10.1	Vihapuheen tuottamisen ja tutkimisen reunaehdot	167
10.2	Vihapuheen ja verkkovihan tuottajia ja levittäjiä motivoivat tekijät	170
10.3	Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot ja toimintatavat	172
11	Kuinka päästä irti vihan verkoista? Pohdintaa ja toimenpide- ehdotuksia	176
11.1	Verkkovihan toimintalogiikkaan puuttuminen	177
11.2	Kuulumisen kokemusten tukeminen	180
11.3	Toimenpide-ehdotuksia ja suosituksia	181
	Lähteet	187
	Liitteet	203

Infolaatikat

Incelit ja ätmit, s. 73
Facebookin algoritmit ja superkäyttäjäongelma, s. 79
Tokenube, s. 87–88
Nettistriimaaminen, s. 92
Maalittaminen, s. 105

Kuvat

Kuva 1, s. 31	Kuva 14, s. 146
Kuva 2, s. 65	Kuva 15, s. 147
Kuva 3, s. 66	Kuva 16, s. 148
Kuva 4, s. 67	Kuva 17, s. 148
Kuva 5, s. 67	Kuva 18, s. 149
Kuva 6, s. 70	Kuva 19, s. 150
Kuva 7, s. 76	Kuva 20, s. 152
Kuvat 8 ja 9, s. 100	Kuva 21, s. 153
Kuva 10, s. 142	Kuva 22, s. 153
Kuva 11, s. 143	Kuva 23, s. 158
Kuva 12, s. 143	Kuva 24, s. 161
Kuva 13, s. 145	

Taulukot

Taulukko 1, s. 25–26
Taulukko 2, s. 32
Taulukko 3, s. 70–71
Taulukko 4, s. 76
Taulukko 5, s. 97
Taulukko 6, s. 148
Taulukko 7, s. 149

LUKIJALLE JOHDANNOKSI

Vihapuhe on aihe, joka herättää tunteita ja jakaa mielipiteitä. Käsitteenä vihapuhe on varsin politisoitunut. Suuri osa ihmisistä on huolissaan vihapuheesta, mutta julkisessa keskustelussa esitetään varsin äänekkäästikin myös ilmiötä väheksyviä näkemyksiä. Suhtautuminen vihapuheeseen on polarisoitunut: osa kaipaa tiukempia toimia vihapuheen hillitsemiseksi, kun taas toiset pelkäävät vihapuheen vastaisten toimien väistämättä kaventavan sananvapautta ja tarkoittavan jopa sensuuria.

Vihapuhe vaikuttaa ihmisten toimintaan ja yhteiskunnalliseen ilmapiiriin. Tarkastelemme vihapuhetta ja verkkovihaa sen erityisenä ilmenemismuotona sellaisena kuin se tämän hetken keskustelukulttuurissa ja erityisesti sosiaalisessa mediassa näyttäytyy. Suuntaamme huomionamme vihapuheen tuottajiin, joita on tutkittu vasta vähän, sekä niihin alustoihin ja verkostoihin, joissa he toimivat.

Tämän raportin otsikossa korostuu sana verkkoviha. Tällä tavoin korostamme sitä, että vaikka vihapuhe ilmiönä on vanha, ja vaikka sitä esiintyy kaikkialla siellä, missä ihmiset kohtaavat, merkittävä osa vihapuheesta tapahtuu nykyisin internetissä. Verkkoviha on sekä arkipuheeseen että kansainväliseenkin tutkimukseen vakiintunut käsite. Se kattaa vihapuhe-käsitettä laajemmin myös esimerkiksi visuaalisen vihan levittämisen ja maalittamisen. Verkkoviha-sanalla emme kuitenkaan viittaa yksinomaan verkossa tuotettavaan ja levitettävään vihapuheeseen. Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostojen analyysi on keskeinen osa tutkimustamme. Tarkastelemme vihapuheen verkostoitumista sekä laajan kvantitatiivisen aineiston, internet-etnografian että viharikosepäilyjen tilastollisen analyysin avulla. Emme siis tarkoita verkkovihasta puheessamme vain digitaalista vihapuhetta, vaan verkkoviha on tässä yhteydessä laajemmin ymmärrettävä ilmiö, johon liittyy vihapuhetta myös internetin ulkopuolella, ja johon verkostoituminen liittyy olennaisesti.

Me tämän raportin kirjoittajat olemme tutkineet vihapuhetta pitkään. Kiistanalaista aihetta tutkiessamme tiedämme asettuvamme mahdollisesti itse arvostelun ja jopa sanallisten hyökkäysten kohteeksi. Jos tutkijoina vaikenisimme, eleen voisi tulkita välinpitämättömyydeksi, piittaamattomuudeksi tai hiljaiseksi hyväksynnäksi. Vaikenemisen

sijaan koemme velvollisuudeksemme osallistua mahdollisesta meihin kohdistuvasta asiattomastakin arvostelusta huolimatta verkkovihasta käytävään tieteelliseen ja kansalaiseskusteluun. Vihapuheen tutkiminen on tärkeää kaikkien sananvapauden turvaamiseksi.

Tutkimus on toteutettu Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimuskeskuksen, Tampereen yliopiston mediatutkimuksen ja Poliisiammattikorkeakoulun tutkijoiden yhteistyönä. Tutkimuksen suunnittelusta ja toteutuksesta vastasi työryhmä yhdessä. Työnjako oli karkeasti seuraava: Vihapuheen ja verkkovihan käsitteestä, aiemmasta tutkimuksesta ja vihapuheen konteksteista sekä alustojen ominaisuuksista kirjoittivat (aakkosjärjestyksessä) väitöskirjatutkija Paula Haara, tutkijatohtori Heidi Kosonen, professori Kaarina Nikunen, yliopistotutkija Reeta Pöyhtäri ja hankkeen vastaava tutkija, yliopistonlehtori Tuija Saresma. Verkostoanalyysin ja tietokoneavusteisen luokittelun avulla tehdyn kartoituksen toteutti tutkijatohtori Alekski Knuutila. Internet-etnografiaa on koko hankkeen keston ajan tehnyt projektitutkija Urho Tulonen, joka toteutti myös kyselyn yhdessä Paula Haaran ja Tuija Saresman kanssa. Tapaustutkimukset ovat suurimmaksi osaksi Tuija Saresman ja Heidi Kososen käsialaa; myös Urho Tulonen osallistui niiden kirjoittamiseen. Tuija Saresma teki ja kirjoitti useimmat teemahaastattelut, Heidi Kosonen muutamia. Tilastoista ja rangaistavan vihapuheen epäillyistä tekijöistä ja tekopaikoista vastasivat projektitutkija Marko Juutinen ja tutkija Jenita Rauta Poliisiammattikorkeakoulusta. Käytännössä kaikkia hankkeen osia ja erityisesti tutkimuksen yhteenvettoa on työstyetty yhdessä.

Kiitämme kaikkia tämän raportin laatimisessa auttaneita. Kiitos ohjausryhmälle, johon kuuluivat puheenjohtaja Tarja Mankkinen ja tämän siirryttyä toisiin tehtäviin ensin Heidi Kankainen, sitten Hanna Nykänen sisäministeriöstä, Milla Aaltonen oikeusministeriöstä, Alekski Kirjonen oikeusministeriöstä, Eeva Koivunen sisäministeriöstä, Heidi Lempiö sisäministeriöstä, Marja Pulkkinen opetus- ja kulttuuriministeriöstä ja Hanna-Miina Sihvonen sisäministeriöstä. Kiitos Jyväskylän yliopiston humanistis-yhteiskuntatieteelliselle tiedekunnalle sekä musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitokselle taloudellisesta tuesta, jonka avulla saatoimme palkata projektitutkijan ja tutkimusavustajan sekä hankkeen alkuvaiheessa myös projektipäällikön. Kiitos Anu Kettuselle korvaamattomasta avusta hallinnon kiemuroissa ja Miia Tikalle raportin huolellisesta oikolukemisesta, kommentoinnista ja taittamisesta. Kiitos kannustuksesta kollegoille, jotka kommentoivat hanketta ja käsikirjoitusta Jyväskylän nykykulttuurin tutkimuskeskuksen ja Tampereen yliopiston mediatutkimuksen seminaareissa sekä eri konferensseissa. Lämmin kiitos Katja Tähjälle ja Elina Izarralle siitä, että jaoitte omaa vihapuhujen kanssa tekemänne työn yhteydessä kertynyttä asiantuntemustanne kanssamme ja taiteilija-tutkija Jenna Jauhiaiselle meemeihin liittyvästä konsultoinnista. Olemme erittäin kiitollisia myös Karin Creutzille, Esa Holapalle, Jari Taposelle ja anonyymeille haastateltavillemme sekä kyselyymme vastanneille ihmisille.

1 Vihapuheen käsitteestä ja sen tutkimisesta

1.1 Vihapuhe ja verkkoviha demokratian uhkana

Demokratian heikkeneminen on tunnistettu globaaliksi megatrendiksi¹. Erimielisyydet ja tunnepitoinen, ärhäkkäkin viestintä kuuluvat demokratiaan. On demokratian elinehto, että päättäjien mielipiteitä voidaan arvostella ja kyseenalaistaa. Samalla kuitenkin ihmisryhmiä syrjivä ja henkilöön käyvä vihapuhe ja uhkailu, jota digitaalinen media nykyisin vahvistaa, haittaavat sananvapauden toteutumista². Julkisiin toimijoihin kohdistuva, vaiennuttaminen ja toimintamahdollisuuksia kaventamaan pyrkivä vihapuhe ja internetissä leviävä verkkoviha ovat vahingollisimmillaan tulkittavissa jopa poliittiseksi väkivallaksi³.

Vihapuhe-käsitteellä viitataan monenlaisiin ilmiöihin ja sille on ehdotettu myös rinnakkaisia tai korvaavia käsitteitä. Kuvaamme vihapuheen määrittelyä hankaluuksia seuraavassa alaluvussa. Tämän raportin eri luvuissa tarkastelemme vihapuheen eri ilmenemismuotoja ja käytämme ilmiöstä eri käsitteitä. Alustavana työmääritelmänä tarkoitamme vihapuheella sellaisia halventavia, uhkaavia tai leimaavia ilmaisuja, jotka liittyvät puheen kohteen, yksittäisen henkilön tai ihmisryhmän, oletettuihin tai todellisiin ominaisuuksiin, ja joiden taustalla on suvaitsemattomuus tai syrjintä. Tällaisia ominaisuuksia ovat esimerkiksi ikä, kieli, sukupuoli, uskonnollinen tai poliittinen vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen, etninen tausta, ihonväri tai ruumiin toimintakyky. Vihapuhe leimaa ja halventaa sen perusteella, että oletetaan kohteen kuuluvan johonkin tiettyyn, yleensä marginalisoituun tai halveksittuun kansalliseen, rodulliseen, etniseen, uskonnolliseen, seksuaaliseen tai muuhun ryhmään.⁴

Vihapuheeseen on viime vuosina alettu kiinnittää huomiota osana demokraattista päätöksentekoa uhkaavaa huolestuttavaa kehityskulkua. Vihapuheen määrän kasvu on herättänyt runsaasti keskustelua ja huolta. Vihapuheen ja erityisesti verkkovihan

¹ Valtioneuvoston sisäisen turvallisuuden strategia.

² Futtner & Brusco (2021).

³ Saresma, Pöyhtäri, Kosonen, Haara & Knuutila (2020).

⁴ Tällaista määritelmää käytettiin Knuutilan, Kososen, Saresman, Haaran & Pöyhtäriin (2019) vihapuheen vaikutuksia poliittiseen päätöksentekoon tarkastelevassa tutkimuksessa.

lisääntyminen liittyy digitalisoitumiseen ja yhteiskunnallisen keskustelun polarisoitumiseen⁵. Sen katsotaan olevan yksi rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua ja jopa demokraattista järjestelmää uhkaavista ongelmista⁶. Vihapuhe kohdistuu usein yhteiskunnassa heikommassa asemassa oleviin vähemmistöihin ja muihin haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin ja ihmisryhmiin⁷, mutta sen kohteeksi joutuvat yhä useammin myös julkista valtaa käyttävät, julkisissa asemissa toimivat henkilöt⁸. Vihapuhe horjuttaa edustuksellista demokratiaa pyrkimällä vaikuttamaan päätöksentekoon, virkakoneiston toimintaan, poliisiin ja oikeuslaitokseen sekä tutkimukseen ja tiedonvälitykseen⁹.

Vihapuhetta tuotetaan sekä fyysisissä julkisissa tiloissa että eri medioiden välityksellä. Monien selvitysten mukaan etenkin sosiaalinen media tarjoaa merkittäviä alustoja vihapuheelle.¹⁰ Siksi puhumme tässä raportissa erityisesti digitaalisessa ympäristöissä kukoistavasta verkkovihasta. Internetissä julkaistu verkkoviha koskettaa myös muita kuin sen ensisijaisia kohteita. Vihamieliset viestit leviävät sosiaalisessa mediassa helposti. Vihamieliseen viestintään törmäävät myös ihmiset, jotka haluaisivat pysyä siitä etäällä ja jotka ehkä pyrkivät välttämään kärjekästä keskustelua. Sosiaalisen median polarisoiva ja aggressiivinen keskustelukulttuuri leviää myös niin kutsuttuun perinteiseen mediaan ja muuhun yhteiskunnalliseen keskusteluun ja voi motivoida vihatekoja ja -rikkoksia¹¹. Siten se koskettaa kaikkia yhteiskunnan jäseniä, halusimmepa tai emme.

Pääministeri Sanna Marinin hallitus on osoittanut ottavansa vakavasti vihapuheen ja siihen liittyvät ilmiöt, kuten maalittamisen ja nettikiusaamisen, josta voidaan puhua myös verkkohäirintänä tai jopa digitaalisena väkivaltana. Marinin hallitusohjelmaan on kirjattu poikkihallinnollisten toimenpiteiden tarve, jotta voitaisiin puuttua nykyistä vahvemmin järjestelmälliseen häirintään, uhkailuun ja maalittamiseen. Siihen on kirjattu myös resurssit ja osaamisen turvaaminen näiden rikosten torjuntaan ja selvittämiseen sekä syrjintä- ja viharikostilanteen systemaattinen kansallinen ja kansainvälinen seuranta.¹² Hallituksen tasa-arvo-ohjelmaan 2020–2023¹³ on kirjattu ongelmiksi digitaalinen väkivalta, häirintä ja vainoaminen osana naiseen kohdistuvaa väkivaltaa, samoin

⁵ Pérez-Escolar & Noguera-Vivo (2022).

⁶ Udupa ym. (2021).

⁷ Futtner & Brusco (2021).

⁸ Pöyhtäri (2021); Knuutila, Kosonen, Saresma, Haara & Pöyhtäri (2019).

⁹ Pöyhtäri (2021).

¹⁰ Korhonen ym. (2016); Futtner & Brusco (2021); Pöyhtäri (2021); Titley ym. (2021).

¹¹ Müller & Schwarz (2020a); Müller & Schwarz (2020b); Civicus (2019).

¹² Pääministeri Sannan Marinin hallitusohjelma 10.12.2019. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161931>

¹³ Hallituksen tasa-arvo-ohjelma: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162588>

intersektionaalinen, esimerkiksi rodullistettujen sekä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen kohtaama väkivalta, syrjintä ja vihapuhe. Digitaalinen väkivalta ja vihapuhe nostetaan ohjelmissa esille toistuvasti, sillä digitalisoituvassa yhteiskunnassa väkivalta laajenee ja leviää ja häirintä siirtyy enenevästi verkkoon, ja se saa myös uudenlaisia muotoja. Sukupuolittunut, erityisesti naisiin kohdistuva verkkohäirintä ja vihapuhe – tarkemmin sanottuna sukupuolittunut häirintä, uhkailu ja maalittaminen – nimetään hallitusohjelmassa uhaksi sananvapaudelle, viranomaistoiminnalle, tutkimukselle ja tiedonvälitykselle.

Tietoa vihapuheen kohteista ja vaikutuksista on jo olemassa. Tutkittua tietoa tarvitaan nyt erityisesti vihapuheen tuottajista ja levittäjistä. Tällä tavoin pystytään paremmin suunnittelemaan vihapuheen vastaista toimintaa ja lainsäädäntöä ja hillitsemään vihapuheen tutkitusti haitallisia vaikutuksia sekä löytämään keinoja vihapuheen ehkäisemiseksi. Tähän tiedon tarpeeseen Verkkoviha-hanke vastaa.

Kevätalvella 2021 alkaneessa hankkeessa kartoitimme sitä, keitä vihapuheen tuottajat ja levittäjät ovat, sekä sitä, millaisia verkostoja he muodostavat erityisesti digitaalisissa ympäristöissä. Meitä kiinnostivat myös heidän erilaiset toimintatapansa. Jonkin verran selvitimme myös sitä, millaiset motiivit heitä ajavat. Hankkeessa tutkittiin sosiaalisen median vihapuhetta määrällisesti (verkostoanalyysi, suuren aineiston luokittelu) ja laadullisesti (sisällöt, teemat ja retoriikka) sekä vihapuheen tuottajien ja levittäjien motiiveja ja toimintatapoja (teemahaastattelut ja verkkokysely); lisäksi tuotettiin tietoa rangaistavan vihapuheen tekijöistä (tilastoaineisto) ja vihapuheen parissa ammatikseen työskentelevien käsityksiä vihapuheen tuottamisesta (teemahaastattelut). Hankkeessa syntynyt uudenlainen vihapuheen tuottajia ja levittäjiä koskeva tieto on koottu tähän loppuraporttiin. Toivomme, että tiedon avulla voidaan jatkossa paremmin suunnitella ja toteuttaa toimia vihapuheen ehkäisemiseksi ja sen haitallisten vaikutusten vähentämiseksi.

Tutkimusraportin johdannossa käsittelemme vihapuheen käsitettä ja sen tutkimiseen ja käyttöön liittyviä haasteita. Johdantoluvun päätteeksi kokoamme Verkkoviha-tutkimushankkeen tavoitteet. Toisessa luvussa esitämme kootusti keskeiset tutkimusaineistot ja -menetelmät. Tällainen metodiluku on tarpeen tutkimuksen tieteellisen pätevyyden ja luotettavuuden varmistamiseksi. Raportti etenee siten, että luvussa kolme luodaan katsaus tämän raportin kannalta olennaisimpaan aiempaan tutkimukseen ja luvussa neljä käsitellään lyhyesti verkkovihalle olennaisten digitaalisten alustojen toimintaa eli kuvataan verkkovihan erilaisia konteksteja. Empiiristen aineistojen tulkitaan päästään luvussa viisi, jossa analysoimme vähemmistöihin kohdistuvia ja sukupuolittavia leimaavia ilmaisuja suomalaisissa digitaalisen median keskusteluissa. Tunnistamme herjaavia viestejä suuresta suomalaisista verkkokeskusteluista kerätystä aineistosta ja kuvaamme herjaavia viestejä tuottaneiden tunnusten verkostoja ja ryhmiä. Luvussa kuusi analysoimme laadullisesti internetin häiritsevän, loukkaavan tai

herjaavan puheen tuottajien ja levittäjien toimintatapaa eri alustoilla toteutetun internet-etnografian avulla. Lukuihin viisi ja kuusi sisältyy myös joitakin tutkimusta havainnollistavia infolaatikoita. Luvussa seitsemän teemme pidempiä tapausanalyysseja havainnollistaaksemme verkkovihan alustojen toimintalogiikkaa; esittelemme myös esimerkitapauksia vihapuheen erityyppisistä motiiveista. Syvennämme ymmärrystä vihapuheen tekijöiden ja levittäjien toimintatavoista ja motiiveista teemahaastatteluin, joita olemme tehneet sekä anonyymien vihapuheen parissa toimivien kanssa että omalla nimellään tässä raportissa esiintyvien asiantuntijoiden kanssa. Raportin viimeisessä analyysiluvussa eli luvussa yhdeksän kuvaamme tilastoaineiston avulla rangaistavasta vihapuheesta epäiltyjä tekijöitä ja tekopaikkoja. Luvussa 10 summaamme hankkeen keskeiset tutkimustulokset ja esitämme niiden pohjalta johtopäätöksiä. Luku 11 suuntaa katseen siihen, miten verkkovihasta voi päästä irti. Raportin lopuksi esitämme toimenpide-ehdotuksia vihapuheen ehkäisemiseksi.

1.2 Vihapuheen määrittelemisen vaikeus

1.2.1 Monitahoinen käsite

Vihapuhe on käsite, joka herättää ristiriitaisia tunteita. Hämmennystä saattaa aiheuttaa se, että monitahoisien vihapuheilmion yksiselitteinen määrittely on vaikeaa, ellei mahdotonta. Useimpia vihapuheen määritelmiä yhdistää ajatus syrjinnästä tai suvaitsemattomuudesta, tarkoituksellisesta loukkaavuudesta tai häiritsevyydestä sekä pyrkimys vahingoittaa puheen kohdetta leimaamalla.

On ongelmallista, että vihapuheen käsitteessä korostuu tunteista juuri viha, vaikka vihapuhe ei ole aina vihaista puhetta, saati tunteiden vallassa tuotettua. Vihapuhe voi olla hyvinkin viileää ja rationaalista¹⁴. Vihapuheen tilalle tai rinnalle onkin ehdotettu esimerkiksi sanaa pelkopuhe, joka kenties tavoittaa ilmiön motiiveja moniulotteisemmin¹⁵: pelko saattaa olla vihaviestinnän taustalla ja sen tarkoitus on herättää pelkoa kohteissaan. Joidenkin näkemysten mukaan olisi parempi käyttää vihapuhe-sanan ja siitä johdettujen sanojen sijaan vaihtoehtoisia käsitteitä, kuten ekstremistinen, erityisen jyrkkä puhe (*extreme speech*), joka viittaa äärimmäiseen ilmaisuun, tai vaarallinen puhe (*dangerous speech*)¹⁶. Ensin mainittu eli äärimmäinen puhe voidaan jakaa vielä ulossulkevaan (*exclusionary*) puheeseen ja alentuvaan tai alentavaan (*deroga-*

¹⁴ Tuomarila (2021); Saresma & Tulonen (2020).

¹⁵ Ks. lisää Esa Holapan haastattelusta tämän raportin luvussa kahdeksan.

¹⁶ Pohjonen & Udupa (2017).

tory) puheeseen. Vielä puhutaan eksessiivisestä eli liiallisesta tai kohtuuttomasta (*excessive*) puheesta.¹⁷ Nämä käsitteet eivät viittaa niinkään puheen affektiiviseen voimaan vaan sen vaikutuksiin. Niillä on myös omat rajoitteensa – esimerkiksi puheen nimittäminen ekstreemiksi, äärimmäiseksi tai poikkeukselliseksi peittää sen yleisyyden ja arkisuuden. Lisäksi puheeseen viittaavat käsitteet voivat häivyttää sen, että vihapuhe voi olla myös ilkeiden ja väkivallantekojen kaltaisia tekoja tai esimerkiksi kuvamuotoisia meemejä.

Vihapuheen rinnalle on esitetty digitaalisen vihakulttuurin käsitettä¹⁸, joka pyrkii viittaamaan puhetekoa laajemmin erilaisiin digitaalisessa ympäristössä toistuviin, jopa arkisiin käytäntöihin, joiden kautta vihaa lietsotaan. Myös verkkohäirintä-sanaa käytetään. Tällä viitataan esimerkiksi rasistiseen kommentointiin, kiusaamiseen, seksuaaliseen häirintään, trollaukseen, ulkonäön pilkkaamiseen ja vainoamiseen sekä fyysisellä ja seksuaalisella väkivallalla uhkaamiseen.¹⁹

Tässä raportissa olemme päätyneet puhumaan verkkovihasta, joka kattaa verbaalisen ilmaisun lisäksi myös muun digitaalisen vihaviestinnän, esimerkiksi vahingollisten visuaalisen sisällöjen kierrättämisen, loukkaavien tai tiettyä ihmisryhmää panettelevien (vale)uutisten linkittämisen ja maalittamisen.

Vihapuheen tuottamisessa on kyse valta-asetelmista²⁰. Alun perin vihapuhe-käsitteellä viitattiin loukkauksiin, jotka ilmensivät ja edistivät sortavia sosiaalisia suhteita. Tässä ajattelutavassa vihapuhe on nimenomaan marginaaliryhmiin, kuten rodullistettuihin ihmisiin tai sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kohdistuvaa loukkaavaa tai väkivaltaan yllyttävää puhetta²¹. Vihapuheella on tarkoitettu ilmaisuja, joilla hyökätään sellaisia ryhmiä tai luokkia vastaan, joita määrittää jokin ”suojeltava” piirre, kuten ihonväri, rotu, etninen tai kansallinen alkuperä, vammaisuus, kieli, uskonto tai vakaumus, sukupuoli, sukupuoli-identiteetti tai seksuaalinen suuntautuminen. Termin tarkoitus on ollut tunnistaa puhe, jolla pelätään olevan yhteiskuntaa jakavia ja koheesiota tuhoavia seurauksia.²² Historiallisesti tarkasteltuna vihapuhe-sanan käyttö on laajentunut. Sitä on hyödynnetty poliittisiin ja ideologisiin tarkoitukseen, muun muassa sodan ja väkivallan lietsomiseen ja vastakkaisen katsantokannan edustajien leimaamiseen. Viha-

¹⁷ Pohjonen & Udupa (2017).

¹⁸ Ganesh (2018).

¹⁹ Plan International Suomi (2020).

²⁰ Lowles (2019); Banaji & Bhat (2022).

²¹ Esim. White & Crandall (2017); ECRI General Policy Recommendation no. 15 <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.15> ks. myös ylikomisario Jari Taposen haastattelu tämän raportin luvussa kahdeksan.

²² Brown (2017a).

puheen hyödyntäminen ideologisessa tarkoituksessa korostuu nykyisessä vastakkainasetteluja hyödyntävässä keskusteluilmapiirissä etenkin sosiaalisessa mediassa, jossa on perusteltua puhua verkkovihasta.

Tutkimuksissa on toistuvasti havaittu, että vihapuhetta tuottavat enimmäkseen yhteiskunnallista valtaa eniten omaavat, usein neutraaleiksi ymmärretyt ryhmät²³. Intersektionaalista näkökulmasta tällaisia neutraaleiksi ymmärrettyjä normatiivisia kategorioita ovat valkoisuus, maskuliinisuus ja heteroseksuaalisuus²⁴. Vihapuheen kohteena taas ovat usein vallan suhteen marginalisoidut ryhmät, kuten politiikassa edelleen ali-edustettuina olevat naiset, mutta ennen kaikkea rodullistetut ja vähemmistöt, esimerkiksi kieli-, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt²⁵. Onkin kiinnostava kysymys, mikä on vihapuheen puhujan suhde sen kohteeseen. Voiko vihapuhe kohdistua alhaalta ylöspäin? Vihapuhetta kohdistuu myös vallanpitäjiin²⁶, mutta silloinkin vihapuheessa voi ainakin osittain katsoa olevan kyse ”toisina” pidettyjen halveksimisesta – esimerkiksi politiikan piirissä viha kohdistetaan politiikan ulkopuolisiksi tai vähempiarvoisiksi koettuihin, kuten naisiin tai muiksi kuin valkoisiksi rodullistettuihin toimijoihin, tai vastakkaisen poliittisen kannan edustajiin. Tässä mielessä käsite sortava puhe²⁷ olisi käyttökelpoinen. Ehkä myös syrjivän puheen käsite voisi toimia. Jos aggressiivisesti johonkin ihmisryhmään suhtautuva puhe määriteltäisiin pikemminkin valta-asetelman kuin tietyn tunnetilan kautta, tulisi paremmin näkyviin sekin, että vihapuheeksi tai verkkovihaksi kutsutun ilmiön taustalla voi olla monenlaisia tunteita.

Euroopan neuvoston rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komitean (ECRI) suosituksessa²⁸ vihapuheeksi kutsutaan sellaista puhetta, joka perustuu perusteettomalle oletukselle jonkun ihmisen tai ihmisryhmän paremmuudesta ja joka lietsoo väkivaltaan tai syrjintään heikentäen sillä tavoin vähemmistöryhmien arvostusta ja vahingoittaen sosiaalista yhtenäisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Määritelmä kattaa myös syrjinnän edistämisen, jolloin teko ei välttämättä kohdistu tiettyyn yksilöitävään henkilöön. Suosituksen mukaan vihapuhetta voidaan levittää ja edistää paitsi sanallisesti, myös kuvin ja muiden ilmauksien avulla. Esimerkki tällaisesta ei-sanallisesta vihapuheeksi luokiteltavasta toiminnasta on tiettyjen kiistelyjä tai poleemisia aiheita käsittelevien uutisten tai muun materiaalin jakaminen ja linkittäminen niitä välttämättä edes kommentoimatta. Vihapuheen tuottamista voi siis olla myös uutisten aktiivinen, valikoiva levittäminen ja niiden välittämisen sanoman toistaminen.

²³ Lowles (2019).

²⁴ Choo & Marx Ferree (2010).

²⁵ Ks. esim. Banaji & Bhat (2022); Sandell (2022); Plan International Suomi (2020); Saresma ym. (2020); Sundén & Paasonen (2018).

²⁶ Van Sant, Fredheim & Bergmanis-Koräts (2021).

²⁷ Ville Rantanen, Facebook-keskustelu.

²⁸ ECRI's General Policy Recommendation No. 15, <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.15>

1.2.2 Vihapuhe lainsäädännössä ja arkisessa puheessa

Vihapuheelle ei ole omaa määritelmää Suomen laissa. Juridisessa mielessä vihapuhe voi olla rangaistavaa, eli Suomen rikoslainsäädännössä rikokseksi määritelty tai laissa kielletty teko, kun se on esimerkiksi kiihottamista kansanryhmää vastaan, kunnianloukkaus tai laitonta häirintää yhdenvertaisuuslain nojalla. Viime vuosien juridinen kehitys liittyy rikosten koventamisperusteiden täsmentämiseen esimerkiksi sukupuolittuneen vihapuheen tavoittamiseksi pikemmin kuin vihapuheen itsensä määrittelemiseen juridisin termein.

Juridiikkaan nojaava ymmärrys vihapuheesta on kapea, sillä laissa vihapuhe liittyy aina laissa määriteltyihin tekemuotoihin. Lain näkökulmasta vihapuhetta on tarkasteltava suhteessa oikeuksiin, kuten sananvapauteen. Sananvapauteen vetoamalla on mahdollista perustella oikeutta loukata muita keskeisiä oikeuksia, kuten yksilön oikeutta turvallisuuteen tai henkilökohtaiseen kunniaan ja koskemattomuuteen. Eri oikeuksia on kuitenkin punnittava suhteessa toisiinsa. Suomessa sananvapaus mahdollistaa myös vihapuheen, mutta vihapuheesta voi olla kyse muita oikeuksia loukkaavasta sananvapauden väärinkäytöstä. Vihapuhejuridiikan kapea tarkoitus on määrittellä lain näkökulmasta rangaistavan ja kielletyn vihapuheen muotoja ja siten myös sananvapauden rajoja. Tässä raportissa emme tarkastele tai luokittele aineistoa juridisin perustein lukuun ottamatta luvussa yhdeksän tarkasteltavia tilastoja rangaistavasta vihapuheesta, vaan käsityksemme vihapuheesta on laajempi ja pyrkii huomioidaan vihapuheen moninaisia ilmenemismuotoja erityisesti verkossa – siis verkkovihaista. Pyrkimyksemme ei ole määrittellä rangaistavan tai sallitun puheen rajoja eli ottaa tehtävää, joka on lainsäätäjille ja -soveltajillekin haastava.

On huomattava, että juridinen käsitys vihapuheesta ei ole täysin yhtenevä vihapuheen arkiymmärryksen kanssa. Arkisessa kielenkäytössä vihapuhe ymmärretään tyypillisesti huomattavasti laueammin kuin laissa. Sillä saatetaan viitata esimerkiksi hyvän keskustelukulttuurin estämiseen eli hyvien tapojen vastaiseen tai loukkaavaan kielenkäyttöön. Tällaista vihapuhetta ehkäisemällä voidaan pyrkiä edistämään yhdenvertaisuutta, vaikka mainittua puhetta ei olisi määritelty laittomaksi. Voi siis olla tavallista nimittää arkikielessä ilmaisua tai keskustelun sävyä vihapuheeksi, vaikka se ei ole juridisessa mielessä ”laitonta” tai muutenkaan kiellettyä. Juridisestikin vain hyvin pieni osa puheesta on tulkittavissa laittomaksi tai kielletyksi vihapuheeksi, sillä sananvapaus on erittäin laajasti suojeltu oikeus, kuten demokraattisessa oikeusvaltiossa tuleekin olla.

Korostamme vielä, että vihapuhe ei siis ole ainoastaan juridinen termi, vaan sitä käytetään monenlaisissa yhteyksissä ja nykyisin yhä enemmän myös arkisessa kielenkäytössä. Kielentutkija Ulla Tuomarla toteaaakin vihapuheen olevan “sanana jo niin laajassa käytössä, että sitä vastaan on turha taistella – ja miksi pitäisikään?”²⁹

Vihapuhetta käsittelevässä kirjallisuudessa ilmiötä on eroteltu esimerkiksi viestin tunnesisälltään, uhkaavuuteen tai syrjivyyteen perustuen: Yleisemmin vihapuhetta määritetään (1) se, että se kohdistuu erityiseen, helposti erottuvaan yksilöön tai ryhmään jonkin nimetyin tai oletetun piirteen takia, (2) sen tapa leimata kohteensa liittämällä siihen epätoivotuiksi ymmärrettyjä piirteitä ja (3) se, että kohteeseen pidetään ikään kuin oikeutettuna kohdistaa vihamielisyyttä, väkivallan uhkaa, inhoa ja/tai vastenmielisyyttä tai muita kohteen vaijantamiseen ja toimintamahdollisuuksiin vaikuttamaan pyrkiviä sanallisia tai muita vastaavia tekoja hänen (todellisten tai oletettujen) ominaisuuksiensa vuoksi.³⁰ Joissakin tutkimuksissa erotetaan rikosoikeudellisesti rangaistava vihapuhe, yleiskielinen vihapuhe sekä lain kieltämä häirintä toisistaan.³¹ Tässä tutkimushankkeessa lähtökohdiana on se, että vihapuheeseen ja verkkovihaan liittyy useampia ulottuvuuksia. Vihapuheen eri aspektien esiintymistä sekä niiden taustalla olevia tuotannon ja levittämisen käytäntöjä ja erityyppisen vihapuheen tuottamiseen johtavia motiiveja tarkastellaan laajasti, erilaisista metodologisista lähtökohdista käsin ja erilaisten tutkimusaineistojen kautta.

1.2.3 Käsitteen laajuus on sen heikkous ja vahvuus

Vihapuhe käsitteenä on yleistynyt Suomessa vasta 2000-luvulla³² ja Yhdysvalloissaakin sitä on käytetty vasta 1980-luvulta alkaen³³. On huomattava, että käsitettä käytetään eri maissa eri tavoin. Esimerkiksi amerikkalaisessa katsannossa korostetaan yksilön hyvin laajaa sananvapautta, joka on turvattu perustuslaissa. Laittomaksi vihapuheeksi on katsottu vain sellainen puhe, joka ilmentää suoraa ja välitöntä väkivallan uhkaa kohteelleen. Eurooppalaisessa ymmärryksessä sen sijaan kielletyksi vihapuheeksi katsotaan laajemmin yksilöiden ja ryhmien muita oikeuksia loukkaava puhe. Lainsäädännöllä pyritään myös turvaamaan yhteiskunnallisia arvoja, kuten yhteiskuntarauhaa ja turvallisuutta. Myös Euroopan sisällä voi huomata eroja siinä, missä merkityksessä vihapuhe-sanaa käytetään. Sana saa erilaisia sävyjä myös, kun tarkastelee sen erikielisiä käännöksiä. Muualla maailmassa vihapuhelainsäädäntöä ja vaatimuksia olla tulematta loukatuksi on myös käytetty väärin ja niiden avulla on pyritty

²⁹ Tuomarla (2021).

³⁰ Brown (2017a); Brown (2017b); Pöyhtäri (2015); Parekh (2012).

³¹ Ala-Fossi ym. (2018).

³² Ruotsalainen (2017).

³³ Brown (2017a); Brown (2017b).

ryhmien välisten suhteiden harmonisoimisen sijaan vaientamaan toisinajattelijoita ja vallanpitäjien arvostelijoita.³⁴

Vihapuheella ei ole eikä voi olla yhtä kaikkialla pätevää tarkkaa määritelmää.³⁵ Vihapuhe on kulttuurinen ja yhteiskunnallinen ilmiö, joten sen saamat merkitykset muuttuvat myös ajassa. Tästä hyvänä esimerkkinä on verkkoviha-käsitteen yleistyminen digitaalisen vihapuheen ja muun vihamateriaalin netissä kierrättämisen seurauksena. Joskus vihapuhetta käsitteenä kritisoivat ja ilmiönä väheksyvät tahot moittivat vihapuhe-käsitteen epämääräisyyttä. Käsitettä kritisoimalla sitä saatetaan pyrkiä myös tarkoituksellisesti hämärtämään, jotta siitä olisi hankala keskustella ja siihen olisi vaikeaa tai jopa mahdotonta puuttua juuri käsitteellisen liukkauden takia.

Toisaalta vihapuhe-käsitteen laajuus voidaan nähdä sen vahvuudeksi: sitä ei esimerkiksi tutkimuksessa määritellä jäykästi etukäteen, vaan ilmiötä voidaan lähestyä avoimesti. Käsitteen käyttökelpoisuutta lisää, että sen avulla voidaan käsitellä ilmiön monia eri puolia ja kiinnittää huomiota sen variaatioon, kontekstiin ja ilmenemismuotoihin. Vihapuhe ja verkkoviha sen yhtenä ilmenemismuotona voivat siten toimia eräänlaisina sateenvarjokäsitteinä, joiden alla voidaan tarkemmin rajaten ja kohdentaen puhua erityisistä tapauksista.³⁶

Vihapuhe rinnastuu moniin muihin käsitteisiin. Esimerkiksi tämänkin tutkimusraportin otsikkoon nostettua verkkovihaa käytetään joskus synonyymina verkon vihapuheelle, mutta on huomattava, että verkkovihalla viitataan laajaan ilmiöön. Verkkovihan käsitteellä korostetaan sähköisten viestintäteknologioiden hyödyntämistä ennakkoluulojen, syrjinnän, terrorismin ja ekstremistisen tiedon levittämisessä. Verkkovihalla voidaan tarkoittaa esimerkiksi verkossa tuotettavaa ja levitettävää rasismia, antisemitismia, vammaisiin kohdistuvaa syrjintää, pahantahtoista huhujen levittämistä, väkivaltaista pornoa, naisvihaa, terrorismin tukemista, homofobiaa, poliittista vihaa, ryhmien nimitelyä tai häirintää ja vainoa. Verkkovihalla on viitattu myös vastapuhetta vaientavaan herjaamiseen ja solvaamiseen tai kokonaisia ihmisryhmiä solvaavaan puheeseen.³⁷

Vihapuhe on rinnastettu myös erilaisiin pimeän osallistumisen (*dark participation*) muotoihin. Pimeällä osallistumisella viitataan sosiaalisen median alustojen käyttöön muun muassa manipulaatiossa, misinformaatiossa, vihapuheessa ja verkkohäirinnässä. Pimeästä osallistumisesta voidaan vielä erottaa omaksi alateemakseen vihaa esittävä tai viestivä aggressiivinen käyttäytyminen, vihapuhe ja karkea käyttäytyminen (*incivility*). Tällaisen puheen tai käyttäytymisen takana on usein yksilöä tai ryhmää

³⁴ Saresma & Nikunen (2022); Brown (2017a); Brown (2017b).

³⁵ Ks. myös Pohjonen & Udupa (2017).

³⁶ Brown (2017a); Brown (2017b).

³⁷ Banaji & Bhat (2022); Edelstein & Wolf (2013).

kohtaan tunnettu vihamielisyys (*hostility*). Sosiaalisen median alustat ovat alentaneet kynnystä vihan ilmaisemiseen ja myös ryhmien tai organisaatioiden koordinoitua vihan ilmaisuun.³⁸

Verkon vihapuhe rinnastuu myös verkkoväkivaltaan tai digitaaliseen väkivaltaan, jolla on viitattu kiusaamiseen, vainoamiseen, seksuaalisiin väkivallantekoihin, terrorismiin ja moniin muihin verkon välityksellä tapahtuviin väkivallan muotoihin. Verkossa tapahtuva väkivalta eroaa ”perinteisistä” väkivallan muodoista siinä, että hyökkääjä on uhrilleen näkymätön ja usein anonymi. Verbaalinen tai retorinen väkivalta on kuitenkin yhtä haitallista kuin muukin väkivalta.³⁹ Toisaalta poliittiset tahot voivat toimia verkossa väkivaltaisella tavalla kohdistuen aggressiota ja häirintää tiettyihin ihmisryhmiin. Verkon väkivaltainen puhetapa leviää helposti myös nettimaailman ulkopuolelle. Lisäksi se tasoittaa tietä ja valmistaa mielipideilmastoa väkivaltaiselle toiminnalle.⁴⁰ Aggressiiviseen ja väkivaltaiseen toimintaan verkossa syyllistyneistä ihmisistä on olemassa vielä melko vähän tutkimusta.⁴¹

Vihapuheen torjunta on osa väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ehkäisemistä⁴². Tämän työn taustalla on yhdenvertaisuuden, sananvapauden ja muiden perustuslaillisten oikeuksien toteutumisen edistäminen. Vihapuheen tavoin myöskään väkivaltaisella radikalisoitumisella ja ekstremismillä ei ole vakiintunutta kansainvälistä määritelmää. Suomessa tehtävä työ perustuu määritelmään, jonka mukaan väkivaltainen ekstremismi on väkivallan käyttöä, sillä uhkaamista, siihen yllyttämistä ja kannustamista tai sen oikeuttamista aatemaailmalla perustellen⁴³. Se kohdistuu usein viholliseksi määriteltyyn ryhmään tai yksilöihin. Väkivaltaisella radikalisoitumisella tarkoitetaan prosessia, jonka myötä yksilö alkaa hyväksyä ja ihannoida väkivaltaa, ja joka johtaa väkivaltaiseen äärikäyttäytymiseen.⁴⁴ Painostaminen, vihakampanjointi tai väkivallan käyttäminen ja väkivallalla uhkaaminen ovat keinoja pyrkiä rajoittamaan viholliseksi määriteltyjen sananvapautta. Nykyisin tutkitaan kasvavassa määrin tapoja, joilla erilaiset ääriyhmät käyttävät sosiaalista mediaa vihan lietsomiseen, väkivallan tekojen koordinoimiseen sekä jäsenien värväämiseen ja kouluttamiseen.⁴⁵

Olemme edellä esittäneet, miksi vihapuhe-käsitteen käyttö saattaa olla jossakin määrin ongelmallista. Yksinkertaisuuden vuoksi ja sen takia, että verkkoviha-sana on jo luontevasti asettunut yleiskieleen, käytämme tässä raportissa pääsääntöisesti sitä.

³⁸ Westlund (2021).

³⁹ Saresma, Karkulehto & Varis (2021); Hämäri (2020).

⁴⁰ Saresma & Tulonen (tulossa); Saresma, Karkulehto & Varis (2021); Malkki ym. (2021).

⁴¹ Peterson & Densley (2017).

⁴² Malkki ym. (2021).

⁴³ Sisäministeriö (2020).

⁴⁴ Mt.

⁴⁵ Peterson & Densley (2017).

Esimerkiksi tarkoittaessamme sosiaalisessa mediassa tai laajemmin internetissä viljeltävää vihapuhetta käytämme yleistymässä olevaa käsitettä verkkoviha. Se on internetistä puhuttaessa vihapuhetta tarkempi käsite, sillä verkossa leviävissä meemeissä tai muussa visuaalisessa viestinnässä ei välttämättä käytetä sanoja eikä viesteillä ole selkeää puhujaa, vaan visuaalisuus painottuu: asiat esitetään näyttämällä. On kuitenkin syytä teroittaa, että käytämme tämän raportin eri alaluvuissa rinnakkain tai vaihtoehtoisesti myös muita vihapuheen lähikäsitteitä ja keskenään hieman erilaisia vihapuheen määritelmiä. Tällä tavoin, ilmiötä eri tavoin rajaten ja sitä eri aineistojen avulla tarkastellen, pyrimme kuvaamaan monimutkaisen ilmiön eri puolia.

1.3 Verkkoviha-hankkeen tavoitteet

Verkkoviha-tutkimushankkeen tarkoitus on tuottaa tietoa vihapuheen tuottajista ja levittäjistä sekä heidän verkostoistaan ja toimintatavoistaan ja lisätä ymmärrystä heidän toimintansa motiiveista. Hankkeessa tuottamamme tieto on pääpiirteissään koottu tähän raporttiin. Toivomme sen tukevan turvallisemman yhteiskunnan rakentamista ja moniäänisempää ja sallivampaa yhteiskunnallista keskusteluilmapiiriä.

Tunnistaaksemme erilaisia vihapuheen ja ennen kaikkea verkkovihan tuottajaryhmiä ja kartoittaaksemme vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostoja sekä heidän motiivejaan, toimintatapojaan ja toiminnan organisoitumista mahdollisimman monisäikeisesti hanke jakautuu seuraavaan neljään osatavoitteeseen:

Vihapuheen tuottajien ja levittäjien, heidän käyttämiensä foorumien, toimintatapojen ja verkostojen kartoittaminen.

Hankkeessa tuotetaan tietoa vihapuheen tuottamisen tavoista, vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostoista ja vihapuheen käytännöistä. Vihapuheen tuottajaryhmiä on erilaisia, ja ne vaihtelevat organisoituneista spontaaneihin. Lisäksi väliin jää järjestäytymiseltään, spontaaniudeltaan ja tavoitteiltaan erilaisia toimijoita. Tavoitteena on ymmärtää niitä erilaisia sosiaalisia prosesseja ja konteksteja, joissa vihapuhe syntyy ja leviää. Näihin voivat vaikuttaa muun muassa sosiaaliset ja teknologiset ulottuvuudet, kuten tuottajaryhmien ja digitaalisten alustojen erilaiset vuorovaikutuskäytännöt.

Verkkovihan sisältöjen hahmottaminen ja analysoiminen sekä sen levittäjien ja organisoidun vihapuheen tuottajien sisältöjen erojen tarkasteleminen.

Vihapuheen sisällöt vaihtelevat myös riippuen siitä, millaisiin ihmisryhmiin sitä kohdistetaan. Tavoitteena on kuvata yleisimpiä vihapuheen teemoja sekä sitä, millaiset sisällöt ja tyylit ovat ominaisia millekin vihapuheen tuottaja- ja levittäjäryhmälle.

Vihapuheen tuottajien ja levittäjien toiminnan motiivien ja tarkoitusperien sekä tekijöitä yhdistävien ja erottavien tekijöiden selvittäminen.

Kolmanneksi selvitetään mahdollisuuksien mukaan vihapuheen tuottajien motiiveja. Tätä kautta on mahdollista ymmärtää paremmin niitä erilaisia prosesseja, joissa vihapuhe syntyy: esimerkiksi järjestäytyneen ja suunnitellun poliittisen toiminnan tuloksena, hetkellisenä affektiivisena reaktiona, omakohtaisen uhrikokemuksen tai ulkopuolisuuden tunteen motivoimana tai henkilökohtaisena tuen osoituksena tai vastauksena muiden tuottamille näkemyksille. Tavoitteena on selvittää myös sitä, miten vihapuheen tuottajat kokevat oman toimintansa: millaista vihapuheen tuottaminen on ja millaisia seurauksia sillä on tekijöilleen? Synnyttääkö se itsessään vihan tunnetta, häpeää tai mielihyvää? Edistääkö se tuottajiensa ja levittäjiensä sosiaalista kiinnostumista vai marginalisoitumista?

Rikosprosessiin tai rangaistukseen johtaneen vihapuheen tuottajien ja heidän verkostojensa selvittäminen.

Neljänneksi hankkeessa vihapuhetta tarkastellaan epäillyistä viharikoksista tehtyjen rikosilmoitusten tilastoinnin avulla. Tavoitteena on erityisesti rikosprosessiin johtaneita tapauksia tarkastelemalla ymmärtää paremmin vihapuheen tuottajia ja heidän toimintaympäristöjään verkossa ja verkon ulkopuolella, mutta myös sitä, millaiset toimijat valikoituvat vihapuheen kohteeksi. Vihapuheen toimijoita ja areenoita tarkastellaan tarkasti määrittelyssä empiirisessä aineistossa.

Kuvattujen tavoitteiden toteutuminen edesauttaa vihapuheen vastaisten toimien kehittämistä demokratiaa ja julkista keskustelua tukevaan suuntaan. Taustalla oleva laajempi tavoite on yhteiskunnallisen keskustelun parantaminen ja kaikille turvallisemman, inklusiivisemmän yhteiskunnan rakentaminen.

2 Aineistot ja menetelmät

Tässä hankkeessa tutkitaan vihapuheen tuottajia ja levittäjiä sekä heidän verkostojaan, toimintatapojaan ja motiivejaan eri toimintaympäristöissä monin eri aineistoin ja erilaisten menetelmien avulla. Yhtäältä tarkastellaan verkon vihapuhetta sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti, toisaalta kartoitetaan vihapuheen tuottajien verkostoja ja organisoidumpia sekä sattumanvaraisempia vihapuheen levittämisen ja leviämisen käytäntöjä.

Käytämme seuraavia tutkimusmenetelmiä:

- kartoitus ja verkostanalyysi
- sisällönanalyysi
- internet-etnografia
- teemahaastattelut ja verkkokysely
- viharikostilastokatsaus.

Yhdistämme laskennallisia ja laadullisia menetelmiä. Käymme läpi julkista sosiaalisen median sisältöä luokittelemalla sitä tietokoneavusteisesti *koneoppimiseen* perustuvan mallin avulla. Näistä sosiaalisen median aineistoista muodostetaan *verkostanalyysin* avulla käsitys siitä, missä ja millaista verkkovihaa on, missä sitä tuotetaan, ketkä sitä tuottavat ja millaisia ovat vihapuheen levittämisen käytännöt. Lisäksi tehdään *internet-etnografiaa*, jossa seurataan ja havainnoidaan vihapuheryhmien toimintaa erinäisillä suomalaisilla keskustelupalstoilla ja sosiaalisen median alustoilla, siis ”kentällä”. Kentältä on kerätty myös etnografista havainnointia täydentävä anonyymi verkkokyselyaineisto, josta tutkimuksessa hyödynnetään pieneksi jääneen osallistujamäärän takia ainoastaan avovastauksia. Eri ryhmien tuottaman vihapuheen sisältöjä analysoidaan lähilukemalla valikoituja tapaustutkimuksia *sisällönanalyysin*, *retorisen analyysin* ja *diskurssianalyysin* keinoin. Vihapuheen tuottamisen motiivien ja mahdollisten lopettamispäätösten ymmärtämiseksi tehdään *teemahaastatteluja*. Lisäksi tarkastellaan *viharikostilastoja poliisin tietoon tulleista epäillyistä viharikoksista*, joiden pohjalta laaditaan verkostokuvauksia organisoidun vihapuheen sisällöistä ja tuottajista sekä henkilösuhteista ja tekoalustoista.

Tutkimusaineistojen ja -menetelmien kuvaus on tärkeää tutkimuksen validiteetin ja reliabiliteetin arvioimiseksi. Validiteetilla eli pätevyydellä viitataan siihen, kuinka tutkimusmenetelmien avulla voidaan tarkastella juuri sitä, mitä niillä on tarkoitus tarkastella. Reliabiliteetti eli luotettavuus puolestaan kuvastaa sitä, kuinka hyvin valittu menetelmä toimii aineiston analysoinnissa. Sekä validiteettia että reliabiliteettia voidaan arvioida vain kokonaisuutena eli suhteuttamalla tutkimusongelmat, aineistot ja mene-

telmät tutkimuksessa saatuihin tuloksiin. Olemme sijoittaneet arvioijien ja ohjausryhmän toiveesta tämän tutkimusaineistoja ja -metodeja kuvaavan luvun tutkimusraportin alkuun.

Hankkeessa kerätään ja tuotetaan useanlaisia aineistoja sekä hyödynnetään valmiita aineistoja. Hankkeen aineistot ja niiden analyysimetodit ovat lyhyesti kuvattuna seuraavat:

1. Legentic-palvelulta ostettu kvantitatiivisesti käsiteltävä sosiaalisen median aineisto (sosiaalisesta mediasta sekä keskustelufoorumeilta tallennettuja viestejä), joka on kerätty herjaussanalistan avulla (ks. Liite 1), luokiteltu koneoppimiseen perustuvan mallin avulla ja lopulta analysoitu verkostoanalyysin keinoin.
2. Internet-etnografian avulla kerrytetty, kvalitatiivisesti käsiteltävä sosiaalisen median aineisto, joka sisältää tekstiä ja kuvia julkisilta sosiaalisen median alustoilta: Twitteristä, Ylilaudalta, Partisaani.com-verkkolehdestä, Suomi24-keskustelufoorumilta sekä Facebookista.
3. Vihapuheen tuottajien ja levittäjien sekä vihapuheen asiantuntijoiden kanssa tehdyt teemahaastattelut (7 kpl), joita on tarkasteltu sisällönanalyysin keinoin ja täydennetty Elina Izarran ja Katja Tähjän tarjoaman informaation sekä Suomi24-alustalla levitetyn kyselyn avovastausten avulla.
4. Poliisiammattikorkeakoulun tutkijoiden hallussa olevat anonymisoidut viharikostilastot ja näiden verkostoanalyysi.

Taulukko 1. Tutkimuksessa käytetyt aineistot ja niiden lähteet tai keruupaikat.

Datatyyppe	Lähde	Lukumäärä tai muu luonnehdinta
Somedata Legenticiltä	Aineisto ladattu Legentic-datapalvelusta	Palvelun keräämän julkisen aineiston analyysi. 806 145 viestiä.
Teemahaastattelut Zoom	Tuotettiin tutkimusprojektissa	<ul style="list-style-type: none"> – verkkovihan (entiset) tuottajat (2 kpl) – verkossa ja verkkovihan parissa toimivat harrastajat (2 kpl) – Verkkovihan asiantuntijat (3 kpl)
Verkkokysely	Suomi24	Seitsemän vastaajaa. Kolmen vastaajan avovastaukset (kyselyn vastaajamäärä jäi niin alhaiseksi, että kvantitatiivista osuutta ei raportoida)

Datatyyppe	Lähde	Lukumäärä tai muu luonnehdinta
Somedata sisällönanalyyseja varten	Kerättiin hankkeessa verkkoetnografian avulla	Julkiset viestit ja kuvat. Näistä tehtyjä tapausanalyseja kuvataan raportin luvuissa 6 ja 7.
Etnografisten havaintojen päiväkirja	Tuotettiin hankkeessa	
Viharikostilastot	Uudelleenkäytettiin aiemmin kerättyä aineistoa	

Sosiaalisen median tutkimuksessa immateriaalioikeudet, EU:n GDPR-säädökset sekä sosiaalisen median käyttäjien vaihtelevat odotukset yksityisyyden ja julkisuuden suhteen on huomioitava tarkasti dataa kerätessä, säilyttäessä sekä julkaistaessa. Tässä hankkeessa eettiseen kestävyteen pyrittiin seuraamalla verkkofoorumien omia sääntöjä ja säädöksiä, GDPR-säädöksiä, Tutkimuseettisen neuvottelukunnan säädöksiä, Tutkimuseettisen eurooppalaisia käytäntöjä ja ohjeistuksia sekä The Ethics Working Committee of the Association of Internet Researchers -komitean suosituksia. Eettiset kysymykset ja immateriaalioikeudet huomioitiin julkaistavaa dataa valikoitaessa: julkista dataa käytettiin reilun käytön pykälän mukaisesti (esim. oikeus viitata, käyttää lainauksia) ja datan käytössä sovellettiin tarpeen vaatiessa turvallisuustoimia, esimerkiksi anonymiteetin varmistamista. Jotkut verkkofoorumit ja sivustot soveltavat omia rajoituksiaan niillä julkaistavan datan käytön suhteen, mikä myös huomioidaan. Hankkeen aikana tuotetun datan omistajuus kuuluu Jyväskylän yliopistolle, joka valvoo sen käyttöoikeuksia.

Kaikkia aineiston käsittelyyn mahdollisesti syntyviä ongelmia käsiteltiin ennakoivasti käyttäen tapauskohtaista harkintaa ja konsultoiden yliopiston juristeja. Myös Jyväskylän yliopiston eettistä lautakuntaa konsultoitin ennen tutkimuksen aloittamista. Kaikki erityiskategorioiden kuuluva sosiaalisen median aineisto minimoitiin ja sitä kerättiin ainoastaan avoimista, julkisista lähteistä. Kaikki yksityiseksi luokiteltava data (esim. yksityishenkilöiltä kerättävä data) kerättiin suostumukseen perustuen ja tutkittaville annettiin ennen tutkimusta kaikki oleellinen tieto datan keruuseen liittyen. Yksilöitä suojataan turvallisuustoimien, kuten datan pseudonymisoinnin ja anonymisoinnin, kautta.

Hankkeessa toimittiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK, ”Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa”) säädösten mukaisesti ja noudatettiin myös Jyväskylän ja Tampereen yliopistojen eettisiä säädöksiä, yleisiä hyvän tieteen periaatteita sekä asianmukaisia lakeja. Hankkeessa noudatettiin humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen eettisiä periaatteita ja käytäntöjä. Hankkeen haastatteluihin osallistuvilta ihmisiltä hankittiin suostumus osallistua tutkimukseen.

Osallistujien ymmärrys tutkimukseen osallistumisesta varmistettiin haastatteluja edeltävissä keskusteluissa. Varmistimme myös, että osallistujat eivät koe oloaan painostetuksi. Korostimme haastatteluihin osallistumisen vapaaehtoisuutta. Osallistujat olivat tietoisia siitä, että voivat missä tahansa vaiheessa perua osallistumisensa tutkimukseen ilman seurauksia. Osallistujilta kerätty tietoinen suostumus sisältää yleisen kuvauksen tutkimuksesta ja sen päämääristä, yksityiskohtaisemmat kriteerit osallistumisesta sekä tiedot tutkimukseen osallistumisen kestosta. Ennen tutkimukseen osallistumista osallistujilla oli mahdollisuus keskustella suostumuslomakkeesta ja suostumuksesta hankkeen edustajan kanssa.

Aineistoa kerättäessä henkilötietoja ei kerätty eikä käsitelty hankkeen tarkoitukseen nähden tarpeettomasti. Haastattelut pseudonymisoitiin jo keruu- ja litterointivaiheessa tunnisteettomiksi paitsi niissä tapauksissa, joissa haastateltavat nimenomaan halusivat esiintyä omilla nimillään. Kolme haastateltavaa, jokainen omalla tavallaan vihapuheen syvällisiä asiantuntijoita, valitsivat esiintymisen omalla nimellään. Emme nähneet syytä kieltäytyä tästä pyynnöstä, vaan pidämme pikemminkin tutkimuseettisesti erittäin perusteltuna, että asiantuntijat saavat nimensä käytön myötä tunnustuksen omasta perehtyneisyydestään.

Haastattelut on litteroitu ja äänitallenteita sekä litteroituja haastatteluja säilytetään tietoturvaselvästi yliopiston palvelimilla salasanojen ja kaksinkertaisen tunnistautumisen takana. Sosiaalisen median aineistosta tallennettiin pelkästään viestien sisältö sekä viesteihin liittyvä metadata vain välttämättömiltä osin. Sosiaalisen median aineistosta syntyi tästä huolimatta henkilörekisteri, koska viestien sisällön pohjalta on periaatteessa mahdollista tunnistaa henkilöitä, joita aineisto kuvaa. Aineiston käsittely on kuitenkin mahdollista henkilötietolain toimenpidevaatimuksia seuraamalla, toteuttamalla riskianalyysi ja laatimalla lain mukainen rekisteriseloste. Henkilötiedon käsittelyn perustana on tutkimuskäyttö (tietosuoja-asetuksen artikla 9j). Viharikostilastoaineistoon ei tutkimusryhmästä muilla kuin PolAmkin tutkijoilla ole laillisista ja eettisistä syistä pääsyä.

Hankkeen päätyttyä tuhoamme tai anonymisoimme hankkeen kuluessa kerätyn henkilötiedon (esimerkiksi listat haastatteluihin kutsutuista henkilöistä).

Esittelemme seuraavassa alaluvussa tarkemmin tutkimuksemme aineistonkeruu- ja tutkimusmenetelmät.

2.1 Vähemmistöjä herjaavat viestit suomalaisessa digitaalisessa mediassa

Tarkastelemme määrällisesti ja verkostanalyysin avulla digitaalisessa mediassa tapahtuvaa vihapuhetta luvussa 5. Tässä luvussa keskitymme vain yhteen vihapuheen osa-alueeseen, jota nimitämme herjaamiseksi. Suurta viestiaineistoa käyttävää tutkimusta varten keskitymme vihapuheen osa-alueeseen, joka on enemmän tai vähemmän yksiselitteisesti määriteltävissä. Käytämme aineiston valikointiin koostamaamme sanalista, jonka avulla kokoamme herjaavat viestit pitkään aikajaksoon kohdistuvalla haulla Legentic-aineistopalvelusta. Kaikkien aineistopalvelujen sisältämien viestien laaaminen ei olisi mahdollista, joten hakusanojen käyttö on välttämätöntä. Käyttämämme lista on tämän raportin liitteenä (ks. Liite 1).

Muodostamme luvussa 5 tarkasteltavan aineiston hakemalla herjaussanoja sisältäviä viestejä. Kaikki näitä sanoja sisältävät viestit eivät kuitenkaan ole herjaavia. Herjaussanoja voidaan käyttää myös sellaisilla tavoilla, jotka eivät ole leimaavia tai uhkaavia. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun kirjoittajat kuvaavat muiden kielenkäyttöä. Jotkut herjaussanoista ovat myös homonyymisiä, eli samalla sanalla voi olla useampia erilaisia merkityksiä. Tämän vuoksi luokittelimme herjaussanoja sisältävät viestit vielä sen suhteen, käytetäänkö niissä herjaussanoja herjaavalla, leimaavalla tai uhkaavalla tavalla (ks. alla). Mukaan analyysiin otettiin ainoastaan sellaiset viestit, joissa herjaussanoja käytettiin uhkaavasti tai leimaavasti, ei viestejä, joissa sanoja käytettiin esimerkiksi muiden kielenkäyttöä kuvattaessa. Keskitymme hankkeen tässä osiossa (1) etnisiin vähemmistöihin, (2) uskontoihin sekä (3) sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviin viesteihin ja loukkaustarkoituksessa kirjoitettuihin herjaussanoihin.

Tutkimusta varten luomamme herjaussanalistan pohjana hyödynsimme Poliisiammatikorkeakoulun tutkimuksessaan käyttämää sanalista. Tämän lisäksi konsultoimme asianomaisia ihmisryhmiä edustavia kansalaisjärjestöjä sen suhteen, puuttuiko herjaussanalistasta oleellisia sanoja. Nämä järjestöt olivat Uskot RY, Students of Colour ja SETA. Lopuksi kävimme analistan läpi tutkimusryhmän kesken. Sisällytimme siihen pelkästään ne sanat, joissa tutkimusryhmän kesken syntyi konsensus siitä, että ne vastaavat seuraavaa määritelmää:

Listaan sisällytetään etnisiin vähemmistöihin, sukupuoleen/seksuaalisuuteen ja uskontoon liittyviä herjaavia sanoja. Sisällytettävien sanojen tulee myös täyttää seuraavat ehdot:

1. Ne ovat karkeita, ts. sanoja, "joiden käyttöön liittyy tiettyjä kulttuurisia rajoitteita ja joilla siten on eräänlaista šokkipotentiaalia."⁴⁶
2. Sanoilla on ryhmää herjaava, loukkaava tai leimaava luonne.

Merkittävä osa käsittelemistämme sanoista joko selkeästi kuuluu herjaussanojen luokkaan tai selkeästi ei kuulu, mutta joitakin rajatapauksiakin on. Jotkut sanat ovat sellaisia, että riippuu tulkitsijoista, kokevatko he sanan herjaavaksi vaiko eivät. Esimerkiksi "hurri" on toisinaan tarkoitettu herjaavaksi, mutta joillekin henkilöille tai tietyissä asiayhteyksissä sanaa käytetään arkisemmin ja hyväntahtoisesti. Emme siksi sisällyttäneet "hurri"-sanaa tutkimukseen. Mukana on kuitenkin muita ruotsinkielisiin ja ruotsalaisiin vähemmistönä liittyviä herjaussanoja. Päätimme sisällyttää tutkimukseen myös venäläisiä halventavan "ryssä"-sanon. Tätä sanaa käytetään yleisesti arkisissa keskusteluissa, mutta se on monien näkökulmasta halventava. Se on seuraamistamme herjaussanoista yleisin. Joissakin laskelmissamme erittelemme sitä, kuinka paljon tämän venäläisiä halventavan sanon sisällyttäminen aineistoon vaikuttaa määrällisiin tuloksiin.

Laatimamme herjaussanojen lista ei ole kattava, mutta konsultaatiomme perusteella se sisältää merkittävän osuuden tärkeimmistä herjaussanoista. Emme väitä, että herjauksia sisältävät viestit ovat aina vihapuhetta, että herjaaminen pitäisi kieltää rikoslaissa, tai että herjauksia sisältävät viestit pitäisi aina poistaa verkosta. Tarkoituksemme ei myöskään ole määrittellä vihapuhetta yksinomaan vähemmistöihin kohdistuviksi herjauksiksi.

2.1.1 Käytetty aineisto

Herjussanalistan avulla etsittiin ja luokiteltiin Legentic-palvelusta ostettua dataa, joka kattaa ajanjakson vuoden 2015 alusta vuoden 2022 helmikuun loppuun. Legentic hakee viestejä monilta eri suomalaisen digitaalisen median alustoilta, mukaan lukien suurimmat keskustelufoorumit, kuten Suomi24 ja Vauva.fi, eri lehtien kommenttipalstat ja blogit. Palvelussa ovat mukana myös kansainvälisten sosiaalisen median alustojen, Facebookin, Instagramin ja Twitterin, keskustelut suomalaisten tunnusten osalta. Legentic ei anna tietoa siitä, kuinka kattavasti se seuraa kansainvälisten alustojen suomalaisia tunnuksia. On myös huomioitava, että palvelu kerää dataa vain kaikille avoimista julkisista keskusteluryhmistä, ei esimerkiksi Facebookin suljetuista ryhmistä.

Sisällytimme tutkimukseen vain ne alustat, joiden kirjoittajat käyttävät nimiä tai nimi-merkkejä, sillä tieto käyttäjistä perustuu nimimerkkeihin. Emme sisällyttäneet esimer-

⁴⁶ Hjort (2007).

kiksi Ylilautaa tähän tutkimuksemme osaan, koska viestintä siellä tapahtuu pääsääntöisesti täysin anonyymisti ja nimimerkittömästi, vaikka Ylilaudalla on aikaisempien tutkimusten ja tässä tutkimuksessa toteuttamamme nettietnografian perusteella tapahtunut määrällisesti paljon vihapuhetta⁴⁷.

Sosiaalisen median aineistojen käytön yksi haaste on tulosten ajallinen vertailu. Alustojen toiminnassa sekä aineistopalvelun tiedonkeruukäytännöissä voi tapahtua muutoksia, joiden johdosta tiettyinä ajanjaksoina viestejä saadaan kerättyä kattavammin kuin toisina ajanjaksoina. Selkein esimerkki tästä ovat muutokset Facebookissa, joka sulki monia viestien keräämiseen käytettyjä rajapintoja vuonna 2018. Tästä johtuen Legentic-palvelussa ei ole kattavaa otosta Facebookin viesteistä vuodesta 2018 eteenpäin, ja tutkimuksemme kuvaa Facebookin osalta ennen kaikkea vuosia 2015–2018. Myöskään muiden alustojen kohdalla Legentic ei ole kerännyt tietoja johdonmukaisesti tiettyinä ajanjaksoina. Esimerkiksi viestien lataus Hommaforumilta ei ole onnistunut syksyn 2020 jälkeen.

Arvioimme Legenticin tiedonkeruun johdonmukaisuutta tarkastelemalla sen kultakin alustalta keräämien viestien lukumääriä eri ajanjaksoilla. Tarkastelimme siis lukumääriä, joihin sisältyvät kaikki kerätyt viestit (myös sellaiset, jotka eivät sisällä herjauksanoja). Vaikka Facebookin kohdalla viestien määrä pienenee ajan kuluessa, muutokset Suomi24:n ja Twitterin kohdalla ovat suhteellisen pieniä. Havaitsemamme muutokset herjauksiviestien määrässä ovat paljon suurempia kuin muutokset aineistopalvelun kaiken kaikkiaan keräämien viestien määrässä. Esimerkiksi Twitterin kohdalla kuukausittaisen viestimäärän minimi on noin puolet sen maksimista tarkastelujaksolla. Havaitsimme myös herjauksiviestien lisääntyneen vuodesta 2019 (ks. luku 5), vaikka tänä aikana Twitteristä kerättyjen viestien määrä ei lisääntynyt. Tämä antaisi ymmärtää, että havaitsemamme tulokset herjauksiviestien määrässä heijastavat todellisia muutoksia viestien sävyssä, eivätkä pelkästään muutoksia tiedonkeruun käytännöissä.

2.1.2 Herjauksanoja sisältävien viestien luokittelu

Tutkiaksemme herjauksia digitaalisessa mediassa keskityimme viesteihin, joissa käytettiin herjauksanoja. Kaikki tällaisia sanoja sisältävät viestit eivät kuitenkaan ole herjauksavia. Siksi meidän piti luoda menetelmä, jonka avulla voimme luokitella suuren määrän viestejä sen mukaan, käytetäänkö herjauksanoja loukkaavasti, uhkaavasti tai leimaavasti.

Käytetty määritelmä luokittelulle on seuraava: Käytetäänkö viestissä yhtä tai useampaa herjauksanaa loukkaavalla, leimaavalla tai uhkaavalla tavalla?

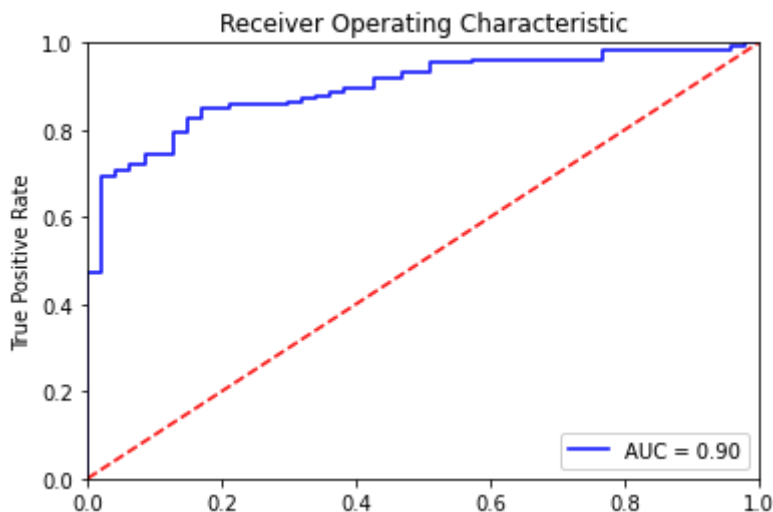
⁴⁷ Kettunen & Paukeri (2021).

Toteutimme luokittelun tietokoneavusteisesti mallinnuksen avulla. Tutkimusryhmä luokitteli viestejä ensin manuaalisesti, ja sitten käsin luokiteltuja viestejä (ns. opetusaineistoa) käytettiin luomaan tietokonemalli, joka toistaa mahdollisimman tarkkaan ihmisten tekemää luokittelua. Tätä tietokonemallia käytettiin suuremman aineiston luokitteluun. Tässä osuudessa kuvaamme mallinnukseen käytettyjä menetelmiä sekä sen tarkkuutta.

Tutkimusryhmämme kaksi jäsentä loi ensin koeaineiston 100 satunnaisesti valikoidun viestin kohdalla. Tämän aineiston avulla varmistimme, että ihmiset luokittelijoina pysyvät johdonmukaisesti päätymään samoihin lopputuloksiin luokittelussa. Koeaineistossa 93 sadasta luokittelusta olivat samoja. Tilastollinen indikaattori Cronbachin Alpha, joka kuvaa luokittelun johdonmukaisuutta, oli 0.89, joka tyypillisesti lasketaan riittävän hyväksi, jotta luokittelua voidaan pitää luotettavana.

Tietokoneavusteiseen luokitteluun käytettiin TurkuNLP-tutkimusryhmän esikoulutettua FinBERT-kielimallia, jota hienosäädettiin opetusaineiston avulla. Opetusaineiston tuotettiin luokittelemalla satunnaisesti valittuja, herjaussanoja sisältäviä viestejä. Viestejä luokiteltiin 1477 kappaletta. Tästä joukosta 1022 (69 %) tutkimusryhmä luokitteli ”kyllä” ja 450 (31 %) ”ei”. Luokittelu päätettiin siinä vaiheessa, kun uudet luokittelut eivät enää näyttäneet lisäävän tietokonemallin tarkkuutta. Tarkkuuden mittarina käytettiin Receiver operating characteristic -kuvaajan ns. AUC (area under curve) -indikaattoria.

Kuva 1. Receiver operating characteristic kuvaaja viestejä luokittelevalle mallille



ROC-kuvaajan avulla valitsimme kynnsarvon luokittelulle, eli sen rajan, jolla kielimallin luokitteluille annetun todennäköisyydet jaettiin dikotomiseksi kyllä/ei-luokitteluksi. Valitsimme kynnsarvon konservatiivisella tavalla niin, että ns. väärin positiivisten

(*false positive*) virheiden osuus jää hyvin pieneksi. Virheelliset positiiviset luokittelut ovat viestejä, jotka eivät tosiasiallisesti sisällä herjauksia, mutta jotka malli luokittelee herjaukseksi. Valitulla kynnysarvolla ja validointiaineistolla, joka on 20 prosenttia opetusaineistosta, saamme seuraavat mallin tarkkuutta kuvaavat indikaattorit:

Taulukko 2. Tietokoneavusteiseen luokitteluun käytetyn mallin tarkkuuden mittarit

	Precision	Recall	F1-Score	Support
Luokittelu: Kyllä	0.9455	0.782	0.856	204
Luokittelu: Ei	0.5857	0.872	0.7009	90
Accuracy			0.8056	294
Macro Average	0.7656	0.8271	0.7784	294
Weighted Average	0.8515	0.8056	0.8155	294

Luokittelimme mallin avulla 806 145 viestiä, jotka lataimme aineistopalvelusta sillä perusteella, että ne sisälsivät herjaussanoja. Malli luokitteli näistä viesteistä 426 068 herjaaviksi viesteiksi. Olemme julkaisseet luokittelun toteuttamiseen käytetyn lähdekoodin sekä opetusaineiston rajoitetusti.⁴⁸ Aineistosta julkaistaan pelkästään Twitterissä lähetettyjen tunnistenumerot ja luokittelut. Julkaisemme pelkästään Twitter-aineistoa, sillä Twitter on asettanut säännöt sille, missä muodossa sen sisältöön pohjaavan tutkimusaineiston uudelleenjulkaiseminen on sallittu.⁴⁹

2.1.3 Muut verkostanalyysissä käytetyt menetelmät

Verkostanalyysissä ryhmien tunnistamiseen eli klusterointiin on käytetty Louvainin menetelmää. Suomi24:n ja Facebookin kohdalla on vaihdeltu Louvainin menetelmän

⁴⁸ Lähdekoodi ja aineisto löytyvät osoitteesta https://github.com/AleksiKnuutila/nethate_classifier/

⁴⁹ Twitterin säännöt aiheesta löytyvät osoitteesta <https://developer.twitter.com/en/developer-terms/more-on-restricted-use-cases>

tarkkuusparametria, jotta syntyvien klustereiden määrä on riittävän pieni ja syntyvät klusterit vaikuttavat selkeästi tulkittavilta.

Tunnistettuja ryhmiä kuvataan muun muassa selvittämällä näille tunnusomaisia sanoja. Nämä ovat sanoja, jotka ovat suhteellisen yleisiä yksittäisten ryhmien sisällä mutta suhteellisen harvinaisia muiden ryhmien sisällä. Tunnusomaisten sanojen havaitsemiseen käytettiin Scaled F-score -menetelmää⁵⁰.

2.2 Laadullinen analyysi

Kaiken vihapuheen tunnistaminen suuresta verkkoaineistosta on käytännössä mahdotonta, eivätkä koneoppimiseen perustuvat mallit voi luokitella kaikkia ilmaisuja virheettömästi. Myöskään vihapuheen tuottajien ja levittäjien ”profiilin” luominen ei onnistu suurten anonyymien aineistojen kvantitatiivisen analyysin avulla. Saadaksemme tarkempaa tietoa siitä, miten vihapuheen tuottajat ja levittäjät toimivat, ja jossakin määrin myös siitä, keitä he ovat, sekä ennen kaikkea kartoittaaksemme vihapuheen tuottajien ja levittäjien toimintaa ja heidän jakamiensa sisältöjen luonnetta käytimme internet-etnografiaa ja sisällönanalyysia, jossa tarkensimme katseemme yksittäisiin vihapuheta-pauksiin.

Verkkovihan tuottajien ja levittäjien kierrättämien teksti- ja kuva-aineistojen sisällöllisessä analyysissa syvennämme verkostanalyysia tarkastelemalla siinä sekä verkkoetnografiassa paikannettuja keskeisiä vihapuheen teemoja ja tapoja, joilla sisältöjä tuotetaan ja levitetään. Tämä kertoo paljon vihapuheen tuottajien ja levittäjien toimintatavoista. Internet-etnografian ja sisällönanalyysin avulla tunnistimme ajankohtaisia aiheita. Näitä kuvaamme lukuihin 5 ja 6 sijoittamissamme infolaatikoissa. Luvussa 7 teemme tarkempia tapausanalyysia aineistosta.

2.2.1 Internet-etnografia

Verkkoetnografia on internetissä tehtävää kenttätyötä, joka perustuu pitkäkestoiseen havainnointiin ja jonka avulla pyritään selvittämään ihmisten toimintaa verkossa. Verkkoympäristöissä tehdyn etnografian voi määritellä Alecea Standleen⁵¹ tavoin multimodaaliseksi kvalitatiiviseksi tutkimusmenetelmäksi, jonka avulla pyritään ymmärtämään digitaalisesti välittyntä vuorovaikutusta, verkkoyhteisöjen toimintaa, toimijoiden identiteettejä ja heidän toimintaansa ohjaavia normeja. Niiden selvittämiseksi tarkastellaan

⁵⁰ Kessler (2017).

⁵¹ Standlee (2017, 329).

näissä tiloissa toimivia ihmisiä ja heidän välistään vuorovaikutusta sekä heidän tuottamiaan tekstejä ja muita artefakteja. Kuten antropologisessa kenttätyössä yleensäkin, myös internet-etnografiassa pyritään ymmärtämään ihmisten toimintaa ja jokapäiväistä elämää näiden arkisissa toimintaympäristöissä ja suhteessa ympäröivään kulttuuriin. Tästä toiminnasta pyritään tuottamaan niin sanottua tiheää kuvausta tarkastelun kohteena olevasta (ala)kulttuurista sen sijaan, että annettaisiin vain ohut ja ylimalkainen yleiskuvaus.⁵² Etnografi voi joko osallistua tutkimansa yhteisön toimintaan aktiivisesti tai pysytellä syrjemässä, tarkkailijan roolissa. Etnografiaan voi liittyä tarkkailijan tekemän kentän tulkitsemisen ja ymmärtämisen pyrkimyksen lisäksi monin eri menetelmin tai multimodaalisesti toteutettua toimintaa, esimerkiksi haastatteluja, valokuvaamista ja piirtämistä.⁵³

Internet- tai verkkoetnografiaa kutsutaan painotuksista riippuen myös esimerkiksi netietnografiaksi tai digitaaliseksi etnografiaksi, virtuaaliseksi etnografiaksi tai netnografiaksi, mediaetnografiaksi, digitaaliseksi mediaetnografiaksi tai sosiaalisen median etnografiaksi⁵⁴. Siinä voidaan tarkastella yhtä alustaa syvällisesti tai – kuten tässä tutkimushankkeessa – liikkua eri alustoilla niiden yhtäläisyyksiä ja niiden välisiä verkostoja havainnoiden, mutta myös eri alustojen eroja ja kullekin ominaisia toimintatapoja korottaen.

Etnografisessa tutkimuksessa on tapana määritellä, rajata ja kuvata kenttää eli kontekstoida tutkimusta. Tätä kontekstointia tehdään verkkovihan etnografisen tutkimuksen osalta luvussa 4. Varsinaisessa internet-etnografia-osuudessa seuraamme sosiaalisen median keskusteluja, niiden teemoja ja aiheita, keskustelun käytäntöjä ja vihapuhetta lietsovien verkkoyhteisöjen vuorovaikutusta ja toimintaa havainnoimalla ja pitämällä tutkimuspäiväkirjaa huomioistamme.⁵⁵ Valitsimme yhteen tiettyyn alustaan perehtymisen sijaan havainnoida verkkovihan tuottajien ja levittäjien toimintaa eri alustoilla jo senkin takia, että internetin käyttäjät usein toimivat eri alustoilla ja heidän tuottamansa sisällöt kiertävät myös eri alustoilla ja keskustelufoorumeilla. Kiinnitämme huomiota nimenomaan eri alustojen erilaisiin toimintamuotoihin ja niiden asettamiin affordansseihin eli tarjoumiin, siis alustojen tarjoamiin toiminnan mahdollisuuksiin, mutta myös niihin reunaehtoihin, jotka rajaavat kunkin verkkoympäristön toimintatavat⁵⁶. Pelkästään yhden verkkoalustan tarkastelu tällaisessa yleiskartoituksessa ei

⁵² Geertz (1973).

⁵³ Koskinen-Koivisto ym. (2020).

⁵⁴ Hine (2020); Sumiala & Tikka (2020); Horst ym. (2012); Postill & Pink (2012); Kozinets (2009).

⁵⁵ Haverinen (2015); Hine (2015). Vastaavaa verkkoyhteisöjen etnografiaa edustaa mm. Phillips (2015); Vainikka (2020).

⁵⁶ Vaahensalo (2021).

olisi perusteltua senkään takia, että verkkokulttuuri on jatkuvassa muutoksen tilassa: alustoja syntyy ja kuolee, niiden suosio nousee ja laskee.

Verkossa etnografisessa kenttätyössä tekemiämme havaintoja purkamalla pystymme muodostamaan kokonaiskuvaa vihapuheyhteisöjen hypoteesimme mukaan affektiivisestä, tunnereaktioita hyödyntävästä toimintalogiikasta ja jonkin verran myös vihapuheen tuottajien oletetuista ominaisuuksista (sukupuoli, ikä, sosiaalinen asema jne.) sekä arvoista ja aatemaailmasta. Internet-etnografia tuottaa tärkeää tietoa myös verkkoalustojen toimintalogiikoista ja siitä, miten ne vaikuttavat käyttäjien väliseen viestintään.

Teimme internet-etnografiaa eri suomenkielisillä some-alustoilla vuoden ajan, kevästä 2021 kevääseen 2022. Raportin verkkoetnografiaa käsittelevässä luvussa syvennämme edellä esiteltyä määrällistä ja verkostoanalyysiin perustuvaa suurien aineistojen analyysia kentän toimintaa ymmärtämään pyrkivään etnografiaan pohjautuen. Kuten verkkokeskusteluja analysoineet kielentutkijat⁵⁷ ovat todenneet, esimerkiksi sanaa 'viha' ei välttämättä löydy keskustelufoorumeilta kovin usein, eli omista vihan kokemuksista ei juurikaan kerrota. Tämän takia mekaanisen viha-sanan etsimisen sijaan tai halventavien sanojen etsimisen ja niiden kvantitatiivisen analyysin lisäksi on syytä tarkastella sitä, minkälaista toimintaa verkkoviha on, sekä sitä, missä sitä tapahtuu. Tähän tarvitaan internet-etnografiaa eli toiminnan havainnoimista sen "luonnollisessa" toimintaympäristössä.

Tutkimuksen alkuvaiheessa oman nettikäyttökokemuksemme sekä aiemman vihapuhe-tutkimuksen viitoittama yleiskatsaus internetin verkkovihan ja erityisesti sosiaalisen median kenttään antoi käsityksen niistä ympäristöistä, joissa vihapuhetta tuotetaan. Alustavassa kentällä "haahuilussa" paljastui myös uusia alustoja ja sellaisia viestintämuotoja, joista tutkimusryhmä ei ollut tutkimuksen alkaessa tietoinen. Etnografisen tutkimuksen eteni "kentän" eli verkkoympäristöjen ja siellä tapahtuvan toiminnan havainnoimisen ehdoilla. Tutkimuksen edetessä etnografista työtä ohjasivat myös tutkimushankkeen muiden osioiden yhteydessä tehdyt havainnot, jotka mahdollistivat sisälönanalyysin tekemistä myös vanhemmista verkkoaineistoista. Nämä puolestaan ohjasivat etnografista työtä uusille poluille ja kontekstualisoivat verkossa tapahtuvaa kenttätyötä. Eri tutkimuksen osa-alueiden välisessä tulkinnallisessa toiminnassa eri osuuk-sien analyysi kasvatti jatkuvasti ymmärrystä toisista osa-alueista ja koko monitahoisesta vihapuheilmiöstä.

Etnografisen tarkastelun kohteeksi valikoimme laajahkon otannan suomenkielisiä verkkosivustoja. Havainnoimista teimme muun muassa aktiivista yleisökommentointia

⁵⁷ Tissari, Vanhatalo & Siirainen (2017); Tuomarla (2021).

sisältävillä uutissivustoilla, kuten *Iltä-Sanomien* verkkokeskusteluissa, sekä marginaalisemmilla vaihtoehto- tai vastamedia sivuilla, kuten äärioikeistolaisella *Partisaani.com*-uutissivustolla sekä valem mediasivusto *MV-lehdessä*. Alkuperäiseen otantaan kuului myös useita some-alustoja ja uusmediasivustoja, joista tarkemman tarkastelun kohteeksi otettiin Twitter, Facebook, Youtube sekä TokenTube. (Luvussa 7 on esimerkkianalyyseja näillä alustoilla tuotetusta vihapuheesta.)

Toteutimme internet-etnografista havainnointia vuoden 2021 aikana seuraavilla alustoilla ja sosiaalisen median palveluissa:

- Facebook
- Iltä-Sanomien ja Iltalehden verkkokeskustelut
- Hommaforum
- Murha.info
- MV-lehti
- Partisaani.com
- PunkinFinland
- Suomi24
- TokenTube
- Twitter
- Ylilauta
- YouTube

Maastoa kartoittavaa verkkoetnografiaa tehtiin keskenään hyvin erilaisilla alustoilla ja palveluissa. Tunnetusti verkkovihaa sisältävillä alustoilla liikkuminen antoi kokonaiskuvaa verkkovihasta. Etnografisesti tarkasteltiin siis varsin laajaa otantaa suomenkielisiä verkkosivuja, joilla hankkeen oman sekä aiemman kvantitatiivisen tutkimuksen mukaan esiintyy merkittävässä määrin vihapuhetta.⁵⁸ Tällaisia ovat temaattisten, erittäin aktiivisen ja kärjekkään keskustelun luonnehtimien sivustojen, kuten maahanmuuttovastaisen Hommaforumin tai punk-musiikkiin ja laajemminkin vaihtoehtokulttuuriin keskittyneen PunkinFinlandin ohella sanomalehtien verkkosivujen kommenttiosioita. Tarkasteluun sisältyi myös useita sosiaalisen median alustoja, kuten Facebook, Twitter, Youtube sekä Tokentube, joita tarkasteltiin tekemällä alustoille hakuja vihapuheeseen kiinteästi liittyvillä avainsanoilla sekä seuraamalla alustoilla käytyä erityisen kiistanalaisiin uutisiin ja aiheisiin liittyvää keskustelua. Näiden sivustojen tarkastelu oli kuitenkin lähinnä taustoittavaa. Tarkastelun ensisijainen päämäärä oli saada parempaa kuvaa verkkovihapuheen kentästä ja erilaisista toimijoista ja näiden yhteyksistä sekä mahdollisista verkostoista sekä eri alustoilla käytyjen keskustelujen erityisyyksistä, mutta myös mahdollisesta limittymisestä.

⁵⁸ Knuutila ym. (2019).

Syvällisemmässä verkkoetnografiassa keskityimme Ylilautaan ja Suomi24:ään, jotka ovat aiemman tutkimuksen mukaan suomenkielisen verkon merkittävimpiä vihapuhekeskittymiä⁵⁹. Nämä sivustot valikoituivat tarkempaan analyysiin niiden suuren suosion ja sen tuoman näkyvyyden ja merkittävyyden takia ja toisaalta niiden avoimuutensa vuoksi eli siksi, että niiden sisältöjä ei ole ennalta rajattuja käsittelemään mitään tiettyjä aihepiirejä. Erityisesti Suomi24:n käyttäjäkunta edustaa oletettavasti laajaa osaa suomalaisista verkon käyttäjistä. Sivustot ovat toisaalta keskenään hyvin erilaisia verkkoyhteisöjä: Ylilauta on modernimpi ja nuoren käyttäjäkunnan suosiossa oleva kuvalauta⁶⁰, kun taas Suomi24 on perinteisempi keskustelupalsta, jonka käyttäjäkunta on suhteessa vanhempaa⁶¹. Sivustojen sisäiset toimintakulttuurit poikkeavat toisistaan paljon Ylilaudan edustaessa ironista ja kyynistynyttä ”diginatiivien” yhteisöllistä kulttuuria, kun taas Suomi24 edustaa perinteisempää verkkofoorumia. Sen sisäinen kulttuuri heijastaa enemmän suomalaista yhteiskuntaa kuin mitään itsenäisesti kehittynyttä verkkoyhteisöä tai alakulttuuria, jollaiseksi Ylilaudan voi tulkita.

Verkkoetnografia toteutettiin monimenetelmäisesti ja multimodaalisesti: ei-osallistuvan havainnoinnin lisäksi tarkasteltiin viestinnän sisältöjä ja sen tyyliä sekä sitä, mitä yleisöjä eri alustoilla julkaistu verkkoviha oletettavasti tavoitteli. Kiinnostavaa oli verkkovihan tuottajien ja levittäjien tarkastelun näkökulmasta se, tuotettiinko omaa, alkupe räistä sisältöä, vai jaettiin muiden tuottamaa sisältöä. Samoin kiinnosti se, jaettiin tuotettua sisältöä lähinnä omalle viiteryhmälle vai tavoiteltiin laajempaa yleisöä. Internet-etnografian avulla paikannettiin sellaisia yksittäisiä tapauksia, joihin tiivistyy jotakin olennaista verkkovihan tuottamisesta, ja joita tarkastellaan luvussa 7. Näiden tapauksen analyysin metodeista kerrotaan seuraavassa alaluvussa.

Hankkeessa toteutetun internet-etnografian perusteella ei ole mahdollista tehdä erityisen tarkkoja johtopäätöksiä verkkovihapuheen taustalla vaikuttavista motiiveista. Jotta verkkoetnografian kautta pystyttäisiin tekemään tarkempaa analyysiä ja tyypittelyä verkkovihapuheen tuottajista ja heidän motiiveistaan, etnografiseen työhön olisi varattava huomattavasti enemmän resursseja ja aikaa, sillä manuaalisesti toteutettu työ on aikaa vievää sekä tutkijoille kuluttavaa muun muassa käsiteltyjen aiheiden raskauden takia. Verkkoetnografia vaatisi systemaattisempia menetelmiä ja pidempää aikaa, jotta esimerkiksi eri sivustojen tai tuottajaryhmien välisen vertailevan analyysin tekeminen olisi mahdollista.

Hankkeessa toteutetun verkkoetnografian kautta pystyttiin kuitenkin tekemään alustavia erilaisten vihaviestijöiden tyypittelyjä sekä luonnostelevaan alustavasti heidän toi-

⁵⁹ Vainikka (2019); Jantunen (2018).

⁶⁰ Vainikka (2019).

⁶¹ Jantunen (2018).

mintansa taustalla vaikuttavia motiiveja. Alustavat tyypittelyt ovat hyödyllisiä vihaviestinnän yleisiä dynamiikkoja tarkasteltaessa. Toivomme niiden toimivan eräänlaisina arkkityypeinä tai analyttisinä lähtökohtina tarkemmissa analyyseissa.

2.2.2 Sisällönanalyysi

Verkstoanalyysin ja internet-etnografian avulla tunnistimme ja paikansimme muutamia keskeisiä vihapuheen topoksia⁶² eli eräänlaisia teemaryppäitä, joita käsittelemme luvussa 7 kvalitatiivisen sisällönanalyysin eri metodien avulla. Multimodaalisuus kuvaa myös yksittäisten verkkovihatapausten analyysia. Multimodaalisuudella tarkoitetaan tekstin, esimerkiksi verkkotekstin, mutta yhtä lailla suullisen esityksen tai muun viestin ilmaisullista monimuotoisuutta⁶³. Verkkovihan tarkastelussamme halusimme myös aineistovalinnoillamme tuoda esille, että internet-aineistot ovat usein multimodaalisia. Jo pelkästään teksteinä julkaistavissa vihapostauksissa voidaan hyödyntää erilaisia ortografisia keinoja, kuten isoja kirjaimia, runsasta huutomerkkien käyttöä tai kolmea pistettä merkitsemään sitä, mikä jätetään sanomatta⁶⁴. Lisäksi nykyisin käytetään runsaasti emojiä, jotka tuovat tekstiin uusia merkityksiä.

Ortografisten keinojen ja emojiä lisäksi kiinnitimme analyysissamme huomiota toistuviin ilmauksiin ja tiettyihin sanoihin ja kiertoilmauksiin, joita saatettiin hyödyntää keinoona saada viesti perille ilman esimerkiksi suoran rasististen sanojen käyttämistä. Tällaisista sanoista esimerkkinä on ”matu”, sana, jonka voidaan väittää tarkoittavan jotakin muuta kuin mihin sillä todellisuudessa viitataan. Teksteistä tarkasteltiin tehokkaina merkityksen välittäjinä myös erilaisia sanaleikkejä ja alluusioita eli vihjailevia ilmauksia.

Aineiston analyysin metodeina käytimme sisällönanalyysia, temaattista analyysia, kriittistä diskurssianalyysia, retorista analyysia ja intersektionaalista analyysia. Näitä eri kielen tasojen analyysimenetelmiä käytimme rinnakkain saavuttaaksemme eri tapautus tutkimuksissa kulloinkin parhaan mahdollisen tuloksen. Verkkovihaesimerkkien sisällönanalyysin ja temaattisen analyysin eli aineiston luokittelun, teemoittelun ja kuvauksen pohjalta voimme kartoittaa vihapuheen ja erityisesti verkkovihan yleisimpiä teemoja ja nostaa näistä esimerkkejä tarkempaan analyysiin⁶⁵. Kriittisen diskurssianalyysin soveltaminen analyysissamme tarkoittaa sitä, että huomioimme sekä lingvistisen tason ilmaukset että niiden kontekstin ja kiinnitimme huomiota erityisesti kielellisten ilmaisujen ideologisiin kiinnittymisiin ja niiden makrotason yhteiskunnallisiin yhteyksiin⁶⁶. Retoriikan analyysilla tarkoitamme tässä ilmaisujen performatiivisuutta eli

⁶² Lähdesmäki ym. (2016).

⁶³ Tuominen ym. (2016).

⁶⁴ Sandell (2022).

⁶⁵ Vaismoradi, Turunen & Bondas (2013).

⁶⁶ Fairclough (2009).

sitä, miten merkitykset liittyvät puheessa tai kirjoituksessa yhteen ja miten niitä liitetään toisiinsa eli artikuloidaan, sekä sitä, miten merkityksiä erotetaan toisistaan. Retoriikka on tarkastelussamme keino aikaansaada asioita, esimerkiksi vakuuttaa yleisöä eri retorisiin keinoin. Analyysimme taustalla vaikuttaa ymmärrys siitä, että retoriikalla ja diskursiivisilla artikulaatioilla on myös materiaalisia vaikutuksia.⁶⁷ Intersektionaalisuutta metodologisena keinona käyttämällä pääsimme havainnoimaan eri identiteettikategorioiden ja hierarkkisesti asetuvien valtapositioiden risteämiä verkkovihapostauksissa sekä osoittamaan, että teemat kietoutuvat usein yhteen⁶⁸. Tulkintamme teimme affektitutkimuksen laajemmassa viitekehysessä. Se mahdollisti myös sen tarkastelun, mitä tunteita ja affekteja verkkoviha pyrkii herättämään ja miten se pyrkii niiden avulla mobilisoimaan ihmisiä.⁶⁹

Verbaalisen ilmaisun lisäksi analysoimme verkkovihalle ominaista kuvastoa, erityisesti meemejä ja niiden kiertoa. Tällainen tulkitseva ja multimodaalinen analyysi on tarpeen, sillä suuren aineiston luokitteluun keskittyvässä osiossa (luku 5) rajasimme tarkastelumme vain yhteen vihapuheen osa-alueeseen.

Valitsimme Legentic-datan analyysin ja aiemman tutkimuksen perusteella käsittelemme selkeästi rasistista sekä sukupuoleen tai seksuaalisuuteen liittyvää vihapuhetta. Näitä teemoja käsitteleviä tapauksia tunnistettiin ja erotettiin avainsanojen sekä tekstin luokitteluun käytettyjen laskennallisten menetelmien avulla. Valikoimme tarkempaan analyysiin myös tapauksia, joissa havainnollistuu sosiaalisen median taipumus jakaa ihmisiä meihin ja muihin ja yhteisön rakentaminen ja kuulumisen tunteen luominen. Kuvaamme myös transnationaalia eli valtioiden rajat ylittävää verkkovihaa, jossa samat teemat kiertävät. Sosiaalisen median vihapuheen laadullista temaattista sisällönanalyysia täydentävät retorinen analyysi, diskurssianalyysi ja intersektionaalinen analyysi, joiden avulla saadaan näkyviin toistuvia teemoja ja aihepiirejä erityisesti luvussa 7.

Hypoteesinamme oli, että teemat kietoutuvat toisiinsa intersektionaalisesti. Tällä tarkoitamme sitä, että esimerkiksi maahanmuuton vastustaminen ei läheskään aina esiinny puhtaasti itsenäisenä teemana, vaan että verkkovihaa kohdistetaan yhtäaikaaisesti useampaan kuin yhteen teemaan tai vihapuheen kohteella olevaan ominaisuuteen. Esimerkiksi oletimme, että maahanmuutosta käytävään keskusteluun liittyy usein teemana uskonto. Samalla tavoin seksuaalisesta suuntautumisesta keskusteltaessa sivutaan usein myös seksismiä ja rasismia. Teemojen yhteenkietoutumista tarkastellaan eri alustojen vihapuhetta analysoiden, voima- tai leimaavia sanoja ja ilmaisuja vertaillen sekä keskeisten aiheiden linkittymistä havainnoimalla.

⁶⁷ Palonen & Saresma (2017).

⁶⁸ Karkulehto ym. (2012); Norocel ym. (2018).

⁶⁹ Ks. esim. Ahmed (2018).

2.2.3 Teemahaastattelut

Sosiaalisen median ja keskustelualustojen verkosto- ja sisällönanalyysin sekä internet-etnografian pohjalta luotua kuvaa vihapuheen tuottajista ja levittäjistä täydentävät teemahaastattelut. Haastatteluja tarvitaan, sillä vihapuheen tuottajia ja levittäjiä ohjauksista motivaatioista on hankala saada kuvaa kysymättä heiltä itseltään.

Vihapuheen tuottajien haastatteleminen on kuitenkin haasteellista, sillä vihapuheen tuottajia voi olla hankala ensinnäkin tavoittaa ja toiseksi saada kertomaan motiiveistaan. Tämä voi johtua monesta seikasta. Ensinnäkin vihapuhetta käsittelevään tutkimushankkeeseen voi olla vaikeaa saada osallistujia, koska aihe koetaan leimaavaksi. Toiseksi moni ei välttämättä edes miellä omaa kärjekästä toimintaansa verkossa vihapuheen tuottamiseksi. Kolmanneksi on mahdollista, että mahdolliset haastateltavat eivät halua edesauttaa vihapuheen tutkimusta, koska he eivät pidä vihapuhetta oikeana ongelmana tai koska he suhtautuvat tutkijoihin vihamielisesti. Ei-tavoitettavuuden motiiveja on mahdollista vain arvailla, sillä yrityksiemme tavoittaa haastateltavia ei juurikaan reagoitu muutoin kuin korkeintaan kieltäytymällä: pyyntömme saada levittää haastattelukutsua joillakin verkkoalustoilla kiellettiin suoraan, eikä omilla verkkosivuillemme julkaisemamme haastattelukutsu poikanut lainkaan yhteenottoja.

Tässä raportissa päädyimme näiden hankaluuksien takia haastattelemaan erityisesti entisiä vihapuhujia, jotka ovat sittemmin alkaneet katua aiempaa toimintaansa, ja ihmisiä, jotka eivät välttämättä määrittele toimintaansa vihapuheeksi, mutta suostuivat keskustelemaan kanssamme verkon kärjekästä keskustelukulttuurista. Heidä haastatteleamalla saimme kartoitettua ainakin joitakin mahdollisia vihapuheen motiiveja samoin kuin vihapuheen tuottajien ja levittäjien toimintatapoja. Näiden lisäksi haastatelimme vihapuheen kohteeksi joutuneita sekä vihapuhetta työkseen seuraavia asiantuntijoita. Heidän näkemyksensä auttavat ymmärtämään vihapuheen tuottajien ja levittäjien motivaatiota kahdesta suunnasta, sisältä käsin vihapuheen kohteen asemasta, ja toisaalta myös ilmiötä etäämpää tarkastelevien näkökulmasta. Suuri apu oli lisäksi käsikirjoittaja ja ohjaaja Elina Izarrasta ja valokuvaaja Katja Tähjästä, jotka jakoivat omassa entisiä vihapuheen tuottajia käsittelevässä hankkeessaan saamiaan kokemuksia kanssamme.

Toteutimme haastattelut vallinneen koronapandemiatilanteen takia etänä aikavälillä joulukuusta 2021 huhtikuuhun 2022. Haastatteluja tehtiin yhteensä seitsemän. Ne kestivät vajaasta tunnista kahteen tuntiin. Haastattelut tehtiin videokonferenssipalvelu Zoomissa. Haastattelut toteutettiin eettisesti ja lain mukaisesti: haastatteluihin osallistuville näytettiin tietosuojaseloste, jossa kuvailaan selkeästi tutkimuksen päämäärät sekä tieto kerätyn informaation arkistoinnista ja mahdollisesta jatkokäytöstä. Osallistujille kerrottiin, että heidän niin halutessaan heistä ei tallenneta mitään tunnistamisen

mahdollistavaa tietoa. Muussa tapauksessa käytettiin pseudonymisointia ja tutkimuksen valmistuttua anonymisointia, paitsi heidän kohdallaan, jotka halusivat tulla nimeytyiksi tutkimustuloksia julkaistaessa. Kaikki haastattelut on tallennettu pelkkänä äänitiedostona pseudonymisoinnin takia ja litteroitu lukuun ottamatta yhtä haastattelua, jossa haastateltava suostui tutkimukseen mukaan asian arkaluontoisuuden vuoksi ainoastaan sillä ehdolla, että haastattelua ei tallenneta edes äänimuodossa. Tästäkin haastattelusta on olemassa muistiinpanot.

Osa haastateltavista halusi mieluummin puhua omilla nimillään. Näissä tapauksissa toimimme haastateltavien toiveiden mukaisesti. Niinpä ylikomisario Jari Taposen, entisen uusnatsin ja nykyisin radikalisoitumisen vastaisen työn asiantuntija Esa Holapan ja tutkija Karin Creutzin haastatteluista kirjoitetut koosteet julkaistaan heidän pyynnöstään heidän omia nimiään käyttäen. Mielestämme on tutkimuseettisesti oikein olla häivyttämättä näiden asiantuntijoiden persoonaa ja kokemusta anonymisoimalla heidän haastattelunsa. Olemme näyttäneet kutakin nimellä mainittavaa haastateltavaa koskevat tekstit heille itselleen ja he ovat hyväksyneet ne. Kahteen haastattelusta kirjoitettuun tekstiin tehtiin haastateltavien toiveesta pienehköjä muutoksia.

Haastattelumetodina käytimme teemahaastattelua, joka sallii mahdollisuuden poiketa yleisestä haastattelurungosta haastateltavien tarpeiden ja haastattelussa esiin nousevien kysymysten mukaan. Haastattelujen analyysi oli aineistolähtöistä sisällönanalyysia ja teemoittelua. Omilla nimillään esiintyvien haastatteluista rakennettiin teemoihin pilkkomisen sijaan narratiivit, joissa haastateltavat saivat olla äänessä ilman tutkijoiden keskeyttäviä kysymyksiä. Näin kunkin omalla nimellään esiintyvän erityinen asiantuntemus saa arvoisensa näkyvyyden.

2.2.4 Verkkokysely

Haastattelujen vähäisen määrän vuoksi toteutimme maaliskuussa 2022 niitä täydentämään vielä verkon keskustelukulttuurista käsittelevän kyselyn. Verkkolomakkeessa oli kysymyksiä verkon keskustelukulttuurista yleensä, vihapuheen määrittelyyn ja siihen suhtautumiseen liittyviä väitteitä sekä kysymyksiä vastaajien omasta toiminnasta verkossa ja suhteesta verkkovihaan. Kysely sisälsi monivalintakysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Kysely toteutettiin siten, että vastaaminen oli täysin anonyymia.

Otimme yhteyttä kahteen suureen ja laajalti eri keskustelulankoja käsittävään verkkoalustaan, Suomi24:ään ja Vauva.fi:hin. Vauva.fi kielsi julkaisemasta alustalla linkkiä kyselyyn, joten ainoastaan Suomi24 antoi suostumuksen verkkokyselyn julkaisemiseen. Jaoimme linkin kyselyyn Suomi24-palvelun luvalla kolmeen keskustelulankaan. Vastaajia tuli yhteensä vain seitsemän. Kaikki vastaajat pitivät tutkimusta tarpeelli-

senä. Osa vastaajista määritteli itsensä vihapuheen tuottajiksi, osa ei. Vastausten vähäisen määrän takia hyödynnämme raportissa ainoastaan kyselyn avovastauksia, eikä kvantitatiivista osuutta raportoida. Kolme vastaajaa antoi pitkiäkin vastauksia avokysymyksiin. Näitä sisältöanalyysin keinoin tarkasteltuja vastauksia käytämme anonyymien haastattelujen analyysin syventämiseksi.

2.3 Viharikostilastokatsaus

Verkostojen kartoituksessa käytetään Legenticin aineiston lisäksi myös poliisin tietoon tulleita, poliisin rekisteristä kerättyjä viharikosilmoituksia vuosina 2016–2020⁷⁰. Vuosittaista *Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa* -raporttia varten tutkija Jenita Rauta on laatinut aineistosta pseudonymisoidut Excel- ja SPSS-tiedostot. Valmiiksi olemassa olevan aineiston seikkaperäinen tilastointi mahdollistaa sen hyödyntämisen verraten nopealla aikataululla. Aineiston käyttämiseen tässä hankkeessa on lupa Poliisiammattikorkeakoululta (POL-2021-18340).

Organisoitua vihapuhetta kartoittava verkostoanalyysi poliisin tiedossa olevien tekijöiden ja tekoalustojen yhteyksistä tuottaa tärkeää tutkimustietoa nimenomaan rangaistavasta vihapuheesta. Tutkimuksessa selvitetään, onko vuosina 2016–2020 tehdyissä vihapuhetta koskevissa rikosilmoituksissa avainhenkilöitä. Avainhenkilöhypoteesin testaaminen tuottaa tietoa siitä, ovatko yksittäiset vihapuheen tekijät organisoituneet joidenkin yhteisten keskushahmojen ympärille, ja siitä, missä määrin yksittäisiltä näytävillä teoilla voi olla organisoituja piirteitä. Keskeinen on hypoteesi verkkoalustajohtoisesta vihapuheesta eli siitä, että vihapuhe kanavoituu ja saa ikään kuin johdettuja piirteitä joidenkin verkkoalustojen kautta. Soveltamalla verkostoanalyysia poliisin rekisteritietoihin tarkastellaan verkkoalustojen merkitystä rangaistavan vihapuheen organisoinnissa.

Tietoa rangaistavan vihapuheen tekijöistä ja tekoalustoista ei ole saatavilla julkisista lähteistä. Sen sijaan tällaista tietoa saa poliisin tietoasiainjärjestelmästä, johon poliisihallintoon kuuluvan Poliisiammattikorkeakoulun tutkijoilla on käyttöoikeudet ja tutkimuslupa.

Poliisin tietojärjestelmästä on tähän raporttiin koottu tietopaketti rangaistavan vihapuheen tekijöistä ja tekopaikoista. Tilastojen perusteella tuotettiin myös tutkimustietoa vihapuheen organisoimisesta liittyen vihapuheen avainhenkilöitä, henkilösuhteita ja tekoalustoja kartoittavaan verkostoanalyysiin.

⁷⁰ Rauta (2021; 2020; 2019; 2018; 2016).

Tutkimuksen aineistona käytetään poliisin tietoon tulleita, poliisin rekisteristä kerättyjä viharikosilmoituksia vuosina 2016–2020 (Tutkimuslupa POL-2021-18340). Tutkimuksen tehtävä on selvittää, keitä rangaistavasta vihapuheesta epäillyt tekijät ovat, missä rikokset tapahtuvat ja missä määrin siihen vaikuttavat verkostot.

Aineisto muodostuu Poliisiammattikorkeakoulun viharikoksia koskevasta seuranta-aineistosta, johon kuuluvat kaikki vuosien 2016 ja 2020 välillä poliisin tietoon tulleet viharikosepäilyt. Aineiston on koonnut Poliisiammattikorkeakoulun tutkija FT Jenita Rauta osana vuosittaista ”Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa” -raportointia viiden vuoden jaksolta vuosilta 2016–2020. Rauta on laatinut aineistosta pseudonymisoidut Excel ja SPSS -tiedostot, joita tässä luvussa analysoi hankkeessa tutkijana toiminut YTT Marko Juutinen. Juutinen valikoi Raudan keräämästä aineistosta nimenomaan rangaistavaksi vihapuheeksi luokiteltavat ilmoitukset. Rangaistava vihapuhe tarkoittaa vihamotiivin vuoksi kielellisesti tehtyjä rikoksia. Aineistosta on valittu kriminalisoitua vihapuhetta koskevat rikosilmoitukset. Näitä ovat kunnianloukkaukset, laittomat uhkaukset ja kiihottamisrikokset. Muilla kuin Poliisiammattikorkeakoulun tutkijoilla ei ollut pääsyä näihin aineistoihin.

2.4 Pohdintaa tutkimusaineistojen ja -menetelmien kattavuudesta ja rajoituksista

Tutkimusta varten keräämämme aineisto on varsin laaja ja monipuolinen. Se ei silti tavoita kuin pienen osan suomalaisessa verkkoympäristössä tuotetusta verkkovihasta. Emme myöskään pysty tässä raportissa kuvaamaan kaikkea verkkovihan tuottamiseen ja levittämiseen liittyvää toimintaa yksityiskohtaisesti tai kattavasti. Aineisto on lopultakin esimerkinomainen: teemme määrällistä ja laadullista verkkoaineistoa ja haastatteluja ja kyselyvastauksia koskevia tutkimushavaintoja sen rajallisen aineiston pohjalta, jota olemme onnistuneet keräämään. Olemme kuvanneet eri aineistoja koskevia rajoitteita ja niiden keräämistä koskevia haasteita tarkemmin edellä. Tässä esitämme vielä muutamia yleisiä huomioita.

Tutkimuksemme tulokset ja tapausanalyysit eivät ole laajasti yleistettävissä. Kyseessä on katsaus 2020-luvun alun suomalaiseen verkkovihaan. Nykyhetken yhteiskunnallinen konteksti – esimerkiksi polarisoituva keskusteluilmapiiri, ilmastonmuutos ja lajikatko, maamme johto sosiaalidemokraattisesta pääministeri Sanna Marinista oikeistolaiseen presidentti Sauli Niinistöön, koronapandemia ja sota Ukrainassa – vaikuttaa verkkovihan teemoihin ja ilmenemismuotoihin. Voi olla, että esimerkiksi toisenlaisen, ehkä eri alustoilta kerättyä sosiaalisen median aineistoa tai jonkun muun kaupallisen

toimijan kuin Legenticin määrällistä aineistoa analysoimalla verkkoviha ilmiönä näyt-
täytyisi hieman toisenlaisessa valossa. Verkko ja sitä koskevat ilmiöt itsessään ovat
jatkuvässä liikkeessä, joten parhaassakin tapauksessa tutkimuksella tavoitetaan aino-
astaan hetkellinen ajankuva. Lisäksi on mainittava, että verkkoaineistoja olisi saata-
villä lähestulkoon rajattomasti. Rajauksia on välttämätöntä tehdä.

Näitä aineiston mukanaan tuomia rajoitteita paikkaa osin se, että olemme keränneet
aineistoa useista eri lähteistä ja melko pitkällä aikajaksolla. Tutkimusaineisto on ke-
rätty ja tutkimus toteutettu reilun vuoden aikana ja aineistoa on kerätty eri aikajak-
soina. Sosiaalisesta mediasta on kerätty aineistoa useamman vuoden aikana muihin
tutkimusprojekteihin liittyen⁷¹. Olemme myös tarkastelleet vihapuhetta ja verkkovihaa
vuosien ajan eri yhteyksissä ja eri näkökulmista. Tämä auttaa hahmottamaan aineis-
tossa myös kehityskaaria hieman pidemmässä tarkastelussa.

Aineiston monipuolisuus puolestaan varmistaa, että emme päädy tekemään liian yk-
sinkertaistavia havaintoja vain yhteen tai kahteen aineistoon perustuen. Olemme teh-
neet aineistojen pohjalta havaintoja vihapuheen monenlaisista konteksteista ja ilme-
nemismuodoista. Erilaiset aineistot täydentävät toisiaan ja mahdollistavat aineistojen
ristiin- ja rinnakkain tarkastelun. Siten on saavutettavissa kattavampi kokonaiskäsitys
siitä monimuotoisesta ja kompleksisesta ilmiöstä, joka verkkoviha on. Tältä pohjalta
uskomme voivamme sanoa verkkovihailmiöstä sellaistaakin, joka koskee ilmiötä ylei-
sesti eikä ainoastaan tässä analysoimiamme aineistoja.

Painotamme, että verkkoviha on monisyinen ilmiö, jossa verkkoviestinnän ja eri alus-
tojen tarjoamat mahdollisuudet anonymiteetille, vahingolliselle viestinnälle, viraalisuu-
delle sekä negatiivisten tunteiden purkamiselle kietoutuvat ideologisiin konflikteihin ja
identiteetin rakentamisen prosesseihin. Tämä kompleksisuus tekee ilmiön juurisyiden
ja leviämismekanismien tarkemmasta selvittämisestä hankalaa. Jatkotutkimuksissa
olisikin järkevää rajata tarkasteltavat alustat tarkemmin ja ennen kaikkea hankkia kat-
tava käsitys muutamien tarkasteltavien alustojen ominaiskulttuurista sekä niiden suh-
teesta ympäröivään verkkokulttuuriin ja yhteiskuntaan.

Huomautamme vielä, että tämän raportin ei ole tarkoitus olla niinkään lopullinen ja
kattava yhteenveto verkkovihasta sekä sen tuottajista ja levittäjistä, vaan pikemminkin
se on uusi avaus: käsillä on tässä hetkessä tuore tietopaketti ilmiöstä, joka muuttuu
jatkuvässä. Jatkamme itse verkkovihan tarkastelua nyt kuvatulta pohjalta. Toivomme,
että myös muut tutkijat ja tutkimusryhmät saavat raportista pohjaa, jonka avulla voivat
syventää verkkovihan ja vihapuheen tutkimista.

⁷¹ Ks. esim. Saresma & Tulonen (tulossa); Saresma & Nikunen (2022); Saresma ym.
(2020); Knuutila ym. (2019).

2.5 Tutkimusetiikka

Olemme jo edellä kuvanneet eri aineistojen keräämiseen ja analysoimiseen liittyviä tutkimuseettisiä periaatteita. Kokoamme tähän hyvän tutkimusetiikan lähtökohtia ja yleissääntöjä.

Tämä tutkimus ja sen puitteissa tapahtuva henkilötietojen käsittely perustuvat yleiseen etuun (tietosuojalain artikkeli 6(1)(e), kansallinen laki 4 § kohta 3). Erityisiä henkilötietoryhmiä käsitellään tieteellistä tutkimusta varten tietosuojalain 6 §:n 7-kohdan mukaisesti. Haastatteluihin osallistuminen oli vapaaehtoista ja perustui läpinäkyvälle informoinnille. Tutkittavat antoivat kirjallisen suostumuksen osallistumisestaan tutkimukseen sen jälkeen, kun olivat saaneet mahdollisuuden esittää kysymyksiä tutkijoille, ja he voivat myös halutessaan keskeyttää tutkimuksen milloin tahansa syytä ilmoittamatta. He antoivat haastattelussa tutkijoille itsestään vain niitä tietoja, joita haluavat antaa.

Monissa aiemmissa tutkimuksissa ja raporteissa on tuotu esille, että vihapuheen kohteeksi joutumisesta puhuminen muille voi olla myös tervehdyttävää. Tämä todennäköisesti pätee myös ihmisiin, jotka ovat aiemmin tuottaneet vihapuhetta, mutta ovat nyt lopettaneet sen. Tutkimus mahdollistaa tässä mielessä aktiivisen positiivisen toimijuuden aiemman myrkyllisen toimijuuden sijaan ja voi tuottaa myös positiivisia kokemuksia.

Kaikki tutkimushaastattelussa kerättävä tieto on luottamuksellista, eikä sitä paljasteta sellaisenaan kenellekään tutkimuksen ulkopuoliselle henkilölle. Tätä korostettiin osallistujille tutkimuksen aikana. Tutkimuksen osana tuotetuissa raporteissa, julkaisuissa ja konferenssiesityksissä tai jatkokäsittelyä arkistoitavissa dokumenteissa ei esiinny sellaisia tietoja, joiden avulla yksittäiset henkilöt olisivat suoraan tunnistettavissa, elleivät haastateltavat erikseen ole halunneet tulla siteeratuiksi omalla nimellään. Anonyymeinä esiintyneiden haastateltavien sitaateista on poistettu kaikki mahdolliset tunnisteelliset tiedot. Haastatteluiden äänitiedostoja ei arkistoitu jatkokäyttöön.

Sosiaalisen median *julkisista* aineistoista kerättiin henkilöitä koskevia tietoja vain tutkimuksen kannalta välttämättömiltä osin ja kerättävät tiedot minimoiden (kirjoittajan nimi, nimimerkki, viestin julkaisualusta ja aika sekä viestin sisältö tulevat palveluntarjoajalta ostetun datan mukana automaattisesti). Käytimme muita henkilöiden itse julkisesti ilmoittamia tietoja heidän toimintaansa selittävinä taustatietoina ymmärtääksemme, millaiset tai minkä tyyppiset tahot tuottavat ja levittävät vihapuhetta – tällainen tieto voisi olla esimerkiksi toimijan aktiivisuus äärioikeistoa kannattavalla sivustolla. Emme systemaattisesti yksilöiden keränneet tai tallentaneet yksittäisten henkilöiden tunnistamisen mahdollistavia henkilötietoja, kuten ilmoitettu kotipaikkakunta tai

perhesuhteet. Suurta osaa sosiaalisen median julkisista aineistoista käsittelimme tietämättä itsekään, keitä kyseisten aineistojen tuottajat todella ovat. Tutkimusjulkaisuissa sosiaalisen median viestejä ei siteerattu sellaisenaan ja mahdolliset kirjoittajien nimet poistettiin.

Sosiaalisen median aineistoja koskien meidän ei ollut mahdollista hankkia tutkittavilta suostumusta heidän tietojensa käsittelyyn (poikkeaminen eettisen ennakoarvioinnin mukaisesta tietoon perustuvasta suostumuksesta). Julkaisimme kuitenkin tutkimuksen tietosuojailmoituksen hankkeen verkkosivuilla.

Vihapuheen tuottajiin voi kohdistua häirintää tai muita seurauksia, jos heidät nimetään ja heidän toimintaansa käsitellään julkisesti. Tämä vältetään turvaamalla anonymiteetti vai vähintään pseudonymiteetti.

Tutkimus saattaa potentiaalisesti ”triggeröidä” vihapuheen tuottajat joidenkin tahojen, esimerkiksi rahoittajan tai vihapuheena aiemminkin olleiden ihmisten kimppuun. Vihapuheen tutkijoihin kohdistuu tutkitusti aggressioita ja pyrkimyksiä hiljentää tutkijat. Pyrimme vastaamaan sekä tutkittavien, tutkimukseen liittyvien tahojen että tutkijoiden turvallisuuteen liittyviin uhkiin seuraavilla tavoilla:

- *Haastatteluihin ja kyselyihin osallistuvia* kuvataan tutkimuksen julkaisuissa yleisellä tasolla (esimerkiksi millä alustoilla nämä toimivat), yksittäisiä ihmisiä tai tunnistettavia ihmisryhmiä ei mainita, ellei niin ole tarpeenmukaista (poikkeuksena siis haastateltavat, jotka haluavat esiintyä omalla nimellään, esim. haastateltavat asiantuntijat).
- Tutkimuksessa käytetyt *aineistot* anonymisoidaan eikä niitä siteerata tavalla, joka mahdollistaisi ihmisen tunnistamisen mahdolliseksi.

Sosiaalisen median julkisten aineistojen käyttöön voi liittyä eettisiä sekä laillisia ongelmia, jotka liittyvät muun muassa tutkittavien yksityisyyteen, siihen, että aineistoa käytetään ilman tutkittavien suostumusta ja eri käyttöalustojen käyttö sopimuksiin. Noudattamme sosiaalisen median aineiston käyttöä sääteleviä lakeja tarkasti, mutta koemme, että tutkimuseettinen ja sosiaalinen velvollisuutemme on tehdä tutkimusta vihapuheen tekijöistä ja näiden toiminnasta sosiaalisen median alustoilla, vaikka – ja itse asiassa juuri, koska – se voi paljastaa nykyisen lainsäädännön riippumatonta ja kriittistä tutkimusta haittaavia ongelmakohtia.

Pyrimme vastaamaan tutkittavien yksityisyyteen liittyviin riskeihin seuraavilla tavoilla:

- Sosiaalisen median aineiston lataamiseen käytetään Legentic-palvelua, josta on saatavilla pelkästään julkisia viestejä. Nämä viestit ovat saatavilla viestien

lataamisen tarkoitetun rajapinnan välityksellä tai ne on julkaistu verkkosivuilla, jotka ovat julkisesti nähtävillä Internetissä ilman palveluun kirjautumista.

- Sosiaalisesta mediasta ladattavista aineistoista talletettiin pelkästään ne tiedot, jotka ovat julkisesti saatavilla henkilön itsensä avoimesti ilmoittamina ja jotka tulevat automaattisesti palveluntarjoajan tuottamien tietueiden mukana (kirjoittajan nimimerkki tai ilmoitettu nimi, sekä alusta, jolla tämä kirjoittaa sekä julkaisun ajankohta ja viestin sisältö) ja joita välttämättä tarvitaan tutkimusta varten. Emme kerätessämme aineistoa systemaattisesti tallettaneet muita viestien kirjoittajien henkilöllisyyttä yksilöiviä tietueita ja käsittelemme viestien sisältöä pääasiassa tällöin itsekään tietämättä niiden kirjoittajien todellista henkilöllisyyttä. Mahdolliset kirjoittajien nimimerkit ja nimet jätettiin pois.
- Emme siteeraa tutkimustyössämme viestien sisältöä suoraan.
- Seuraamme sekä aineistoa kerätessä että sitä säilytettäessä ja mahdollisesti jatkokäytettäessä hyviä tietosuojakäytäntöjä, kuten esimerkiksi kerätyn henkilötiedon minimisointia.

Vihapuhe on määritelmällisesti johonkin tiettyyn ihmiseen tai ihmisryhmään kohdistuvaa loukkaavaa tai halventavaa kielenkäyttöä. Sen tutkiminen on haastavaa senkin takia, että esimerkkien esittäminen havainnollistaa ilmiötä, mutta havainnollistamisen yhteydessä tulee tahtomattaankin kierrättäneeksi esimerkiksi rasistista, seksististä tai muuten haitallista kuvastoa. Olemme tietoisia tästä vaarasta ja vältämme siksi hyökkäävän, leimaavan sisällön laajaa siteeraamista. Olemme kuitenkin päättäneet sisällyttää raporttiin esimerkin takia myös muutamia erittäin epäkorrektia ja vahingollista kielenkäyttöä sisältäviä tapauksia.

Tieteellisen käytännön ohjeistusten seuraaminen

Tutkimuksessa otettiin huomioon sekä hyvän tieteellisen käytännön periaatteet että tutkimuseettiset kysymykset. Hyödynsimme vain tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinnan, tutkimuksen, aineistonhallinnan ja arvioinnin menetelmiä ja huolehdimme, että prosessimme ovat läpinäkyviä ja avoimia niin tutkimuksesta informoitaessa kuin myös sitä julkaistaessa. Konsultoimme yliopiston lakimiehiä ennen tutkimuksen toteuttamista ja huolehdimme, että toteutamme tutkimuksen eettisesti, tietoturvallisesti ja lainmukaisesti.

Tutkimusryhmän oikeudet, tekijyyttä koskevat periaatteet, vastuut ja velvollisuudet ja aineistojen säilyttämistä ja käyttöoikeuksia koskevat kysymykset sovittiin Jyväskylän yliopiston ja Poliisiammattikorkeakoulun välisessä konsortiosopimuksessa siten, että Jyväskylän yliopiston tutkijat eivät missään vaiheessa käytä Polamkin tilastoaineistoa eikä Polamkin tutkijoilla ole pääsyä Jyväskylän yliopiston aineistoihin.

3 Aiempi tutkimus

Vihapuhetta on tutkittu sekä Suomessa että muualla jonkin verran muun muassa oikeustieteiden, politiikan, sosiaalisen median ja internet-tutkimuksen, sosiologian ja sosiaalipsykologian näkökulmista⁷². Tieteellisen tutkimuksen lisäksi aiheesta on tehty julkisten toimijoiden tilaamia selvityksiä. Suomalaisessa kontekstissa vihapuheen aiheuttamia ongelmia kuvataan esimerkiksi kolmen ministeriön ja eri alojen asiantuntijoiden laatimassa, vihapuheen laajuutta ja sen yhteiskunnallisia vaikutuksia sekä vihapuheen vastaisia toimia kartoittaneessa arkkipiispa emeritus Kari Mäkisen työryhmän raportissa.⁷³ Uutena huolta aiheuttavana ilmiönä raportissa nostettiin esiin maalittaminen eli institutionaalista päätäntävaltaa tai julkista puhetilaa käyttäviin henkilöihin kohdistettu joukkoistettu tai organisoitu häirintä. Siinä esitetään selvitettäväksi, tarvitaanko maalittamiseen puuttumiseksi uutta tai päivitettyä lainsäädäntöä⁷⁴. Mäkisen työryhmän raportissa todetaan myös tutkimustiedon tarve koskien vihapuheen laajuutta ja laatua sekä sen tuottajia ja levittäjiä. Juristi Mika Illman arvioi lainsäädäntöä maalittamisen näkökulmasta⁷⁵ ja totesi, että maalittaminen loukkaa kohteensa oikeutta sanavapauteen ja loukkaa oikeusvaltiota, koska sillä pyritään vaikuttamaan päätöksentekoon. Illmanin mukaan maalittaminen uhkaa vihapuheen lailla demokraattista yhteiskuntaa, koska se vähentää ihmisten osallistumista demokraattisiin prosesseihin ja julkiseen keskusteluun.

Yksi keino vihapuheen vastaisessa työssä on selvittää, mitä vihapuhe on ja keihin se kohdistuu. Myös Marinin hallitusta edeltäneet hallitukset myönsivät määrärahoja vihapuheen tutkimiseen. Aiemmassa aihepiirissä tutkimuksessa on keskitytty vihapuheen vaikutuksiin⁷⁶. Juha Sipilän hallituksen aikana aloitettu, vuoden 2021 alussa ilmestynyt ja Suomen sisäpolitiikasta riippumaton NATO:n Stratcom-tutkimuskeskuksen selvitys⁷⁷ osoitti, että Marinin hallituksen ministereihin kohdistuu ennenkuulumattoman pal-

⁷² Tässä tutkimuksessa on hyödynnettyjä lähteitä ovat mm. Brown (2018), (2017a), 2017b (oikeustieteet), Kotilainen & Vuorelma (2021a) ja Knuutila ym. (2019) (politiikka), Van Sant, Fredheim & Bergmanis-Koräts (2021) ja Pohjonen & Udupa (2017) (sosiaalinen media ja internet-tutkimus), Kimmel (2018) ja Hall (2015a) (sosiologia) ja Oksanen ym. (2021); Kaakinen ym. (2018) ja Keipi ym. (2016) (sosiaalipsykologia). Muun muassa näitä lähteitä käydään läpi jatkossa niiltä osin kuin niissä kuvataan vihapuheen tuottajia ja levittäjiä ja heidän käytäntöjään. Tässä monitieteisessä raportissa ei sen käyttötarkoituksestakaan johtuen käydä kaikkien alojen aiempaa tutkimusta läpi kattavasti tai tyhjentävästi.

⁷³ Mäkinen & työryhmä (2019).

⁷⁴ Selvitys on valmistunut joulukuussa 2020, ks. Illman (2020).

⁷⁵ mt.

⁷⁶ Ks. esim. Van Sant, Fredheim & Bergmanis-Koräts (2021); Saresma ym. (2020); Knuutila ym. (2019); Mäkinen & työryhmä (2019).

⁷⁷ Van Sant, Fredheim & Bergmanis-Koräts (2021).

jon verkkohäirintää ja vihapuhetta. Loukkaavia tai herjaavia viestejä kirvoittivat tarkasteluajana eli maalais-heinäkuussa 2021 erityisesti Covid-19 -pandemian hoito, maahanmuutto, Suomen ja EU:n suhde sekä hallituksen liian liberaalina pidetty politiikka. Häiritsevä viestintä kohdistui raportin mukaan erityisesti hallituksen naisministereihin. Hätkähdyttävän suuri osa tästä viestinnästä sisälsi piiloista tai peittelemätöntä seksististä kieltä sekä seksualisoitua sisältöä. Suoraa fyysisellä väkivallalla uhkailua ei kuitenkaan havaittu.

Vihapuheen kohteista – esimerkiksi vähemmistöihin kuuluvista ihmisistä, toimittajista, tutkijoista, poliitikoista – ja heidän kokemuksistaan on jo olemassa jonkin verran tutkimusta⁷⁸. Käynnissä on myös monia hankkeita, kuten Oikeusministeriön Tiedolla vihaa vastaan -hanke, jossa kartutetaan tietoa viharikoksiin ja yleisesti vihapuheeseen liittyen. Varsinaista vihapuheen tekijöihin liittyvää systemaattista tutkimusta on kuitenkin varsin vähän, eikä vihapuheen tuottajia ja levittäjiä ole vielä kattavasti kartoitettu. Siten ei ole olemassa myöskään koontia heidän motiiveistaan. Tutkimuksissa on kyllä tunnustettu, että vihapuhetta tuotetaan ja levitetään eri syistä: osa vihapuheesta syntyy spontaanin ja harkitsemattoman toiminnan tuloksena, kun taas osa vihapuheesta on tuotettu poliittisessa tarkoituksessa tai pyrkimyksenä järjestelmälliseen vaikuttamiseen.⁷⁹ Näiden kahden erilaisen vihapuheen tuottajaryhmän väliin mahtuu joukko erityisesti verkon ja sosiaalisen median käyttäjiä, jotka omalla toiminnallaan osallistuvat enemmän tai vähemmän aktiivisesti, tavoitteellisesti tai organisoidusti vihapuheen leviittämiseen.⁸⁰

Vihapuheen tuottajista ja levittäjistä ja näiden motiiveista on joskus kysytty vihapuheen kohteilta⁸¹. Tällä menetelmällä on rajoituksensa. Kohteet eivät välttämättä tiedä tekijöistä mitään muun muassa siksi, että verkossa on mahdollista toimia anonyymisti. Toisaalta tieto kohteista ja näiden taustasta ei takaa syvällistä ymmärrystä vihapuheen tuottajien motivaatioista ja toimintatavoista. Lisäksi on huomattava, että vihapuheen kohde voi itsekin olla myös vihapuheen tekijä tai vähintään sen levittäjä. Tämä kävi ilmi tätäkin raporttia varten tehdyissä anonyymeissa haastatteluisissa. Eri ammattiryhmiin ja asemiin liittyvässä vihapuheessa yllättävän usein tekijän arvellaan olevan omasta viiteryhmästä. Esimerkiksi kuntapoliitikoista lähes puolet kertoi kohdanneensa vihapuhetta nimenomaan oman kunnan luottamustehtävissä toimivien taholta.⁸² Myös tiedemaailmassa kohdataan oman viiteryhmän sisältä käsin tulevaa verkkohäirintää.

⁷⁸ Esimerkiksi Hiltunen & Suuronen (2020); Nokso-Koivisto (2019); Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta TJNK (2015); Pöyhtäri, Haara & Raittila (2013).

⁷⁹ Knuutila ym. (2019).

⁸⁰ Mäkinen ja työryhmä (2019).

⁸¹ Ks. esim. Knuutila ym. (2019).

⁸² Mt.

Esimerkiksi Atte Oksasen ja kumppanien verkkohäirintää ja verkkovihaa käsittelevässä kysymyslomakkein toteutetussa tutkimuksessa lähes viidennes (17,76 %) verkkohäirinnän kohteeksi joutuneista yliopiston tutkijoista tai opettajista arveli tekijän olevan oma yliopiston sisäisestä työyhteisöstä. Kun tekijä tulee tiedemaailman sisältä, verkkohäirinnällä on suurempia vaikutuksia sen kohteeksi joutuneen hyvinvointiin ja työhön verrattuna etäämmältä tulevan verkkohäirinnän kohteeksi joutuneisiin.⁸³ Toimittajien kohdalla korostuu heidän julkinen ammatinsa: suurin osa arvioi verkkohäirinnän tuottajina olevan yleisön edustajia tai muuten tuntematon taho⁸⁴.

Periwinkle Doerfler tutkimusryhmineen⁸⁵ eritteli tutkijoille tekemiensä haastatteluiden pohjalta tutkijoihin verkkovihaa kohdistaneiden ihmisten motiiveja. Tutkijat erottivat kolme pääasiallista syytä vihahyökkäysten taustalla. Ensimmäinen heidän tunnistamansa motiivi liittyy *itsesuojeluun*: verkkovihan tuottajalla on syytä pelätä, että tutkimuksen tulosten julkaisemisella on tavalla tai toisella negatiivisia vaikutuksia hänelle itselleen, ja sen vuoksi kohteena oleva tutkija pyritään jollain tapaa hiljentämään tai saamaan lopettamaan tutkimuksensa. Kyseessä ovat usein suorat ja henkilökohtaiset uhkaukset, joita esitetään yksityisesti.

Ideologisesti motivoidussa verkkovihassa jonkin aihepiirin tutkimusta sinänsä pidetään jollain tapaa vääränä tai ei-legitiiminä, kenties omaa ideologiaa tai ajattelua uhkaavana, ja tästä syystä tutkijaan pyritään vaikuttamaan tai hänen uskottavuutensa kyseenalaistamaan verkkovihan keinoin. Verkkovihan tuottaja voi pyrkiä estämään hänen itsensä edustaman ryhmän tai asian tutkimisen, eräiden kiistanalaisten asioiden tutkimisen yleisemmin tai sen, että tiettyyn ryhmään kuuluvaksi oletettu tutkija tekee tutkimusta mistä tahansa aiheesta. Hyökkäykset voivat olla julkisia tai yksityisiä, ne voivat olla suunniteltuja tai sattumanvaraisia, ja ne voivat kohdistua tutkimuksen tuloksiin tai tutkijaan itseensä. Myös suomalaiset tutkijat ovat tunnistaneet vihapuheen ideologisia motiiveja ja vihapuheen käyttämistä poliittisiin tarkoituksiin⁸⁶. Karin Creutzin mukaan vihapuhe toimii ”vallankäytön välineenä, jolla painostetaan ja hiljennetään” – pahimmillaan retorinen väkivalta on ”vaarallinen syrjinnän muoto, joka usein edeltää väkivaltaisia toimia ja pahimmillaan jopa kansanmurhia”⁸⁷. Johanna Vehkoon vaikuttava *Oikeusjuttu* puolestaan kuvaa sitä, miten vihapuhetta ja maalittamista käytetään toimittajien strategiseen trollaukseen⁸⁸.

⁸³ Oksanen ym. (2021); ks. vihahyökkäyksistä tutkijoita kohtaan myös Kotilainen & Vuorelma (2021a); Väliaverron & Ekholm (2020).

⁸⁴ Hiltunen, Suuronen & Pöyhtäri (tulossa).

⁸⁵ Doerfler ym. (2021).

⁸⁶ Kotilainen & Vuorelma (2021b, 19); Ronkainen (2021, 110); Saresma & Tulonen (2021); Saresma, Karkulehto & Varis (2020); Saresma ym. (2020).

⁸⁷ Creutz (2021, 142–143).

⁸⁸ Vehkoo (2021a).

Kolmanneksi motiiviksi verkkovihan tuottamiselle Doerflerin ja kumppanien tutkimuksessa määrittyi *performatiivinen* tarkoitus, jossa verkkovihaa tuottamalla pönkitetään omaa identiteettiä oman yhteisön tai vihapuhetta tuottavan henkilön arvostaman tahon silmissä tai yksinkertaisesti haetaan esimerkiksi ”hyvää fiilistä”. Tärkeintä ei siis ole kritisoida itse tutkimusta, vaan tuottaa verkkovihaa sen tuottamisen tähden ja vihalla saavutettavan myönteisen reaktion vuoksi. Tyypillisesti performatiiviseksi tarkoitettua verkkovihaa tuotetaan verkostoissa joko orgaanisesti eli itseorganisoidusti tai vaihtoehtoisesti koordinoitusti, jonkun ohjauksessa.

Vaikka Doerflerin ja kumppanien tutkimus koski tutkijoiden kokemuksia verkkovihasta, nämä kolme motiivia kuvastanevat ainakin jossakin määrin myös muiden ryhmien kokemuksia verkkovihasta ja sen tuottamisen syistä.

Verkkovihaa Slovenian kontekstissa tutkineet Erjavec ja Kovačič⁸⁹ jaottelivat vihapuheen tuottajat näiden motiivien mukaan erilaisiin ryhmiin: sotilaisiin, uskoviin, pelaajiin ja vahtikoiriin. Nämä ryhmittelyt resonoivat osin Doerflerin yllä esittämien jaotteluiden kanssa. Tutkimuksessa on myös eritelty sekä vihapuheen tuottamisesta syntyvän jännityksen että halun taistella oikeuden puolesta keskeisinä verkkovihan motivoijina⁹⁰.

Vahingollista verkkokäyttäytymistä on tutkittu haastattelujen lisäksi myös etnografisesti, jalkautumalla verkkoyhteisöihin havainnoimaan niiden toimintaa. Esimerkiksi Whitney Phillips⁹¹ tutki amerikkalaisen 4chan-kuvalaudan jäseniä, jotka olivat rakentaneet itselleen trollin verkkoidentiteetin. Nämä trollit pyrkivät tarkoituksella vahingoittamaan muita pelkäämään huvia vuoksi. He hyödyntävät median sensaatiohakuisuutta, amerikkalaisella 4chan-alustalla erityisesti amerikkalaista poliittista kontekstia, joka tutkimuksen julkaisuvuonna 2015 oli edelleen terrorismin vastainen sota, sekä sosiaalisen median logiikkoja. Nämä logiikat voi tiivistää sanoihin ”mielipiteellisyys”, läpinäkyvyys ja relationaalisuus eli suhteisuus, yhteys toisiin.

Phillipsin mukaan 4chan-laudalla yleinen aggressiivisuus ei ole sattumanvaraista, vaan trollauksen alakulttuurista leimaavat tietyt kielelliset ja käytökseen liittyvät käytännöt: verkkoyhteisöllä on oma sanastonsa ja käytösnorminsa. Anonyymeina trolleina esiintyvien ihmisten sukupuolta ei voi vahvistaa, mutta he esittävät itsensä maskuliinisina. Phillips havaitsi myös mieskeskeisiä asenteita ja käytäntöjä trollien toiminnassa. Trollauksen kohteiden eli sen, kenelle kulloinkin nauretaan, perusteella osallistujien voi olettaa olevan valkoisia. Phillips arvelee tietyn aikakauden pop-ikoneihin liittyvien

⁸⁹ Erjavec & Kovačič (2012).

⁹⁰ Paz, Montero-Díaz & Moreno-Delgado (2020). Yhdysvaltalaisessa kontekstissa on tarkasteltu laajemmin sitä, kuinka sananvapautta on käytetty oikeuttamaan rasistisia ilmauksia; ks. White & Crandall (2017).

⁹¹ Phillips (2015).

lapsuusmuistojen kuvaamisen perusteella tutkimiensa trollien olevan arviolta 18–30-vuotiaita.

Anonyymeja trolleja tutkimalla on siis mahdollista tutkia verkkoalustan vaikutusta verkkoviestintään. On kuitenkin mahdotonta vahvistaa trollien todellista identiteettiä ja tietää, millainen “offline”-minä trollilla on. Se on erityisen hankalaa nykyisin, kun pääsy internetiin on tullut teknisesti ja taloudellisesti mahdolliseksi entistä laajemmalle joukolle ihmisiä.

Tampereen ja Helsingin yliopistojen sekä Aalto-yliopiston vuosina 2016–2019 toteuttamassa tutkimushanke Hybrassa selvitettiin niin ikään erilaisten vihapuhetta levittävien verkkoyhteisöjen käytäntöjä. Esimerkiksi Soldiers of Odin -ryhmän julkisella Facebook-sivulla jaettu kuva-aineisto sisälsi erityisesti muslimeita ja maahanmuuttajia pilkkaavia meemejä, joista osa oli kierrätetty muilta kansainvälisiltä sivustoilta. Kuvien kierrätys toimi pitkälti omaa verkkoyhteisöä ja sen ideologiaa vahvistavana käytäntönä⁹². Hybra-tutkimus nosti esiin myös uutismateriaalin remix-kulttuurin, jonka kautta sosiaalisen median verkostoissa uutisia yhdistetään, muokataan ja kommentoidaan omaa agendaa edistäen ja linkitetään erityisesti ns. vastamedian sisältöä⁹³.

Verkkokäyttäytymistä ja verkkovihaa on tutkittu myös kansainvälisillä vertailevilla kyselyillä. Hate Communities -tutkimushankkeen⁹⁴ kysely tehtiin nuorille ja nuorille aikuisille Suomessa, Yhdysvalloissa, Iso-Britanniassa ja Saksassa. Kyselyssä selvisi, että vaikka vihasisällöt sosiaalisessa mediassa ovat yleisiä ja laajalle levinneitä, niitä tuottaa suhteellisen pieni joukko, joskin Yhdysvalloissa luku oli hieman suurempi. Kyselyn perusteella verkon vihasisältöjen tuottajat ovat usein miehiä, jotka kokevat vahvaa luottamusta ja verkkoyhteisöön kuulumisen tunnetta. Hankkeessa tarkasteltiin verkon vihasisältöjen tuottamisen yhteyttä yksilöiden ja yhteisöjen sosiaaliseen pääomaan, jota sosiaalisen median sivustot auttavat luomaan ja ylläpitämään.

Sosiaalinen pääoma ei johda aina positiivisiin lopputuloksiin. Sosiaalinen pääoma voi olla hyödyllistä yhteisön jäsenille, mutta tuhoisaa muille. Se voi esimerkiksi edistää järjestäytyneen rikollisuuden tai ääriajattelijoiden sosiaalista organisoitumista. Hate Communities -kyselyn tulosten mukaan verkkoviha on yhteydessä sosiaalisiin suhteisiin. Mitä enemmän vastaajat luottivat nimenomaan tai vain verkossa tapaamiinsa ihmisiin, ja mitä enemmän he tunsivat kuuluvuutta verkkoyhteisöön, sitä todennäköisemmin he tuottivat vihasisältöjä verkossa. Toisin sanoen sosiaalinen pääoma verkossa lisäsi konfliktihakuisen käyttäytymisen todennäköisyyttä verkossa. Sen sijaan suuri sosiaalinen pääoma verkon ulkopuolella vaikutti päinvastoin mutta vähemmän

⁹² Nikunen, Hokka & Nelimarkka (2021); Hokka & Nelimarkka (2020).

⁹³ Pöyhtäri ym. (2019).

⁹⁴ ks. Kaakinen & Oksanen (2018).

selkeästi. Suurempi luottamus verkon ulkopuolella ennusti alhaisempaa todennäköisyyttä tuottaa verkon vihasisältöjä, mutta ystäväryhmään kuulumisen tunteella ei ollut selvää yhteyttä vihasisältöjen tuottamiseen verkossa. Nuoret ja nuoret aikuiset, joilla oli paljon sosiaalista pääomaa verkon ulkopuolella, olivat muita harvemmin verkkovihaan tuottajia tai sen uhreja.⁹⁵ Hankkeessa mukana olleen Markus Kaakisen väitöskirjatutkimus osoittaa lisäksi, että verkossa leviävä vihasisältö heijastaa yhteiskunnan sosiaalisia jännitteitä ja voi kärjistää ennestään yhteiskunnallisia kahtiajakoja.⁹⁶

Markus Kaakinen ja kumppanit⁹⁷ pohtivat mahdollisia selityksiä sille, miksi sosiaalisten suhteiden yhteydet vihasisältöjen tuottamiseen ovat erilaiset verkossa ja sen ulkopuolella. Sosiaalinen pääoma voi heidän mukaansa olla myös agonistinen voima. Se voi olla molemminpuolisen hyväksynnän ja tunnustamisen lähde, mutta se voi olla myös voimavara ryhmien välisessä kamppailussa. Risto Niemi-Pynttari⁹⁸ kuvaa agonismin käsitteen viittaavan avoimen kiistelyn kulttuuriin. Väittelyissä ja kiistoissa vastustajalle annetaan agonismissa sille kuuluva arvo toisin kuin antagonismissa, tarkoituksellisessa vastakkainasettelussa. Agonistisessa debatissa on kyse hallitusta kiistelystä, Niemi-Pynttärin sanoin eräänlaisesta kesytetystä riidasta, jollainen voi toimia vapauttavana tekijänä yhteiskunnassa, jossa ei kaivata yhteistä arvopohjaa, kuten totalitaristisissa yhteiskunnissa.

Kaakinen ja kumppanit⁹⁹ tulkitsevat, että sosiaalisen pääoman ja vihapuheen erilaiseen yhteyteen verkossa ja sen ulkopuolella vaikuttaa ensinnäkin se, että verkossa sekä samanmieliset että erimieliset löytävät helposti toisensa. Luottamus ja verkkoyhteisöön kuulumisen tunne voivat tukea vihamielisyyttä erityisesti silloin, kun samanmielisten joukko jakaa voimakkaasti näkemyksen, jota jotkut toiset vastustavat. Toiseksi Kaakinen tutkimustiimeineen arvelee, että paljon verkkoyhteisössä sosiaalista pääomaa omaavat ovat keskimäärin aktiivisimpia tiedon jakajia ja viestijöitä yhteisössä. Tämä voi lisätä todennäköisyyttä siihen, että yksilö joutuu konflikteihin toisten kanssa verkossa. Tutkimuksen aineiston avulla ei kuitenkaan voitu vastata kysymykseen siitä, mikä motivoi tuottamaan vihasisältöjä. Aineiston avulla ei ollut esimerkiksi mahdollista osoittaa, toimivatko tuottajat organisoitujen viharyhmien jäseninä vai pikemminkin yksilöllisten motiivien pohjalta.

Tutkimukset viharikoksiin syyllistyneistä, siis poliisin ja oikeuslaitoksen kanssa tekemiin joutuneista tekijöistä puolestaan osoittavat, että todennäköisesti tekoja selittävät

⁹⁵ Kaakinen ym. (2018).

⁹⁶ Kaakinen (2018).

⁹⁷ Kaakinen ym. (2018).

⁹⁸ Niemi-Pynttari (2011).

⁹⁹ Kaakinen ym. (2018).

sekä kontekstuaaliset tekijät, kuten ympäristö ja erilaiset ryhmäprosessit, että yksilöpsykologia, erityisesti taipumukset, yksilön persoonallisuus ja tietyt riskitekijät.¹⁰⁰ Saman monitasoisuuden on arveltu pätevän myös aggressiiviseen ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen verkossa. On kuitenkin olemassa varsin vähän kokonaisvaltaisesta näkökulmasta tehtyä tutkimusta, mikä rajoittaa tehokkaiden ehkäisemis- ja interventiostategioiden kehittämistä.¹⁰¹

Sosiaalipsykologisissa tutkimuksissa on pyritty selittämään vihapuhetta pohtimalla yksilöä erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Keipi ja kumppanit tarkastelivat sosiaalipsykologisia, sosiologisia ja kriminologisia teorioita yhdistävässä teoksessaan sitä, miten yksilön tarpeet, ryhädynamiikka ja verkkoviestinnän ominaisuudet yhdessä selittävät haitallisten sisältöjen tuottamista verkkoympäristössä. Tarve tulla kuulluksi ja hyväksytyksi täytty erityisellä tavalla verkkoyhteisöissä, mikä joissain tapauksissa voi myös motivoida verkkovihaa. Lisäksi ryhmässä toimiessaan yksilö voi hävittää itsensä masaan, jolloin myös kokemus henkilökohtaisesta vastuusta katoaa. Tiedon kierto, anonyymisyys ja sosiaaliset verkostot ovat internetin tuomia etuja, ja samalla niillä on keskeinen rooli verkkovihan tuottamisessa. Haitallisen sisällön ehkäiseminen onkin tasapainoilua internetin mahdollistamien etujen ja haittojen välillä.¹⁰²

Kansainvälisessä kyselytutkimuksessa¹⁰³ selvitettiin erilaisten riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden yhteyttä verkkoaggressiivisuuteen Suomessa, Etelä-Koreassa, Espanjassa ja Yhdysvalloissa. Tutkituista riskitekijöistä yksilön korkealla impulsiivisuudella ja identiteettikuuluiin kuulumisella oli positiivinen yhteys verkkoaggressiivisuuteen kaikissa tutkituissa maissa. Myös pakonomaisen internetin käytön yhteys verkkoaggressiivisuuteen oli selvä muissa maissa paitsi Etelä-Koreassa. Suojaavana tekijänä tarkasteltiin verkon ulkopuolisiin ryhmiin kuulumisen tunnetta. Kyselyn perusteella se vähensi verkkoaggressiivisuutta kaikissa tutkituissa maissa. Tutkijat korostavat, että verkkovihan vähentämisen kannalta olisi olennaista huomioida erilaisten verkkovihaa ennustavien yksilöllisten ja sosiaalisten tekijöiden dynaaminen suhde. Näin voidaan pyrkiä vähentämään riskitekijöitä ja toisaalta lisäämään suojaavia tekijöitä. Lisäksi eri maiden välillä tuli ilmi joitain eroja siinä, kuinka selkeitä riskitekijöiden yhteydet verkkoaggressiivisuuteen olivat. Tutkijoiden mukaan erot ja yhtäläisyydet maantieteellisesti, kulttuurisesti, sosioekonomisesti ja lainsäädännöllisesti toisistaan poikkeavien maiden välillä kaipaavat vielä lisää tutkimusta.

Nathan Hallin mukaan syrjäytyminen, taloudelliset vastoinkäymiset ja osattomuuden kokemus luovat pohjaa tarpeelle etsiä syntipukkeja esimerkiksi maahanmuuttajista,

¹⁰⁰ Hall (2015a).

¹⁰¹ Peterson & Densley (2017).

¹⁰² Keipi ym. (2016).

¹⁰³ Zych ym. (2021).

mutta ne eivät yksin selitä ilmiötä.¹⁰⁴ Esimerkiksi viharikoksiin syyllistyvät myös suhteellisen hyvissä yhteiskunnallisissa asemissa olevat. Viharikosten on arveltu liittyvän valtasuhteisiin ja ihmisten taipumukseen luokitella toisiaan. Tutkimusten mukaan jotkut viharikoksen tekijät pyrkivät oikeuttamaan ja perustelemaan tekoaan esittämällä kohteensa epäinhimillisinä ja alempiarvoisina sekä jollain tavalla vihapuheen kohteeksi joutumisensa ansaitsevina. Viharikokset voidaankin Hallin mukaan nähdä rakenteellisia selityksiä painottavista näkökulmista keinona säilyttää olemassa olevia sosiaalisia hierarkioita ja ”rangaista” heitä, jotka yrittävät vallitsevaa järjestystä rikkoa. Tästä voisi kertoa erityisesti naisiin ja muiden yhteiskunnallisen vallan suhteen marginalisoituihin ryhmiin kuuluvien, esimerkiksi rodullistettujen ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen suurempi todennäköisyys joutua vihapuheen kohteeksi.¹⁰⁵ Tällaisissa selityksissä tosin oletetaan, että ainoastaan dominoiviin ryhmiin kuuluvat voisivat syyllistyä viharikoksiin ja ainoastaan vähemmistöryhmiin kuuluvat voisivat joutua viharikoksen uhreiksi. Näin ei kuitenkaan aina ole, vaikka valta onkin useissa tapauksissa viharikoksen taustalla. Lisäksi ihmisen mieli toimii monimutkaisemmin. Rakenteelliset valtasuhteisiin nojaavat selitykset eivät kerro, miltä viharikoksen tekijöistä tuntuu, saati *keitä* he ovat.¹⁰⁶

Miksi jotkut yksilöt syyllistyvät viharikoksiin, kun taas toiset samanlaisista lähtökohdista tulevat eivät? Tästä on olemassa vielä melko vähän empiiristä tutkimusta. Walesin hallituksen tilaamassa raportissa koottiin tietoa siitä, mitä tiedetään viharikoksiin syyllistyvistä ja heidän motiiveistaan olemassa olevan tutkimuksen pohjalta. Selvityksen mukaan valtaosa viharikoksiin Iso-Britanniassa syyllistyneistä oli valkoisia, alle 25-vuotiaita miehiä. Sen sijaan vakavammista ja väkivaltaisista teoista tuomitut tekijät olivat tyypillisesti iältään vanhempia. Internetin roolia ei tuoda selvityksessä esiin muuten kun mainintana äärijärjestöjen rekrytointi- ja propagandakanavana.¹⁰⁷ Viharikoksiin syyllistyneillä on arveltu olevan tavallista useammin taipumusta muun muassa jännityshakuisuuteen, fyysisten riskien ottamiseen, väkivaltaan ja muuhun epäsosiaaliseen käyttäytymiseen, alhaiseen erilaisuuden sietokykyyn ja ”reviirin puolustamisen” tarpeeseen.¹⁰⁸ Petersonin ja Densleyn mukaan alhainen itsekontrolli ja impulsiivisuus lisäävät riskiä aggressiivisuuteen ja väkivaltaan.¹⁰⁹

Toistaiseksi varsin pieni määrä empiirisiä verkkovihaa käsitteleviä tutkimuksia viittaa siihen, että edellä kuvattu viharikosten ja persoonallisuuspiirteiden yhteys pätee myös verkkokäyttäytymiseen.¹¹⁰ On kuitenkin jo olemassa jonkin verran tutkimusta, joka

¹⁰⁴ Hall (2015a).

¹⁰⁵ Esim. Kimmel (2018).

¹⁰⁶ Hall (2015a).

¹⁰⁷ Roberts ym. (2013).

¹⁰⁸ Hall (2015a).

¹⁰⁹ Peterson & Densley (2017).

¹¹⁰ Mt.

vahvistaa, että impulsiiviset yksilöt todennäköisemmin loukkaavat tai uhkaavat toisia verkossa. Kaakisen ja kumppaneiden suomalaisille nuorille ja nuorille aikuisille tekemä kysely vahvistaa, että verkkovihan tuottaminen on yhteydessä impulsiivisuuden lisäksi alentuneeseen psyykkiseen hyvinvointiin.¹¹¹ Verkon anonyymiyys ja mahdollisuus sosiaaliseen etäännyttämiseen voivat entisestään madaltaa kynnystä julkaista sisältöjä harkitsemattomasti. Lisäksi kysely vahvisti, että yksilölliset riskitekijät voivat vahvistaa sellaisia verkkoympäristön toimintalogiikkojen vahvistamia ryhmäkäyttäytymisen muotoja, jotka motivoivat verkkovihaa. Esimerkiksi taipumus suosia omaa ajattelua tukevia ihmisiä ja sisältöjä ja toisaalta suhtautua epäillen tai jopa vihamielisesti toisella tavalla ajatteleviin ei välttämättä yksin johda aggressiivisuuteen verkossa, mutta yhteys verkkovihan tuottamiseen on havaittavissa sellaisten ihmisten kohdalla, joiden psyykkinen hyvinvointi on alentunut.¹¹²

Viharikoksissa toisia kohtaan koetut ennakkoluulot kanavoituvat väkivaltaiseksi toiminnaksi. Ei kuitenkaan ole yksimielisyyttä siitä, miten tämä tapahtuu. On huomattava, että viharikoksen tekijöitä voivat motivoida useat sosiaaliset, psykologiset, poliittiset, kulttuuriset ja muut seikat. Tekijät eivät myöskään läheskään aina ole erityisen epäsosiaalisia, saati ekstremistisiä, vaan myös ”tavalliset ihmiset” syyllistyvät viharikoksiin arkisen elämänsä kontekstissa.¹¹³ Kulttuurintutkimukseen nojaavissa selityksissä vihaa tarkastellaan osana sitä kulttuuria, jossa sitä esiintyy. Viha nähdään osana ihmisten opittuja ja kertyneitä kokemuksia. Sen taustalla vaikuttavat yksilön omat uskomukset, arvot, asenteet, roolit ja materiaaliset olosuhteet, jotka yhdistyvät jaettuihin myytteihin ja stereotypioihin. Esimerkiksi uhkien havaitseminen on kulttuurisesti muovautunutta, mikä vaikuttaa esimerkiksi yleiseen näkemykseen maahanmuutosta.¹¹⁴

Viharikoksen tekijöitä on tyyteltä sen mukaan, mikä motivoi heitä tuomittaviin tekoihin. Typologioita on hyödynnetty viharikosten vastaisissa interventio-ohjelmissa muun muassa Englannissa.¹¹⁵ Yhdysvalloissa McDevitt tutkimusryhmineen¹¹⁶ muodosti Bostonin poliisin tapauksiansioiden pohjalta neljä viharikoksen tekijän tyyppiä. Kyseessä on siis yhden yhdysvaltalaisen poliisipiirin kirjoihin kirjatusta henkilöstä, mutta tulokset lienevät jossakin määrin yleistettävissä. Kapean edustavuuden ohella toisena tutkimuksen rajoituksena voi pitää sitä, että typologiat perustuvat poliisin dokumentteihin, eikä tekijöiltä itseltään kysytty, miksi he päätyivät tekemään viharikoksen.

¹¹¹ Kaakinen ym. (2020).

¹¹² Kaakinen ym. (2020).

¹¹³ Hall (2015a).

¹¹⁴ Hall (2015b).

¹¹⁵ Dixon & Court (2015).

¹¹⁶ McDevitt, Levin & Bennett (2002).

Tutkimus kuitenkin osoittaa, että viharikoksen tekijät eivät ole yksi yhtenäinen kategoria. Osa tutkimukseen osallistuneista syyllistyi viharikokseen, koska he etsivät jännitystä. Heihin vaikuttaa ryhmän paine ja hyväksynnän hakeminen. Teot saattavat olla spontaaneja ja niitä laukaisevat erilaiset tilanteet. Tavallisesti tämän tyyppiset ihmiset syyllistyvät myös muuhun antisosiaaliseen toimintaan. Spontaanit jännityksenetsijät ovat kenties yleisin viharikosten tekijän tyyppi. Toiseksi tunnistettiin ryhmä, joka katsoo puolustavansa omaa reviiriään ulkopuolisilta tai tunkeutujilta. He kokevat epäoikeudenmukaisuutta ja toimivat suojellakseen elämäntapaansa oletetulta uhkalta. Kolmannen ryhmään kuuluvat hyvitystä hakevat, jotka haluavat kostaa kokemansa viharikoksen tai hyökkäyksen omaa ryhmää vastaan. Teon voi käynnistää pelkkä huhu, joka voi myöhemmin osoittautua paikkansapitämättömäksi. Neljänneksi pienelle osalle viharikoksen tekijöistä kyse on suorastaan kutsumuksesta, pyrkimyksestä puhdistaa maailma ryhmistä, jotka he kokevat pahoiksi tai alempiarvoisiksi. Tällaisten ihmisten teot ovat harkittuja ja kohdistettuja, ja kiihkoilusta on tullut keskeinen osa heidän elämänsä. Tekojen taustalla saattaa olla psyykkisiä ongelmia. Myös poliittisesti motivoituneet tekijät, erityisesti tekijät, jotka kannattavat äärijärjestöjä, kuuluvat tähän ryhmään.

Sosiologi Michael S. Kimmel, joka on tutkimustaan varten haastatellut amerikkalaisia, saksalaisia ja ruotsalaisia entisiä uusnatseja ja kanadalaisia ja brittiläisiä ex-jihadisteja, painottaa puolestaan ääriliikkeiden tarjoamia lähes uskonnollisia yhteenkuuluvuuden tunteita.¹¹⁷ Hän myös huomauttaa, että vihaliikkeiden vetovoimaa ei voi ymmärtää ottamatta sukupuolta huomioon. Kimmel tunnistaa äärioikeistolaisten vihaliikkeiden miesvaltaisuuden ja kytkee liikkeiden vetovoiman maskuliinisuuden ja merkityksellisyyden kriiseihin, jotka ovat 1900-luvun puolivälistä lähtien johtaneet erityisesti miesten yhteiskunnalliseen syrjäytymiseen. Läntisten yhteiskuntien tasa-arvoistuessa ja monimuotoistuessa vanhakantaiset sukupuoliroolit ovat murentuneet niitä koskevia käsityksiä nopeammin. Siten erityisesti matalasti koulutetut ja työttömyydestä kärsivät miehet kokevat elämässä epäonnistumisia suhteessa omaksumiinsa maskuliinisuuden ihanteisiin. He ovat samojen ideaalien takia kyvyttömiä käsittelemään tunteitaan ja suuntaavat katkeruutensa uhkiksi kokemiinsa ilmiöihin, kuten maahanmuuttoon ja liberaaleihin arvoihin. Kimmel esittää, että osattomuutta kokevat miehet liittyvät äärioikeistolaisiin järjestöihin ensisijaisesti yhteisöllisyyden, veljeyden ja niiden tarjoamien mieheyden kokemusten vuoksi ja vasta toissijaisesti ideologisista syistä. Hän myös tunnistaa näiden kokemusten tarkoituksellisen käytön äärioikeistolaisten liikkeiden rekrytoinnissa. Kimmelin haastattelemat naiset puolestaan päätyvät äärioikeistolaisiin liikkeisiin monesti parisuhteiden perässä ja ajautuvat pois liikkeistä niiden toksisen maskuliinisuuden ja naisvihan tähden. Miehillä yleisin reitti ulos tarjoutuu parisuhteiden ja perheenperustamisen myötä.

¹¹⁷ Kimmel (2018).

4 Vihapuheen kontekstit – somealustojen toiminnasta

Nykymaailmassa internet on keskeinen vihapuheen tuottamisen kanava. Se on myös tehokas kanava vahingollisen ja jopa väkivaltaisen sisällön levittämiseen.¹¹⁸ Internetin alalaidaksi voi kutsua niitä tiloja, joissa vihamielinen sisältö jopa dominoi keskustelua. Tähän alueeseen kuuluvat suorat vihaviestit esimerkiksi Facebookin Messenger-toiminnon, Instagramin, TikTokin tai WhatsAppin kautta, mutta myös huonosti moderoituiden uutispalstojen kommenttiosiot sekä vihaa levittävät keskustelufoorumit. Verkko-vihan tuottajilla ja levittäjillä on jo nykyisellään lukuisia eri tapoja käyttää verkkoalustoja häirintään, kiusaamiseen ja hyväksikäyttöön, ja uusia häirintämuotoja nousee esiin jatkuvasti eri alustoilla¹¹⁹. Netin alalaidalla toimintaympäristössä sekoittuvat yksityiset ja julkiset tilat, ja niiden toimintakulttuuri koskettaa jollakin tavalla meitä kaikkia.¹²⁰

Teknologia ja erityisesti sosiaalinen media tarjoavat tilan anonyymiin, etäännytettyyn kohtaamiseen.¹²¹ Vaikka vihapuhetta on ollut aina olemassa, digitaalisuus ja sosiaalinen media ovat lisänneet sitä. Tästä syystä on perusteltua puhua verkkovihasta vihapuheen alalajina. Verkon ja sosiaalisen median alustojen keskeisyyttä vihapuheen kanavina selitetään tyypillisesti sillä, että nettiin on helppo päästä, sekä sillä, että siellä toiminta on välitöntä. Verkkojulkaisemisen välittömyys edistää erityisesti spontaaneja vihapuheen muotoja: suoria reaktioita, ajattelemattomia arvioita sekä valmistelemattomia ja suodattamattomia kommentteja. Kuka tahansa voi kirjoittaa verkossa ja sosiaalisessa mediassa vapaasti, jolloin julkaisu on kaikkien luettavissa ilman portinvartijoita tai tahoja, jotka voivat tai haluavat ennakkoon estää viestin julkaisemisen. Viesti myös leviää ilman viiveitä tehokkaasti ja säilyy pitkään alustoilla¹²². Tutkimuskirjallisuudessa verkon tuottamat mahdollisuudet luoda yhteisöjä samanmielisten kanssa on nähty keskeiseksi verkkovihan tuottamisen ja levittämisen kannalta. Myös verkkoympäristön melko kevyt sääntely (vertaismoderointi) mahdollistaa vihamielisen sisällön tuottamisen ja levittämisen suhteellisen vaivattomasti.¹²³ Lisäksi verkon tuottama teknologinen

¹¹⁸ Tammikko (2019, 10).

¹¹⁹ Plan International Suomi (2020).

¹²⁰ Särmä (2020).

¹²¹ Kotilainen & Vuorelma (2021b), 22; Pöyhtäri (2021).

¹²² Ks. esim. Brown (2018).

¹²³ Esim. Brown (2018).

etäisyys vihan kohteista, anonyymiuden tuottama suoja¹²⁴ sekä mahdollisuus hyödyntää botteja ja algoritmeja vihapuheen levittämisessä katsotaan otollisiksi verkkovihan kannalta.

Vihapuheen leviäminen vaatii kuitenkin otolliset olosuhteet. Vihapuhe leviää erityisesti sellaisissa yhteisöissä, joissa sen sanomaan uskotaan ja joissa se saa tukea. Vihapuheelle täytyy siis olla olemassa vastaanottajakunta, joka on valmis levittämään viestiä. Vihan levittäjiä ja sen vastaanottajakuntia on usean tyyppisiä¹²⁵. Toisistaan voidaan erottaa ensinnäkin ideologiselta pohjalta toimivat, ulospäin suuntautuneet ja joukkovoimaan luottava tekijät, jotka tavoittelevat viestilleen laajaa vastaanottajajoukkoa, toiseksi ilman ideologista tai muuta selkeää syytä toimivat vihantuottajat, jotka saattavat toimia esimerkiksi tunneryöpyssä, hetken mielijohteesta, ja kolmanneksi tiiviisti johonkin verkkoyhteisöön kiinnittyvät tekijät. Tällaisessa verkkoyhteisössä vihan tuottaminen ja kierrättäminen on yksi yhteisön vakiintuneista toimintatavoista, keino erottautua yhteisön ulkopuolisista ryhmistä. Viimeksi mainitussa tyyppissä vihaa ei välttämättä aktiivisesti kohdisteta yhteisön oman kanavan ulkopuolelle.¹²⁶

Sosiaalisen median verkostomaista tapaa synnyttää ja levittää vihaa on myös verrattu luonnossa ekosysteemin toimintaa havainnollistavaan ravintopyramidiin¹²⁷. Verkkovihankin ekosysteemin huipulla, pyramidin kapeassa kärjessä ovat muutamat harvat ”suurpedot”. Heidän tuottamaansa vihaa verkossa levittävät omalla toiminnallaan suurten saalistajien liepeillä aktiivisesti toimivat ”pikkupedit”, joita pyramidin huipun tunnetummat toimijat myös yllyttävät vihan levittämiseen esimerkiksi joukkoistamis- tai maalittamiskäskeillä. Näin usein toimivat yllä mainituista ryhmistä ensimmäinen eli ideologisen vihan levittäjät. Aktiivisten pikkupetöjen ryhmää enemmän on ”harmittomia” sisältöjen levittäjiä, jotka eivät välttämättä mieti, millaisia sisältöjä toiminnallaan tulevat jakaneeksi. Pyramidin leveällä pohjalla ovat lopulta kaikki, jotka lukevat tai kulluttavat vihaviestejä. Koko ravintopyramidi tai vihan ekosysteemi kuitenkin tarvitaan, jotta viha säilyy alustoilla elävänä. Myös verkkoalustat ja niiden sallimat toimintatavat ovat kiinteä osa verkkovihan ”digitaalista ekosysteemiä”.

Myös verkkovihan aiheita voi ajatella ravintopyramidin metaforan kautta: laajan pohjan muodostavat kaikenlaiset toiseuttavat ideologiat, esimerkiksi rasismi, seksismi, muukalaisviha, homofobia tai transfobia¹²⁸. Laaja pohja tarjoaa kasvualustan erilaisille poliittisille ja muille rajatumille suuntauksille, jotka käyttävät hyväkseen pohjan ravinteita kasvatukseen omaa suosiotaan. Esimerkiksi väkivaltaisen äärioikeistolaisen

¹²⁴ Esim. Keipi ym. (2016).

¹²⁵ Mäkinen & työryhmä (2019).

¹²⁶ Mäkinen & työryhmä (2019); myös Phillips (2015).

¹²⁷ Phillips & Milner (2021).

¹²⁸ Ks. esim. Hänninen (2021).

akselerationismin¹²⁹ kaltaiset ideologiat saavat innoituksen samasta maasta kuin koronadentalistit, globalistit ja muiden salaliittoteorioiden kannattajat. Mitä korkeammalle pyramidissa mennään, sitä tarkemmin rajattu aihe on. Toisaalta kaikki liittyy kaikkeen, ja esimerkiksi useat koronadentalistit ovat siirtyneet Ukrainan sodan alettua Venäjän hyökkäyksen puolustajiin¹³⁰. Vihapuheen vaikuttavuus perustuu kuitenkin maaperään, joka ruokkii vastakkainasettelua ja toiseuttamista¹³¹.

Verkostojen toiminnassa viha myös saadaan leviämään alustalta toiselle kunkin alustan ominaisuuksia tehokkaasti hyödyntämällä. Levittäminen voi tapahtua kohdenneustusti ja suunnitellusti. Esimerkiksi maalittamisessa¹³² joukkovoima valjastetaan hyökkäämään nimettyä henkilöä vastaan viestiryöpyllä ja muunlaisella häirinnällä. Vihan massapostituksissa useat eri sosiaalisen median alustat voidaan ottaa yhtä aikaa haltuun lähettämällä niille samaa viestiä useilta eri käyttäjätileiltä. Mukana voi olla toimintaan valjastettuja botteja eli viestittelyyn ohjelmoituja valetilejä. Vihan levittäminen voi olla joko orgaanista eli ”luonnollista”, kenties yllytettyä, mutta vasta ajan myötä spontaanisti yksittäisistä teoista kerrostuvaa ja kasaantuvaa, tai tarkoituksellista ja organisoitua, jolloin joukkovoimalla päätetään toteuttaa tietynlaisia toimia tietynä ajankohdana. Verkkoviha voi kohdistua suoraviivaisesti yhdeltä käyttäjältä toiselle tai se voi olla parvimaisesti järjestäytyntä, joukkoistettua ja verkostoitunutta toimintaa. Verkkoviha ei myöskään aina kohdistu erilaisten valta-asemien mukaan vain vertikaalisesti ylhäältä alaspäin tai päinvastoin, vaan verkkoviha voi olla myös ryhmän sisäistä, ”samanarvoisten” käyttäjien tai ryhmittymien toisiinsa kohdistamaa, horisontaalista vihanpitoa¹³³.

Läheskään kaikki verkkovihan levittävät eivät kuitenkaan ole aktiivisesti mukana minikäänlaisessa viharyhmässä tai järjestäytyneessä toiminnassa. Aivan tavalliset internetin käyttäjät levittävät suuren osan viesteistä jopa huomaamattaan tai osana päivittäisiä rutiinejaan. Ilman tätä vihapuheelle otollista kasvualustaa ja ilmapiiriä vihaviestien sisältö ei leviäisi. Tähän joukkovoimaan luottavat vihakampanjoiden vaikutusvaltaiset alullepanijat. Kun hyökkääjiä ja vihapuheen levittäjiä on useita, vastuuta on hankalaa kohdistaa vain yhdelle taholle.

¹²⁹ Akselerationismilla tarkoitetaan äärioikeiston yhteydessä rotukonfliktien kiihdyttämistä sellaiseen mittakaavaan, että väkivaltaa ja terroria seuraa yhteiskunnallinen romahdus ja sen tuhkausta nousee valkoinen kansallisvaltio.

¹³⁰ Kivioja (2022).

¹³¹ Saresma & Palonen (2022).

¹³² Koivukari & Korpisaari (2021); maalittamisesta lisää myös infolaatikossa raportin sivulla 103.

¹³³ Näitä toimintatapoja kuvataan tarkemmin etnografiaa käsittelevässä luvussa 6.

Vihapuheen hyödyntämisessä tai siitä hyötymisessä eri alustat eroavat toisistaan. Tiedot alustat suorastaan toimivat vihan vuoksi tai sen ympärillä, sillä koko niiden käyttäjäkunta on sitoutunut ylläpitämään esimerkiksi vihaan, toksisuuteen tai vastakkainasettelujen lietsontaan perustuvaa keskustelua. Ilmapiiri on käyttäjien yhdessä luoma, ylläpitämä ja hyväksymä. Tällaisia verkkovihaa lietsovia ja sitä käyttövoimanaan hyödyntäviä alustoja ovat esimerkiksi monet kuvalaudat¹³⁴, Suomen kontekstissa Ylilauta ja myös maahanmuuton vastustamiseen keskittyvä Hommaforum¹³⁵.

Myös Twitter alustana hyödyntää vastakkainasetteluja ja hyötyy niistä, vaikka se toisaalta koettaa suitsia pahimpia ylilyöntejä. Lyhyet, asioita kärjistävät viestit erityisesti politiikan aiheista herättävät tyypillisesti kiivasta keskustelua puolesta ja vastaan. Selvemmin ääriäilyä ovat eri alustoilla ylläpidettävät ääriajattelua edistävien toimijoiden kotisivut tai kanavat. Esimerkiksi YouTube on ollut äärioikeistolaisista ajattelua tukevien tahojen julkaisukanava, ja Facebookissa on useita julkisia mutta erityisesti suljettuja ryhmiä, joissa vihapuhe kukoistaa¹³⁶. Uutismedian keskustelukenttiin taas toivotaan mahdollisimman laajaa yleisöä. Koska ne ovat ainakin Suomessa sitoutuneet palstojensa valvontaan ja niillä on myös juridista vastuuta julkaisemistaan sisällöistä, uutismedian omille alustoille suoranainen ja ilmiselvä vihapuhe ei yleensä ole tervetullutta, ei myöskään median Facebook-sivuille tai muihin kanaviin, joskin niiden valvonta on ollut heikompaa kuin varsinaisten keskustelupalstojen¹³⁷.

Verkon käyttäjät ovat taitavia ottamaan haltuunsa juuri ne alustat ja niiden tarjoamat käyttöominaisuudet (affordanssit tai tarjoumat)¹³⁸, jotka parhaiten mahdollistavat toivotunlaisen toiminnan, esimerkiksi viharyhmät, viestien massapostituksen tai kohdenetut hyökkäykset. Jos alusta yllättäen muuttaa käyttöominaisuuksiaan, käyttäjätkin saattavat siirtyä toisille, sallivammille alustoille. Esimerkiksi YouTuben alettua suitsia sisältöjään entistä tarkemmin suomalaiset salaliittoteoreetikot ovat siirtyneet uudelle, suomalaiselle Tokentube-alustalle¹³⁹. Facebookin julkisia ja suljettuja äärioikeistolaisia ryhmiä siirtyi ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan venäläisille Telegram ja VK-alustoille, joiden sisältöihin ei puututtu¹⁴⁰.

Juuri alustojen suuri valikoima tekee vihapuheeseen puuttumisen haastavaksi. Jos yksi alusta haluaa saada tai saakin vihapuhetta kuriin, käytännössä se kuitenkin usein vain siirtyy jonnekin muualle. Toisaalta se ei silloin ole enää yhtä näkyvää kuin suosi-

¹³⁴ Phillips (2015).

¹³⁵ Kettunen & Paukkeri (2021).

¹³⁶ Matamoros-Fernandez (2017).

¹³⁷ Pöyhkäri, Haara & Raittila (2013).

¹³⁸ Esim. Bucher & Helmond (2018).

¹³⁹ Vehkoo (2021b).

¹⁴⁰ Vehkoo (2022).

tummilla alustoilla julkaistu verkkoviha. Absoluuttisesti verkkovihan määrä tuskin aina-
kaan vähenee. Tässä raportissa kuvaamme näitä verkon erilaisia toimintatapoja esi-
merkkitapausten kautta (ks. erityisesti luku 7 ja infolaatikat luvuissa 5 ja 6).

5 Vähemmistöjä herjaavat viestit suomalaisessa digitaalisessa mediassa

Kuvaamme raportin tässä osuudessa vihapuhetta sisältävien viestien kirjoittajien verkostoja. Käytämme tutkimusta varten hankittua aineistoa, jossa on mukana useita eri suomalaisten käyttämiä digitaalisen median alustoja. Aineistoon kuuluu sosiaalisen median alustoja sekä keskustelufoorumeja, joilta kerättiin aineistoa vuoden 2015 alusta vuoden 2022 helmikuun loppuun.

Raportin tässä osiossa keskitymme ainoastaan rajattuun vihapuheen osa-alueeseen. Analyysi perustuu suureen viestiaineistoon, jota luokittelimme sen suhteen, esiintyykö siinä vihapuhetta vai ei. Luokitellessamme tätä aineistoa osin manuaalisesti ja osin tietokoneavusteisesti meidän oli tehtävä valintoja luokittelukriteerien suhteen. Pyrimme suhteellisen yksitulkintaiseen ja selkeään luokitteluperusteeseen. Laajoja määrittelyjä käyttävien vihapuhetutkimusten haaste on, että edes tutkimusryhmän sisällä manuaalisesti luokittelua tekevät eivät ole samaa mieltä luokitteluista¹⁴¹. Koneavusteista luokittelua on myös vaikea toteuttaa luotettavasti, jos käytetään hyvin laajaa vihapuheen määritelmää.

Keskitymme selkeyden vuoksi viesteihin, jotka sisältävät ns. herjaussanoja ja joissa näitä sanoja käytetään loukkaavalla, leimaavalla tai uhkaavalla tavalla. Herjaussanoilla tarkoitamme vähemmistöihin, sukupuoleen tai seksuaalisuuteen liittyviä herjavia sanoja, jotka ovat luonteeltaan karkeita, ts. "joiden käyttöön liittyy tiettyjä kulttuurisia rajoitteita ja joilla siten on eräänlaista šokkipotentiaalia"¹⁴². Tähän luokitteluun osuvat viestit eivät edusta kaikkea vihapuhetta. Siksi tässä osiossa puhumme "herjauksista viesteistä" verkkovihan tai vihapuheen sijaan. Tarkemmat yksityiskohdat herjauksen määritelmästä sekä muista käytetyistä menetelmistä kuvattiin metodiluvussa (luku 2). Tässä esitämme analyysin tulokset.

Keskitymme hankkeen tässä osiossa (1) etnisiin vähemmistöihin, (2) uskontoihin sekä (3) sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyviin viesteihin ja loukkaustarkoituksessa kirjoitettuihin herjaussanoihin. Emme kuitenkaan määrittele vihapuhetta yksinomaan mainittuihin ryhmiin kohdistuviksi herjauksiksi. Herjaussanoja sisältävät viestit eivät edusta kaikkea vihapuhetta, eivätkä ne välttämättä ole vihapuheen vakavimpia muotoja. Emme myöskään väitä, että listaamiemme herjaussanojen käyttö tulisi kieltää tai, että niitä sisältävät viestit tulisi poistaa verkosta; onhan hakemamme aineisto joiltain

¹⁴¹ Kovács, Alonso & Saini (2021).

¹⁴² Hjort (2007).

osin sellaisista verkkopalveluista, jotka ovat tietoisesti päättäneet hyväksyä tällaisenkin kielenkäytön viestinnässä ja keskustelussa.

Tutkimuksessa tarkastellaan viestejä vuoden 2015 alusta vuoden 2022 helmikuun loppuun. Aineistopalvelun hauilla löytyi 806 145 viestiä, jotka sisälsivät herjaussanoja. Luokittelimme näitä viestejä tietokoneavusteisesti sen mukaan, käytetäänkö niissä herjaussanoja leimaavalla, uhkaavalla tai loukkaavalla tavalla. Sisällytimme tarkasteltavaan aineistoon pelkästään ne viestit, joista tietokonemalli arvio kuuluvan tähän luokkaan kohtuullisen suurella varmuudella. Lopullinen aineisto käsittää 426 068 viestiä. Viesteistä 71,3 % sisältää etnisyyteen liittyviä herjauksia, 28.8 % sukupuoleen ja seksuaalisuuteen ja alle 3 % uskontoon liittyviä herjauksia. Käytännössä verkkokeskusteluissa voi olla vaikeaa erotella esimerkiksi etnisyyteen ja uskontoon liittyvät ilmaukset toisistaan.

5.1 Herjausviestien ja nimimerkkien määrä

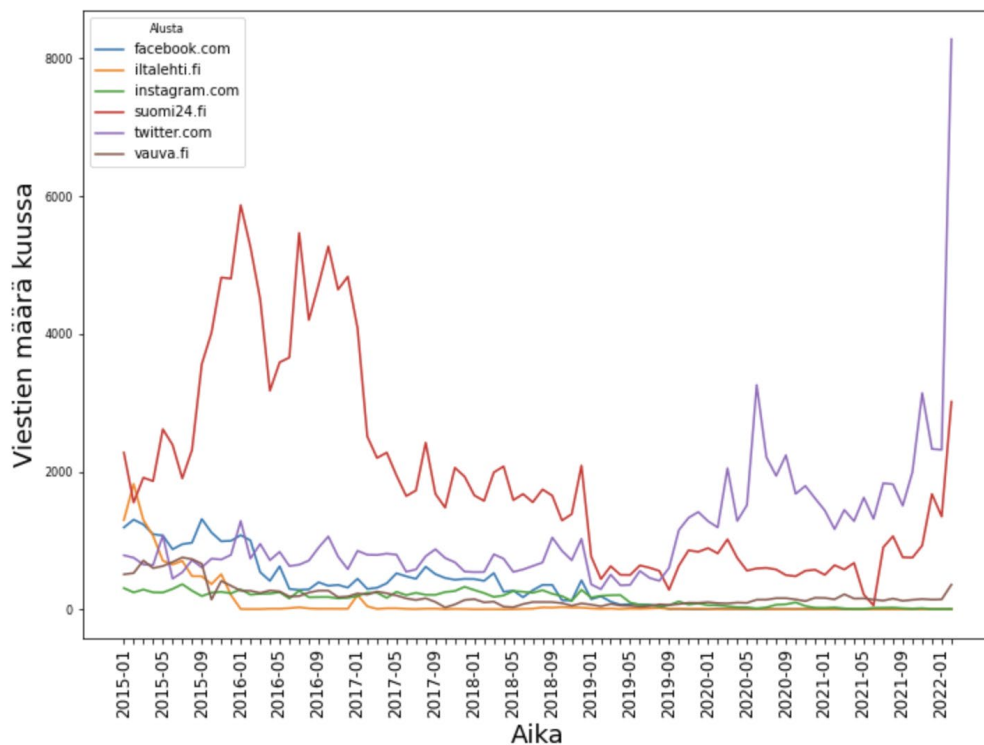
Koostamamme aineiston perusteella keskusteluissa anonyyminä esiintyminen on hyvin yleistä. Kun tarkastellaan sadan eniten vihaviestejä kirjoittaneen kirjoittajan nimimerkkejä (tai sitä, millä nimimerkeillä vihaviestejä on julkaistu) nähdään, että lähes 60 prosenttia näistä viesteistä on julkaistu yleisillä anonyymeillä nimimerkeillä ”Anonyymi”, ”Vierailija”, ”Anonymous” tai ”Nimetön”. Tyypillisintä anonyymillä nimimerkillä esiintyminen on erilaisilla keskustelufoorumeilla ja lehtien keskustelupalstoilla. Toisaalta rekisteröity, yksilöity nimimerkki vaaditaan keskusteluun esimerkiksi Twitterissä ja monien lehtien keskustelupalstoilla, samoin osalla keskustelufoorumeista. Aineistossamme useimmin vihaviestejä lähettäneet yksittäiset nimimerkit näyttävät olevan aktiivisia erityisesti Twitterissä, mutta myös Suomi24:ssä, Hommaforumilla, muropaketti.comissa, murha.infossa ja iltapäivälehtien keskustelupalstoilla. Näistä sadasta aktiivisimmasta nimimerkistä jokainen oli lähettänyt tarkastelujaksolla vähintään 170 herjaussanoja sisältänyttä viestiä.

Tyypillisimmin rekisteröityä nimimerkkiä näytetään käytettävän vain yhdellä keskustelualustalla kerrallaan, mutta joukossa on myös nimimerkkejä, jotka ovat aktiivisia useammalla keskustelualustalla, esimerkiksi Suomi24:ssä, Hommaforumilla ja Twitterissä. Näissäkään tapauksissa ei voida suoraan päätellä, että nimimerkin takana olisi jokaisella alustalla sama henkilö. Nimimerkit eivät tyypillisesti paljasta henkilön nimeä – ne harvoin edes muistuttavat tavanomaista henkilön nimeä, eikä niiden perusteella voida päätellä, kuka nimimerkin takana on. Kokonaisuudessaan vihapuhetta sisältävä verkkokeskustelu on siis hyvin anonyymia.

Kun tarkastellaan Legentic-aineistoon kuuluvia viestejä, nähdään, että joukossa on nimimerkkejä tai nimimerkkien joukkoja, jotka näyttävät aktivoituvan toimintaan samanaikaisesti. Esimerkiksi Twitterissä viisitoista erillistä nimimerkkiä jakaa saman uutislinkin samalla tai lähes samalla hetkellä, mikä tähden vaikuttaa, että nimimerkkien toimintaa ohjailee jokin yksittäinen taho tai kyseessä on viestien lähettämiseen aktivoitu botti. Aineistossa on myös yksittäisiä nimimerkkejä, jotka jakavat saman viestin usealle eri keskustelualustalle tai saman keskustelupalstan usealle eri kanavalle tai lankaan samaan aikaan. Tällainenkin toiminta vaikuttaa jollain tapaa ohjelmoidulta tai ainakin suunnitellulta. Yhtäaikaisella toiminnalla keskusteluihin saadaan lisää volyymia, ja sen johdosta yksittäiset viestit saavat paljon näkyvyyttä.

5.1.1 Viestien jakautuminen alustojen välillä

Kuva 2. Herjaavien viestien yleisyys eri alustoilla vuodesta 2015 alkuvuoteen 2022. Y-akseli kuvaa herjaavien viestien lukumäärää kalenterikuukautta kohti.



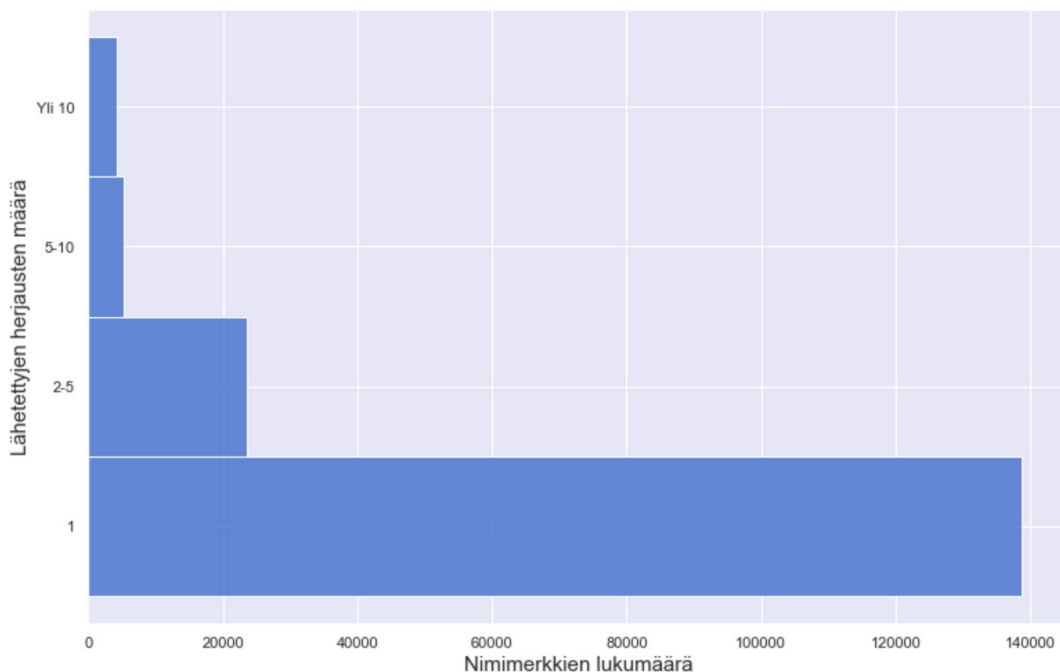
Kuvassa 2 näkyy, miten herjaavien viestin määrä eri alustoilla muuttuu ajan kuluessa. Kuvasta näkyy, että suuri osa herjaavista viesteistä löytyy pieneltä määrältä alustoja. Suuri osa herjaavista viesteistä, etenkin ennen vuoden 2019 syksyä, on Suomi24-alustalta. Vuodesta 2019 eteenpäin Twitterin osuus korostuu. Arviomme on, että alus-

takohtaisiin viestimääriin vaikuttavat käytetyn datapalvelun tiedonkeräyskäytännöt, joiden luvut eivät ole täysin tarkkoja (ks. menetelmäosion osuus aineiston rajoituksista). Etenkään Facebookista ei ole saatu kattavasti ladattua viestejä vuoden 2018 jälkeen. Kuvassa numero 2 näkyvät suuremmat kehityssuunnat, kuten herjausten lisääntyminen Twitterissä, heijastavat todellisia muutoksia alustoilla tapahtuvan keskustelun sävyssä.

Alustojen väliset erot sen suhteen millaisia herjauksia niissä käytetään ovat suhteellisen pieniä. Venäläisiin viittaavaa herjaus on yleisin suurimmalla kolmella alustalla (Suomi24, Facebook ja Twitter). Se sisältyy noin kolmannekseen kaikista herjauksista sisältävistä viesteistä (31,7 % koko ajalta). Rodullistettuihin ihmisiin liittyvät herjaukset ovat erityisen yleisiä Twitterissä ja turvapaikanhakijoihin liittyvät herjaukset Facebookissa. Vuoden 2022 tammi- ja helmikuussa tapahtuva merkittävä herjausten lisääntyminen etenkin Twitterissä sekä Suomi24-alustalla selittyy suureksi osaksi venäläisiin liittyvien herjausten lisääntymisellä. Näiden kahden kuukauden aikana 68,5 % viesteistä aineistossa sisältää venäläisiin kohdistuvia herjauksia. Tämä venäläisiin liittyvien herjausten osuus on poikkeuksellisen suuri: Vuoden 2015 ensimmäisellä puoliskolla vastaava osuus oli joinakin kuukausina yli 50 prosenttia. Suurimpana osana tarkastelujakson kuukausia osuus on kuitenkin vaihdellut välillä 20 ja 40 prosentin välillä.

5.1.2 Jatkuvasti käytetyt nimimerkit

Kuva 3. Kuvaaja viestien määrän jakautumisesta nimimerkkien välillä

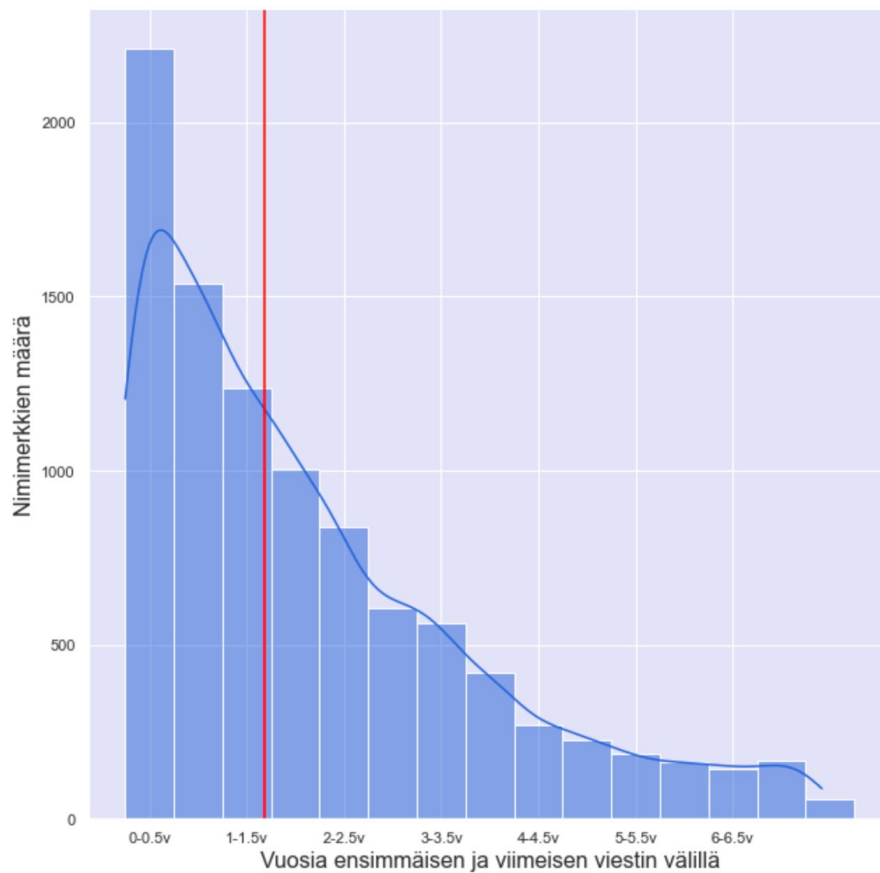


Lataamamme aineisto sisältää pääasiassa verkkoviesteissä käytettyjä nimimerkkejä. Emme luonnollisesti voi tietää, kuinka monta henkilöä kunkin nimimerkin takana on: yhtä nimimerkkiä voi käyttää useampi henkilö, mutta yhtä hyvin yksi henkilö voi toistuvasti luoda uusia nimimerkkejä. Tämä moniselitteisyys on nimettömiä tekijöitä koskevan tutkimuksen rajoite.

Kuva 3 näyttää, että aineistossa noin 80 prosenttia nimimerkeistä on lähettänyt vain yhden herjausviestin. Vain hieman yli viisi prosenttia (5,5 %) nimimerkeistä on kirjoittanut viisi tai yli viisi herjausviestiä – aineistossamme tämä tarkoittaa yhteensä 9632 nimimerkkiä. Seuraava analyysi kuvaa ennen kaikkea näiden toistuvasti herjaavia viestejä lähettävien nimimerkkien toimintaa.

5.1.3 Nimimerkkien pysyvyys eri alustoilla

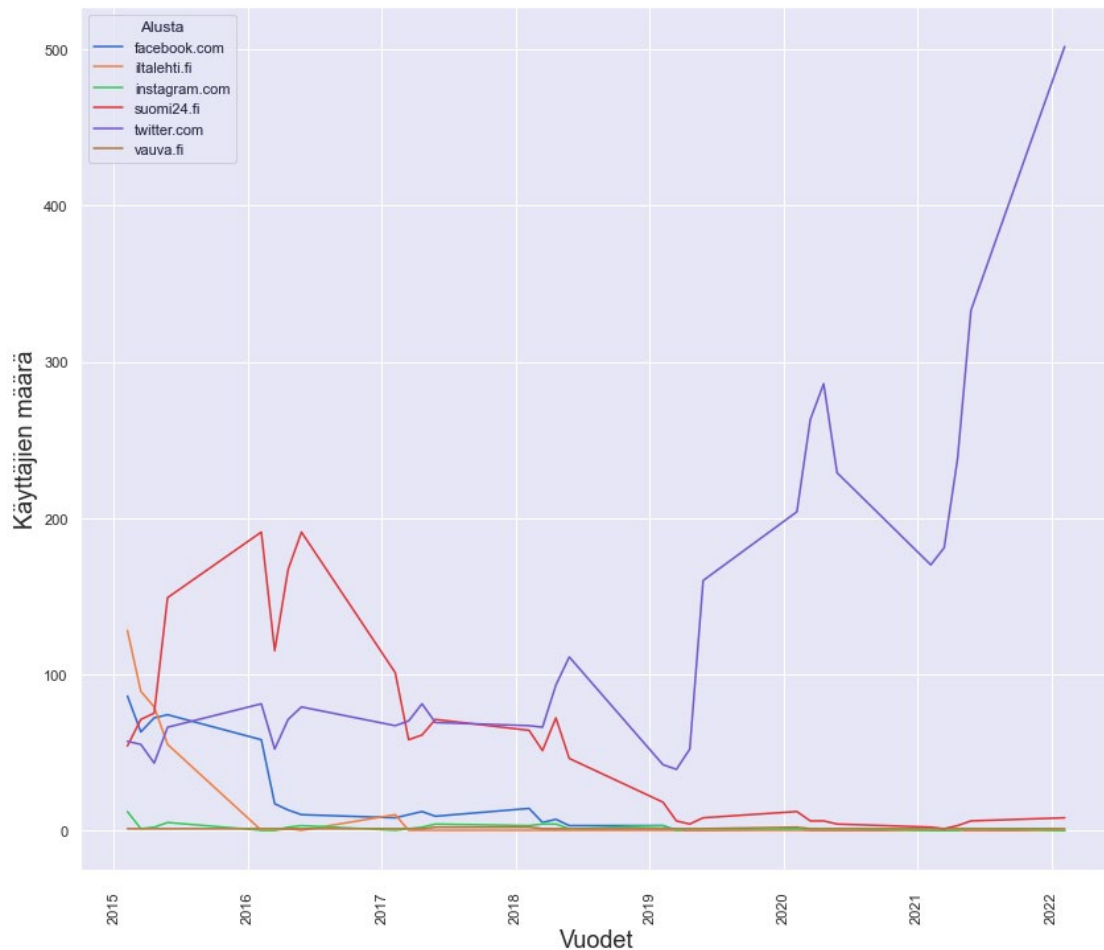
Kuva 4. Nimimerkkien käytön jatkuvuus, mukana vähintään 5 herjaava viestiä lähettäneet nimimerkit. Punainen viiva näyttää nimimerkkien käyttöajan mediaanin.



Kuva 4 kertoo siitä, kuinka pitkään nimimerkkejä käytetään herjaavien viestien lähettämiseen. Sitä varten on laskettu, kuinka pitkä ajanjakso on kyseisten nimimerkkien ensimmäisen ja viimeisen herjaavan viestin välillä. Kuvaaja kertoo kyseisten nimimerkkien käyttötavoista seuraavaa: Melko suurta osaa tunnuksista käytetään vain hyvin lyhyen ajan. Pieni osa tunnuksista on kuitenkin myös hyvin pitkäaikaisia, ja jotkut nimimerkit ovat käytössä jopa yli 6 vuotta. Käyttöajan mediaani on noin 1 vuosi ja 5 kuukautta.

5.1.4 Nimimerkkien määrän ajallinen muutos

Kuva 5. Alustakohtaiset muutokset herjaavia viestiä lähettävien nimimerkkien määrässä



Kuva 5 kertoo, kuinka herjaavia viestejä aktiivisesti lähettävien nimimerkkien määrä muuttuu tietyn ajanjakson aikana. Kuvaajaa varten viestit on jaettu kvartaaleihin, ja kukin vuosi on jaettu kolmen kuukauden pituisiin neljänneksiin. Kuvaaja näyttää,

kuinka monta nimimerkkiä on lähettänyt vähintään viisi herjaavaa viestiä kunkin kolmen kuukauden ajanjakson sisällä. Kuvaaja osoittaa, että herjaavia viestejä jatkuvasti lähettävien nimimerkkien määrä on kohtuullisen pieni. Twitterissä yhden kvartaalin sisällä herjaukseen osallistuu enimmillään 500 nimimerkkiä. Kuvaajasta erottuu myös aktiivisempia ja vähemmän aktiivisia jaksoja: esimerkiksi Suomi24:n rasistisessa viestittelyssä näyttää olevan piikki vuoden 2016 lopulla.

5.2 Nimimerkkien väliset verkostot

Tarkastelemme alustakohtaisesti herjauksia tuottavien käyttäjien välisiä yhteyksiä verkostanalyysin avulla. Luomme viestien lähettäjien verkostoja seuraavalla tavalla. Jos kaksi käyttäjää kirjoittaa samaan viestilankaan, merkitsemme heidän välilleen yhteyden. Sen jälkeen tarkastelemme verkostossa esiintyviä ryhmiä. Ryhmät ovat käyttäjien joukkoja, joissa ryhmään kuuluvien käyttäjien kesken on paljon yhteyksiä, kun taas ryhmän sisältä sen ulkopuolelle on verrattain vähän yhteyksiä.

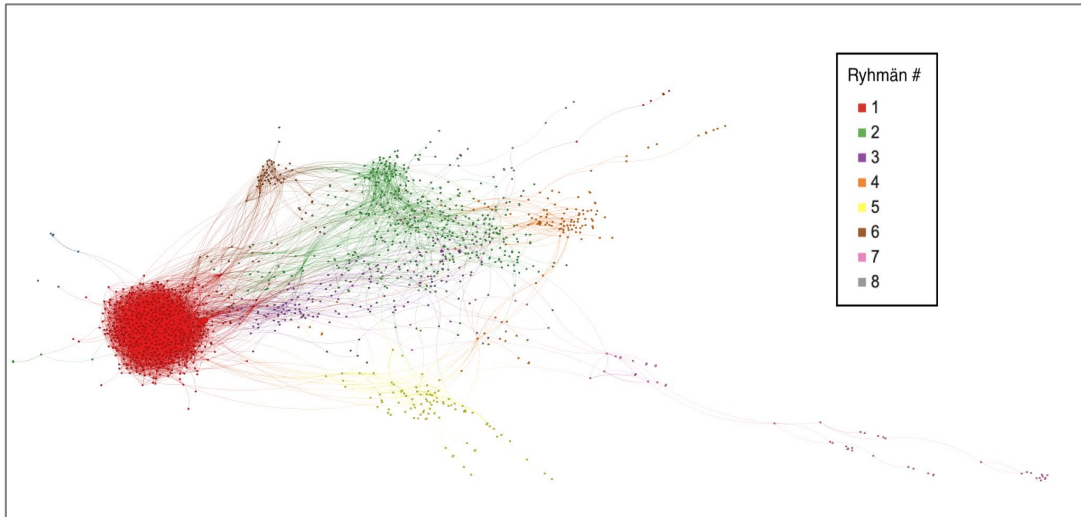
Yksinkertaistamme ja teemme verkostoista luettavampia seuraavalla tavalla: verkostoja muodostaessa otamme mukaan ne käyttäjät, jotka ovat yhteensä lähettäneet vähintään viisi herjausviestiä. Lisäksi otamme verkostoon mukaan vain ne käyttäjät, jotka ovat kirjoittaneet vähintään kolmeen lankaan toisten käyttäjien kanssa.

Tarkastelemme verkostanalyysin avulla Suomi24.fi-alustaa sekä Facebookia. Suomi24.fi-alustalla esiintyi eniten herjausviestejä ja Facebookissa kolmanneksi eniten. Toiseksi eniten herjausviestejä oli Twitterissä. Jätämme Twitterin pois tästä tarkastelusta kahdesta syystä. Ensinnäkin rasistista ja syrjivää kielenkäyttöä Twitterissä ja tällaisten viestien lähittäjiä on tutkittu jo aikaisemmin¹⁴³. Toiseksi tutkimuksemme pohjalta Twitteristä ei menetelmämme avulla löytynyt selkeitä ryhmittymiä, mikä hankaloittaa verkostanalyysin tekemistä. Tämä johtuu mahdollisesti siitä, että Twitterissä eri kantoja edustavat käyttäjät lähettävät usein samoihin lankoihin viestejä, ja siksi verkoston muodostaminen tältä pohjalta ei selkeästi erottele käyttäjiä eri ryhmiin.

¹⁴³ Esim. Van Sant, Fredheim & Bergmanis-Koräts (2021).

5.2.1 Ryhmät Suomi24.fi:ssä

Kuva 6. Visualisointi herjaavia viestejä lähettävien verkostoista Suomi24.fi-alustalla



Löysimme menetelmän avulla Suomi24.fi:stä kahdeksan eri ryhmää. Taulukossa 3 nämä ryhmät on numeroitu ja järjestetty niin, että se ryhmä, johon kuuluu suurin osa käyttäjiä, tulee ensin. Ryhmien välisten erojen havainnollistamiseksi taulukossa on listattu tunnusomaisia sanoja kullekin ryhmälle. Nämä ovat kunkin ryhmän viesteissä usein esiintyviä sanoja, joita esiintyy muiden ryhmien viesteissä harvoin. Tunnusomaiset sanat eivät välttämättä ole herjaavia.

Suomi24.fi on jakautunut keskustelualueisiin, joissa käydyt keskustelut käsittelevät esimerkiksi parisuhteita tai sinkkuutta sekä urheilua. Selvitimme herjauksia sisältävistä viesteistä myös, mihin keskustelualueisiin nämä oli lähetetty. Tunnistamamme ryhmittymät – siis usein samoihin viestiketjuihin kirjoittavat tunnukset – heijastivat josain määrin keskusteluryhmien välisiä eroja. Esimerkiksi ryhmittymiin numero 1 ja 3 liittyvät käyttäjät lähettävät viestejä melkein yksinomaan yksittäisiin ryhmiin. Noin 90 % viesteistä on lähetetty 1-ryhmittymästä “NATO-” ja 3-ryhmittymästä “Maailman menoa” -alueeseen. On huomattavaa, että myös ryhmittymän 4 käyttäjät kirjoittavat usein NATO-keskustelualueeseen, mutta eri lankoihin. Lisäksi ryhmittymän 7 käyttäjät ovat melko hajaantuneet useampaan keskustelualueeseen.

Kahdeksasta tunnistetusta ryhmästä neljä sisältää ennen kaikkea Venäjään kohdistuvaa leimaamista. Näistä ryhmistä kaksi on keskittynyt Natoon ja asevoimiin liittyviin keskusteluihin (ryhmät 1 ja 4). Ryhmään kuuluvissa käyttäjissä on sekä Natoa puolustavia että sitä kritisoivia käyttäjiä sekä käyttäjiä, jotka pitävät Venäjän aseellista uhkaa joko merkittävänä tai vanhentuneena. Yhteistä keskustelulle on venäläisiin kohdistuva

leimaava puhe, jossa painotetaan muun muassa, ettei venäläisiin voi luottaa heidän jaetun kansanluonteensa vuoksi, ja jossa yllytetään väkivaltaan Suomessa asuvia venäläisiä kohtaan. Ryhmien 1 ja 4 selvin ero on ajallinen: Ryhmän 1 tunnukset olivat aktiivisia aikavälillä 2015–2016 ja ryhmän 4 vuosina 2017–2019. Vihamielisyyttä venäläisiä kohtaan esiintyy siis koko tarkastellulla ajanjaksolla.

Myös ryhmä 3 sisältää paljon venäläisiin liittyvää keskustelua. Tässä ryhmässä on vähemmän Natoon ja asevoimiin liittyvää keskustelua. Sen sijaan siinä puhutaan Venäjän sotilaiden tekemistä sotarikoksista, kuten raiskauksista toisen maailmansodan aikana, sekä Venäjän aikaisempina vuosisatoina toteuttamista sotatoimista. Suomeen vuonna 2015 saapuneiden turvapaikanhakijoiden määrän selitykseksi annetaan venäläisten toiminta Syyriassa. Ryhmä 7, joka on käyttäjämäärältään suhteellisen pieni, keskittyy päivänpolitiikasta keskustelemiseen. Ryhmän keskusteluaiheisiin kuuluu esimerkiksi Donald Trumpin ja Vladimir Putinin toiminnan käsittely sekä keskustelu Perussuomalaisten suhteista ja asenteista Venäjään. Myös tässä ryhmässä korostuu venäläisiin kohdistuva toiseuttava kielenkäyttö.

Taulukko 3. 8 ryhmittymää Suomi24.fi-alustalla

Ryhmä #	Kuvaus	Käyttäjien määrä	Viestien määrä	Tunnusomaiset sanat	Yleisimmät keskustelualueet
1	Nato, Suomen suhde Venäjään (2015–2016)	436	5288	imbesilli, liittolaki, turvansoitto, primitiivinen, ypöyksin	NATO, Maailman menoa, Historia
2	Maahanmuutto, maahanmuuttajien rikokset	221	5712	manne, somalia, välimeri, pimittää, vastaanottokeskus	Maailman menoa, Suomen Keskusta, Maahanmuutto
3	Venäläisten luonne ja venäläisten tekemät rikokset	167	2806	agitaattori, tuhottava, karjala, runkkari, mainila	Maailman menoa, Maahanmuutto, NATO
4	Nato, Suomen suhde Venäjään (2017–2018)	78	2943	kotiryssä, myrkky, mh17, ilmavoima, itäukraina	NATO, Maailman menoa, Historia

Ryhmä #	Kuvaus	Käyttäjien määrä	Viestien määrä	Tunnusomaiset sanat	Yleisimmät keskustelualueet
5	Incel-yhteisö ja maahanmuutto	70	2992	parisuhdehuora, kurppa, kalju, nussima, kyrpä	Sinkut, Monikulttuuriset suhteet, Maailman menoa
6	Koomista keskustelua seksistä	58	1136	vikistä, päivystävä, uikuttaa, hinttiäpäriä, vinkua	Alkoholi, Maailman menoa, Nuoret
7	Suomen päivänpolitiikka, Trumpin toiminta	51	986	ilkivalta, valovoimainen, koputtaja, duuma, paholainen	NATO, Maailman menoa, Yhteiskunta
8	Turvapaikanhakijat	38	668	feno, sylettää, paskanekeri, elätti, steriloida	Rasismi, Suomen ruotsalainen kansanpuolue, Romano

Ryhmistä erityisesti 2 ja 8 keskittyvät erilaisiin maahanmuuttoon liittyviin teemoihin. Ryhmässä 2 keskustelu keskittyy Suomeen Lähi-Idästä ja Afrikasta tulleisiin maahanmuuttajiin sekä romanivähemmistöön. Yleinen keskustelunaihe on turvapaikanhakijoiden tekemien rikoksien piilottelu (”pimittäminen”) sekä vastaanottokeskuksiin liittyvä väitetty korruptio ja voitontavoittelu. Myös ryhmän 8 sisältä tuotetaan paljon selkeän rasistista viestintää. Yleisiä aiheita ovat etenkin rodullistettujen maahanmuuttajien kustannukset yhteiskunnalle sekä ehdotukset siitä, että kehitysapu pitäisi kytkeä vaatimuksiin sen vastaanottajien steriloisemisesta. Maahanmuuttajiin liittyvässä vihapuheessa etnisyyteen ja uskontoon liittyvät aiheet ovat päällekkäisiä, ja etenkin islamuskoon liittyviä herjaussanoja käytetään synonyymeinä turvapaikanhakijoista.

Ryhmä 5 keskittyy Suomi24:n ”Sinkut” -keskustelualueeseen, ja etenkin keskustelulankoihin, joissa aiheena on parisuhteiden muodostamisen vaikeus. Monet osallistujat pitävät itseään ”ATM:ina” eli niin sanottuna alemman tason miehinä. Englanninkielisessä keskustelussa tällaisia ryhmiä on kutsuttu incel-ryhmiksi (*involuntary celibacy*). Tässä ryhmässä esiintyy merkittävä määrä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvää herjaavaa kielenkäyttöä ja ennen kaikkea naisia panettelevaa keskustelua. (Ks. tästä infolaatikko Incelit ja ätmit sivulta 73.) Parisuhteista, sinkkuudesta ja seksistä keskustelun lisäksi näihin keskustelulankoihin kuuluu myös rasistista pohdintaa siitä, miten maahanmuuttajat ja rodullistetut ihmiset vaikuttavat suomalaisten mahdollisuuksiin löytää itselleen kumppaneita. Ryhmä 6 puolestaan sisältää paljon lyhyitä viestejä,

jotka käsittelevät seksiä sekä kehollisia toimintoja, kuten esimerkiksi ulostamista. Keskustelun sävy on koominen ja lapsellinen. Kiro sanoja ja herjauksia käytetään runsaasti.

INCELIT JA ÄTMIT

Incel-kulttuuriin liittyvä keskustelu Suomi24:ssä on verrattain vanhaa. Keskustelua käytiin jo vuonna 2016. Näissä keskusteluissa ei tosin yleensä puhuta inceleistä, vaan ”ätmeistä”. Ätmi on puhekielinen muunnelma lyhenteestä ’atm’, joka tarkoittaa ”alempaan tason miestä”. Ilmiö ei siis ole täsmälleen sama kuin incel-kulttuuri, mutta yhtymäkohtia on paljon.

Keskustelufoorumien Ätmi-aiheiset langat käsittelevät enimmäkseen naisia. Yleinen keskustelunaihe ovat korkean profiilin eli tunnetut naishahmot ja ennen kaikkea näiden sukupuolielämän tai elämäntapojen paheksuva kommentointi. Kaikki ätmi-langat eivät sisällä merkittävässä määrin vihapuhetta, mutta yleisesti ottaen ätmi-yhteisöjen tuottamia sisältöjä löytyy etenkin etnografisesta aineistostamme paljon.

Ätmit puhuvat paljon myös omasta elämäntyylistään ja sen suhteesta muuhun yhteisöön. Ätmien vahvako ryhmäidentiteetti ja tunne yhteisöllisyydestä näkyy esimerkiksi heidän halussaan määritellä itsensä ätmeiksi sekä omassa viestinnässään että esimerkiksi heidän itselleen valitsemisessaan nimimerkeissään, joissa usein esiintyy lyhenne ’atm’.

Nopea katsaus yhden erityisen aktiivisen ja näkyvän atm-nimimerkin tuottamiin kommentteihin paljasti, että tämä käyttäjä tuottaa paljon vihapuhetta. Etenkin n-sana ja h-sana esiintyvät hänen teksteissään usein. Tämä käyttäjä suuntaa vihapuheensa kuitenkin melko pienelle joukalle ja yleensä alkaa tuottaa pahempaa kieltä vasta, kun häntä erikseen provosoidaan.

Ätmit ovat Suomi24:ssä melko yleinen pilkan kohde. Ätmeistä perustetaan halveeraavia lankoja usein, ja esimerkiksi edellä mainittua käyttäjää on kiusattu alustalla lyhyenkin seurannan perusteella melko paljon. Käyttäjään kohdistuva kiusaaminen voi itsessään olla reaktio käyttäjän itsensä tuottamaan aggressiiviseen tai halveeraavaan sisältöön. Kyse voi olla itseään ruokkivasta kiusaamisen ketjusta, jossa vihapuhe tai häiritsevä kommunikoinnin sävy tuottaa itseensä kohdistuvaa vihaa ja pilkkaa.

Verkostoanalyysi kertoo siitä, että Suomi24-alustalla merkittävä osa vihapuheesta kohdistuu venäläisiin. Maahanmuuttajiin ja vähemmistöihin kohdistuva vihapuhe näyttäisi olevan erillisen tekijöiden ryhmän tuottamaa. Selkeää rasismia ja vihapuhetta syntyy myös yhteisöissä, jotka keskittyvät esimerkiksi parisuhteisiin tai sukupuolielämään, siis aiheisiin, jotka eivät varsinaisesti liity tiettyihin ihmisryhmiin tai päivänpolitiikkaan. Etenkin parisuhteisiin liittyvissä ryhmissä esiintyy myös merkittävä määrä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvää vihapuhetta. Lisäksi vihapuheen kaltaisilla puhetavoilla leikitellään myös verkkotiloissa, jotka keskittyvät seksin kaltaisiin aiheisiin ja joissa tavoite on pikemminkin huvittelu kuin varsinainen ihmisryhmien leimaaminen.

5.2.1.1 Vihapuheen tuottajien toimintatapoja Suomi24:ssä

Suomi24 on keskustelufoorumi, jossa käyttäjät voivat vapaasti valita nimimerkinsä. Tämä tarkoittaa sitä, että he voivat halutessaan vaihdella omia nimimerkkiin liittyviä identiteettejään tai pitää samaa nimimerkkiä pidempään. Pieni määrä käyttäjiä Suomi24:ssä on tuottanut hyvin suuren määrän herjausviestejä. Yhdellä nimimerkillä näitä on kirjoitettu yli tuhat. Yli sata herjausviestiä kirjoittaneita tunnuksia on aineistosamme 36. Jotkut näistä tunnuksista toimivat tavalla, jota voisi kutsua "spammukseksi": samoja viestejä hyvin pienillä vaihteluilla lähetetään useampiin ketjuihin. Tämä on melko yksinkertainen ja helppo keino yrittää vaikuttaa Suomi24:ssä tapahtuvan keskustelun kulkuun.

Yksi selkeä toiminnan muoto on luonnollisesti käytettyjen nimimerkkien vaihtelu. Sitä kuvasimme tämän alaluvun alussa. Joskus tätä vaihtelua ei edes yritetä piilottaa yleisöltä, vaan käytetyt nimimerkit selvästi muistuttavat toisiaan. Kyse voi olla myös siitä, että halutaan tulla tarkoituksella tunnistetuksi trolliksi. Samaa kaavaa noudattava vaihtuva nimimerkki saattaa olla keino viestittää muille, että täällä ollaan aiemman tilin jäädyttämisestä huolimatta. Esimerkiksi ryhmässä 1 on suuri määrä tunnuksia, jotka selkeästi toistavat samaa kaavaa, ja joissa vain nimimerkkiin liitetyt numerot muuttuvat. Tässä suhteessa verkostoanalyysillä tunnistetuista ryhmistä ryhmä 1 on erityinen. Siihen sisältyy 350 tunnusta, jotka toistavat numeropohjaista tunnistettavaa kaavaa. Yhdessä nämä 350 tunnusta ovat tuottaneet miltei 4000 herjausviestiä alustalla. Tästä syystä myös verkostoanalyysin visualisoinnissa (kuva 6) ryhmä 1 (punaisena ryhmänä) näyttää muista poikkeavalta ja sisältää erityisen suuren määrän tunnuksia. Samankaltaisten nimimerkkien suuri määrä antaa ymmärtää, että joko yksi ihminen tai ryhmä ihmisiä vaihtaa nimimerkkiään tiiviiseen tahtiin lähettäessään viestejä.

Joskus nimimerkkejä vaihdellaan tavalla, joka ei ole ilmiselvää. Verkostoanalyysin avulla on myös mahdollista löytää tunnuksia, jotka hyvin usein tuottavat herjausviestejä samoihin ketjuihin. Verkosto on mahdollista luoda niin, että siihen sisällyttää esimerkiksi vain hyvin usein samoihin ketjuihin osallistuvia tunnuksia (esimerkiksi viisi kertaa herjauksia samaan ketjuun kirjoittaneet). Tällä tavalla voi tarkastella pelkästään verkoston vahvasti yhteyksissä olevaa "ydintä". Tällaisella tarkastelulla verkostosta erottuu esimerkiksi Yhteiskunta-keskustelualueelle osallistunut noin 20 tunnuksen ryhmä, jotka ovat kirjoittaneet herjauksia samoihin lankoihin vähintään viisi kertaa. Pelkästään viestejä tarkastelemalla on kuitenkin vaikeaa erotella hyvin aktiivisesti keskusteluihin osallistuvia aktiiveja ja vaikutusyrityksiä, joita varten käyttäjät tai ryhmät omaksuisivat useampia erilaisia identiteettejä.

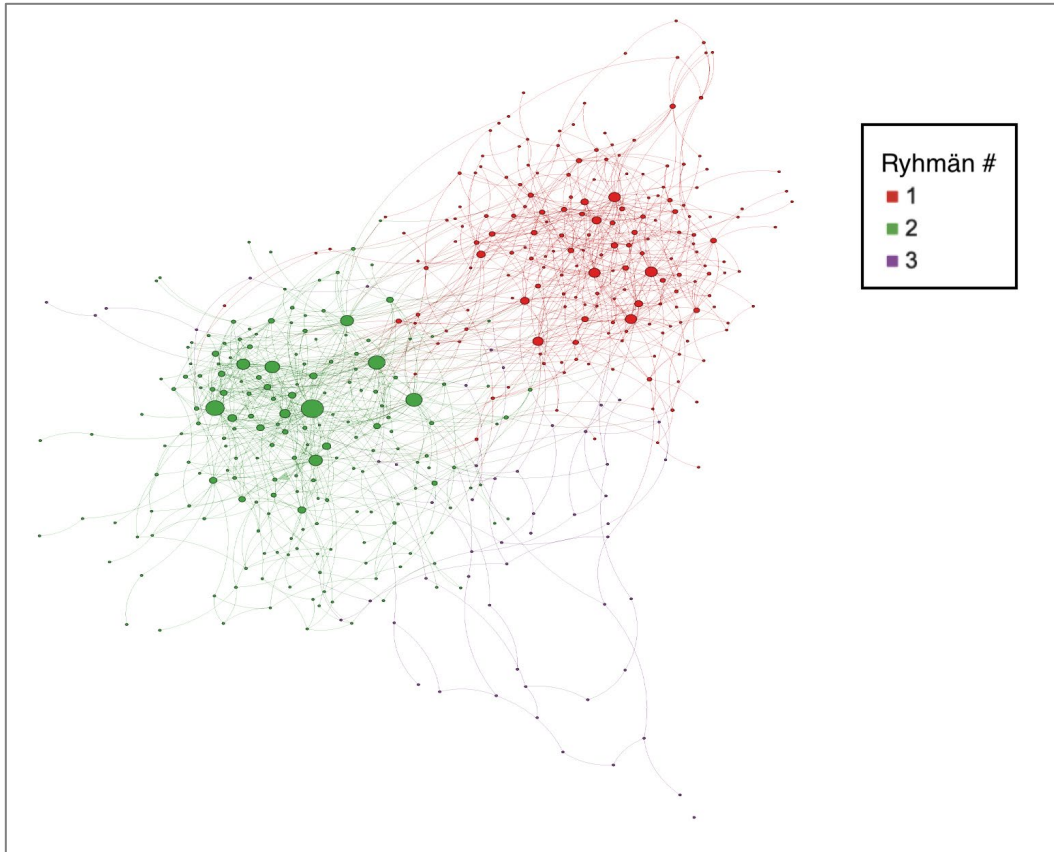
5.2.2 Ryhmät Facebookissa

Facebookin toiminta poikkeaa huomattavasti Suomi24:sta. Toisin kuin Suomi24:ssa, ihmiset osallistuvat Facebook-keskusteluihin miltei poikkeuksetta omilla nimillään, ja heidän tunnuksensa ovat enemmän tai vähemmän pysyviä. Facebookissa on suuri määrä erilaisia sivuja ja ryhmiä, joita yksittäistä käyttäjiä sekä organisaatiot voivat luoda. Jatkossa puhumme vain "sivuista" yksinkertaisuuden vuoksi. Yksi keskeinen alustojen välinen ero liittyy tiedon saatavuuteen. Suomi24:ssa keskustelut ovat lähtökohtaisesti julkisia ja viestien lataaminen tutkimuskäyttöön on tehty mahdolliseksi. Facebookissa merkittävä osa keskusteluista tapahtuu sivuilla, jotka eivät ole julkisia, ja joihin käyttäjät pitää liittyä, ennen kuin he voivat osallistua keskusteluun. Vain julkisilta sivuilta voidaan ladata keskusteluja tutkimuskäyttöön. Lisäksi Facebook on vuoden 2018 Cambridge Analytica -skandaalin¹⁴⁴ jälkeen rajoittanut alustalla tapahtuvien keskustelujen lataamista tutkimuskäyttöön. Tästä johtuen myös tässä tutkimuksessa käytössä oleva aineisto on ajalta 2015–2018.

Facebookissa kenellä tahansa on mahdollisuus luoda julkisia sivuja. Sivuille voi tehdä päivityksiä, joiden alla olevissa kommentteissa käydään keskustelua. Usein suosituimmat sivustot ovat erilaisten organisaatioiden, esimerkiksi yritysten tai vaikkapa puolueiden ylläpitämiä. Myös monilla julkisuuden henkilöillä tai poliitikoilla on omat sivut Facebookissa. Tässä selvityksessä tarkastelemme niitä kommentteja, jotka sisältävät herjauksia. Herjauksia esiintyi eniten suomalaisten uutismedioiden ylläpitämällä Facebook-sivuilla sekä poliitikkojen ja puolueiden sivuilla. Facebookissa on myös runsaasti sivuja, jotka ovat keskittyneet maahanmuuttovastaisiin aiheisiin, maahanmuuttoon liittyvän tiedon jakamiseen ja maahanmuuttovastaisen toiminnan organisoimiseen. Monet näistä sivuista eivät ole mukana tässä analysoidavassa aineistossa, koska nämä sivut eivät ole julkisia. On kuitenkin huomattava, että merkittävä määrä vihapuheen kaltaista viestintää tapahtuu esimerkiksi uutismedian omilla Facebook-sivuilla.

¹⁴⁴ Ma & Gilbert (2019).

Kuva 7. Visualisointi herjaavia viestejä lähettävien käyttäjien verkostoista Facebook-alustalla



Verkostoanalyysin pohjalta Facebookissa näkyy pienempi määrä selkeitä ryhmiä kuin Suomi24:ssä. Tunnistimme verkosta kolme erillistä ryhmää, joiden välillä on kuitenkin paljon yhteyksiä. Ryhmien väliset yhteydet on visualisoitu kuvassa 7.

Myös Facebookissa näkyy ryhmien jakautuminen maahanmuuttovastaisiin ja venäjävastaisiin ryhmiin. Maahanmuuttovastaisia ryhmiä ovat ryhmät 1 sekä 3. Näistä ryhmä 1 on keskittynyt suurelta osin MV-lehden Facebook-sivun ympärille. MV-lehti on vuonna 2014 perustettu uutissivusto, joka on keskittynyt maahanmuuttovastaiseen uutisointiin eikä ole sitoutunut noudattamaan journalistin ohjeita. MV-lehden Facebook-sivut suljettiin näistä syistä vuonna 2017. Ryhmän 1 käyttäjien herjausviesteistä miltei puolet (48,8 %) on kirjoitettu MV-lehden Facebook-sivulle. Ryhmän viesteissä tyypillisesti kirjoitetaan rasisesti turvapaikanhakijoista. Ryhmän 3 viestit keskittyvät myös maahanmuuttovastaisiin teemoihin, mutta ne tapahtuvat suurimmaksi osaksi eri Facebook-sivuilla. Herjausviestit ovat jakautuneet paljon tasaisemmin suuremmalle määrälle erilaisia Facebook-sivuja. Eniten viestejä esiintyy Perussuomalaisten Facebook-sivuilla (10,3 %), ja muilta osin ryhmän jäsenet ovat lähettäneet herjausviestejä lukuisten mediakanavien Facebook-sivuille. Tämä ryhmä käyttäjiä käyttää

vähemmän selkeästi rasistista kieltä: turvapaikanhakijoista puhutaan “karkureina” tai “maahantunkeutujina”.

Ryhmä 2 sisältää suuren määrän venäläisiin vihamielisesti suhtautuvia viestejä. Noin neljännes (24,5 %) viesteistä on lähetetty riippumattoman Suomen Sotilas -aikakausi-julkaisun Facebook-sivulle. Samoin kuin Suomi24:n ryhmissä, myös Facebook-viesteissä Suomen NATO-jäsenyys on usein keskustelun aiheena. Facebook-viesteissä näkyy selvemmin se, että uutisissa olevat aiheet ajavat keskustelun agenda. Esimerkiksi silloin kuin Suomen osallistuminen maamiinat kieltävään Ottawan sopimukseen on julkisen keskustelun aiheena, miinakieltoa kannattavaa Erkki Tuomiojaa kuvataan venäläisten “kätyrinä”.

Taulukko 4. Kolme ryhmittymää Facebook-alustalta

Ryhmä #	Kuvaus	Käyttäjien määrä	Viestien määrä	Yleisimmät Facebook-ryhmät	Tunnusomaiset sanat
1	Keskustelua turvapaikanhakijoista ja maahanmuuttajista	191	2438	Mitä Vittua?, Ilta-Sanomat, Uusi Suomi	rullahuuli, mutakuono, somppu, apina, oikeesti
2	Nato, asevoimat, Suomen suhde Venäjään	191	2910	Suomen Sotilas, Uusi Suomi, Ilta-Sanomat	tuomioja, ukraina, kätyri, turkki, hyökätä
3	Keskustelua turvapaikanhakijoista ja maahanmuuttajista, MV-lehden ulkopuolella	53	675	Perussuomalaiset, Sputnik Suomi, MTV Uutiset	trump, ihmisoikeus, karkuri, perhe, turvapaikanhakija

5.2.2.1 Vihapuheen tuottajien toimintatapoja Facebookissa

Aineistostamme ei löytynyt näyttöä käyttäjien välisestä koordinaatiosta herjausviestien lähettämisessä Facebookissa. Koordinaation puutteeseen viittaa esimerkiksi se, että useamman kerran samoihin keskustelulankoihin herjausviestejä kirjoittaneiden käyttäjien lukumäärä on suhteellisen pieni. Aineistossamme useammin kuin kaksi kertaa samoihin lankoihin herjausviestejä kirjoittaneita tunnuksia on hyvin pieni määrä. Jos käyttäjät toimisivat koordinoitulla tavalla vaikuttaakseen keskustelun kulkuun, tämän määrän odottaisi olevan suurempi. Yksi rajoitus on se, että keräsimme keskustelusta pelkästään selkeitä herjauksia sisältäviä viestejä, ja herjaavat viestit edustavat vain yhtä vihapuheen osa-aluetta.

Aineistossamme on suhteellisen pieni joukko Facebook-päivityksiä, jotka ovat keränneet suuren määrän herjauksia vastaukseksi. 280 päivitystä on kerännyt vähintään viisi herjausta. Pääsääntöisesti näihin päivityksiin kirjoitetaan myös sellaista vihapuhetta, joka ei sisällä selviä herjauksia. Huomionarvoista on, että monet herjauksia keränneistä päivityksistä ovat sellaisia, joihin on kirjoitettu poikkeuksellisen paljon kommentteja ja jotka ovat muutenkin keränneet paljon reaktioita Facebookissa. Esimerkiksi sopii MTV:n jääkiekon maailmanmestaruuden loppuottelua käsittelevä päivitys vuodelta 2015. Otsikon mukaan venäläiset pelaajat käyttäytyivät huonosti hävitessään Kanadaa vastaan. Päivitys sai 13000 reaktiota ja 342 kommenttia, mikä on huomattavasti enemmän kuin MTV:n päivitykset yleensä saavat. Luokittelumme pohjalta 23 kommenttia sisälsi venäläisiin kohdistuvia herjauksia.

Sytä siihen, että herjaukset kasaantuvat tällaisiin päivityksiin, voi olla kolme. Ensinnäkin Facebook alustana nostaa käyttäjien aikajanelle sellaisia päivityksiä, jotka keräävät paljon reaktiota ja etenkin paljon kommentteja muilta käyttäjiltä. Monessa tapauksessa voi myös olla, että paljon vihapuhetta keräävät päivitykset ovat juuri niitä kiistanalaisia päivityksiä, jotka myös keräävät paljon kommentteja.

Toisaalta on havaittavissa, että linkkejä Facebook-päivityksiin jaetaan muilla alustoilla. Tämä voi olla yksi mekanismi, jonka kautta näiden päivityksien näkyvyys lisääntyy ja joissain tapauksissa myös herjausten määrä voi kasvaa. Aineistossamme näkyy myös, että esimerkiksi Sosiaalidemokraattien poliitikon Husu Husseinin Facebook-päivitykset ovat keränneet suuren määrän herjauksia. Tällainen on esimerkiksi Husseinin päivitys vuodelta 2016. Se koskee hänen huomioitaan Suomen koosta ja siitä, miten Suomessa voisi asua enemmän ihmisiä. Tähän päivitykseen tuli kaksitoista sellaista kommenttia, jotka luokittelimme herjauksiksi, ja merkittävä määrä myös muunlaista vihapuhetta. Hakujen avulla havaitsimme, että linkkejä Husseinin Facebook-sivun päivityksiin on jaettu vähintään 90 kertaa (ja mahdollisesti useammin) eri alustoilla. Näistä

linkeistä suurin osa on jaettu Twitteriin, Hommaforumille sekä murha.info-keskustelufoorumille osana Husseinin toimintaa kritisoivia viestejä. Linkkien lähettäminen näille alustoille voi olla yksi syy sille, että hänen päivityksiinsä kasaantuu paljon herjauksia.

Kolmas herjausten kerääntymistä selittävä tekijä voi olla se, että tiettyjen päivitysten alla käytävä kiivas kommentointi ja reagointi itsessään kannustavat kärjekkäiden kommenttien lähettämiseen.

FACEBOOKIN ALGORITMIT JA SUPERKÄYTTÄJÄONGELMA

Digitaalisen kulttuurin tutkijat Matthew Hindman, Nathaniel Lubin ja Trevor Davis tarkastelevat tuoreessa tutkimuksessaan yli viittäsatua Yhdysvaltalaisista Facebook-sivustoa ymmärtääkseen vihapuheen ja misinformaation leviämistä alustalla. Helmikuussa 2022 julkaistussa lehtiartikkelissa¹⁴⁵ tutkijat esittävät, että valtaosa sivustolla tapahtuvasta julkisesta toiminnasta nojaa vain harvojen vihaa levittävän hyperaktiivisten ”superkäyttäjien” toimintaan. Tämä vain muutamien superkäyttäjien toiminta kuitenkin saa Facebookissa algoritmien ansiosta näkyvyyttä.

Noin yhtä prosenttia yhdysvaltalaisia Facebook-käyttäjistä edustava ”Facebook-eliitti” koostuu tutkimuksen mukaan tavallisista ihmisistä – enimmäkseen valkoisista yli 30-vuotiaista miehistä – jotka tuottavat noin 45 prosenttia alustan niin kutsutuista MSI-interaktioista. MSI (*Meaningful Social Interaction*) viittaa tässä Facebookin algoritmiin, jonka mukaan sellaiset päivitykset, joissa on runsaasti vuorovaikutusta – tykkäyksiä, reaktioita ja kommentteja – näkyvät päälimmäisinä käyttäjien uutisissa, kun taas päivitykset, joissa tätä interaktiota on vähän, eivät juuri saa näkyvyyttä.

Hindman, Lubin ja Davis havaitsivat tutkimuksessaan myös, että nämä superkäyttäjät suoltavat häkellyttävän määrän misinformaatiota esimerkiksi koronaan liittyen sekä runsaasti rasistista, seksistä ja juutalais- ja maahanmuuttovastaista sisältöä. Moni tutkimuksessa tarkastelluista superkäyttäjistä osallistui loppiaisenä 2021 väkivaltaiseen Capitol-mellakkaan. Tutkijat kuvaavat superkäyttäjien toimintatapaa toisteiseksi. Se tarkoittaa toistuvia, samankaltaisia tai täysin identtisiä avautumisia, jotka jaetaan sellaisenaan useiden päivitysten kommenttikenttään, saman käyttäjän lukuisia kertoja jakamia misinformaatiovideoita tai feikkiuutisia ja toistuvaa epätyypillistä verkkokäyttäytymistä, kuten yhden sanan kommentteja (”YES!”). Kukin näistä toisteisista toimintatavoista korottaa tiettyjen päivitysten ja sisältöjen MSI-arvoa.

Tutkijat huomauttavat, että Facebookin ongelma vihapuheen ja misinformaation säätelyn kanssa liittyy sivuston omiin algoritmeihin ja niitä säätelevään huomiotalouteen, joka sallii vihaa levittävien käyttäjien nousta alustan vaikutusvaltaisimmiksi käyttäjiksi. Koska käyttäjien vuorovaikutus alustalla on pitkälti näiden toksisesti käyttäytyvien superkäyttäjien tuottamaa, tutkijat arvelevat, että Facebook ei ole kovin halukas toimimaan heidän poistamiseksi alustalta.

¹⁴⁵ Hindman, Lubin & Davis (2022).

6 Nettivihan tuottajat ja sisällöt: internet-etnografiaa

Raportin tässä osiossa jalkauduimme suomalaisille verkkoalustoille tekemään havainnoivaa internet-etnografiaa. Tässä yhteydessä tarkoitamme verkkovihalla verkossa tai sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa tiettyyn ihmisryhmään tai yksittäiseen ihmiseen kohdistettua vihapuhetta eli pahantahtoista viestintää, joka halventaa, leimaa tai loukkaa kohdettaan tarkoituksellisesti. Analyysimme perustuu vahvasti empiiriselle havainnoinnille, mutta on teorialähtöistä siinä mielessä, että olemme tutustuneet verkkovihaa käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen ennen etnografista havainnointia. Esimerkiksi vihapuheen tuottajien jaottelu kolmeen eri ryhmään näiden motiivien perusteella pohjautuu Periwinkle Doerflerin ja tutkimusryhmän netissä häiritsevää viestintää tuottavien ihmisten tyypittelyyn¹⁴⁶.

Internet-etnografian painopisteiksi valittiin havainnoinnin yhteydessä melko nopeasti keskustelufoorumit ja kuvalaudat. Syy tälle valinnalle on se, että näillä alustoilla käyttäjien välinen vuorovaikuttaminen on merkittävämmässä roolissa kuin uutispalstojen keskusteluissa, ja foorumeilla vuorovaikutus tapahtuu tasa-arvoisemmalta pohjalta. Keskustelufoorumeilla ja kuvalaudoilla tapahtuva kanssakäyminen on sikäli tasa-arvoista, että sivustot eivät perustu ylhäältä alaspäin tapahtuvaan sisällöntuottaja-kuluttaja-dikotomiaan, vaan kaikilla sivuston käyttäjillä on ainakin teoriassa samanlainen mahdollisuus vaikuttaa sivuston sisältöihin. Keskustelufoorumeista tarkimmin tarkasteltiin Suomi24-sivustoa ja kuvalaudoista tarkasteltiin ensisijaisesti Ylilautaa. (Näiden alustojen toimintatapaa kuvataan luvun 7 esimerkeissä.)

Seuraamalla eri alustoilla tapahtuvaa viestintää on mahdollista arvioida vihapuhujien eri toimintatapoja ja heidän viestintänsä taustalla vaikuttavia motiiveja. Pelkän etnografian keinoin on mahdotonta esittää kaikenkattavaa arviota, mutta pitkäkestoinen havainnointityö on mahdollistanut sekä toimijoiden toimintatapojen että motiivien luokittelun yleisellä tasolla. Tämä kategorisointi on ollut etnografian keskiössä, ja sen avulla selvitettiin vihaviestinnän yleisiä suuntaviivoja ja raameja.

Vihapuhujia voidaan kategorisoida tarkastelemalla esimerkiksi heidän tuottamansa viestinnän

- sisältöä
- viestinnälle ominaisia konventioita eri alustoilla

¹⁴⁶ Doerfler ym. (2018).

- viestinnän volyymiä
- kohdeyleisöä¹⁴⁷.

Näiden yleisten kategorisointien perusteella voidaan luoda kuvaa siitä, minkälaiset toimijat vihapuhetta tuottavat ja mihin he sillä pyrkivät.

Sisällön kannalta oleellista on selvittää, tuottaako toimija itse omaa vihapuhesisältöä, vai jakaako hän muiden tuottamaa vihapuhetta. Jaottelu sisällöntuottajan ja sen jakajan välille on nykyisissä verkkoviestintäympäristöissä erityisen tärkeää, sillä mikäli esimerkiksi tietyn aiheen kohdalla varsinaisen substanssin tuottajia on vain vähän, mutta jakajia paljon, on todennäköistä, että sisällön levikki on jollain tavalla keinotekoista. Käyttäjät ja tilit, jotka eivät tuota lainkaan omaa sisältöä, voivat olla automatisoituja tai muuten keinotekoisia, mikä tarkoittaa, että niiden viestintä ei ole itsenäisen inhimillisen toimijan tuotosta, vaan kyseessä on bottien toiminta.

Vihaviestinnän *konventioiden, tyylin ja volyymin* kannalta oleellisinta on selvittää, onko kyseessä järjestäytynyt vai järjestäytymätön toimija. Onko viestintä johdonmukaista ja tavoitteellista? Levitetäänkö sitä tehokkaasti, vai onko se spontaania ja reaktiivista viestintää, jolla ei ole pyrkimystä laajempaan vaikuttamiseen? Viestien sisällön kautta ei voi välttämättä suoraan päätellä toimijoiden motiivia, mutta viestinnän järjestäytymisen arvioinnilla pystytään tekemään johtopäätöksiä sen tarkoitusperistä ja tätä kautta myös sitä laukaisevista tekijöistä.

Vihaviestinnän *kohdeyleisön* arvioinnin kautta pystytään selvittämään, onko toimija ensisijaisesti sisään- vai ulospäinsuuntautunut. Sisäänpäinsuuntautuneet toimijat viestivät lähinnä itsensä kanssa samaa mieltä olevien kanssa, eli toisin sanoen levittävät vihasisältöjä oman viiteryhmänsä suosimille alustoille ja sellaiselle yleisölle, jolta ne eivät saa negatiivisia reaktioita. Ulospäinsuuntautuneet toimijat levittävät vihasisältöjä laajemmalle yleisölle ja toimivat myös sellaisilla alustoilla, joilla vihasisällöt ovat kiistanalaisia ja herättävät todennäköisemmin vahvoja vastareaktioita.

Käsitlemme näitä neljää vihaviestinnän osa-aluetta yhteydessä vihaviestinnän tapahtumaympäristöihin ja viestien leviämisen dynamiikkaan. Pohdimme näitä osa-alueita myös yhteydessä vihapuheen tuottajiin ja levittäjiin, heidän motivaatioonsa ja heidän toimintaansa laukaiseviin tekijöihin. Palaamme verkkovihan osa-alueisiin vielä raportin Johtopäätökset-luvussa.

¹⁴⁷ Ks. esim. Hine (2015).

6.1 Vihaviestinnän alustat ja tapahtumaympäristöt

Vihapuhetta esiintyy lähes kaikkialla verkossa. Vihapuheen yleisyyteen nimenomaan verkkoympäristössä vaikuttaa vahvasti verkkoviestinnän tarjoama mahdollisuus anonyymiteettiin. Se vuorostaan madaltaa kynnystä vastuuttomaan, rajoja ylittävään ja loukkaavaan toimintaan. Toisaalta anonyymiteetti voi toimia myös päinvastaisella tavalla eli rohkaista vihapuheen vastaiseen puheeseen.¹⁴⁸ Arkiymmärrykseen on juurtunut käsitys verkosta eräänlaisena viestinnän villinä läntenä, jossa loanheitto ja häiritsevät sisällöt ovat enemmän sääntö kuin poikkeus. Verkkoviestinnässä tapahtuvat ylilyönnit herättävät verkkoetnografian perusteella niin kauhistusta kuin ihailuakin, sillä anonyymiuden lietsoman rankan kielenkäytön paheksunnan lisäksi on myös ihmisiä, jotka pitävät verkkoympäristöjä sananvapauden viimeisinä paikkoina, tervetulleina tiloina, joissa ihmiset voivat ilmaista ”aitoja” ja ”suodattamattomia” tunteitaan sensuroimatta¹⁴⁹.

Vihapuhetta voi perustellusti pitää erottamattomana osana verkkoviestintää, sillä vihapuheen määrä vaikuttaa olevan vahvasti kytköksissä viestinnän yleiseen määrään. Tarkastelemillamme suosituilla alustoilla, joilla keskustelu on vilkasta, ilmenee myös paljon vihapuhetta. Tämä viittaa siihen, että vihapuhe olisi ikään kuin luonnollinen osa verkossa käytävää keskustelua. Toisaalta tämä tilastoihin perustuva luenta on myös harhaanjohtava, sillä se ei itsessään kerro vihapuheen laadusta tai intentioista mitään. Tämän takia alustakohtaisia eroja tai muita johtopäätöksiä vihapuheen ilmenemisestä ei pystytä tekemään pelkän määrän ja esiintymistiheyden perusteella.

Sivustokohtaista vertailua tehdessä on myös otettava huomioon sivustojen sisäiset alaostot, ryhmittymät ja kulttuurit. Esimerkiksi Suomi24-foorumilla, jossa vihapuhetta ilmenee paljon, vihapuhe keskittyy erittäin vahvasti tiettyihin alaostoihin. Vihapuhe keskittyykin usein joko joihinkin tiettyihin virtuaalisiin tiloihin, joiden sisällä on vakiintunut käyttäjäkunta ja keskustelukulttuuri, tai toisaalta juuri tiettyjen aihepiirien ympärille. Tällaisia aihepiirejä ovat esimerkiksi maahanmuutto¹⁵⁰, luonnonsuojelu¹⁵¹, uskonto¹⁵², kielikysymykset¹⁵³, EU sekä tasa-arvoon, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen

¹⁴⁸ Brown (2018); Poland (2016).

¹⁴⁹ Poland (2016).

¹⁵⁰ Määttä ym. (2020).

¹⁵¹ MT (2014).

¹⁵² Mäkinen & työryhmä (2019); Lowles (2019).

¹⁵³ Sandell (2022).

liittyvät asiat¹⁵⁴ ja elämäntavat, esimerkiksi kasvissyönti – sanalla sanoen teemat, joihin liittyy voimakkaita näkökantoja ja mahdollisesti myös identiteettipoliittikkaa¹⁵⁵. Näiden aiheiden tulenherkkyys on havaittu myös aiemmissa vihapuhetta tarkastelleissa tutkimuksissa¹⁵⁶.

Tässä valossa on perusteltua sanoa niinkin, että vihapuhe ei ole verkkoviestinnän luonnollinen lieveilmiö, vaan että sen syntyminen tapahtuu tietyn kaavan – kuten vastakkainasetteluun kutsuvien aiheiden esille nostamisen – mukaan ja riippuu tietyistä tekijöistä, kuten anonymiteetin kaltaisista alustojen affordansseista eli tarjoumista tai käyttöominaisuuksista. Vihapuhetta syntyy tietyillä sivustoilla, niiden alisivustoilla ja keskustelulangoissa huomattavasti enemmän kuin toisilla. Vihapuheen esiintymisen määrään ja esiintymistiheyteen vaikuttavat moninaiset tekijät, mutta erityisen vahvasti vihapuhe tuntuu leviävän aiheeltaan väljästi rajatuilla ja heikosti moderoiduilla sivustoilla.

6.2 Vihaviestinnän leviäminen ja dynamiikka

Sivustoilla käytettävän viestintämekanismien tai -teknologian merkitys viestinnän laadulle on valtava. Sivustojen sisäiset viestintäkonventiot ovat keskeisessä osassa määrittelemässä sitä, minkälainen viestintäkulttuuri sivustolle syntyy. Merkittäviä mekaanisia tekijöitä ovat muun muassa mainitsemamme tarjoumat tai käyttöominaisuudet eli esimerkiksi se, mahdollistaako sivusto anonyymien viestinnän tai jopa rekisteröimättömän käytön. Muita tekijöitä ovat viestinnän näkyvyys ja viestien säilyvyys tai häviäminen sekä käyttäjien välisen kanssakäynnin aste ja tapa. Merkittävää on myös se, onko sivusto jaoteltu sellaisella tavalla, joka sallii erilliskulttuurien tai niin sanottujen kaikkukammioiden synnyn, kuplat, joissa samanmieliset eristäytyvät omiin keskusteluihinsa.

Myös sivustojen hallinnoinnilla on merkittävä vaikutus keskustelukulttuurin kehittymiseen. Millä perusteilla ja millä intensiteetillä viestintää moderoidaan? Mihin moderointi perustuu ja tehdäänkö sivuston säännöt ja arvot näkyviksi kaikille käyttäjille? Onko moderointi läpinäkyvää? Miten epäasiallisiin sisältöihin puututaan ja minkälainen kokemus sivuston käyttäjillä on omasta toimijuudestaan ja sen rajoituksista tietyllä sivustolla? Miten peruskäyttäjät pystyvät vaikuttamaan sivuston hallintoihin, moderaattorien toimintaan ja sivustolla tapahtuvaan viestintään?

¹⁵⁴ Banaji & Bhat (2022); Seta (2021); Saresma ym. (2020).

¹⁵⁵ Korhonen ym. (2016).

¹⁵⁶ Ks. esim. Knuutila ym. (2019).

Esimerkiksi uutissivustojen kommentointiosastoilla käyttäjien välisen vuorovaikutuksen mahdollisuudet ovat käytännössä usein melko suppeat, ja kommenttiosioista muodostuu usein eräänlaisia huuto-osastoja, joissa oma ääni pyritään saamaan kuuluviin mahdollisimman hyvin. Tämänkaltainen viestintäympäristö kannustaa kärjekkäseen ja jopa sävyltään äärimmäiseen viestintään, koska sellainen viestintä erottuu massasta ja saa huomiota, vaikka sitten negatiivistakin.

Vihapuhetta tuottavien ihmisten ja ryhmittymien väliset verkostot eivät ole etnografian perusteella kovin tiiviitä. On vaikeaa todentaa, tekevätkö eri toimijat jonkinlaista systemaattista yhteistyötä. Sen sijaan on selvää, että spontaanimpi ja orgaanisesti kehittyvä vuorovaikuttaminen on hyvin yleistä. Orgaanisesti kehittyvällä vuorovaikutuksella viitataan tässä järjestelmällisen ja tavoitteellisen verkostojen luomisen sijaan vaivihkaisemmin ja laveammin tapahtuvaan kulttuuristen ja ideologisten vaikutteiden leviämiseen eri yhteisöjen välillä.

Hyvä esimerkki orgaanisesta vuorovaikutuksesta vihapuhujien välillä on suomalaisen Ylilaudan ja yhdysvaltalaisen 4chanin välinen suhde. 4chan on vuonna 2003 perustettu anonyymi amerikkalainen kuvalautasivusto, jota on pidetty varhaisen trollauskulttuurin hautomona.¹⁵⁷ Ylilauta on käytännössä suoraan Suomen kontekstiin siirretty 4chan, joka jakaa saman yleisen viestintäkulttuurin, visuaalisen kuvaston ja kielellisen ilmaisun kuin esikuvansa tai emosivustonsa.¹⁵⁸ Sivustojen yhtäläisyydet ovat niin vahvat, että merkittävä osa Ylilaudalle ominaisesta sanastosta on käännetty suoraan englannista suomeksi. Esimerkiksi Ylilaudan ”normot” vastaavat englanninkielisen lautakulttuurin ”normies”-sanaa, jolla tarkoitetaan lautakulttuuriin kuulumattomia ihmisiä. Ylilaudan ”huutista normoille” tarkoittaakin samaa kuin englanninkielinen pilkallinen ilmaus ”lulz at the normies”.¹⁵⁹ (Ks. tästä lisää luku 7.)

Toisaalta tämän transnationaalien eli kansallisvaltioiden rajat ylittävän viestinnän kieron ohella vihapuheen kehityksen ja leviämisen taustalla vaikuttaa myös Suomelle ominainen sosiokulttuurinen keskustelukulttuuri ja tavallaan myös kansallinen identiteetti. Kulttuuriimme liittyvä historiallinen rasismi, esimerkiksi saamelaisiin kohdistuva rasismi, josta on vaiettu näihin päiviin saakka¹⁶⁰, ja normatiivinen valkoisuus¹⁶¹ sekä esimerkiksi luokkajännitteet vaikuttavat vihapuheen syntyyn tarjoamalla polarisoivalle

¹⁵⁷ Phillips (2015).

¹⁵⁸ Ks. Vainikka (2020).

¹⁵⁹ Ylä-Anttila, Eranti & Hardwick (2020).

¹⁶⁰ Simola & Heikkinen (2003); Puuronen (2011).

¹⁶¹ Keskinen ym. (2021).

retoriikalle hedelmällistä kasvualustaa. Toisaalta suomalainen melko koherentti yhtenäiskulttuuri ja melko tasa-arvoinen hyvinvointivaltion konteksti voivat suojata pahimmilta vihapuheen polarisoivilta vaikutuksilta¹⁶².

Useilla vihapuhetta tuottavilla yhteisöillä on jonkinasteisia siteitä muihin radikaaleihin yhteisöihin¹⁶³. Vihapuhetta levittävät tahot saattavat muun sisältönsä lisäksi jakaa jopa kumouksellisia salaliittoteorioita ja valeutissisältöjä. Merkkejä varsinaisesta järjestäytyneestä verkostosta näiden eri yhteisöjen välillä ei ole tämän tutkimuksen aikana löydetty, mutta tästä huolimatta näiden viestijöiden keskinäistä vaikuttamista voi pitää useissa tapauksissa symbioottisena tai vähintäänkin synergisenä.¹⁶⁴

Vihapuhe vaikuttaa kehittyvän sitä mukaa kun julkinen keskustelu siihen liittyen lisääntyy ja vihapuhetta vastustetaan erilaisin tutkimuksellisin, median tai jopa viranomaistoiminnan ja lainsäädännön väliintuloin. Aiemman kehityksen perusteella vihapuheen levittämiseen käytetyt alustat vaihtuvat, kun ihmiset siirtyvät vähemmän moderoiduille alustoille aiempien alustojen moderointikäytäntöjen muuttuessa. Myös vihapuhujat itse saattavat kehittää uutta vihasanastoa ja kiertoilmaisuja, mikä on tyypillistä myös oikeistopopulistiselle retoriikalle¹⁶⁵. Sekä tutkijoiden että moderaattorien on vaikeampaa puuttua uudissanastoon sen monitulkintaisuuden ja uusien termien kekseliään muotoilun vuoksi. Hyvä esimerkki tämänkaltaisesta kiertoilmaisusta on alunperin Yhdysvaltalaisella 4chan kuvalaudalla esiintyvä “(((they)))” ilmaisu, jolla viitataan juutalaisiin. Sama kiertoilmaus on omaksuttu myös Suomen merkittävimällä kuvalaudalla Ylilaudalla, jossa ilmaus on suoraan suomennettu muotoon “(((he)))”.

6.3 Vihapuheviestijöiden motiivit

Vihaviestinnän kohdeyleisön arvioinnin kautta pystytään selvittämään, onko toimija ensisijaisesti sisään- vai ulospäinsuuntautunut. Kuten tämän osion alussa todettiin, *sisäänpäinsuuntautuneet* toimijat keskustelevat lähinnä samanmielisten kanssa. Tätä ilmiötä kutsutaan kaikukammioilmiöksi tai kuplautumiseksi (*echo chambers* tai *filter bubbles*), ja sillä tarkoitetaan sitä, että samanmieliset keskustelevat keskenään ja vahvistavat näin toistensa viestiä muiden mielipiteiden jäädessä vähälle huomiolle tai huomiotta. Algoritmien ohjaamassa mediaympäristössä sisältöjen valikoituminen

¹⁶² Fornaro (2021).

¹⁶³ Sisäministeriö (2020).

¹⁶⁴ Kivioja (2022).

¹⁶⁵ Saresma (2017).

edesauttaa kuplautumista, mikä saattaa vaikeuttaa moniäänisen ja keskustelevan julkisuuden kehittämistä.¹⁶⁶ Ilmiön olemassaoloa, sen voimakkuutta tai vaikutuksia julkisen keskustelun polarisoitumiselle on tutkimuksessa myös kyseenalaistettu.¹⁶⁷ *Ulos-päinsuuntautuneet* toimijat puolestaan pyrkivät levittämään vihasisältöjä laajalle yleisölle toimien myös sellaisilla alustoilla, joita suosivat muutkin kuin oma viiteryhmä. Tällä tavoin levitetty vihasisällöt herättävät todennäköisemmin vahvoja vastareaktioita.

Kohdeyleisö itsessään ei välttämättä kerro vihapuheen tuottajasta juuri mitään. Kun pyritään vihapuheen tuottajien kokonaisvaltaiseen tarkasteluun, viestinnän kohteiden huomioon ottaminen on kuitenkin oleellista, sillä sitä kautta voidaan päästä havainnoimaan myös vihapuheen tuottamisen taustalla vaikuttavia motiiveja.

Etnografisen havainnointimme perusteella vihapuheen tuottamisen taustalla vaikuttaa ensisijaisesti joko affektiivinen, ideologinen tai performatiivinen motiivi¹⁶⁸. Kategoriat noudattavat Doerflerin ja kumppanien tunnistamia kategorioita, mutta samankaltaiset kategoriat erottuvat myös oman internet-etnografiamme perusteella. On huomattava, että nämä kategoriat eivät sulje toisiaan pois: yhteen kategoriaan osuva voi välillä ja samanaikaisesti kuulua myös toiseen, eli kategoriat limittyvät. Suurimmassa osassa tapauksia toimijoiden taustalla näyttäisi vaikuttavan useampi motiivi samanaikaisesti. Toimijoiden ensisijaisten motiivien selvittäminen on kuitenkin oleellista, kun pyritään saamaan selkeämpi kuva siitä, mitä funktioita vihapuheen tuottamisella ja levittämällä toimijoille on.

6.3.1 Ideologisesti motivoituneet vihapuhujat

Tekemässämme luokittelussa ideologisesti motivoituneille toimijoille vihapuhe on ensisijaisesti poliittista toimintaa, jolla pyritään tiettyihin päämääriin ja vaikutuksiin eri viestintäympäristöissä ja laajemmin yhteiskunnassa. Ideologisesti motivoituneiden toimijoiden tuottama vihapuhe kohdistuu yleisesti sellaisiin tahoihin, joiden vihapuheen tuottaja kokee olevan tavalla tai toisella vastustajiaan.

Ideologisesti motivoituneiden toimijoiden vihapuhe pyrkii kuvaamaan näitä vastustajiksi koettuja ryhmiä mahdollisimman epäedullisessa valossa luomalla ja levittämällä näistä negatiivisia representaatioita, jotka ääritapauksissa pyrkivät kuvaamaan kohteensa epäinhimillisinä ja vaarallisina. Negatiivisten representaatioiden levitessä ja kiteytyessä vihapuheviestinnälle altistuneen yleisön näkemykset vihapuheen kohteena olleista ryhmistä muuttuvat negatiivisemmiksi. Toisaalta ideologisesti motivoituneet

¹⁶⁶ Pariser (2011).

¹⁶⁷ Kantola & työryhmä (2022); Webster (2014); Sunstein (2002).

¹⁶⁸ Vrt. esim Doerfler ym. (2021).

toimijat voivat toimia vähemmän räikeillä strategioilla, esimerkiksi kärjistämällä keskusteluilmapiiriä tai trollaamalla koettua vastapuolta, jolloin pyrkimyksenä on saada se näyttämään typerältä tai muuten provosoida sitä.

Ideologisesti motivoituneita toimijoita on melko pieni osa vihapuheen tuottajista, mutta tämän ryhmän vaikutus verkon vihaviestintään on merkittävä, sillä sen tuottama vihapuhe on tavoitteellista ja vaikuttavuuteen pyrkivää. Ideologisesti motivoituneet toimijat toimivat verkoissa useilla eri alustoilla, mutta tähän ryhmään kuuluvat pohjaavat toimintansa usein itsenäisille alustoille, joilta käsin viestintää lähdetään levittämään muualle verkkoon. Suomenkielisessä verkossa näitä alustoja on esimerkiksi äärioikeistolainen uutissivusto Partisaani.com¹⁶⁹ tai tunnettu valeutissivusto tai "vastamedia" MV-lehti¹⁷⁰. Ideologiset toimijat myös usein toimivat luvussa 4 kuvatun "vihapyramidin" huipulla, josta heidän sanomansa leviää ja josta sitä tehokkaasti levitetään pyramidin alempiin kerroksiin.

TOKENTUBE

TokenTube on joulukuussa 2020 perustettu kotimainen YouTuben kaltainen videopalvelu, joka mainostaa itseään sensuurivapaana julkaisualustana ja kytkeytyy erityisesti äärioikeistolaisen salaliittoteoreettisen QAnon-kultin ja koronadenialististen tahojen toimintaan. Alustaa tutkineen journalisti Johanna Vehkoon mukaan huomattava osuus Tokentubessa julkaistuista videoista kritisoi rajoituksia, vastustaa maskeja, rokotuksia tai koronapassia tai kiistää koko pandemian olemassaolon tai covid-19-taudin vaarat.¹⁷¹ Tokentuben asema on kuluneiden vuosien aikana kasvanut, ja se toimi yhtenä lähtökohtana protestiliike Convoyn helmikuuiselle mielenosoitukselle.

¹⁶⁹ Ks. Saresma & Tulonen (tulossa).

¹⁷⁰ Tutkijat ja toimittajat keskustelevat siitä, käytetäänkö käsitettä valeutissivusto vai esimerkiksi vaihtoehto- tai vastamedia. Propagandaa levittäville sivustoilla julkaistaan myös "oikeita" uutismedian juttuja uudella tavalla kehystettynä – propaganda toimii tunnetusti parhaiten silloin, kun siinä on totuutta siteeksi. (Ks. esim. Räikkä 2021; Bauvois & Pyrhönen 2020; Vehkoo 2019.)

¹⁷¹ Vehkoo (2021b).

Token tubessa Vehkoon tunnistama koronakriittinen sisältö sulautuu samaan massaan esimerkiksi uushenkisen, herätyskristillisen, antisemitistisen ja holokaustin kiistävän sisällön kanssa. Videopalvelussa julkaistaan muun muassa livestreamien ja vlogien muodossa erilaisia salaliittoteorioita ja propagandaa QAnonin trumpistisesta valtaeliittin kuuluvien pedofiilisalaliittoteoriasta Venäjä-propagandaan¹⁷². Väitöskirjatutkija Elina Tolonen kuvailee Tokentubessa toimivia ryhmiä yhteiskunnan kulttuuriseen marginaaliin kuulumisen kokemuksen yhdistäminä ryhmittyminä, joiden jaettu marginaalinen identiteetti iittää ylittämään suuretkin ideologiset erot¹⁷³.

Näitä ryhmittymiä yhdistävät Tolosen mukaan myös voimakas eliittivastaisuus ja epäluulo. Tämän ja Tokentuben populistisen MV-lehden kanssa yhteen kietoutuvien juurien tähden videopalvelua voisi kuvailla antielitistiseksi populistiseksi vastamediakanavaksi, jonka toimintatapoihin kuuluu tietoinen epäluottamuksen rakentaminen valtamediaa ja valtaapitäviä kohtaan¹⁷⁴. Tokentuben taustalla olevia amatööritekijöitä vaikuttaisivat yhdistävän aatteellisuus, poliittiset tavoitteet ja aito usko palvelussa levitettyihin sisältöihin ja ideologioihin¹⁷⁵. Tokentubea näyttäisi määrittelevän myös sen kyky rakentaa yhteisöllisyyttä. Viestintäasiantuntija Janne Riiheläisen mukaan Tokentuben toimintaan kuuluvat verkostoituminen ja järjestäytyminen muun muassa livestriimattavien juhlien avulla¹⁷⁶.

Ideologisesti motivoitunutta vihapuhetta voi olla haastavaa tunnistaa. Näin on etenkin silloin, kun se jalkautuu omilta alustoiltaan muualle verkkoon. Ideologisesti motivoitunut vihapuhe hyödyntää usein melko yksinkertaista tunteisiin vetoavaa viestintää, jota ei välttämättä erota muusta, banaalimmasta ja arkisemmasta vihapuheesta. Lisäksi ideologisesti motivoitunutta vihapuhetta tuotetaan hyödyntämällä olemassa olevia yhteiskunnallisia jännitteitä ja ennakkoluuloja, mikä saa sen näyttämään jollain tapaa luonnolliselta. Ideologisesti motivoitunut vihapuhe on kuitenkin lähes aina synteettistä eli keinotekoisesti tuotettua ja vahvistettua. On tärkeää opetella erottamaan toisistaan esimerkiksi arkisempi, reaktiivinen rasistinen verkkovihapuhe ja tavoitehakuinen, systemaattinen vihaviestintä, jolla pyritään tekemään kauaskantoisempaa mielipidevaikuttamista.

Ideologisesti motivoituneiden toimijoiden tuottaman vihaviestinnän tavoitteellisuudesta ja joissain tapauksissa myös sen systemaattisuudesta huolimatta näiden toimijoiden tuottama vihapuhe ei välttämättä näytä erityisen järjestelmällisenä tai yhtenäisenä kohteidensa tai sisältöjensä puolesta. Ideologisesti motivoituneiden toimijoiden vihapuhe voi vaikuttaa yhtä lailla vulgaarilta ja spontaanilta kuin muidenkin toimijoiden

¹⁷² Riiheläinen (2022).

¹⁷³ Vehkoo (2021b).

¹⁷⁴ Noppari & Hiltunen (2018, 241–242).

¹⁷⁵ Mt., 243.

¹⁷⁶ Vehkoo (2021b).

tuottama vihapuhe. Poliittisesti orientoituneet verkkovihan tuottajat voivat myös tietoisesti pyrkiä häivyttämään viestintänsä taustalla vaikuttavaa ideologiaa tai mukauttaa viestintäänsä suhteessa siihen alustaan, jolla viestintä tapahtuu. Esimerkiksi Ylilaudalla äärioikeistolainen vihaviestintä on sulautunut osaksi alustan ironista ja nihilististä keskustelukulttuuria tavalla, joka on häivyttänyt rajaa todellisen ideologisesti motivoituneen viestinnän ja rajojen ylittämiseen perustuvan performatiivisuuden ja mustan huumorin välillä.

6.3.2 Affektiivisesti motivoitunut vihapuhe

Luokittelussamme affektiivisesti eli tunteenomaisesti motivoitunut vihapuhe on subjektiivisista vaikuttimista kumpuavaa, spontaania ja luonteeltaan verrattain banaalia eli arkista ja latteaa viestintää. Affektiivisesti motivoituneen vihapuheen tavoitteet ovat yleensä henkilökohtaisia, ja ne liittyvät usein yksilöiden subjektiivisten tunteiden purkamiseen tai spontaaniin ja räikeään itseilmaisuuksiin. Affektiivisesti motivoituneet vihapuhujat ovat ehdottomasti suurin vihapuhetta tuottava ryhmä. Affektiivisesti motivoituneet toimijat edustavat niin kutsuttuja rivikäyttäjiä, satunnaisia viestijöitä, joiden tuottamat sisällöt muodostavat valtaosan verkon viestintäsisällöistä.

Affektiivinen vihapuhe on yleensä harkitsematonta ja reaktiivista ja täten myös verrattain orgaanisesti syntyvää. Affektiivisen vihapuheen taustalla ei yleensä vaikuta mitään järjestäytynyt ideologinen viitekehys tai tiedostettu ajattelumalli, vaan se kumpuaa äkkipikaisista tunnereaktioista ja refleksiivisistä defensiivisistä tunteista. Toisaalta juuri näiden tekijöiden takia affektiivista vihapuhetta pystytään tuottamaan ja mobilisoimaan välillisesti erilaisten provokaatioiden kautta. Tämä vaikuttaa olevan joillekin järjestäytyneemmille vihapuheen tuottajille myös tietoinen strategia: ideologiset vihapuheen tuottajat käyttävät hyväkseen affektiivisen vihapuhujien herkkää kiivastumista ja näiden tapaa levittää vahingollisia viestejä niiden todenperäisyyttä tarkistamatta.

On myös mainittava, että vaikka affektiivisesti motivoituneiden toimijoiden viestinnän taustalla ei vaikuttaisi järjestäytynyt tai eksplisiittisesti artikuloitu ideologia, tiedostamattomien ideologisten rakenteiden vaikutukset ovat silti läsnä. Tämän ryhmän viestinnän ideologisuus on kuitenkin sillä tavalla orgaanista ja usein tiedostamatonta, että se on tärkeää erottaa tietoisesti ylläpidetystä ja tavoitteellisesti levitetystä vihapuheesta. Tämä on tullut erityisen selväksi 2022 alkuvuodesta, jolloin Venäjä-Ukrainakriisin kiihtyminen hyökkäyssodaksi johti valtavaan piikkiin Venäjä-vihamielissä verkkoviestinnässä. Vaikka kriisin syventyminen itsessään herättää vahvoja tunteita ja myös vihaisia reaktioita, Venäjä-vihamielisen viestinnän kasvun taustalla vaikuttavat myös historiallisesti kierrätetyt, venäläisiin liitetyt uhka- ja viholliskuvat, joilla on ollut merkittävä rooli myös suomalaisen kansallisen identiteetin luomisessa koko Suomen

itsenäisyyden ajan¹⁷⁷. Epäselvää kuitenkin on, kuinka järjestäytyntä tai suunnitelmallista tällaisen vihan tuottaminen tai levittäminen on – ja toisaalta se, kuinka paljon Venäjä-vihamielistä viestintää on tuotettu propagandatarkoituksessa eli Venäjän valtion taholta johdettuna informaatiovaikuttamisena¹⁷⁸.

6.3.3 Performatiivisesti motivoituneet vihapuhujat

Luokittelumme mukaan performatiivisesti motivoituneet vihapuhujat ovat kolmesta tunnistamastamme ryhmästä vaikeaselkoisin ja ambivalentein, sillä tämän ryhmän tuottama vihapuhe on usein tavalla tai toisella synteettisesti eli keinotekoisesti tuotettua. Tämä tarkoittaa, että se ei synny täyttämään yleisinhimilliseksi ymmärrettäviä tarpeita, eikä siinä siis ole kyse esimerkiksi subjektiivisten tunnereaktioiden purkamisesta tai oman maailmankuvan ja ideologian edistämisestä tai puolustamisesta. Performatiivista vihapuhetta leimaa usein myös epäautenttisuus, mikä vuorostaan viittaa siihen, että tämän ryhmän tuottama vihapuhe ei välttämättä edusta viestijöiden todellisia ajatuksia tai arvoja, vaan sitä tuotetaan ryhmän nimen mukaisesti performatiivisella tavalla eli sen avulla esitetään jotakin ja pyritään saamaan aikaan vaikutuksia.

Performatiivinen vihapuhe on verkossa verrattain yleistä. Performatiivisen vihapuheen yleisyyteen vaikuttaa erittäin vahvasti se, että verkkoviestintä tarjoaa tiettyjä käyttömahdollisuuksia anonyymille viestinnälle. Se puolestaan sallii käyttäjien tehdä rankkojakin sosiaalisia rajanylityksiä ja omaksua epäautenttisia positioita ja jopa kokonaisia (keinotekoisia) identiteettejä osana omaa viestintää.

Performatiivisesti motivoituneen vihapuheen taustalla vaikuttavat monet tekijät, ja ne voivat vaihdella tapauksittain paljonkin. Performatiivinen vihapuhe voi syntyä halusta provosoida muita käyttäjiä ja kärjittää keskusteluja yksinkertaisesti siitä syystä, että käyttäjien ja keskustelujen eskalaation seuraaminen koetaan koomisena tai muuten viihdyttävänä. Motiivina voi siis toimia yksinkertaisesti tylsyys tai toisaalta esimerkiksi halu saada jonkinlaista vastakaikua omalle viestinnälle – vaikka tämä vastakaiku olisi negatiivista tai jopa vihaista. Kärjekkyyks voi olla myös keino ylläpitää vuorovaikutusta, jolloin muilta saaduilla reaktioilla pidetään yllä yhteyttä toisiin osallistujiin. Reaktio on merkki viestin perille menosta.

Toisaalta performatiivinen vihapuhe voi kuulua osaksi sitä toimintatapaa, jolla yksilöt ja verkko-yhteisöt määrittelevät itseään suhteessa niitä ympäröiviin tahoihin. Joissakin

¹⁷⁷ Mm. Kangaspuro (2021); Raittila (2004); Harle & Moisio (2000); Luostarinen (1989); Puuronen (2011).

¹⁷⁸ Halminen (2022).

verkon alakulttuureissa vihapuheen tuottaminen voi olla tietynlainen sosiaalinen rituaali, jonka kautta käyttäjät osoittavat kuuluvansa osaksi yhteisöä. Samanmielisille kohdistettu vihapuhe voi ruokkia yhteydessä olemisen tunnetta.¹⁷⁹ Esimerkiksi Ylilaudalla vihapuheen tuottaminen on enemmän normi kuin poikkeus: vihapuheen tuottaminen on viestinnän oletusasetus.

6.4 Vihapuhujat toimijoina ja heidän toimintaansa laukaisevia tekijöitä

Aiemman tutkimuksen mukaan vihapuhetta motivoivat monenlaiset tekijät, ja myös vihapuhujia on monenlaisia. Tässä raportissa puhutaan yhtäältä vihapuheen tuottajista ja toisaalta sen levittäjistä, mutta tämä jako on sikäli keinotekoinen, että samat ihmiset voivat toimia välillä aktiivisina vihapuhesisältöjen tuottajina ja toisinaan vain niiden passiivisempina levittäjinä.

Internet-etnografian osana tekemämme luokittelun perusteella vihapuhujat voidaan jakaa myös järjestelmällisiin ja toisaalta järjestäytymättömiin toimijoihin. Järjestäytyneesti vihapuhetta tuotetaan esimerkiksi selkeästi poliittisen tai ideologisen agendan mukaan toimivilla sivustoilla, kuten esimerkiksi äärimmäisen kansallismielisellä Partisaani.com-sivustolla tai MV-lehdessä. Näiden sivustojen toimijat lietsovat tarkoituksella vihaa lukijoissa ja pyrkivät herättämään epäluuloa päättäjiä kohtaan sekä murentamaan luottamusta yhteiskunnallisiin instituutioihin.

Järjestäytyneesti toimivat jossakin mielessä myös esimerkiksi striimaajat ja some-influensserit, jotka saattavat käyttää vihapuhetta keinona lisätä tunnettuuttaan ja mainettaan ja hyötyä siitä taloudellisesti. Striimaaja (englanniksi *streamer* tai *live streamer*) tarkoitti alun perin henkilöä, joka lähetti suorana lähetyksenä kuvaa pelaamastaan videopelistä, jolloin katsojat pystyivät seuraamaan tilannetta suoratoistopalvelun kautta. Nykyisin striimaaminen on yleistynyt ja sillä viitataan mihin tahansa live-lähetykseen, jota voi seurata verkossa. Striimausta käytetään poliittisiin tarkoituksiin, esimerkiksi kun halutaan ärsyttää vastustajiksi koettuja henkilöitä. Esimerkiksi kaupunginvaltuuston kokouksia tai kirjanjulkistamistilaisuuksia on saatettu striimata ja pyrkiä tällä tavalla tahalliseen häiritsemiseen ja vihapuheen levittämiseen.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Ks. Brown (2018); Keipi ym. (2016).

¹⁸⁰ Sipola (2020); ks. tarkoituksellisesta striimaamalla häiritsemisestä myös Vehkoo (2021a).

NETTISTRIMAAMINEN

Yksityishenkilöiden ja julkisten toimijoiden kuvaaminen nettistriimiin tai heidän puheidensa luvaton tallentaminen ja julkaiseminen loukkaamistarkoituksessa ovat esimerkkejä uusista teknologjavälitteisistä vihapuheen muodoista, jotka mahdollistavat kohteidensa toiminnan vääristelyn ja mustamaalaamisen sekä heidän maalittamisensa ja solvaamisensa jopa tuhansien katsojien edessä. Henkilöiden toiminnan ja puheidensa luvaton tallentaminen ja striimaaminen voidaan myös nähdä psykologisena painostuksena, jolla pyritään vaikuttamaan kohteidensa sanomisiin ja toimintaan pelotevaikutuksen myötä. Nettistriimaaminen on 2000-luvulla tullut erityisen tutuksi äärioikeistolaisten nationalististen toimijoiden, kuten Monokulttuuri-FM:n toiminnasta, mutta se vaikuttaisi lisääntyvän myös denialistien toiminnassa ja nojaavan vastakkainasetteluun "meidän" ja valtakulttuuria edustavien "toisten" välillä. Denialistisilla tahoilla viitataan ryhmittymiin, jotka suhtautuvat skeptisesti faktoihin perustuviin, yleisesti hyväksytyihin totuuksiin, kuten koronapandemiaan, holokaustiin tai ilmastonmuutokseen.

Some-influensserit, joista osa on lifestyle-bloggaajia, osa yhdenvertaisuusaktivisteja ja osa ekstremistisiäkin poliittisia mielipiteitä edistäviä ihmisiä, puolestaan saattavat vaikuttaa esimerkiksi Instagramissa, Twitterissä, TikTokissa tai muilla sosiaalisen median alustoilla, joilla vihapuhetta voidaan tuottaa tekstien, kuvien, meemien tai videoiden avulla. Varsinaisten vihapuheen tuottajien lisäksi sen levittäjät ovat aktiivisessa roolissa osallistuessaan influenssereiden vihakampanjoihin tykkäämällä ja jakamalla vihasisältöjä.

Järjestäytyneeksi vihaviestinnäksi voi jossakin määrin laskea myös botit ja muut automatisoitua toimintaa ja tekoälyä hyödyntävät tietokoneohjelmat, jotka on suunniteltu jäljittelemään inhimillistä toimintaa netin sosiaalisissa verkostoissa. Botteja käytetään monenlaisiin tarkoituksiin, esimerkiksi informaation ja misinformaation levittämiseen ja vaikuttamiseen. Botit eivät yleensä tuota omaa sisältöä, vaan ne edelleenlähettävät viestejä, tykkäyksiä ja linkkejä. Näin ne manipuloivat verkkokeskusteluita, vaikuttavat algoritmeihin ja synnyttävät vaikutelmia tiettyjen näkemysten kannatuksesta.

Bottien ja inhimillisten toimijoiden erottaminen toisistaan on hankalaa. Myöskään järjestäytyneen ja vähemmän järjestäytyneen, spontaanin toiminnan rajan vetäminen ei aina onnistu helposti. Vihapuheen tuottajat ja levittäjät saattavat myös toimia osan ajastaan suunnitelmallisesti ja päämäärätietoisesti, toisinaan taas pikaistuksissaan,

spontaanisti ja tunteidensa vallassa¹⁸¹. Samaa jakoa erityyppisiin vihapuheen tuottamisen ja levittämisen tapoihin kuvaa myös jako emotionaalisiin ja ”rationaalisiin”, poliittisia tarkoitusperiä ajaviin toimijoihin.

Markku Kangaspuro¹⁸² puhuu yhtäältä rationaalisesta, vihapuheen välineellisestä käytöstä, jota kohdistetaan usein joukkoistetusti tutkijoihin, ja jolla pyritään vaientamaan nämä tai ohjaamaan heidän tutkimustaan tiettyyn suuntaan. Tässä toiminnassa tunteet eivät ole ensisijainen vihapuheen lähettämisen syy. Toisaalta Kangaspuro puhuu emotionaalista vihapuheen motiivista, jossa atavistinen, perinteestä kumpuava suhde tutkimuksen aiheeseen – esimerkiksi suhde Venäjään tai vaikka Suomen natsiyhteydet toisessa maailmansodassa¹⁸³ – saa ihmisen reagoimaan vihamielisesti sellaiseen tutkimustietoon, joka ei sovi hänen omaan käsitykseensä. Toisaalta emotionaalisuus ja rationaalisuus eivät sulje toisiaan pois. Tunne ja järki voivat yhdistyä monin tavoin. Moraalinen järkytys, epäoikeudenmukaisuuden tunteet ja muut arvoihin ja identiteettiin kytkeytyvät tunteet voivat motivoida mielipiteen ilmaisemiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Tunteita voidaan käyttää erilaisissa ryhmissä tietoisestikin yhteishengen ja viholliskuvien luomiseen sekä toiminnan motivoimiseen. Paradoksaalisesti rationaalisuutta vakuuttava politiikkakin voi vedota ihmisten tunteisiin. Toisaalta tunne voi järkipäraseen harkintaan, argumentteihin ja arviointiin yhdistettynä tukea erimielisyyksien sopimista ja ratkaisuhakuista dialogia.¹⁸⁴

Seuraavassa tarkastelemme sitä, miten vihapuheen tuottamisen ja levittämisen taustalla on erilaisia kokemuksia yhteiskunnassa elämisestä.

6.4.1 Kokemus heikko-osaisuudesta

Monilla vihapuheen tuottajilla vaikuttaisi internet-etnografian perusteella olevan vahva kokemus siitä, että he ovat itse tavalla tai toisella heikommassa asemassa kuin vihapuheensa kohteet. Tämä heikko-osaisuuden kokemus ilmenee sekä niissä aiheissa, joiden yhteydessä vihapuhetta usein syntyy, että usein joko varsin hyökkäävistä tai defensiivisissä muodoissa ja tyyleissä, joilla vihapuhe artikuloidaan: kyse ei ole niinkään keskusteluyhteyden löytämisestä toisiin kuin omien ahdistusten purkamisesta toisiin kohdistuvana verkkovihana.

Kokemukset omasta heikko-osaisuudesta voivat juontua monista eri syistä. Mahdollinen syy on esimerkiksi kokemus siitä, että oma viiteryhmä on tavalla tai toisella sivuu-

¹⁸¹ Knuutila ym. (2019).

¹⁸² Kangaspuro (2021, 118); ks. myös Doerfler ym. (2021).

¹⁸³ Ks. Silvennoinen (2021).

¹⁸⁴ Reunanen & Harju (2012).

tettu tai väärinymmärretty yhteiskunnassa ja kulttuurissa, tai siitä, että vihapuhuja kokee oman tai viiteryhmänsä aseman tavalla tai toisella uhatuksi. Kokemus heikko-osaisuudesta voi liittyä myös heikkoon itsetuntoon tai kokemukseen siitä, että vihapuhuja on tavalla tai toisella suljettu ulkopuolelle tai estetty osallistumaan ‘tavalliseen’ elämään yhteiskunnassa.

Yleinen heikko-osaisuuden kokemuksen muoto on kokemus itsen tai oman viiteryhmän marginalisoimisesta. Tällöin vihapuhuja kokee, että häntä ympäröivä yhteiskunta ja kulttuuri eivät välitä hänestä eivätkä hänen viiteryhmästään, tai että ne ainakin välittävät enemmän joistakin muista. Juuri suhteessa näihin “toisiin” syntyvät epätasa-arvoisuuden kokemukset ja negatiiviset tunteet suunnataan vihapuheessa. Tähän voi liittyä voimakas epäoikeudenmukaisuuden kokemus, joka voi purkautua jopa väkivaltana¹⁸⁵.

Marginalisoitumisen kokemus ilmenee usein esimerkiksi tapauksissa, joissa vähemmistöryhmiä on kuvattu vihapuhujien mielestä vääristyneellä tavalla mediassa. Vihapuhujat saattavat ilmaista turhautumistaan puhumalla loukkaavasti eri vähemmistöistä ja korostamalla samalla omaa kokemustaan siitä, että esimerkiksi mediassa esitetään heidän oma viiteryhmänsä korostetun negatiivisessa valossa.

Tämä sama logiikka vaikuttaa myös sellaisen vihapuheen taustalla, jota esiintyy esimerkiksi maahanmuuttajien saamia sosiaalietuuksia koskevassa keskustelussa. Sosiaalietuudet koetaan usein vähemmistöjen “hyysäämisenä”. Nämä vähemmistöt pyrittään usein kuvaamaan mahdollisimman negatiivisessa valossa, jotta näiden saama vihapuhujien kesken epäreiluksi tulkittu kohtelu näyttäytyisi muillekin epäreiluna. Se koetaan suhteettomana ja epätasa-arvoisena verrattuna siihen, mitä he itse saavat. Tunnekokemus epäreiludesta herättää ärtymystä ja halveksuntaa, mikä voi motiivoida valheellisten väitteiden levittämiseen esimerkiksi turvapaikanhakijoiden saamista taksiseteleistä, kotimaanlomista ja kalliista lastenvaunuista.

6.4.2 Kokemus uhatuksi tulemisesta

Kokemus uhatuksi tulemisesta vaikuttaa etnografian perusteella olevan yleinen vihapuhetta laukaiseva tekijä. Koettu uhka voi liittyä esimerkiksi siihen, että vihapuhuja pelkää oman fyysisen turvallisuutensa, taloudellisen tilanteensa, yhteiskunnallisen statuksensa tai omaksi kokemansa kulttuurin ja yhteisön säilyvyyden puolesta. Oman ryhmän säilymistä ja olemassaoloa vaarantaviksi käsitetyt uhat herättävät jopa väkivallan ja kuoleman pelkoa. Ulrich Beckin riskiyhteiskunta-teoretisointi liittyy tähän samoin kuin turvallisuuspuheen lisääntyminen ja kriisitietoisuuden synnyttäminen. Uhan

¹⁸⁵ Tammisto (2019, 11).

kokeminen muovaa ajattelua ja toimintaa, joten se tarjoaa perustan myös poliittiselle toiminnalle ja poliittisille muodostelmille.¹⁸⁶

Uhatuksi tulemisen kokemuksen potentiaali herättää vihapuhetta näkyy erityisen selvästi Venäjä-vihamielisen sisällön räjähdysmäisessä kasvussa Venäjän aloitettua hyökkäyssodan Ukrainaa vastaan helmikuussa 2022. Tämä tapaus havainnollistaa ilmiötä hyvin, sillä se on herättänyt sekä yksittäisten ihmisten fyysiseen ja taloudelliseen turvallisuuteen että yhteisön tai kansakunnan oman kulttuurin ja elämäntavan jatkuvuuteen liittyviä uhkakuvia. Venäjä-Ukraina-kriisin kohdalla on toki otettava huomioon sen valtava näkyvyys globaalissa mediakentässä ja molemminpuolisen sota-propagandan ja kärjistyneen keskustelun systemaattinen levittäminen, jotka ovat osaltaan ruokkineet ja ohjanneet kriisin herättämiä vahvoja tunnereaktioita. Ukrainan kriisi on kuitenkin sikäli kuvaava esimerkki, että siinä uhatuksi tulemisen kokemuksesta syntyvä vihapuhe liittyy usein koettuun pelkoon oman viiteryhmän ulkopuolisten toimijoiden ”meihin” kohdistuvasta väkivallasta. Tapaus tekee näkyväksi myös vihapuheen määrän syklisten kehityksen. Sodan kaltaiset tapahtumat näyttävät lisäävän vihapuheen määrää. Toistuva altistuminen vihapuheelle lisää turtumista tällaiselle verbaaliselle väkivallalle ja vihapuheen kohteisiin liitettyjä ennakkoluuloja¹⁸⁷. Turtumisen seurauksena vihapuhe voidaan tulkita vähemmän negatiiviseksi ja haitalliseksi sekä vähemmän tärkeäksi ja sosiaalisia normeja rikkovaksi. Toistuva altistuminen vihapuheelle voi myös vähentää empatiaa sen kohteita kohtaan ja aktivoida stereotyyppioita, jotka oikeuttavat verbaalista väkivaltaa.

Yleistäen voi todeta, että erityisen paljon vihapuhetta syntyy – ja sitä myös tietoisesti lietsotaan – silloin kun käsitellään vähemmistöjen suorittamia väkivalta- tai seksuaalirikoksia¹⁸⁸. Tämänkaltaisiin tapauksiin liittyvä vihapuhe ilmenee usein syytettyihin kohdistuvina väkivaltafantasioina. Niissä myös jaetaan ja ihannoidaan sellaista väkivaltakuvastoa, jossa rodullistetut tai muuten toiseuteutut ihmiset ovat väkivallan kohteina. Niissä käytetään myös yleisesti dehumanisoivaa puhetta, jonka avulla pyritään kuvaamaan ei-valkoiset ihmiset tavalla tai toisella eläimellisinä ja epäinhimillisinä.¹⁸⁹

Vihapuhetta synnyttävät uhkakuvat eivät aina liity fyysiseen väkivaltaan, vaan ne saattavat usein liittyä myös monimutkaisempiin pelkoihin oman statuksen menettämisestä tai kulttuurin muutoksista itselle epäedullisena koettuun suuntaan. Täten esimerkiksi #MeToo-kampanjan aikaansaamat vahvat misogynyniset vastareaktiot ja Gamergate-ilmiön synnyttämä vihapuhe ja häirintätapaukset voidaan nähdä seurauksena

¹⁸⁶ Beck (2009); Vaughan-Williams (2021).

¹⁸⁷ Soral ym. (2017).

¹⁸⁸ Horsti (2016); Saresma (2018).

¹⁸⁹ Saresma & Tulonen (tulossa); Saresma (2018).

siitä, että oma etuoikeutettu asema kyseenalaistetaan ja sitä uhataan. Molempien jälkimaininkeja on edelleen näkyvissä verkkoyhteisöissä, kuten internet-etnografiassa havaittiin.

6.4.3 Voimaantuminen ja erottautuminen

Vihapuhe voi syntyä myös tarpeesta voimaannuttaa itseä ja erottautua joukosta. Jollain tasolla vihapuheen voi nähdä syntyvän voimaantumisen tarpeesta, sillä vihapuhe on viestinnällinen voimankäytön keino¹⁹⁰. Sitä voi tarkastella sosiaalisena prosessina, jonka avulla käytetään valtaa; myös lautakulttuureille ominainen soveliaan käytöksen rajojen rikkominen voi auttaa kohottamaan omaa asemaa pilkkaamalla ja leimaamalla muita. Nykyinen henkilökeskeinen poliittinen julkisuus ja netin ruokkima huomionhakuisuus ovat tehneet ”muista” ja omien joukosta erottautumisesta entistä tärkeämpää¹⁹¹.

Ylilaudan viestintäkulttuuria ja sen poliittisia ulottuvuuksia tutkineet Ylä-Anttila, Eranti ja Hardwick¹⁹² huomauttavat, että vaikka kuvalautojen yhteisöt saattavat näyttäytyä ainakin ensisilmäyksellä pitkälti säännöttöminä ja epämääräisinä kokonaisuuksina, niiden kulttuurien rajoja pidetään todellisuudessa aktiivisesti yllä. Ironialle ja nihilismille rakentuvissa kuvalautakulttuureissa yhteisön identiteettiin liittyvät rajanvedot tehdään usein määrittelemällä sitä, mikä ei kuulu yhteisöön. Ylilautaa tutkineen Eliisa Vainikan¹⁹³ mukaan epäystävällinen puhetapa on kuvalaudalla enemmän sääntö kuin poikkeus. Käyttäjillä ei ole siellä profiileja tai pysyviä identiteetin määritteitä. Toisin kuin joissain muissa verkkoyhteisöissä kuvalaudan käyttäjien välillä ei vallitse keskinäistä luottamusta tai vankkaa yhteisöllisyyden tunnetta. Kanssakeskustelija voi milloin tahansa hujata tai kohdella kaltoin.

Verkkovihapuhetta tarkastellessa ja arvioidessa on otettava huomioon, että kyseessä on usein viraali ilmiö: verkkoviha voi lähteä leviämään pienestä kipinästä ja tämä voi tapahtua nopeasti. Se roihahtaa usein erityisen tulenarasta, sensaatiomaisesta ja kohunkatkuisesta, vahvoja tunteita lietsovasta maaperästä. Verkkovihaa tulisi pyrkiä tarkastelemaan laajemmassa kontekstissa ja huomioiden sen, että verkkovihapuheen tuottamisen erittäin matala kynnyksellä mahdollistaa myös vähemmän ideologisten toimijoiden osallistumisen vihapuheen levittämiseen ja vahvistamiseen. Verkkoviestijät saattavat haluta osallistua vihapuheen levittämiseen pelkästään ilmiön viraaliuden takia, ollakseen mukana liikehdinnässä, eikä vihapuhe tällöin ole puhtaan ideologista.

¹⁹⁰ Ks. esim. Saresma ym. (2020).

¹⁹¹ Harsin (2015).

¹⁹² Ylä-Anttila, Eranti & Hardwick (2020).

¹⁹³ Vainikka (2020).

7 Verkkoviha toiminnassa – tapausanalyysieja eri alustoilta

Tässä alaluvussa tarkastelemme edellisessä luvussa käsiteltyjä vihapuheen motiiveja – ideologisia, performatiivisia ja affektiivisia – ja eri vihapuheen alustojen käyttöominaisuuksista seuraavia toimintalogiikoita erilaisten tapausesimerkkien avulla. Tarkoituksemme on osoittaa, miten eri motivaatioista lähtöisin oleva ja eri alustoilla tuotettu vihapuhe toimii eri tavoin ja pyrkii eri vaikutuksiin. Tämän alaluvun tapausanalyysien avulla havainnollistamme verkkovihan monenlaisia toimintamalleja ja tavoitteita. Vihapuheella emme tässäkään yhteydessä tarkoita ainoastaan laissa rangaistavaksi toiminnaksi määriteltyä toimintaa, vaan viittaamme verkkovihalla tässä sellaiseen häiritsevään tai loukkaavaan sanalliseen tai kuvalliseen ilmaisuun, joka leimaa tietyn ihmisryhmän edustajat tietyntylaisiksi ja pyrkii tällä tavoin vahingoittamaan ryhmään kuuluvia. Verkkovihan kohteisiin suhtaudutaan alentuvasti, pilkkaavasti tai halveksivasti.

Pyrimme olemaan toistamatta vahingollista, rasistista ja seksististä kieltä. Tähän alalukuun päädyimme kuitenkin ottamaan muutamia sellaisia konkreettisia esimerkkejä verkkovihan myrkyllisistä ilmenemismuodoista, jotka ansaitsevat sisältövaroituksen.

Sisältövaroitusta: rasismi, misogynia, homofobia, transfobia. Alaluvun esimerkeissä käytetään törkeää, rasistista ja halventavaa kieltä.

7.1 Visuaalinen verkkoviha

Digitaaliseen kulttuuriin on ominaista kärkevä kielenkäyttö, mutta myös vahva visuaalisuus. Vaikka käytämme tässä raportissa kattokäsitteenä vihapuhetta, korostamme, että erityisesti sosiaalisen median alustoilla myös ja juuri kuvan ja sanan tai kuvan ja äänen yhdistelmä tai pelkkä kuvallinen ilmaisu ovat suuressa roolissa. Kuvien, meemien ja videoiden avulla viha tarttuu ja leviää tehokkaasti. Siksi käytämmekin internetin häiritsevää, provosoivasta ja loukkaavasta ilmaisusta mieluummin käsitettä verkkoviha.

Kuvamakrot eli ”meemit”, valokuvat, videot ja muut kuvakulttuuriset materiaalit ovat osa verkon yhä enemmän visuaalista¹⁹⁴, ylijarajaista¹⁹⁵ ja viraalia¹⁹⁶ taloutta. Niillä on merkittävä rooli myös erinäisillä kuvalaudoilla ja sosiaalisen median alustoilla leviävässä ja levitettävässä vihapuheessa niin Suomessa kuin ulkomailla.¹⁹⁷ Esimerkiksi Facebookin äärioikeistolaisista populistista vihapuhetta tutkineet Bartlett ja Krasodonski-Jones toteavat vihaa viestivien kuvien olevan yleisin ja tehokkain vihapuheen väline lähes kaikissa tarkastelluissa maissa (ks. taulukko 5)¹⁹⁸. Digitaalisten kuvien helppo muovattavuus ja niiden kyky tiivistää informaatiota ja vedota ihmisten tunteisiin on tehnyt niistä yleisiä silloin kun halutaan leimata ja halventaa ihmisryhmiä jopa poliittisissa tarkoituksissa¹⁹⁹.

Digitaalisia kuvia on helppo tehdä, muokata ja jakaa, minkä vuoksi niitä on paljon myös sosiaalisessa mediassa. Kuvien kautta tulkitaan ja esitetään maailmaa erityisellä tavalla, ja ne herättävät katsojassaan tuntemuksia ja ajatuksia. Tähän pohjautuu kuvien sosiaalinen voima. Kuvan kierrättäjä voi tuskin koskaan ennakoida kaikkia vaikutuksia, joita kuvalla on. Samaankin kuvaan voidaan suhtautua eri tavoin riippuen siitä, millä alustalla se on julkaistu, kuka sitä katsoo ja millaisessa yhteydessä kuvan näkee. Tietyn verkkoyhteisön ulkopuolella meemien kaltaiset sisällöt saattavat näyttää merkityksettömiltä tai tulla väärin tulkituiksi. Kuvan yhteyteen liitetyt tagit, ympäröivä teksti ja kuvan saamat reaktiot, esimerkiksi tykkäykset ja jaot, muovaavat kuvan merkityksiä. Samalla kuvien tarkasteleminen paljastaa, millaisia jaettuja käsityksiä yhteiskunnassamme kiertää.

Taulukko 5. Äärioikeistolaisen vihapuheen ja sen vastapuheen yleisimmät mediat interaktioiden kokonaismäärän mukaan neljässä eri maassa. Lähde: Bartlett ja Krasodonski-Jones (2015).

	Ranska	Unkari	Italia	Iso-Britannia
Populistinen äärioikeisto	Kuva	Video	Kuva	Kuva
Vastapuhe	Kuva	Kuva	Kuva	Kuva

Yliilaudalta internet-etnografian osana keräämämme visuaaliset materiaalit sisältävät moninaisia misogynyisiä, homofobisia, transfobisia, rasistisia, islamofobisia ja antisemitistisiä viestejä. Yhtäältä ne halventavat kuvaamiaan ihmisryhmiä ja kiihottavat vihaa heitä kohtaan, toisaalta niiden avulla leimataan ja kritisoidaan valtamediaa ja

¹⁹⁴ Paasonen (2011, 177).

¹⁹⁵ Vainikka (2016, 62).

¹⁹⁶ Shifman (2013).

¹⁹⁷ esim. Goldenberg & Finkelstein (2020).

¹⁹⁸ Bartlett & Krasodonski-Jones (2015, 9–10).

¹⁹⁹ esim. Horsti (2016); Rodley (2016).

poliittisia vastustajia. Kummassakin tarkoituksessa ne ilmentävät meemien ja muiden digitaalisten kuvien merkitystä yhteenkuuluvuuden tuottamisessa ja keinona rakentaa eroja ns. ”meidän” ja ”muiden” välille²⁰⁰.

Ihmisyhmiä halventavat kuvasisällöt nojaavat tunnettuihin negatiivisiin stereotyyppeihin ja retoriikkoihin. Esimerkiksi sekä muslimeja että afrikkalaistaustaisia ihmisiä kuvataan primitiivisinä, vähä-älyisinä ja eläimellisinä (seksuaali)rikollisina²⁰¹, kun taas karikatyyrimaisesti piirretyt juutalaiset hahmot esiintyvät salaliittoteoreettisissa sisälöissä²⁰². Paikoin tällaisissa sisällöissä esiintyy haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien kohtaaman väkivallan ihannointia sekä väkivaltaisissa piirroksissa että väkivaltaa sisältävissä kuvakollaaseissa ja videoissa.

Kuvien yhteiskunnallinen ja poliittinen konteksti muovaa sitä, mitä näemme niissä, ja sitä, millaisia vaikutuksia kuvilla meihin on. Tarkastelemamme meemit myös tarjoavat välineen poliittiselle ja yhteiskuntakritiikille, jotka ajoittain saavat voimansa ihmisryhmien leimaamisesta ja halventamisesta. Erityisesti pääministeri Marin ja tämän naisemmistöinen hallitus esiintyy useissa misogynisissa meemeissä, joissa ministereitä vastaan hyökätään sanoin ja kuvin heitä seksualisoimalla ja seksuaalisesti halventamalla²⁰³. Paikoin naispolitiikkojen seksuaalinen halventaminen myös liittyy muiden ihmisryhmien leimaamiseen ja solvaamiseen, kuten tapahtuu esimerkiksi useammassa ministeri Ohisaloa ja tämän johtamien Vihreiden maahanmuuttopoliittista linjaa kritisoivassa meemissä.

Meemien ja muiden visuaalisten materiaalien hyödyntäminen tässä tarkoituksessa ilmentää ajoittain suomalaisen poliittisen kentän polarisaatiota. Tätä osoittavat erityisesti lukuisissa meemeissä seikkailevat transnationaalit ”Wojak-” tai ”Feels guy” -hahmot²⁰⁴, jotka on suomalaisella Ylilaudalla puettu perussuomalaisten ja anarkistisen Takku.netin, kommunismin ja vasemmistoliiiton logoilla koristeltuihin lippalakkeihin (ks. kuvat 8 ja 9). Meemin ”amatöörimäisyys” viittaa erityisellä tavallaan visuaaliseen latteuteen, outouteen, vastustukseen. Tarkoituksellisen huonosti piirretty piirroshahmo Wojak on yksi äärioikeistolaisilla kansainvälisillä kuvalaudoilla kierrätettävistä ja valkoisen ylivallan vihasymboliksi omaksutuista meemihahmoista²⁰⁵, ja sen voidaan nähdä joko pilkkaavan ja väheksyvän kohteidensa maskuliinisuutta tai kuvastavan hahmon ilmentämän raivon ja pettymyksen ”ownaamista,” omaksumista. Ylilaudalta

²⁰⁰ Ks. myös Nikunen, Hokka & Nelimarkka (2021); Shifman (2014, 34).

²⁰¹ Ks. myös Horsti (2016); Saresma (2018).

²⁰² Räikkä (2021); Kivioja (2022); ks. myös Kimmel (2018), 139.

²⁰³ Sakki & Martikainen (2022); ks. myös Gasparini ym. (2021); Saresma ym. (2020).

²⁰⁴ <https://www.memeatlas.com/wojak-memes.html>

²⁰⁵ Thorleifsson (2021); lähtökohtaisen ambivalenteista symboleista käytävistä merkitystaisteluista ks. Pelletier-Gagnon, Diniz & Pérez (2021).

kerätyssä aineistossamme sen voi tulkita joko ilmentävän kuulumista perussuomalaisiin vastakkainasettelussa vasemmistolaisiin tai pilkkaavan suomalaisen poliittisen kentän molempia “ääripäitä”.

Visuaalisen nettivihan tuottaminen ja levittäminen asettuu edellä mainituista motivaatiotekijöistä ainakin performatiivisuuden alle, vaikka meemeillä on myös vahva affektiivinen funktio ja usein meemejä kierrätetään myös ideologisessa tai poliittisessä tarkoituksessa.

Kuva 8 ja kuva 9. Ylilaudan meemeissä seikkailevat suomalaiseen kontekstiin sovitetut “feels guy” -hahmot ilmentävät suomalaisen poliittisen kentän polarisaatiota.



7.2 Facebookin vihapuhe luo viholliskuvaa ja vahvistaa yhteisöä

Verkossa on lukuisia vihan ja muiden affektiivisten kokemusten yhteen liimaamia ryhmiä tai yhteisöjä, joiden sisällä jaetaan vihamielistä kuvastoa esimerkiksi vähemmistöryhmistä²⁰⁶. Näissä verkkoryhmissä vihapuhe toimii ryhmän ideologisia näkemyksiä vahvistavana sekä ryhmän sisäistä koheesiota voimistavana elementtinä.

²⁰⁶ Tunteiden tarttuvuudesta ja tahmeudesta ks. Ahmed (2004); verkkoyhteisöjen affektiivisuudesta Saresma (2020).

Yksi esimerkki tällaisesta poliittisesta tai ideologisesta verkkovihasta on suomalaisen Soldiers of Odinin Facebook-sivut, joilla jaetaan kuvia ja meemejä muslimi- ja maahanmuuttajista ja turvapaikanhakijoista²⁰⁷. Kuvat ovat verkossa kiertävää materiaalia, jota on pilkottu, yhdistelty ja muokattu remix-kulttuurin mukaisesti²⁰⁸. Osa kuvista on yksinkertaisia lähikuvia vihaiselta näyttävistä, suoraan kameraa kohti huutavista parakkaisista miehistä. Kyse on vuosien takaisista uutiskuvastoista mielenosoituksista ja tapahtumista, esimerkiksi Pakistanista. Kuvien yhteyteen on lisätty lauseita kuten 'We will rape you'. Näiden kuvien tavoitteena on tuottaa viholliskuvaa, jolla oikeutetaan Soldiers of Odinin jalkautuminen puolustamaan suomalaisia naisia ja partioimaan kaduilla.

Meemeillä luodaan myös vastakkainasetteluja niin sanottujen aitojen turvapaikanhakijoiden ja huijareiden välille sekä luodaan tunnetta epäoikeudenmukaisuudesta. Ironisen vastakkainasettelun kautta meemit pyrkivät vahvistamaan tunnetta siitä, että turvapaikanhakijat ovat Suomessa väärin perustein ja saavat liian hyvää kohtelua. Tämä toimii esimerkiksi asettamalla vastakkain oletettu kuva vanhuspalvelun ateriasta ja kuva oletetun turvapaikanhakijan runsaasta aterian ateriasta. Kuvien alkuperät ovat tuntemattomia, eikä niillä välttämättä ole mitään yhteyttä teksteissä väitettyihin seikkoihin.

Tarkoituksena onkin luoda voimakas affektiivinen reaktio. Tämä näkyy kuvastojen herättämissä emojissa ja kommentteissa, joissa ilmaistaan vihaa ja suuttumuksen tunnetta huutomerkkein, isoin kirjaimin ja kirosanoin. Kommentteissa ilmaistaan esimerkiksi halua tappaa kaikki muslimit (ilmauksin 'hirteen, saunan taakse, olisi kirveellä töitä, syanidia ruokaan, oksettavaa saastaa'). Ryhmän sisäisesti kierrätetty vihapuhe luo siis yhteisesti jaettua tunnemaisemaa, joka affektiivisesti koettuna totuutena ikään kuin oikeuttaa ja vahvistaa ryhmän arvomaailmaa.

7.3 Affektiivista trollaamista Twitterissä – tapaus Regina Vanto

Twitterin sanotaan olevan erityisesti poliitikkojen ja tutkijoiden eli tässä mielessä "eliitin" eli yhteiskunnallista puhevaltaa omaavien käyttämä sosiaalisen median alusta²⁰⁹. Tästä huolimatta ja osittain juuri tämän vuoksi Twitter on erityisen polarisoiva eli eri mielipiteiden vastakkainasettelua tuottava ja myös sitä ruokkiva alusta. Twitterissä ulosannin määrä on rajoitettu: yhden "päivityksen" eli twiitin pituus voi olla maksimis-

²⁰⁷ Nikunen ym. (2020).

²⁰⁸ Vainikka (2016); Rentschler & Thrift (2015); Schiffman (2013, 20–23).

²⁰⁹ Ks. esim. Herkman & Palonen (tulossa).

saan 280 merkkiä. Mitä terävämmin muotoiltu sanoma on, sitä enemmän se kerää reaktioita – tykkäyksiä, uudelleentwiittauksia ja kommentteja – ja sitä ylemmäs algoritmi sitä nostaa. Kärkevä ilmaisu on tavallaan Twitterissä pärjäämisen ehto, vaikka kuvia voi käyttää Twitterissäkin huomion herättämiseksi ja viestin nostamiseksi. Meemit ja videot kiertävät myös Twitterissä, ja esimerkiksi omalla profiilikuvalla ja taustakuvalla voi ilmaista paljon. Tarkastelemme tässä Twitteriin keskittyvässä alaluvussa kuitenkin nimenomaan vihapuheeksi luokiteltavissa olevaa kirjoitettua sisältöä.

Twitterissä on paljon korrektisti käyttäytyviä asiantuntijoita, jotka jakavat informaatiota. Monet käyttävät Twitteriä myös esimerkiksi aforismien julkaisemiseen tai ihan vain sosiaalisen elämän ylläpitämiseen. Suuri joukko on kuitenkin myös niitä, joille Twitter on nimenomaan vihapuheen tuottamisen, levittämisen ja lietsomisen kanava²¹⁰. Esimerkkinä viimeksi mainitusta tarkastelemme käyttäjänimen Regina Vanto toimintaa.

Regina Vanto on Twitter-profiili, jonka tili sisältää tarkoituksellisen provosoivaa, hyvin affektiivista, mutta myös poliittisesti tai ideologisesti motivoitua viestintää. Tämä tekaistu käyttäjäprofiili on määrätietoinen trolli, joka käyttää tarkoituksella häiritsevää ilmaisuja. Vaikka tilin kieli on karkeaa ja erityisen loukkaavaa, tämän tapauksen analyysi osoittaa, että myös itsetarkoituksellisen vihapuheen suitsiminen on mahdollista. Tapaus löytyi tehdessämme etnografista havainnointia Twitterissä ja lukiessamme Riikka Purran twiittejä.

Perussuomalaisten puheenjohtaja Riikka Purra twiittasi 23.2.2022:

”Taas leikkaisitte kehitysavusta!”, hallitus valittaa.

Taas? Kyllä. Te sen sijaan ette koskaan.

Vielä koskaan ette ole hyväksyneet sitä tosiasiaa, että rahojen ollessa näin vähissä niitä pitäisi kohdistaa omien kansalaisten asioiden hoitamisen.

Meille se on päivän selvää.

Yllä siteerattuun twiittiinsä Purra on saanut 2317 tykkäystä, 147 retwiittausta ja runsaasti kommentteja. Yksi kommentoija on Regina Vanto. Käytämme tässä tilin oikeaa nimeä emmekä anonymisoi sitä, sillä kyseessä on feikkiprofiili. Siitä todistavat sekä se, että nimi on sanamuunnos, että tilin profiilikuva. Kuvassa on nuori pinkkitukkainen nainen, jolla on kaksi sormea ohimolla ikään kuin aseena, ja käänteisessä kuvahaussa se johtaa kuvapankkiin. Kuvaustekstiinsä eli bioonsa Regina on kirjoittanut ”Die-hard antifeminist”. Myös seuraajien määrä ja epäsuhta seurattuihin on tulkittavissa niin, että tili on perustettu lähinnä vihapuheen lietsontaa varten. Se perustettiin vuonna 2019, ja Reginalla on helmikuussa 2022 vain 84 seuraajaa. Itse hän seuraa

²¹⁰ Ks. esim. Knuutila ym. (2019).

seitsemää Twitter-käyttäjää. Tilitä käydään lähinnä kommentoimassa muiden twiittejä.

Reginan vastaus Purran twiittiin kuuluu kokonaisuudessaan näin:

”Neekerinkulli on kumma juttu kun liberaali suvakki
pääsee kerran käyrään kiinni
Vittuako noita apinoita paapomaan kun koko Afrikka on muutenkin 400 vuotta
jäljessä sivistyksestä
Nämä yön timot osaa muuta kuin sotia ja nussia.tyypillisiä apinoita
Hyvä että suvakin pillu märkä...”

Tästä vastauksesta Purran twiittiin tykkäsi viisi ihmistä, yksi jopa uudelleentwiittasi sen. Regina Vanto on toiminut Twitterissä aktiivisesti aiemminkin, tiliin tutustuminen paljastaa. Hän muun muassa kutsuu nutipäiksi ihmisiä, joiden twiitteihin hän vastaa. Hän merkitsee Tere Sammallahden (joka sai eniten vihapuhetta osakseen Viha vallassa -selvityksemme²¹¹ mukaan, mitä osaltaan selittää hänen oma aggressiivisävyinen viestintätyylinsä), Alfa-uutiset ja Yleisradion sekä Oula Silvennoisen viestiinsä, jossa toteaa: ”Oula on ongelmajätettä”. STT-uutisille hän vastaa: ”Ehdotontahan tuo desantti takamies kaipaisi. Sellaista vanhan ajan kuritushuonetta.”

Atte Kalevalle hän kertoo: ”BBC on täysin woke ja känkelöivä... vielä enemmän kuin tulenpunaiset YLEn vassariapinaliberaalit.” Jari Tervolle hän kommentoi: ”Ei ole vielä opittu että ryssä ei usko kuin väkivaltaa.paska kansa, paskat johtajat jo satojen vuosien ajan. Kiitos sen housuun paskovan lastenkoskija-bidenin putler saa vapaasti hääretä kiinanpygmi-puhin kanssa.” Ivan Puopololle hän kirjoittaa:

”Et taida olla se terävin kynä penaalissa?
Blm-apat ja antifa-anterot on terroristeja verrattuna näihin truckereihin. Kanskassa väkivaltaa ja paikkojen paskomista ole ollut ennenkuin poliisi aloitti pamputtamisen.
Ja vielääkään ei tuolla väki riehunut toisin kun mustat apinat”

Mats Uotilalle Regina puolestaan vastaa:

”Muumimamma olisi pitänyt paalata jo aikoja sitten, vittu vetää vasemmalle ja itään niin vahvasti että liekö syy miksi mursu kävelee kuin joku saatanan perunasäkki.
Näkisitpä ne kuvat missä muumi imee ryssän jormaa, ainut mitä tuo epäkelpo maanpelturi osasi tehdä, peesata ryssiä.”

²¹¹ Knuutila ym. (2019).

Riikka Purran twiitin keskustelussa Regina vastaa kolmelle henkilölle, joista yksi on Purra itse. Hän toteaa muun muassa: ”Painuhan nyt trolli vittuun.kovat on jutu kun putinin kulli kutittelee persreikää... Ainut siedettävä ryssä on kuollut ryssä.paska kansa ja paskat johtajat jo usean sadan vuoden perinteellä.” Ja vielä Jari Tervolle: ”Ryssät gonna ryssä.”

Kaikki edellä mainitut, Reginan viesteihinsä merkitsemät henkilöt ovat tunnettuja, ahkeria ja kärjekkäitäkin Twitter-keskustelijoita. Regina selvästi etsiytyy suosittuihin keskusteluihin haastamaan riitaa ja provosoimaan, kuten trolleilla on tapana.

Edellä mainitut viestit antavat hyvän kuvan Reginan aggressiivisesta ja riitaa haastavasta viestintätavasta Twitterissä. Vihapuhe kohdistuu moneen eri tahoon ja sitä suoletaan monissa eri keskusteluissa. Osittain samat sanat jopa toistuvat. Tässä yhteydessä kontekstit eivät selitä vihapuhetta. Keskustelunaiheesta riippumatta Regina tulee ja provosoi.

Reilun kuukauden kuluttua tätä kirjoitettaessa selviää, että Regina Vanton tili on jäädytetty määräajaksi sääntöjen vastaisena. Trollitili on myös jäänyt monen Twitterissä toimivan vihapuhetta ja trolausta aktiivisesti vastustavan ihmisen tutkaan. Regina Vantoa Twitteristä hakiessa tulee vastaan useampi kommentti, joissa kehoitetaan blokkamaan ja ilmiantamaan tili ”sakean rasismiin”, ”nais- ja transvihan” sekä ”väkivallasta vihjailun ja kohdennettuun häirintään osallistumisen” vuoksi.

Näin toimii Twitterin vihaviestintä. Jos tili jäädytetään, on helppo perustaa uusi, josta käsin voi jatkaa entisenlaisen rasistisen ja seksistisen vihapuheen lähettämistä. Jäädytetty tili palautetaan toimintaan määräajan kuluttua. Silloin voi helposti palata haastamaan eripuraa ja keräämään lisää seuraajia twiittaamalla vihavastauksia tunnettujen Twitter-keskustelijoiden twiitteihin.

MAALITTAMINEN

Maalittaminen on yksi järjestelmällisen häirinnän muoto, jossa yksi tai useampi toimija tarkoituksellisesti yllyttää suuren joukon ihmisiä hyökkäämään yksittäisen henkilön tai hänen läheisensä kimppuun. Tämä tapahtuu tavallisesti jollakin sosiaalisen median alustalla. Maalittaminen voi ilmetä kohteen mustamaalaamisena, yksityisten tietojen julkisena levittelynä, suorana kehotuksena lähettää vihaviestejä tietyille ihmiselle tai piilotetummassa muodossa. Maalittamisen tarkoituksena on hiljentää kohteensa tai muilla tavoin vaikuttaa hänen toimintaansa yhteiskunnassa sekä rapauttaa organisaatioita tai instituutioita kohtaan tunnettua luottamusta. Maalittamisen kohteeksi ovat joutuneet työtehtäviensä vuoksi esimerkiksi viranomaiset, toimittajat ja tutkijat, luottamustehtävissä toimivat päättäjät sekä kansalaisjärjestöissä toimivat. Maalittaminen voi aiheuttaa paljon haittaa. Se voi käsittää erilaisia tekoja, jotka yksittäin arvioituna voivat olla harmitonta tai jopa oikeutettua kritiikkiä, mutta jotka strategisesti kohdistettuna satojen tai tuhansien viestien tulvana ovat voimakas hyökkäys. Pelkkä pelko maalittamisen kohteeksi joutumisesta tai siitä syytetyksi tulemisesta voi vähentää yksilön halukkuutta osallistua julkiseen keskusteluun tai päätöksentekoon sekä tutkia tai käsitellä tiettyjä aiheita julkisuudessa. Tästä on haittaa demokraattiselle päätöksenteolle ja yhteiskunnalliselle keskustelulle²¹².

7.4 Partisaani.com ja verkkovihan transnationaali kierrättäminen

”Partisaani.com – sähkeitä miehitetystä Pohjolasta” on verkkosivusto, joka toimii samalla periaatteella kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa toimiva äärioikeistolainen valeuutis sivusto Breitbart. Partisaani-com perustettiin toukokuussa 2020. Sivuston kuvauksessa kuvataan, ettei se ole kiinnittynyt mihinkään poliittiseen puolueeseen tai järjestöön, vaan pyrkii ”yhdistämään kansallismielisiä ja tarjoamaan alustan syvälliselle kulttuurianalyysille sekä hyökkäyksille nykyliittiä vastaan”²¹³. Partisaanin vihaa lietsova sisältö on motivaatioltaan selkeästi ideologista, ja poliittisesti se asettuu äärioikealle. Tästä kertoo esimerkiksi se, että uutisissa seurataan etnonationalistisen Sinimustan liikkeen tapahtumia ja esimerkiksi sen kannatuskorttien keräämistä puolueeksi rekisteröitymistä varten; laitaioikeistolaisena tai radikaalioikeistolaisena nykyisin profiloitunut Perussuomalaiset sen sijaan näyttäytyy Partisaanin uutisissa NATO-myrönteisenä isänmaanpetturipuolueena.

²¹² Saresma ym. (2020); Knuutila ym. (2019).

²¹³ Partisaani (2021).

Partisaani-sivustolla julkaistut artikkelit ovat yleensä lyhyitä ”uutisia” jotka perustuvat usein muihin, kansainvälisiltä uutissivuilta suomennettuihin artikkeleihin. Uutisia lainataan sekä laitoikeistolaisilta vaihtoehtomedioidelta että muilta sivustoilta, mutta uutiset on valittu siten, että ne tukevat nationalistista viestiä. Jutuissa myös keuhutaan äärioikeistolaista poliittista puoluetta Sinimustaa liikettä ja mainostetaan Telegramissa aluksi toiminut ”kansallismielisen kirjallisuuden kirjakauppa” Kiellettyjä kirjoja sekä äärioikeistolaista, ”kansallismielistä katumuotia” myyvää No Compromise Clothingia.²¹⁴

Aihepiiriltään Partisaani.com rajautuu äärioikeistolaisiin teemoihin. Raportointi erityisesti poliittisista vastustajista on aggressiivista. Näihin lukeutuvat vasemmistopoliitikot ja kiinnostavasti myös perussuomalaiset, ilmastoaktivistit, LGBTQI+-ihmiset ja muslimit. Sivustolla julkaistaan myös korona- ja rokote kriittisiä näkemyksiä, antisemitististä sisältöä sekä runsain määrin uutisia, joissa väitetään poliittisten vastustajien tai maahanmuuttajien syyllistyneen raiskauksiin tai pedofiliaan.

Kaikissa artikkeleissa, jotka ovat yleensä hyvin lyhyitä, on mukana kuvitusta: kuvatoimistojen valokuvia, meemejä, foshopattuja grafiikoita, poliittisia sarjakuvia. Kuvasto on provosoivaa ja se on valittu niin, että yhdessä tekstin kanssa se herättää mahdollisimman vahvoja tunteita. Esimerkiksi poliittisista vastustajista valitaan mahdollisimman huonoja kuvia, joiden avulla nämä pyritään esittämään naurunalaisina tai epäuskottavina.

Varsin suoraan inhoa ja vihaa tiettyjä ihmisryhmiä – naispoliitikkoja, feministejä, homoseksuaaleja, juutalaisia, muslimeja, maahanmuuttajia – kohtaan levittävien uutisten alla käydään affektiivisia keskusteluja.²¹⁵ Provosoivat uutiset vaikuttavat ruokkivan tarkoituksella voimakkaita tunnereaktioita. Uutisia myös jaetaan sosiaalisessa mediassa. Tämä voi osaltaan lietsoa vähemmistöihin kohdistuvaa nettivihaa, vihapuhetta ja viharikoksia. Niinpä sivuston perimmäisen ideologisen motivaation lisäksi kirjoituksia motivoi affektiivisuus ja jossakin määrin myös performatiivisuus.

²¹⁴ Saresma & Tulonen (tulossa).

²¹⁵ Mt.

7.5 Ei-normatiiviset sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaukset pilkan kohteena

Yhtenä esimerkki ideologisesti motivoituneesta vihapuheesta on sellainen verkkoviha, joka liittyy konservatiiviseen ymmärrykseen seksuaalisuudesta ja sukupuolesta. Verkkoympäristöt ovatkin nykykulttuurissa keskeisiä ”sukupuolinormeja ylittävien ihmisten häpäisyn ja nöyryyttämisen paikkoja”, kuten Allison Moore toteaa²¹⁶. Kaikki sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaukset, jotka poikkeavat konservatiivisesta heteropatriarkalisesta käsityksestä, näyttävät tällaisessa verkkovihassa vääränä, inhottavana ja tuomittavana.²¹⁷

Homoseksuaalit kohtaavat runsaasti verkkovihaa, mutta homoseksuaalisuuden vähittäinen normalisoituminen arvojen liberalisoitumisen ja esimerkiksi tasa-arvoisen avioliittolain myötä on siirtänyt halventamisen, pilkan ja vihan painopisteen kohdistumaan yhä enemmän transihmisiin. Transihmiset ovat konservatiivisesta näkökulmasta tarkasteltuna homoseksuaalisten ihmisen tavoin ”vaarallisia”, sillä he eivät sovi selkeisiin, biologisesti ymmärrettyihin ja yksioikaisiin ’naisen’ ja miehen’ kategorioihin. Transfobiaa levittävät netissä tunnetut henkilöt –esimerkiksi Venäjän presidentti Vladimir Putin vertasi venäläisten kulttuuritapahtumien peruuttamista J. K. Rowlingin ”cancelointiin” tämän Twitterissä esittämien trans-vastaisten näkemysten vuoksi²¹⁸ – mutta transfobiaa levittävät myös tuntemattomat verkkokeskustelijat.

Anonyymien kommentojien lietsomista transfobiseen verkkovihaan harrastaa esimerkiksi edellä tarkasteltu Partisaani.com-sivusto. Syyskuussa 2021 sivustolla julkaisutussa uutisessa kerrottiin närkästyneeseen sävyyn siitä, miten saksalaista sukupuoltaan korjannutta poliitikkoa haukkunut bloggaaja tuomittiin sakkoihin. Alkuperäinen uutinen oli julkaistu itseään ”eurooppalaiseksi, propagandavapaaksi vaihtoehdoksi” kutsuvassa Free West Mediassa²¹⁹. Partisaani julkaisi uutisen, jossa käytti transihmisiä halventavaa käsitettä, puhui sukupuoltaan korjanneesta poliitikosta lainausmerkeissä ”naisena” ja valitsi poliitikosta mahdollisimman epäedustavan kuvan.

Artikkelissa myös julistettiin ironiseen sävyyn, että vapaassa ja demokraattisessa lännessä ei ole soveliasta pilkata poliitikkoja. Nimettömät kommentaattorit tarttuivat syötiin. Heidän kommentissaan poliitikon halveeraus ja haukkuminen sai uusia kieroksia: poliitikkoa pidettiin moraalisesti ja esteettisesti kelvottomana, inhottiin avoimesti ja

²¹⁶ Moore (2016).

²¹⁷ Mt., 1–5.

²¹⁸ Fieldstadt (2022).

²¹⁹ <https://freewestmedia.com/about/>

tämän ihmisarvo ja olemassaolo kiellettiin. Nettikeskustelijat myös tukivat toisiaan kommenteissa, joissa kyseenalaistetaan ”liian suvaitsevan” nyky-yhteiskunnan moraalikäsitys ja ilmaistaan inhoa ja pöyristystä sekä korostetaan suvaitsevaiston tuhoon aidon sananvapauden.²²⁰

Onkin kiinnostavaa, että siinä missä uutisen julkaisemisella on ideologinen motiivi, se pyrkii myös affektiiviseen ja performatiiviseen vaikutukseen, ja kommentoijat ovatkin syvästi tunteiden vallassa vastauksissaan, joissa he tuottavat performatiivisesti yhteisöllisyyttä ”toisen” paheksunnan muodossa.

7.6 Naisten ulkonäköä halvennetaan kaikilla alustoilla

Naisten ulkonäkö on ollut kautta historian arvostelun kohteena, ja some-alustoilla esiintyvien, sekä julkisuudesta tunnettujen että tuntemattomien naisten arvostelu on yleistä. Esimerkiksi naispoliitikkoihin kohdistuva vihapuhe menee usein henkilöön ja pilkkaa kohteen ulkonäköä halventavasti siinä missä miespoliitikkoja arvostellaan heidän puheidensa sisällön perusteella.²²¹

Marinin hallituksen perhe- ja peruspalveluministeri Krista Kiurun (sd) kerrottua raskaudesta syksyllä 2021 julkisuudessa asiasta twiitattiin ilkeämielisesti²²². Perussuomalaisten Haapaveden kaupunginvaltuutettu Ilkka Repo kirjoitti päivityksessään 10.10.2021 muun muassa seuraavasti: ”Saatanan lypsylehmä, jonka utareista ei maito heru. Teuraaksi kuuluisi. Ongelmana vain, että kukaan ei sitä jätettä söisi. Ei minkitkään.” Keskustan itsekän kärkkäänä keskustelijana tunnettu kansanedustaja Mikko Kärnä nosti asian esiin Twitterissä.²²³ Repo pyysi anteeksi kertomalla tarkoittaneensa maataloutta eikä ministeriä, mutta tässä asiayhteydessä twiitin tarkoitus ei ollut monitulkintainen.

Twitterissä törkeä kielenkäyttö ei ole uutta, mutta tällä kertaa huomiota herätti se, että twiittaaja oli politiikan toimija, joka kirjoitti ikävänävyisen kirjoituksen omalla nimellään. Kyse voi siitä huolimatta olla affektiivisestä provosoitumisesta tai performatiivisesta motiivista, jolla Repo mahdollisesti pyrki lisäämään kannatustaan. Jossakin

²²⁰ Saresma & Tulonen (tulossa).

²²¹ Van Sant ym. (2021); Saresma ym. (2020); Knuutila ym. (2019).

²²² Käytämme tässä keskustelijoiden oikeita nimiä, sillä he ovat politiikan toimijoina julkisuuden henkilöitä, joiden viestit ovat myös julkisesti kaikkien luettavissa.

²²³ <https://twitter.com/KarnaMikko/status/1367747449897562113>

määrin kyse saattoi olla myös ideologisesta motiivista, viitattiinhan twiitissä toisen, vastustajaksi ehkä nähdyn puolueen edustajaan.

Halventava puhe Kiurun ulkonäöstä on yleistä myös Ylilaudalla, jossa häntä parjataan kovin sanankääntein. Saatetaan esimerkiksi kysyä, johtuuko Kiurun ”viha kuntoilevia ihmisiä ja kuntosaliryttäjiä kohtaan siitä että hän näyttää [viittaus eläimeen ja Kiurun painoon] ja ei ole koskaan käynyt kuntosalilla”. Ketjussa vastataan kysymykseen myöntävästi, ilkutaan sen olevan ”tasa-arvoa” että ”minä en jaksa kuntoilla niin sinäkään et saa kuntoilla”. Kiintoisaa on, että Ylilaudan ”nyymit” eli anonyymit käyttäjät eivät yleensä profiloitu kuntoilevina terveysintoilijoina. Kiurun ulkonäkö herättää terävämpääkin kommentointia Ylilaudalle tyypillisellä kielellä ”Vittu että rasahtaa aina kun näkee ton naaman missään”. ”Rasahtaa” on Ylilaudalle ominainen sana, joka on käännetty englannista. Se on ”nyymien vapaasti suomentama ilmaisu, joka kuvastaa tyytymättömyyttä tai epämukavuutta”.

Suoranaisiksi vihapuheeksi voinee luokitella tämän lausahduksen, jossa naisviha, seksismi ja rasismi yhdistyvät kirjoittajan kommentoidessa julkisuudessa esiintyvää naista: ”ollut luultavasti aika bätänni [seksikäs] nuorna naisena (voi toki olla ettei ollut), joka tapauksessa kaipuu takaisin nuoruuden mustalla kyrpällä ratsastukseen tekee hänestä hyvin katkeran ja epäpätevän johtajan”²²⁴. Tässä on kyse sekä performatiivisesta kovan, rasistisen ja maskuliinisuutta uhkuvan kielen käyttämisestä että affektiiivisten reaktioiden herättämisestä.

Tuntemattomat naiset eivät pääse sosiaalisessa mediassa poliitikkoja vähemmällä. Ylilaudalla saatetaan jakaa naisten Tinder-profiileja ja arvostella näiden ulkonäköä arrottomasti esimerkiksi seuraavin sanoin: ”Hyi vittu, Jokerimuija tuli vastaan Tinderissä [oksenusemoji]”; ”Käy panee ja raportoi yliksele anuksen erityistuntomerkit”; ”Pitäis osaa tää ilme [hölmö ilme TikTok-videosta] kun lykkii tota, en osaa :(“; ”Nauretavan näkönen, suorastaan groteski [surullinen emoji]”; ”Huutista [huutonaurua], on taidettu tehdä kuvanmuokkaukset parin viinilasillisen jälkeen”.

Näitä naisia halventavia kommentteja yhdistää naisten näkeminen itsessään arvottomina miesten seksuaalisen halun kohteina, mikä on yleinen ajattelutapa manosfäärissä, naisvihaa tihkuvassa internetin osassa, jossa huomiota saa esittämällä mahdollisimman naisia alentavia ja halventavia huomioita²²⁵. Merkillepantavaa on, että arvosteltujen kuvien naiset ovat vaaleita, laihoja ja laitettuja, länsimaisen muotimaailman mittapuun mukaan kauniita, mutta Ylilaudan nyymit eivät heitä kelpuuta. Kuten eräs

²²⁴ <https://ylilauta.org/koronavirus/129975478>

²²⁵ Saresma (2020).

anonyymi toteaa: “Kuvitteleeko nää oikeasti olevansa sex bätäng? No kai joku noita-kin nussii...”²²⁶ Ehkä naisten arvostelu ja haukkuminen luo käyttäjien välistä yhteisöllisyyttä ja sosiaalisuutta, vaikka se toisaalta kannustaa myös antisosiaaliseen käyttäytymiseen ja vihapuheeseen²²⁷. Kyse tässä yhdessä haukkumisessa ja karkean, alatyylisen lausunnon antamisessa on performatiivisesta motiivista. Tarkoitus on hätkähdyttämällä kerätä suosiota muilta samanmielisiltä ja muodostaa yhteisöllisyyttä.

7.7 Teemat sekoittuvat: Keskustelua kristinuskosta, muslimeista ja ateismista Suomi24-alustalla

Suomi24 on kenties maamme suosituin keskustelupalsta. Keskustelujen aiheena voi olla oikeastaan mikä tahansa, vaikka foorumi on jaoteltu useisiin aihepiireihin. Keskustelut ovat tyyliltään rosoisia ja kannanotoiltaan kirjavia, ja keskustelun sävy on usein kärjistyneempi kuin kasvokkaisissa kohtaamisissa. Toisinaan keskustelu saat-
taa saada vihapuheelle ominaisia sävyjä.²²⁸ Tutkimuksen mukaan tyypillisin Suomi24-foorumin käyttäjä on omaan elämäänsä ja ihmissuhteisiinsa varsin tyytyväinen kaupunkilainen keski-ikäinen mies²²⁹.

Uskonto oli tämän raportin verkostanalyysi-osiossa yksi keskeinen vihapuhetta synnyttävä aihe, josta käyty keskustelu liittyy usein maahanmuuttovastaisiin ja rasisiin näkemyksiin. Islaminusko, mutta myös kristinusko herättävät vahvoja reaktioita. Jo keskustelun aloitus voi olla sävyiltään hyvin provosoiva, kuten Anonyymin tammi-kuussa 2021 postaamassa viestissä, jossa väitetään yhteiskunnan asenteen muuttuneen “uskontovastaiseksi”. Kirjoittaja komppaa eläkkeelle jäänyttä piispa Simo Peuraa ja huomauttaa, että tälläkin foorumilla uskonnonvastaisuus rehottaa ja ateistit raivoavat kristinuskoa ja kristittyjä vastaan.

Aloitusta sai 17 vastausta, joista useimmat samoin anonyymeina kirjoitettuja. Ensimmäisessä ja toisessa kommentissa vastataan näennäisen lakonisesti, mutta tyyliltään hien-
man mahdollisesti ivallisesti, että uskontovastaisuus on vain hyvä asia, antaa mielummin järjen voittaa, ja että tietenkin näin on, sillä enää ei eletä pimeää keskiaikaa.

²²⁶ <https://ylilauta.org/satunnainen/130119140>

²²⁷ Vainikka (2019).

²²⁸ Jantunen (2018, 4).

²²⁹ Ruckenstein (2017).

Kolmas keskustelija, erottuvalla nimimerkillä toimiva henkilö, on samoilla linjoilla kahden edellisen kanssa, mutta ottaa jo reippaammin kantaa. Hän kommentoi, että kokemus yhteiskunnan uskontovastaisuudesta johtuu kristinuskon lähes kahden tuhannen vuoden etuoikeutetusta ja kaikille elämän alueille tunkeutuvasta vaikutuksesta länsimaaisessa yhteiskunnassa – virkkeessä huomiota herättävät vahvistussanat 'ihan' ja 'täysin' sekä voimakas verbi 'tunkeutua'. Nimimerkki jatkaa provokatiiviseen tapaansa toteamalla, että tämä etuoikeutettu asema on perustunut harhaluuloon mielikuvitus-hahmoista ja keksitystä tarinasta.

Nimimerkki muistuttaa myös kristinuskon etuoikeutetun ja läpätunkevan aseman saaneen usein raakalaismaiset mittasuhteet, kun toisin uskovia on vainottu ja tapettu. Pitkähkön viestinsä lopuksi hän vertaa kristittyjä lasten leikkipaikan kiusaajaan, jolle viimein asetetaan rajat. Teksti on hyvin affektiivista, mutta sen kirjoittamisen motiivi voi olla ideologinen – kristinuskon vastustaminen. Tällä nimimerkillä, joka osallistuu keskusteluun useammallakin viestillä, on profiilikuvassaan teksti God, ja sen ympärillä ikään kuin pysäköinti kielletty -liikennemerkki samaan tapaan kuin elokuvan Ghostbusters "logossa". Tämä on vahvasti performatiivinen elementti, sillä anonyymeilla Suomi24-keskustelijoilla ei yleensä ole mitään profiilikuvaa.

Toisessa viestissään nimimerkki jatkaa provosointia kysymällä, suostuisivatko Peura ja muut hänen kristityiksi hihhuleiksi nimittämänsä ihmiset koulujen päättäjäisten järjestämiseen moskeijassa. Tämä on varmasti tarkoituksellinen provokaatio, sillä koulujen joulu- ja kevätjuhlien kristillisestä sisällöstä on kamppailtu kauan.²³⁰

Anonyymi kommentoija tulee kertomaan ihmetelleensä samaa kuin alkuperäisessä postauksessa. Hän tuo mukaan maahanmuuton ja siihen liittyvän puolueiden vastakainasettelun toteamalla, että vihervasemmistolaisista suurin osa on ateisteja, ja he haluavat tuoda maahamme mahdollisimman paljon ja ilman mitään rajoituksia muslimipakolaisia Lähi-idästä ja Afrikasta. Tätä kommentoija ihmettelee ja väittää, että samalla Suomeen tuodaan myös burka, sharia-laki, kunniamurha ja muita hänen huonoina pitämiään perinteitä. Kommentti on tarkoituksellisen kärjistetty ja sen taustalla lienee ideologinen, maahanmuuttovastainen motiivi.

Seuraavissa kahdessa kommentissa otetaan kantaa näihin väitteisiin melko maltillisella tavalla. Kolmas onkin sitten taas kärkevämpi. Siinä väitetään aiempaa, maahanmuutosta maltillista näkemystä esittänyttä valehtelijaksi ja kirjoitetaan tavalla, jonka voi luokitella vihapuheeksi. Kommentissa todetaan muun muassa muslimien elävän sellaisissa ympyröissä, joihin vääräuskoisilla ei ole asiaa, ei edes poliiseilla, sillä he

²³⁰ Ruotsalainen & Saresma (2017).

ovat vaarassa tulla tapetuiksi. Sharia-laki, terrorismi ja kunniamurhat ovat kirjoittajan mielestä ominaisia näille no go -zoneille.

Samalla käydään melko rauhallista ja osin faktaperustaista keskustelua siitä, tarvitseeko ateistien osallistua koulun uskonnollisiin juhliin ja olisivatko väittelijät valmiit osallistumaan kevätjuhlaan moskeijassa. Seuraavassa pitkässä kommentissa vedetäänkin mukaan jo Päivi Räsäsen saamat syytteet, ”Isis-naiset” ja eri uskontokuntiin kuuluvien tekemät seksuaalirikokset sekä kristittyjen ”maalittaminen ja känselöinti”. Siihen nimimerkkimme vastaa entisenä vanhoillislestadiolaisena arvostaneensa Ylen juttua, jossa puhutaan vanhoillislestadiolaisen liikkeen piirissä tapahtuneesta lasten hyväksikäytöstä, ja lisää vielä, että edellisen kommentoijan jaarittelu oli harhaista ja mielisairasta.

Anonyymi kommentoija haistattaa alkuperäisen postauksen Peuralle, joka on saanut ökypalkkaa kirkolta eikä siten voi edustaa sorrettua kansanosaa. Toinen nimimerkki komppaa toteamalla Peuran olevan selkärangaton, sillä tämä kehtaa nostaa eläkettä, vaikka on valehdellut epäjumalastaan elämänsä ajan. Tähän keskustelu päättyy. Suomi24 toteaa: Ketjusta on poistettu 0 sääntöjenvastaista viestiä.

Tämän yhden keskustelun kuvaaminen osoittaa, miten keskustelussa osin viitataan edellisiin puhujiin, osin kommentit ovat irrallisia. Samoin käy ilmi, miten keskustelijoiden osin verkkovihaa sisältävissä viesteissä limittyvät ideologinen, affektiivinen ja performatiivinen motiivi ja miten kristinuskon asemasta nyky-yhteiskunnassa alkanut keskustelu menee hyvin nopeasti maahanmuuttoon ja muslimien halventamiseen. Verkko keskustelu muuttuu todennäköisemmin aggressiiviseksi, kun keskustellaan tietyistä aiheista tai ärsyyntään yksittäisistä viesteistä tai provosoivista keskustelunavauksista.²³¹ Välillä keskustelu on hyvin henkilöön menevää. Samankaltaista prosessia, jossa melkein mistä tahansa aiheesta saadaan nopeasti maahanmuuttokysymys, on lehtien uutispalstojen keskusteluissa käytävässä keskustelussa todistettu ainakin vuodesta 2015 asti.

²³¹ Ks. Pöyhtäri, Haara & Raittila (2013).

8 Teemahaastattelut – (kokemus)asiantuntijoiden näkökulmia vihapuheen tuottamiseen

Internetissä esiintyvän verkkovihan määrällisen ja laadullisen seurannan lisäksi teimme entisten vihapuhujien ja vihapuhujien kanssa läheisessä kosketuksessa olleiden asiantuntijoiden teemahaastatteluja. Seuraavassa esittelemme yksittäiset haastattelut kokonaisuuksina, joihin kuhunkin kiteytyy eri verkkovihan puolia. Emme siis pilko haastatteluja toisistaan irrallisiksi teemoiksi tai pyri tekemään synteisiä haastattelujen pohjalta, vaan annamme kunkin (kokemus)asiantuntijan kertoa oman tarinansa. Syvennämme yksittäisiä haastatteluita huomioilla verkkokyselyn avovastauksista. Tällaisella kokonaisvaltaisella lähestymistavalla voimme lisätä ymmärrystä vihapuheen monista eri motiiveista ja pyrkimyksistä.

Vastoin yleistä tapaa anonymisoida tutkimukseen osallistuvat kutsumme osaa haastateltavista heidän oman toiveensa mukaisesti heidän omilla nimillään. He saattaisivat olla yksilötarinoidensa kautta tunnistettavissa muutenkin. Anonyymius on luonnollisesti taattu niille, jotka halusivat antaa asiantuntemuksensa käyttöömme nimettömänä.

Haastatteluja koskevia metodologisia, eettisiä ja aineistonkeruuta koskevia haasteita, rajoituksia ja hyötyjä käsiteltiin edellä luvussa 2. Tässä luvussa keskitymme teemahaastattelujen sisällön kuvaamiseen ja teemme haastattelujen pohjalta tulkintoja verkkovihasta sekä sen tuottajista ja levittäjistä.

8.1 Elina Izarran ja Katja Tähjän ”entisten vihaajien” haastattelut kuvaavat verkon voimaa

Valmistellessamme tätä tutkimusta meillä oli mahdollisuus keskustella käsikirjoittaja ja ohjaaja Elina Izarran ja valokuvaaja Katja Tähjän kanssa heidän projektistaan vihapuhetta tuottaneiden ihmisten kanssa. Työnimellä ”Vihan jälkeen” kulkevaa hankettaan varten Izarra ja Tähjä ovat haastatelleet ”parannuksen tehneitä” vihapuhujia. Työpari tekee aiheesta valokuva- ja näyttämöteoksen. Anonymiteetin takaamiseksi emme ole saaneet käsiimme haastattelutallenteita tai edes lukeneet Izarran ja Tähjän tekemien

haastattelujen litterointeja. Sen sijaan kokoamme tähän niitä yleisiä havaintoja, joita he ystävällisesti jakoivat kanssamme. Izarran ja Tähjän sekä tutkimushankkeen jäsenten keskustelu käytiin 13.12.2021 etäyhteyksin.

Useita Izarran ja Tähjän haastateltavia yhdisti kokemus siitä, että heitä on kohdeltu kaltoin. Heillä oli erilaisia päänäpotkituksi tulemisen kokemuksia, masennusta, itsemurhayrityksiäkin. Taustalla saattoi olla äkillinen kriisi, kuten työttömäksi jääminen tai parisuhteen päättyminen. Olosuhteet muuttuivat radikaalisti, mutta vihapuhujat kokivat, että he olivat siihen syyttömiä – tilanteen huononeminen oli muiden syy, ja siitä aiheutunutta pahaa oloa purettiin vihaviesteiksi.

Izarra ja Tähjä tulkitsivat, että vihaviestien lähettäjät kanavoivat omat huonot kokemuksensa vihapuheeseen. Osa vihapuhujista ikään kuin halusi olla ”pahoja,” vaikka tiesivät tekevänsä väärin. Osa puolestaan uskoi tekevänsä oikein, olevansa oikealla asialla ja laittavansa maailman vihapuheen avulla oikealle tolalle. Vihaan mukaan lähteminen oli joillekin jopa uskoon tulemisen kaltainen kokemus, yhtä voimakas ja kenties yhtä palkitseva.

Kaikki Elina Izarran ja Katja Tähjän haastattelemat entiset vihapuhujat olivat haastatteluun suostuessaan päässeet irti vihan tuottamisesta. Yhden käännnytti rakastuminen omasta näkökulmasta eroavalla tavalla ajattelevaan, toisen kääntymyksen syynä oli raitistuminen ja päihteetön elämä. Kolmas kertoi syyksi pettymyksen idoliinsa, jota ei voinut enää ihailla tämän paljastuttua umpirasistiksi. Hän kertoo, että ei enää voinut perustella itselleen, että tuottaa vihapuhetta puolustaakseen tällaista natsia, jota aiemmin oli kunnioittanut.

Haastateltavat kuvasivat sitä, miten vihapuheen lähettämisen lopettamisen jälkeen heille vapautui valtava määrä energiaa. Tätä energiaa entiset vihaajat suuntasivat rakentaviin tarkoituksiin, kuten ilmastonmuutoksen vastustamiseen tai esimerkiksi Twitterissä ilmenevään vihapuheeseen eri keinoin puuttumiseen.

Elina Izarra ja Katja Tähjä havaitsivat, että netti on sekä paikka, josta käsin harjoittaa vihapuhetta, että paikka, jossa muodostetaan sosiaalisia yhteyksiä. Internet on erinomainen vihapuheen jakamisen ja levittämisen alusta. Siellä voi muodostaa myös kansainvälisiä verkostoja.

Tähjä ja Izarra eivät etukäteen rajanneet sitä, keitä he haastattelisivat. Äärioikeistoon keskittyminen ei ollut alun perin tarkoituksena, mutta kaikilla haastatteluun löydetyillä oli kytköksiä juuri netin äärioikeistolaiseen osaan.

Heidän haastattelemansa entiset vihaajat viihtyivät nettiviha-aikoinaan eri alustoilla. Heille vihapuheen tuottaminen ja sille jatkuvasti altistuminen näillä alustoilla oli arkista, jokapäiväistä toimintaa. Irti pääseminen ei välttämättä ollut helppoa, mutta lopulta se oli onnistunut.

8.2 Tutkija Karin Creutz: Vihapuheen tuottajien kanssa keskustelu voi avartaa käsityksiä puolin ja toisin

Karin Creutz toimii tutkijana Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanissa. Hänen tutkimusaiheitaan ovat ihmisoikeudet, rasismi, islamofobia, polarisaatio, väkivalta ja terrorismi. Hän vastaanotti ensimmäiset vihakommenttinsa jo 2000-luvun alussa. Tuolloin nettivihaa ei ollut olemassa ainakaan samassa mittakaavassa kuin nykyisin, eikä Creutz ollut valmistautunut vihaisiin yhteydenottoihin. Sellaisia kuitenkin alkoi tulla sähköpostitse ja tuotuneiden puheluiden muodossa Creutzin annettua haastatteluja tutkimusaiheistaan medialle. Vähän myöhemmin, 2010-luvulla, vihaviestejä alkoi tulla myös somekanavia pitkin, muun muassa Facebookin kautta. Edelleen viestejä tuli myös anonyymeilta käyttäjiltä sähköpostitse.

Vuonna 2015, kun turvapaikanhakijoita tuli Suomeenkin ennätysmäärä, myös vihapuheen tulo kiihtyi ja sen sävy kärjistyi. Creutz kertoo olleensa lähinnä hämmentynyt saamiensa viestien sävystä ja määrästä. Hän ihmetteli, miten ihmiset lähettävät uhkaavia viestejä, vaikka tietävät sen olevan lainvastaista. Sekin ihmetytti, kuinka vahvasti ihmiset voivat reagoida siihen, että hän joissakin haastatteluissa puolusti turvapaikanhakijoiden ihmisoikeuksia.

Kun Karin Creutzia ihmetytti ja kiinnosti, mikä aikaansai hänelle vihaviestejä lähettäjien voimakkaan reaktion, hän alkoi vastata näille. Hän saattoi kysyä esimerkiksi, haluaako viestin lähettäjä todella, että Creutzin lapsi raiskattaisiin, kuten viestissä oli esitetty. Vastaaminen yllätti, sillä sitä ei kukaan vihaviestin lähettäjä ollut osannut odottaa. Viestittelijät hämmentyivät, koska eivät olleet uskoneet kuulevansa vihaviestinsä kohteesta mitään.

Karin Creutz ei vastannut saamiinsa viesteihin systemaattisesti, vaan omien tunteidensa ohjaamana. Tunteet vaihtelivat ärtymyksestä hämmennykseen, ihmetyksestä huvittuneisuuteen. Myös hänen vastausviestiensä sävy saattoi vaihdella: hän saattoi niissäkin ihmetellä ääneen, joskus vastaus oli hyvinkin karkäs.

Huomionarvoista on, että kaikki, joille Creutz vastasi, poikkeuksetta vastasivat Creutzin viestiin. Vastauksen sävystä riippumatta viestien lähettäjät lähtivät mukaan keskusteluun. Kaikkien asenne ei aina ollut kovin dialogiin pyrkivä. Viestittely saattoi olla hyvinkin tiukkaa väittelyä ja retorista vääntöä, mutta viestejä joka tapauksessa vaihdettiin ja keskusteluyhteys syntyi. Yleensä jonkinlainen ainakin vähäinen yhteisymmärrys löytyi, vaikka samaa ajattelutapaa tai arvomaailmaa vihaviestijät ja Creutz eivät keskenään jakaneet.

Creutzin vastattua vihaviestijän hämmästykseksi keskustelu jatkui. Sen kaava oli yllättävän samanlainen. Jo toisessa tai kolmannessa viestissä yleensä pahoiteltiin omaa toimintaa, pyydettiin anteeksi tai selitettiin, että esimerkiksi pakolaiskeskustelua seurattessa ”menee hermot”, mikä saa lähettämään kärjekkäitä, aggressiivisia viestejä mediassa näkyville ihmisille. Monet myös kertoivat, mikä heitä turhauttaa niin, että tulee lähetettyä vihaviestejä. Keskustelua saatettiin jatkaa jopa kuukausien ajan.

8.2.1 Vihaviestijä lähettelevät kaikenlaiset ihmiset

Kun Karin Creutzilta kysyy, ketkä hänelle lähettävät vihaviestejä, hän sanoo epäoimättä: ”Tosi erilaiset ihmiset! Nuoret ja iäkkäät, naiset ja miehet, maaseudulla ja kaupungeissa asuvat.” Mitään yhteistä perusprofiilia ei verkkovihan tuottajilla hänen mukaansa ole. Yksittäisistä viesteistä lähettäjien tausta ei välttämättä selviäisikään, mutta keskusteltuaan viestittelijöiden kanssa pidempään Creutz on saanut tietää näiden taustoista.

Yhteistä vihaviestijöille hänen mukaansa on oikeastaan vain se, että yksikään viestittelijä ei itse ole mukana politiikassa tai toimi aktiivisesti missään järjestössä. Sen sijaan he ovat mediaan reagoivia ”tavallisia ihmisiä”. Vihaviestien lähettäjät ovat leimallisesti niitä, jotka eivät itse osallistu aktiivisesti julkiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun. He eivät ole kiinnostuneita kansalaisaktivismista, vaan viettävät paljon aikaa nettissä.

Aatteellisestikin vihaviestittäjät ovat moninainen joukko. Creutz kuvaa, että hän yllättyi antauduttuaan keskusteluun vihaviestijöiden kanssa. Hän oli luullut vihapuheen lähettäjien kuuluvan yhteen ja samaan poliittiseen leiriin, joka harjoittaa vihapuhetta, myös masinoitua tai joukkoistettua, painostaakseen tiettyä vastakkaista poliittista viiteryhmää. Sittemmin hän on huomannut, että nettiraivoa suuntautuu puolin ja toisin esimerkiksi radikaalioikeistosta radikaalivasemmistoon ja päinvastoin.

Vaikka Creutz alkoi vastailta vihaviesteihin spontaanisti ja suunnittelematta, hän ymmärtää tutkijana, että hänen saamansa viestit ja niitä seuranneet keskustelut ovat äärimmäisen kiinnostava aineisto. Hän kuitenkin muistuttaa, että sitä ei ole kerätty systemaattisesti, ja että sen perusteella ei voi yleistää.

Creutz erotelee saamiensa viestien lähettäjät kolmeen eri kategoriaan. Ensimmäisillä ei ole varsinaista asiasisältöä. Heidän viestinsä ovat tyyliä ”vitun huora, kuole” tai ”hyi saatana, idioottiämmä”. Toisen ryhmän jäsenet lähettävät verkkovihaa liittyen tiettyyn aihealueeseen, esimerkiksi maahanmuuttajiin ja pakolaisiin. Tämän kategorian toivoksissa toistuvat raiskaustoiveet, esimerkiksi edellä yllä mainittu toive Creutzin lapsen joutumisesta raiskatuksi. Kolmannessa viestijöiden kategoriassa ei toivota suoraan väkivaltaa, mutta esitetään epäsuoremmin, että ”sinun kaltaisesi idiootit tuhoavat tämän maan” tai ihmetellään, miten Creutz voi olla pakolaisten puolella.

Tiivistäen siis: vihaviestien lähettäjät voidaan Creutzin havaintojen perusteella jakaa nimittelijöihin, väkivaltaa toivoviin ja syyttelevien ryhmiin.

8.2.2 Viestittäjien motiivit

Creutz ei ole kohdannut organisoitua viharyöppyä, vaan hänelle ovat viestitelleet vain yksittäiset, yksin toimivat ihmiset. Viestien pyrkimys on halu hiljentää hänet tai hänen edustamansa näkemykset. Motiivina on usein ollut yksinkertaisesti tuhtumus ja epäusko sen suhteen, mitä Creutz ”punavihreänä ihmisoikeusaktivistina” on mediassa puhunut tai keitä hän on vastustanut.

Vihaviestien motiivina voi Creutzin kokemuksen mukaan olla pikaistuksissa tehty tunnekuohun purkaminen. Kyse on silloin puhtaasta selkäydinreaktiosta siihen, mitä Creutz on julkisuudessa sanonut. Se on ollut niin vastoin viestittäjän ajatusmaailmaa, että tämä on joutunut hämmennyksiin – ”mitä helvettiä” -reaktio on se, joka saa lähettämään kiivaan ja mahdollisesti hyvinkin aggressiivisen tai jopa laittoman viestin Creutzille.

Laajempi, mutta yleisesti jaettu motiivi on kollektiivisesti koettu turhautuminen. ViHAVIESTIJÖIDEN näkemys siitä, millainen yhteiskunnan pitäisi olla, poikkeaa niin paljon Creutzin näkemyksestä, että sitä on vaikea käsitellä. Creutzin kaltaiset ”suvakit” saattavat nettiraivoa tuottavien näkökulmasta näyttäytyä jotenkin ”hienompina” ja eettisesti korkeaohtaisina ihmisinä. Tähän kokemukseen saattaa liittyä arvelu siitä, että nämä niin sanotut paremmat ihmiset nauravat tai väheksyvät vihaviestijöitä tai tekevät heistä pilkkaa. Toisenlaisiksi koettuihin mediassa esiintyviin ihmisiin projisoidaan ehkä ominaisuuksia, joiden kautta näiden haukkumisesta tulee hyväksytty tapa purkaa omaa turhautuneisuutta.

Jonkinlainen osattomuuden kokemus on myös Creutzin mukaan yleensä vihaviestien lähettämisen taustalla. Monet kokevat, että heidän idoleitaan – Creutz mainitsee keskustelujensa pohjalta esimerkeiksi Laura Huhtasaaren, Donald Trumpin ja Teemu Selänteen – pilkkaavat kohdistavat välillisesti sanansa heihin, ovat ylimielisiä ja tekevät heidät naurunalaiseksi puhumalla vaikkapa ”isämmaallisista”. Tällainen alentuva kohdeltu koetaan ymmärrettävästi loukkaavana.

Kaikkia vihaviestejä Creutzille lähettäneitä yhdistävä tekijä on epäluottamus yhteiskuntaan ja pettymys demokraattiseen järjestelmään. He kokevat, että heillä ei ole valtaa puhua tärkeinä pitämistään asioista, ja heitä harmittaa tai suututtaa se, että Karin Creutzin kaltaiset ihmiset pääsevät julkisuuteen puhumaan omista näkemyksistään toisin kuin he. Vihaviestit oikeuttaa heidän näkökulmastaan se, että Creutz on heidän mielestään saanut epäreilusti äänensä kuuluviin mediassa. He kokevat, että heidän ainoa keinonsa väittää vastaan Creutzin kaltaisille etuoikeutetuille ihmisille ja kyseenalaistaa näiden edustamia arvoja ja näkemyksiä on lähettää vihapostia.

Se, että Creutz vastaa vihiaviestien lähettäjien raivonryöpsähdyksiin, yllättää nämä, sillä he ovat olettaneet, että heistä ei välitetä. Vastaaminen vie tavallaan pohjan pois heidän oletuksiltaan. Kenties dialogiin ryhtyminen saattaa jollakin tavalla palauttaa heidän uskoaan demokratiaan.

8.2.3 Miten saada vihaviestien lähettäminen loppumaan

Keskusteluihin vihaviestijöiden kanssa lähteminen on avannut Karin Creutzin silmät. Aiemmin hän ajatteli, että vihapuhe loppuu, kun siltä viedään alustat. Jos esimerkiksi siivotaan somesta islaminuskon vastaiset viestit, keskustelu paranee, hän oletti.

Myöhemmin hän on havahtunut siihen, että tiukka sensuuri ei ole rakentava tapa. Radikaalejakin esimerkiksi islamofobisia mielipiteitä esittävä ihminen voi olla aidosti huolissaan esimerkiksi naisten asemasta muslimimaissa, ja keskustelu saattaa olla hyvinkin opettavaista ja rakentavaa, jos pääsee tiukimpien mielipiteiden yli.

Creutzilla on itsellään hyviä kokemuksia siitä, että hän on lähtenyt keskustelemaan vihaviestien lähettäjien kanssa. Näkökulmat ovat avartuneet puolin ja toisin ja pahimpia ylilyöntejä on pyydytty anteeksi. Voi olla, että näiden keskustelujen jälkeen myös vihaviestijät miettivät seuraavan kerran kaksi kertaa, ennen kuin lähettävät raiskaustoivotuksia tuntemattomille ihmisille. Creutz ei ole joutunut pelkäämään keskustelukumppaneidensa reaktioita tai kokenut fyysistä uhkaa, vaan vihan kärki on taittunut keskusteluissa. Hän ei kuitenkaan varauksetta suosittele keskustelumetodia kaikille.

Tärkein oppi Creutzille on, ettei pidä suhtautua vihamielisesti keneenkään ihmiseen, vaikka tällä olisi hyvin omista mielipiteistä poikkeavia näkemyksiä. Sivistynyt keskustelu onnistuu myös erimielisten välillä, kunhan maltetaan kuunnella puolin ja toisin. Demokraattisessa yhteiskunnassa saa ja pitääkin olla erimielisyyksiä – niistä on vain pystyttävä keskustelemaan. Mutta väkivallalle – edes retoriselle väkivallalle – ei yhteiskunnassa pidä antaa tilaa.

8.3 Esa Holappa – ideologisen vihanlietsonnan taustavoimana on pelko

Esa Holappa tai Esa Henrik Holappa – HH, kuten hän itseään uusnatsiaikoinaan kutsui – on vihapuheen tuottamisen ja levittämisen asiantuntija. Hän perusti vuonna 2008 Suomen Vastarintaliikkeen, joka linkittyy tiiviisti muissa pohjoismaissa toimiviin veljesjärjestöihin. Holappa toimi järjestön johdossa vuosina 2008–2012 ja oli mukana Pohjoismaisen Vastarintaliikkeen toiminnassa vuoteen 2014. Holapalla oli erityisen kiinteät yhteydet Ruotsin uusnatseihin, ja hän työskenteli myös Saksan ja Yhdysvaltojen aateveljien kanssa.²³²

Pohjoismainen Vastarintaliike (PVL) on avoimesti rasistinen, homofobinen ja antisemitistinen uusnatsijärjestö, joka kannattaa kansallissosialismia ja valkoista ylivaltaa, ja joka on valmis käyttämään poliittista väkivaltaa²³³. Suomen Vastarintaliike oli uusnatsijärjestö, joka voi sisäministeriön mukaan aiheuttaa yhteiskunnallisesti merkittäviä turvallisuusuhkia. Sen jäsenet ovat olleet mukana väkivallanteoissa muun muassa Jyväskylän kirjastopuukotuksessa ja Pride-kulkueeseen suunnatussa kaasuisussa. Suomen Vastarintaliike lakkautettiin vuonna 2018 hovioikeuden päätöksellä. Sen epäillään jatkavan toimintaansa edelleen eri nimellä.

Esa Holappa irrottautui ja irtisanoutui uusnatsiliikkeestä vuonna 2015 ja on siitä alkaen toiminut kokemusasiantuntijana ja kouluttajana radikalisoitumisen ehkäisemiseen tähtäävässä toiminnassa. Hänen sisäpiirin tietonsa vihapuheen käyttämisestä äärioikeistolaisessa toiminnassa on arvokasta ideologisen vihapuheen tuottamisen motiivien ja strategisen vihapuheen tuottajien toimintatapojen selvittämisessä.

Holappa kertoo itse tuottaneensa ja levittäneensä tietoisesti rasistista ja natsistista vihapuhetta ja rotuvihaa. Vihaviestintää levitettiin PVL:ssä sekä netissä että kasvokkain kohtauksissa kaduilla ja esimerkiksi valkoista ylivaltaa kannattavien bändien keikoilla. Irtauduttuaan uusnatsien Pohjoismaisesta Vastarintaliikkeestä Holappa on

²³² Holappa (2016).

²³³ Tammisto (2019, 15).

itse joutunut vihapuheen kohteeksi. Sitä on sadellut etenkin entisiltä uusnatsitutuilta. Hänestä on kirjoitettu pilkkaavia artikkeleita ja tehty muun muassa laulu, jossa toivotaan: "Hirttäkää Holappa". Hyökkäävät viestit ovat vähentyneet, eikä häneen tällä hetkellä kohdistu akuuttia väkivallan uhkaa.

8.3.1 Pelko ja viha

Vihapuhe on Esa Holapan näkemyksen mukaan tarkoituksellista vihan lietsomista. Se pyrkii vetoamaan tunteisiin. Natsiaatteen levittämisessä sitä käytetään kannattajien lietsomiseksi sopivaan tunnetilaan ja toisaalta vastustajien maalittamiseen ja pelotteiluun.

Holappa ehdottaa, että vihapuhetta voisi kutsua myös pelkopuheeksi. Vihapuhetta motivoi nimittäin myös pelko: vihapuheen keskeinen tarkoitus on herättää pelkoa, ja toisaalta se voi kummuta pelosta. Pelolla esimerkiksi oman valkoisen kansan häviämisestä on iso rooli vihanlietsonnassa. Uusnatsit myös tarkoituksellisesti herättävät pelkoa. Natsistisessa vihapuheessa on kyse myös vastakkainasettelun lietsonnasta sekä kannattajien ja jäsenten taisteluun ja terrorismiin kiihottamisesta.

Esa Holappa kiinnostui jo nuorena uusnatsikuvioista. Hän sanoo lähteneensä mukaan äärioikeistolaiseen toimintaan nimenomaan vihapuheen ansiosta. Vihapuheella oli hänen mukaansa PVL:n toiminnassa keskeinen rooli: juuri se kokosi aatteen kannattajia yhteen. Yhteiset arvot ja ideologia toimivat yhdistävänä voimana, ja järjestö oli myös paikka, jossa jäsenet voivat vapaasti käsitellä tärkeänä pitämiään asioita ja harjoittaa vihapuhetta. Vihapuhe kohdistui natsiaatteen vihollisiin ja sen vastaisiin arvoihin – demokratiaan, kommunismiin ja kapitalismiin.

PVL:n vihapuheen kohteena olivat eri ihmisryhmät: maahanmuuttajat, "muunrotuiset" eli etniseltä taustaltaan "suomalaisista" eroavat, tietenkin juutalaiset, mutta myös valkoiset liberaalit ja feministit. Kohderyhmä oli siis varsin laaja. Vihapuhe kattoi teemoja yhteiskunnallisista kannanotoista natsi-ideologian mukaisiin ratkaisuihin. Maahanmuutto puhutti paljon. Kansainvälisessä politiikassa kantaa otettiin erityisesti USA:n ja Israelin asioihin.

Holapan mukaan natsistisella vihapuheella on eri motiiveja riippuen siitä, keihin se kulloinkin on kohdistettu. Esimerkkinä hän kertoo, että vihapuhetta kohdistettiin joko paikallistasolla tai toisinaan valtakunnallisestikin toimiviin vasemmistolaisiin tai antifasisteihin. Heidän maalittamisensa taustalla saattoivat olla henkilökohtaiset syyt. Toisaalta äärioikeistossa suhtaudutaan aina nihkeästi vasemmistoon. Maalittamisen ja vihaviestinnän tarkoituksena oli joka tapauksessa herättää vastapuolella pelon ja turvattomuuden tunnetta.

Myös ei-henkilökohtaisella, yleisemmällä vihapuheella on tietenkin iso rooli uusnatsien vihapuheessa. Se kohdistuu tiettyyn ihmisryhmään, erityisesti juutalaisiin, vaikka harvalla uusnatsipiireissä oli henkilökohtaista kosketusta juutalaisiin – harva edes tunsu yhtään juutalaista. Juutalaisviha oli siis puhtaasti liikkeessä opittua. Tällaisia historiallisia motiiveja voi pitää aika kaukaa haettuina.

8.3.2 Järjestäytynyttä toimintaa

Esa Holappa kertoo, että Pohjoismaisessa Vastarintaliikkeessä vihapuheen tuottamisella oli tietty organisoitu toimintatapa. Ideologinen siipi kirjoitti liikkeen omille sivuille vihapuhetta ja rotuvihaa lietsovia artikkeleita. Näiden artikkelien kirjoittajille oli Holappan mukaan ominaista ideologinen varmuus eli syvä sitoutuminen liikkeen arvoihin sekä kyky vedota kannattajiin ja mahdollisiin tuleviin kannattajiin retorisesti. Mukana oli vakikirjoittajien lisäksi myös vierailevia kirjoittajia. Toiminta oli hyvin koordinoitua. PVL suosi oman sivuston käyttöä eikä aluksi toiminut juurikaan sosiaalisessa mediassa.

Suurin osa verkkosivujen vihapuheartikkeleista kirjoitettiin lähtökohtaisesti suomeksi ja suomalaiselle yleisölle, mutta jonkin verran julkaistiin myös englannista ja aiemmin saksan kielestä käännettyä materiaalia. Holappa kuvaa PVL:n ja ideologisesti sitä lähellä olevien järjestöjen kansainvälistä verkostoitumista ja natsiaatteen ylijärjätystä ja kertoo, että artikkelit liikkuvat nopeasti yli rajojen. Natsi-ideologiaan liittyvä vihapuhe on hyvin samankaltaista eri puolilla, eikä maakohtaisia eroja juuri ole. Kaikkialla keskeistä oli Holappan mukaan maahanmuuttovastaisuus, rasismi ja natsismi sekä Hitlerin ihailu. Nationalismi ja valkoisuuden ihailu sekä pelko valkoisten ihmisten sukupuuttoon kuolemista yhdisti eri maiden uusnatseja.

Verkkosivujen artikkelien tarkoitus oli hankkia lisää jäseniä liikkeeseen. Holappa todisti itse, miten vihamateriaalien lukeminen johti radikalisoitumiseen.

Holappa arvelee, että vihapuheen levittäminen vaatii tietynlaista persoonallisuutta. Toisaalta hän on huomannut, että ei tarvitse olla taustaltaan uusnatsi tai esimerkiksi syrjäytynyt työtön kirjoittaakseen vaikkapa sanomalehtien kommenttiosioissa rankkoja viestejä. Yhtä hyvin vihanlietsoja voi olla esimerkiksi yliopisto-opiskelija. Holappa kertookin huomanneensa, että vihapuhetta levittävät hyvin erilaisista taustoista tulevat ihmiset. Eivätkä he aina välttämättä edes tiedosta itse levittävänsä vihapuhetta.

Oman taustansa takia Esa Holappa tarkastelee sisältä käsin vihapuheen tuottajia ja levittäjiä. Hän ei missään tapauksessa hyväksy vihanlietsontaa, mutta pystyy ymmärtämään, miksi jotkut toimivat niin kuin toimivat, ja ikään kuin näkemään kirjoittajan sil-

min ne ideologiset perustelut ja syyt, jotka saavat lähettämään vihaviestejä ja kokemaan sen jopa velvollisuutenaan. Vallankumousfantasioiden lisäksi heitä saattaa ajaa puhdas huomionhakuisuus.

8.4 Ylikomisario Jari Taponen: Vihapuhe toisen pelkona ja turvallisuusuhkana

Ylikomisario Jari Taponen johtaa Helsingin poliisissa ennaltaehkäisevää poliisitoimintaa. Hän on puhunut julkisuudessa vihapuhetta vastaan ja hän on tullut tunnetuksi myös aktiivisena Twitterin käyttäjänä. Taponen on joutunut itsekin maalittamisen kohteeksi ja siihen liittyviä rikoskokonaisuuksia on käsitelty käräjäoikeudessa, jossa vastaaja on tuomittu ehdolliseen vankeuteen ja maksamaan korvauksia.²³⁴

Jari Taponen määrittelee vihapuheen vähemmistöihin – esimerkiksi etnisiin, sukupuoli- tai ideologisiin vähemmistöihin – kohdistuvaksi puheeksi, joka voi olla rangaistavaa tai ei mutta tähtää ”toisen” eli vähemmistöön kuuluvan ihmisoikeuksien tai sananvapauden kaventamiseen. Vihapuhe on hänen mielestään sanallinen hyökkäys. Se voi olla osa maalittamiskampanjaa, jolla laukaistaan muidenkin viharyöppy. Se ei ole vain yhden henkilön puhetta, vaan muutkin voivat yhtyä siihen. Viha joukkoistetaan ja sen avulla pyritään hiljentämään; joskus saatetaan uhata jopa tiettyjen ryhmien olemassaoloa.

Taponen puhuu siitä, miten valta on keskeinen tekijä vihapuheessa. Vihapuheessa on hänen mielestään kyse vallankäytöstä. Vihapuheen kohde ei Taposen mielestä ole taväkisessä asemassa tekijän kanssa: yleensä kohteet eivät ole valtaväestöä, vaan heikommissa asemassa olevia. Vihapuhe ei ole sama asia kuin vihainen puhe. Taponen korostaa, että jokaisella on oikeus puhua vihaisesti. Vihapuhe eroaa vihaisesta puheesta, sillä vihapuhe liittyy nimenomaan valtaan ja toisen alistaiseen asemaan, sitä voidaan tehdä tietyn aatteen tai ideologian nimissä ja sen tarkoitus on toisen alistaminen ja hiljentäminen.

Vihapuhe voi johtaa konkreettisiin tekoihin. Vihapuhe itsessäänkin voi olla (vaikkaan ei aina ole) viharikos. Pahimmillaan vihapuhe kuitenkin johtaa viharikoksiin, joiden taustalla on tietynlainen ajattelutapa tai ideologia, mahdollisesti ekstremismi. Viharikos voi olla kunnianloukkaus tai vaikkapa pahoinpitely, jolla on vihamotiivi. Viharikoksiakin Taponen on todistanut työnsä kautta, esimerkiksi mielenosoituksissa.

²³⁴ Happonen (2021).

Taposella on selvä käsitys vihapuheen luonteesta ja sen tuottajista. Suomessa suurin ja näkyvin vihapuhujien ryhmä on hänen mukaansa itsensä suomalaisiksi määrittelevät valtauskonnon edustajat. Vihaviestien tulva tulee tästä suunnasta, ja se kohdistuu muualta tuleviin ja vähemmistöuskontoja harjoittaviin ihmisiin. Vihapuhe liittyy ihmisten alkuperään, ihonväriin ja uskontoon. Taponen huomauttaa, että muunkinlaista vihapuhetta toki on, mutta selkeästi suurin osa vihapuheen tuottajista kuuluu tähän etuoikeutettuun ryhmään.

8.4.1 Sananvapaudesta ja oikeusturvasta

Vihapuheen vastaista toimintaa arvostelevat tahot sanovat usein, että vihapuheen käsite ja sen rajoittamiseen pyrkivät toimenpiteet ja tutkimus uhkaavat sananvapautta, ja että jos vihapuhetta kitketään, meillä ei ole ”oikeaa sananvapautta”. Sananvapaus on kuitenkin olennainen osa demokratiaa, sillä se takaa eri ihmisryhmien mahdollisuuden toimia yhteiskunnassa ilman sensuurin pelkoa, saati ennakkosensuuria²³⁵. Jari Taponen muistuttaa, että Suomessa ei ole ennakkosensuuria ja täällä voi puhua varsin vapaasti, vaikka kiihottaminen kansanryhmää vastaan ja kunnianloukkaus ovat rangaittavia tekoja. Hän tuo esiin sananvapauden toisen puolen, joka usein unohtuu sananvapautta puolustettaessa: vihapuhe rajoittaa kohteen sananvapautta, sillä vihapuheen ja väkivallan pelossa alistaisessa asemassa jo valmiiksi oleva ei uskalla puhua.

Taponen korostaa sitä, että yhdellä perusoikeudella (sananvapaus) ei voi loukata toista perusoikeutta (koskemattomuus). Tämä unohdetaan keskustelusta, kun tarkoituksella käytetään sananvapautta poliittisena aseena ja keppihevosena ja aiheutetaan tietoisesti hämmennystä. Ylikomisario katsoo, että poliisin tehtävä on suojella yhtä lailla ihmisten poliittista koskemattomuutta kuin henkeä ja terveyttä. Poliisin velvollisuus on varmistaa, että perusoikeudet toteutuvat – ja vihapuhe taas vaarantaa terveyttä ja pahimmillaan jopa henkeä.

Vihapuhe on nimittäin laaja ilmiö, joka voi mennä pitkälle: aloitetaan mustamaalamalla jotakin tiettyä ihmisryhmää, alennetaan kynnystä sen halventamiseen. Samalla myös väkivallan käytön kynnys laskee. Lopulta saatetaan mennä äärimmäisyyksiin. Vihapuhe voi mahdollisesti johtaa tilanteeseen, joka purkautuu väkivaltana, sillä se toimii mekanismina, joka laukaisee väkivaltaa. Näin kävi Taposen mukaan esimerkiksi vuosina 2015–2016, kun turvapaikanhakijoita tuli Suomeen ennätysmäärä. Silloin kokonainen ihmisryhmä määriteltiin turvallisuushakiksi. Tässä prosessissa omaa turvallisuuden tunnetta lisättiin kaventamalla toisten perusoikeuksia. Turvapaikanhakijoiden oikeusturva heikentyi tapahtuneen johdosta selvästi.

²³⁵ Väliaverronen (2020).

Taponen näkee tapahtuneen takana mekanismin, jossa outo ja vieras määritellään viholliseksi. Tämä liittyy turvallisuuden käsitteeseen ja siihen, mitä nähdään turvallisuusuhkina. ”Omia” ei nähdä uhkana samalla tavoin kuin ulkopuolelta tulevat. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että Suomessa ei koulusurmia määritellä terrorismiksi, vaikka niiden on tarkoitus luoda pelkoa ja niissä kuolee ihmisiä – koska tekijät ovat ”meitä”. Ideologisesta joukkomurhasta tai akselerationistisen terrori-iskujen suunnittelusta saatetaan puhua, että tekijät ovat ”omia poikia”, eikä heitä siksi koeta turvallisuusuhaksi, vaikka esimerkiksi suojelupoliisin vuosikirjoissa on todettu äärioikeistolaisen terrorin mahdollisuuden kohonneen maassamme.²³⁶

Vihapuhe on toiseuttamisessa tärkeä väline. Sen avulla määritellään ”meitä” ja ”toisia” ja sitä voidaan käyttää strategisesti. Myös asiaa välttämättä tiedostamatta on mahdollista määritellä turvallisuusuhaksi sellaisia tahoja, jotka on mahdollista rajata, tunnistaa ja voittaa – ja sellaisia, jotka eivät pysty puolustautumaan. Taponen nostaa esimerkiksi puheen Helsingin katujengeistä, jollaisia on ollut vuosikymmenien ajan, mutta joista nyt puhutaan etnisesti määriteltynä porukkana. Hän näkee tässä jopa organisoitua syrjintää ja huomauttaa, että suoraan USA:sta tuotu keskustelu ghettojen köyhien värillisten rikollisjengeistä ei istu Suomeen. Puheella katujengeistä luodaan jopa tarkoituksellisesti pelkoa ja turvallisuusuhkaa.

8.4.2 Poliisi somessa

Poliisi vastaa turvallisuudesta ja ylläpitää yhteiskuntarauhaa. Sen on oltava mukana torjumassa vihapuhetta. Vuonna 2017 myönnettiin erillinen korvamerkitty määräraha verkossa tapahtuvien rikosten tutkintaan. Rahoitusta ei kuitenkaan jatkettu²³⁷. Poliisi on silti osana työtehtäviään läsnä sosiaalisessa mediassa, kuten muuallakin yhteiskunnassa, estämässä rikoksia. Poliiseja toimii somessa omilla profiileillaan, organisaatioprofiileilla sekä anonyymisti tiedustelutehtävissä.

Taponen korostaa, että some on nähtävä olemassa olevana ja tärkeänä paikkana, jossa rikoksia tapahtuu. Tärkeää on huomata sekin, että myös poliisiin kohdistuu siellä vihapuhetta ja maalittamista. Luottamusta poliisilaitokseen rapautetaan tarkoituksellisestikin. Some on herättänyt poliisin sisällä ihmetystä, eikä aiemmin osattu varautua siihen, että poliisikin kohtaa epäasiallista palautetta. Nykyisin poliisissa nähdään paremmin, että somessa täytyy olla paikalla. Taposen mukaan poliisin läsnäolo toimii somessa samalla tavoin kuin missä tahansa muuallakin: poliisi turvaa järjestystä. Hän muistuttaa, että olemalla läsnä somessa poliisi voi toteuttaa kahta tärkeää tehtävää. Ensinnäkin näkyvyys somessa auttaa kasvattamaan luottamusta poliisiin ja

²³⁶ SUPO (2020).

²³⁷ Hämäläinen (2019).

toiseksi se on keino keskustella ihmisten kanssa. Vaikka poliisit ovat kohdanneet somessa häirintää, Taposen mukaan somen ulkopuolelle jääminen ei ole kestävä ratkaisu. Jos poliisi pakenee somesta, niin kuka uskaltaa tulla tilalle, hän kysyy muistutuksen, että poliisin on oltava nimenomaan siellä missä ihmisetkin ovat.

Omalla toiminnallaan sosiaalisessa mediassa Jari Taponen haluaa edistää somen turvallisuutta ja laajentaa näkökulmaa turvallisuuteen sekä poliisityöhön. Hän puhuu sen puolesta, että myös poliisin sisäistä vihapuhetta ja toiseuttamista mietittäisiin.

Taponen ei nimittäin kaihda sanomasta sitäkään, että myös poliisin sisällä on rasismia, etnistä profilointia ja rodullistettuihin kohdistuvaa vihapuhetta. Tämä on julkisuudessaakin tuotu esiin.²³⁸ Taponen uskoo, että poliisin sisäinen rasismi vähenee, kun ymmärretään vihapuheen vahingollisuus kokonaisuudessaan ja kun nuorempi, yhteiskunnan epäkohtien, kuten rasismien, suhteen valvetuneempi ikäpolvi astuu valtaan.

8.4.3 Pelon lietsonta on turvallisuusuhka

Jari Taponen toteaa selkeästi vihapuheen olevan turvallisuusuhka. Hän muistuttaa, että vihapuhe on ollut historiallisesti lähtökohta kansanmurhalle, ja samaa tietyn kansanryhmän mustamaalauksista tapahtuu nykyisinkin. Vihapuhe uhkaa mustamaalauksen kohdetta, mutta myös kaikkia muita yhteiskunnan jäseniä, sillä se jakaa yhteiskuntaa. Ekstremismi ja terrorismi saavat alkunsa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksista, joita vihapuhe ruokkii.

Vihapuheen tuottajilla ja levittäjillä on Taposen näkemyksen mukaan usein poliittiset motiivit. He haluavat sen avulla valtaa. Pelko on hänen mukaansa vallankäytön mekanismi, jonka avulla luodaan pelkoja ja turvallisuusuhkia. Usein tähän liittyy yksinkertaistava puhe: vihapuhetta lietsotaan esimerkiksi puhumalla pakolaisista raiskaajina. Kun vuoden 2015 turvapaikanhakijat määriteltiin yleisesti raiskaajiksi some-julkisuudessa, mutta myös politiikassa ja jopa poliisiorganisaation sisällä, se tapahtui osittain toiseuden pelon vaikutuksesta. Pelko vaikutti siihen, että turvapaikanhakijat määriteltiin vihollisiksi ja tämän kautta haettiin turvallisuuden tunnetta.

Mutta pelko muuttuu helposti vihaksi – etenkin kun sitä lietsotaan tarkoituksellisesti. Näin kävi maahanmuuttajiin liittyviin raiskauspuheiden levittämisessä: niillä lietsottiin tietien tahtoen pelkoa ja vihaa, luotiin otollista maaperää muukalaisvihalle.²³⁹

²³⁸ Jansson & Roslund (2021).

²³⁹ Ks. myös Saresma (2018).

Vihapuhetta voi vähentää ja estää juuri vähentämällä pelkoa. Kohtaamiset ”toiseksi” määriteltyjen kanssa lisäävät ymmärrystä, kun taas pelkästään itsen kaltaisten seuraan eristäytyminen kaventaa sitä. Kun vihapuhe kohdistuu Taposen mukaan vähemmistöihin, ”suvaitsemaan” pakottaminen ei auta, vaan on teennäistä. Sen sijaan tutustuminen erilaisiin ihmisiin on keino vähentää myös vihapuhetta.

Vihapuhe ja maalittaminen liittyvät Taposen mielestä kiinteästi yhteen. Vihapuhe voi olla yksittäisen ihmisen yksittäinen teko, mutta se voi olla myös osa maalittamiskampanjaa. Tällaisessa joukkoistamisessa pyritään vaientamaan kohde. Tähän toimintaan on Taposen mielestä syytä ja aihetta puuttua myös lainvalvontamielessä.

8.5 Anonyymit entiset ja nykyiset vihapuhujat ja verkon ”hyvikset”

Edellä siteerattujen, nimellään esiintyneiden haastateltavien lisäksi teimme kolme anonyymiä haastattelua ja toteutimme anonyymien kyselyn verkon keskustelukulttuurista. Anonymiteetin varmistamiseksi emme tässä erittele tarkemmin, miten ja milloin haastattelut on tehty. Verkkokyselyllä tavoitimme seitsemän vastaajaa, joista osa on entisiä vihapuhujia, osa verkon ”hyviksiä” tai ”trollinpaljastajia” ja osa verkkokeskustelujen moderaattoreita. Kyselyyn vastattiin täysin anonyymisti, joten vastaajista meillä ei ole muuta tietoa kuin se, mitä he taustatiedoissa meille antoivat. Kysyimme lupaa julkaista kyselylomake Suomi24-foorumilla ja Vauva.fi -keskustelupalstalla. Suomi24-moderaattorit antoivat luvan julkaista kysely, ja se julkaistiin maaliskuussa kolmessa eri keskustelussa.

Kaikki kyselyymme vastanneet kuten myös haastattelemamme anonyymit henkilöt kertoivat olevansa miehiä, mikä kuvastanee verkkokeskustelujen sukupuolijakaumaa ja myös yleistä käsitystä vihapuheen tuottajien sukupuolesta. Kaikki vastaajat ilmoittivat olevansa suurin piirtein keski-ikäisiä: osa ikäluokassa 40–49 ja loput ikäluokassa 50–59. Tämäkin vastaa yleistä käsitystä verkkovihan tuottajista – yleensä heidän ajatellaan olevan keski-ikäisiä tai vanhempia miehiä, vaikka alustakohtaisia eroja on, esimerkiksi Ylilaudalla enemmistö käyttäjistä lienee nuoria aikuisia²⁴⁰. Osa tutkimuksemme osallistuneista toimi erityisesti Suomi24-foorumilla ja Vauva-lehden Aihe vapaa -palstalla, osalle Hommaforum, kuvalaudat tai äärioikeistolaiset sivut olivat tutumpia, yksi keskusteli lisäksi Punk in Finland -foorumilla, jonka kuvauksessa kerrotaan sen olevan vuonna 2004 perustettu punk-musiikkiin ja vaihtoehtokulttuureihin keskittynyt internet-sivusto, joka on tunnettu aktiivisesta keskustelupalstastaan. Jotkut pitävät

²⁴⁰ Vainikka (2020).

sivustoa antifasistien keskustelufoorumina. Myös Facebook ja Twitter mainittiin haastatteluissa ja verkkovastauksissa keskustelualustoina.

8.5.1 Rasistinen verkkokirjoittelu kumpuaa kuulumattomuuden kokemuksesta

Eräs anonyymeista haastateltavistamme kertoi ajautuneensa verkkovihan pariin muutettuaan opintojen perässä uuteen kaupunkiin. Älykkäällä nuorella miehellä oli osin koulukiusaamistaustasta juontunut kokemus omasta erilaisuudesta ja kuulumattomuudesta, ja opiskelukaverin vihjattua hänelle Jussi Halla-ahon Scripta-blogista haastateltava kiinnostui halla-aholaisuudesta. Haastateltavan omin sanoin halla-aholaisen maailmankuvan tarjoama tietoteoreettinen selitys tarjosi hänelle pakoreitin ja vetosi hänen sisäsyntyiseen tarpeeseensa kuulua johonkin ympäristössä, jossa hän ei kokenut kuuluvansa mihinkään. Samaten häneen vetosi Halla-ahon asema tähän brutalisti suhtautuvassa mediaympäristössä, johon haastateltavan oli omasta ulkopuolisen näkökulmastaan helppo samaistua. Halla-aholainen maailmankuva ja Halla-ahon altavastaajan asema tarjosivat haastateltavalle myös keinon muuttaa tilanne omaksi eduksi: se ei ollutkaan hän, joka olisi ollut vääränlainen ja väärässä, vaan kaikki muut.

Moni seikka anonyymien haastateltavan kertomuksesta on tyypillistä myös kyselyn anonyymeille vastaajille. Kun heiltä kysyttiin, miksi he osallistuvat kärjekkäisiin keskusteluihin netissä, kaikki vastasivat kysymykseen analyttisesti reflektoiden. Yksi mainitsi kiistanalaiset tai tulenarat aiheet ja keskustelun polarisoivan logiikan. Peräti kolme kuvasi toimintaansa netin ”hyviksinä”, jotka toimivat mis- ja disinformaatiota sekä huonoa käytöstä vastaan. Kaksi vastaajista koroste, että valeprofiilien ja trollien paljastaminen on ”hauska harrastus”. Yksi huomioi: ”Yhä enemmissä määrin on liikkeellä kirjoittajia, jotka ajavat omaa mielipidettään isompaa agenda. Venäjän valtiollisen propagandan trollit ovat helposti tunnistettavissa.” Vastauksissa näkyi vastaajien kyky itsereflektioon ja ymmärrys siitä, että nettikeskusteluja myös manipuloidaan.

Kaksi vastaajista oli viehätynyt nimenomaan maahanmuuttoaiheesta. Yksi kertoo, että vaikka hän pyrkii ”tuomaan esille mielipiteeni ja asia-argumentteja ilman *ad hominem* -tyyppistä (henkilöön käyvää) kommentointia”, saattaa ”eri mieltä olevien mielestä pelkkä asia-argumentin esittäminen olla vihapuhetta (maahanmuutto), jolloin tuota vihapuheeksi leimaamista käytetään yrityksenä estää tiettyjen argumenttien esittäminen”. Vastaaja on kokenut pelkkien tilastojen esittämisen voivan olla joillekin vihapuhetta. Toinen anonyymi vastaaja toteaa, että joistakin aiheista – kuten maahanmuutosta ja ilmastonmuutoksesta – on suorastaan mahdotonta keskustella ilman että keskustelu muuttuisi kärjekkääksi, sillä äärimielipiteitä netissä riittää.

Haastateltava puolestaan kertoo käyttäneensä aikaa lukien uutisia ja kirjoitellen maahanmuuttovastaisia tekstejä internetiin. Hänen kirjoitustensa erityisinä kohderyhminä toimivat somalit ja Islam, joiden kulttuurisesti rappeuttavasta vaikutuksesta hän kirjoitti. Rasistiset blogitekstit ja Facebook-päivitykset tarjosivat hänelle keinon kannoita hankalia tunteita, etsiä hyväksyntää ja kokea merkitystä elämässä. Erityistä mielihyvää tuottivat hetket, jolloin hänen ihailemansa Halla-aho huomasi hänen tekstinsä ja reagoi siihen, tai jolloin hän koki voivansa varoittaa ihmisiä. Hän ei kuitenkaan lähtenyt varsinaisesti mukaan poliittiseen toimintaan tai radikalisoitunut. Haastateltava uumoilee, että valtaosa verkon vihakirjoittajista on hänen kaltaisiaan tavallista arkea eläviä ihmisiä, jotka harrastavat vihakirjoittelua kotoa käsin.

Haastateltava kuvaa siirtymäänsä pois halla-aholaisuuden ja rasistisen verkkokirjoittelun parista pitkälliseksi prosessiksi, jonka taustalla oli sekä elämänlaadun yleinen parantuminen että ylittämättömien ristiriitojen ilmeneminen suhteessa halla-aholaiseen maailmankuvaan. Haastateltava löysi prosessin aikana työn, joka salli hänen suunnata tarmoaan rakentavampiin kohteisiin, toi hänelle merkityksellisyyttä ja mahdollisti kulttuurirajat ylittäviä kohtaamisia. Samaan aikaan Halla-ahoon ja Perussuomalaisiin kohdistunut uutisointi muuttui analyyttisemmäksi, ja heidän imagoonsa alkoivat rakoilla mediassa. Paljastuneet uusnatsiyhteydet sinetöivät tilanteen, ja haastateltavan kävi mahdottomaksi kiistää sellaisia seikkoja sekä Halla-ahon toiminnassa että omassaan, jotka hän oli aiemmin pystynyt kiistämään.

Tässä haastattelussa on paljon yhtymäkohtia sekä Izarran ja Tähjän huomioihin että Esa Holapan haastatteluun; kaikissa kerrottiin irrottautumisen mahdollistavan muutoksen lähteneen mahdottomuudesta enää allekirjoittaa aiemmin hyväksytyä ideologista motiivia ja siihen liittyvää valtaa ohjailla muita.

8.5.2 ”Hyviksen” hommissa: ”tuhmia saa pikkuisen kiusata”

Eräs anonyymi haastateltava määrittelee vihapuheen sanoiksi, joiden tarkoitus on agitointi, ja joiden pyrkimys ja päämäärä on vihamielinen ja sortava. Tällaisella agitoivalla viestinnällä siis pyritään saamaan aikaan jotakin vahingollista. Ja vaikka varsinaisia vihapuheen tuottajia on vain rajallinen määrä, heidän agitoimansa ihmiset sitten levittävät ja kaiuttavat viestiä.

Vihapuhe agitointina ja myös sen levittäminen tuottavat haastateltavan kokemuksen mukaan tyydytystä, sillä se saa tuntemaan, että on tekemässä jotakin merkittävää. Agitoijat saattavat ajatella, että heidän toimintansa on vaikuttamista – ehkä herättää laajemmin levottomuutta, rapauttaa luottamusta esimerkiksi viranomaisia ja valtame-

diaa kohtaan. Tästä seuraa kenties vallan tunnetta. Kyse voi olla myös tunteiden purkamisesta tai vaikutuksen tekemisestä henkilökohtaisella tasolla – kyse ei silloin olen niin määrätietoisesta toiminnasta, mutta näitäkään vaikuttimia ei pidä väheksyä.

Verkkokyselyn vastaajistakin vihapuheen käsitettä useimmat pitivät tärkeänä, ja ilmiöstä on heidän mielestään syytä puhua, vaikka käsite koettiin myös epäselväksi. Yksi tunnisti siihen liittyvän käsitteellisen saivartelun, mutta korosti, että vihapuhetta tapahtuu ja että se on tarkoituksellista vihanlietsontaa jotakin tiettyä ryhmää vastaan. Tässä enemmistö kyselyn vastaajista oli samalla kannalla, vaikka yksi totesi:

”Vihapuheen määritelmä on mielestäni rakennettu sellaiseksi, että sillä yritetään estää valtaväestöön kuuluvien oikeutta ilmaista omia mielipiteitään. Nykyään moni linnoittautuu oman väitetyn vähemmistöasemansa tai esimerkiksi seksuaalisen identiteettinsä taakse ja toimien ikäänkuin tuo vähemmistöstatus antaisi oikeuksia käyttäytyä epäkohteliaasti ja suoranaisten loukkaavasti valtaväestöön tai enemmistöön kuuluvia kohtaan.”

Suhtautumisessa vihapuheeseen näkyy hyvin se mielipiteiden kirjo, joka vallitsee kansalaiskeskustelussa suhteessa vihapuheen käsitteeseen.

Pitkän haastattelun antanut anonymi vastaaja kertoo oman suhteensa vihapuheeseen olevan sellainen, että hän ei itse ole lähtenyt ilkeilemään yksittäisille ihmisille, vaan hän on pikemminkin pyrkinyt vaikuttamaan vihapuheesta tunnettujen alustojen toimintaan. Omalla naamalla verkossa esiintyessään haastateltava on melko passiivinen poliittisesti, mutta joskus anonymi tekninen kiusanteko on koukuttavaa. Toisaalta hän tiedostaa, että ei se hyvää tee. ”Se on vähän kuin ruven repiminen, sitä ei ole helppo jättää kesken.”

Itseään hieman itseironisesti hyvikseksi kutsuva haastateltava lähti itse mukaan erityisesti foorumeilla käytäviin keskusteluihin alun perin niiden teknisen haavoittuvuuden takia: häntä kiehtoivat katsoa, mitä hän saisi tehtyä foorumeilla, joilla keskusteltiin hyvin tiukkasävyisesti ja rasistisesti erityisesti vuoden 2015 pakolaistilanteen paikkeilla. Hän koki, että hänellä on moraalinen oikeus tuottaa teknistä haittaa, jos ihmiset puhuivat toisista rumasti. Ja kun löytyi teknisiä keinoja vähän tehdä kiusaa, näin myös tapahtui.

Tärkein tämän haastateltavan toimintamuoto ei siis ole ollut niinkään vihapuheen tai sille vastapuheen tuottaminen, vaan tekninen kyykyttäminen, esimerkiksi rasististen alustojen saaminen alas jopa muutamaksi päiväksi. Hän näki, että tällainen toiminta, joka oli pikemminkin kiusaamista kuin mitään suuren tuhon aiheuttamista, oli ihan OK, koska foorumeilla käsiteltävä asia oli väärin; yltiörasistisen toiminnan katkaisu edes vähäksi aikaa oli siis oikein. Lisäksi se tuntui hyvältä.

8.5.3 Muutos on käynnissä

Haastateltava kertoo kiinnittäneensä huomiota siihen, että vaikka maahanmuuttoon liittyneistä kärjekkäistä keskusteluista ei ole vielä kauaa, nyt on tapahtunut selkeä muutos: keskustelut ovat siirtyneet keskustelufoorumeilta enemmän sosiaalisille verkostosivustoille, joilla niitä käydään yksittäisten ihmisten seinillä tai toisaalta ei-julkisilla alustoilla, pimeään netin puolella. Kun esimerkiksi Hommaforum nousi, se ei ollut hänen mukaansa pelkästään paikka, jossa kaikki olivat yhtä mieltä: osa kävi siellä sentään myös ”vittuilemassa maahanmuuttokriitikoille” taitavasti.

Toisaalta haastateltava on pannut merkille, että samat ”pukarit”, jotka ovat Hommassa aktiivisia, näkyvät äänekkäinä myös Twitterissä. Itse hän ei juuri Hommaa enää seuraa, sillä foorumille postatut tekstit ovat turhan pitkiä (TL;DR eli *”too long, didn’t read”*) – nykyisin hän seuraa ”samaa paskaa mieluummin pieninä nokareina” Twitteristä.

Vuosien havainnointi netissä on antanut haastateltavalle mutua-tuntuman, jonka mukaan siinä missä miehet käyttävät nimimerkkejä, naiset käyttävät vihapuhetta tuottaessaan omaa nimeään. Verkkovihan tuottajat lienevät vanhempaa sukupolvea, missä haastateltava näkee toivon pilkahduksen: hän toteaa, että väistynyt sukupolvi on alttiimpaa vihapuheelle, sillä ”se ei oikein osaa vielä käyttää internetiä”. Siinä missä nykyisin vihapuhetta tuottavat ehkä kapeasti asioita seuraavat ja niihin jäykästi suhtautuvat vanhempien sukupolvien edustajat, nuoriso on enemmän perillä.

Sekin antaa toivoa haastateltavalle, että ”verkossa liikkuvaan vihakaman määrään verrattuna ihmisiä ammutaan elokuvateattereissa ilahduttavan vähän”. Muutosta saa aikaan sekin, että yhteiskunta ja valtiovalta ottaa nykyisin vihapuheen vakavasti ja kiinnittää huomiota esimerkiksi medialukutaitoon. Esimerkiksi anonyymi haastateltava nostaa Ylen juttusarjan, jossa kerrotaan, miten salaliittoteoriat tai valeuutiset päätyvät kuluttajan lautaselle.

Vihapuheen tuottamisen taustalla on tämänkin haastateltavan mielestä jossakin määrin marginalisoituminen, pahoinvointi ja ”reppanus”: kovasti ollaan jotakin mieltä, mutta ei ole välttämättä ketään, jolle puhua, joten pahaa oloa puretaan verkkovihaksi. Ja verkossa juuri räväkät avaukset tulevat kuulluiksi ja niihin reagoidaan, mikä palkitsee.

8.5.4 Anonyymius vaiko ei?

Haastateltava kertoo, että hän tekee itselleen feikkiprofiileja, jotka tulevat ja menevät. Twitterissä hänellä esimerkiksi on viime aikoina ollut yksi anonyymi profiili, jonka tililtä hän twiittasi kolme kertaa. Jokainen niistä tuotti eston. Yksikään ei kuitenkaan ollut

asiaton, saati vihaviesti, vaan twiiteissä laitettiin esimerkiksi rokotuskriittisen käyttäjän aloittamaan keskusteluun tilastotietoa rokotusten hyödyistä. Tämä ei ollut rokotuskriittiselle mieleen, vaan johti bännäämiseen.

Feikkiprofiileja tehdään myös hyvin kevyistä syistä, öyhöttämiseen ja viisasteluun – edellä mainituista motiiveista performatiiviseen verkkovihaan – eikä niinkään itsetarकोितukselliseen ideologiseen vaikuttamiseen. Tarkoituksella vaikuttamiseen tehdyistä profiileista haastateltava on havainnut, että moni ilmestyy heti nauramaan, kun julkaistaan esimerkiksi Venäjää kritisoiva uutinen. Toiset feikkiprofiilit myös kommentoivat uutisia ahkerasti. Valeprofiilien tunnistaminen on haastateltavalle huvia. Esimerkiksi This Person Does Not Exist -sivuston luoman kuvan oppii tunnistamaan nopeasti. Käänteistä kuvahakua kannattaa soveltaa haastateltavan mukaan ahkerasti.

Haastateltava on miettinyt sitäkin, minkä verran feikkiprofiileissa on lopulta feikkiä. Onko sellainen profiili, joka on tehty osallistumaan keskusteluihin ja jolle on annettu ”väärä” nimi, kuitenkin feikki, jos sen takana on tiettyä mieltä oleva ihminen? Anonymiteetti myös mahdollistaa yksityisyyden ja voi lisätä sananvapautta: sen suojissa on mahdollista osallistua keskusteluun paljastamatta identiteettiään. Anonymiteetin pohtimisen pitäisi haastateltavan mielestä olla kansalaistaito ainakin siten, että jokainen ymmärtäisi eri sähköpostiosoitteelle tehdyn nimimerkkiä käyttävän lisäprofiilin olevan kuitenkin vielä epäanonyymi.

Haastateltava ei myöskään ajattele, että anonyymius olisi välttämättä huono asia. Sen sijaan voisi ottaa käyttöön ”anonymous flagin”, joka tehtäisiin omalla nimellä, mutta jonka anonyymius olisi verrattain vahva. Oman nimen jäljet olisivat peitettävissä, mutta siten, että voitaisiin olla varmoja käyttäjän ”aitoudesta”. Tällainen ”pyhä ja kiertämätön” anonyymi tili olisi painoarvoltaan suurempi kuin perusanonyymi tili, jonka omistajaa ei voisi selvittää. Aidosti anonyymi tili on tehtävissä varsin pienellä vaivalla, ja mikäli se olisi verkon ominaisuus ja siten kaikkien ulottuvilla, pahantekijöiltä lähtisi samalla osa näiden käyttämisestä keinoista. Tällainen säännelty anonyymius saattaisi lisätä verkon turvallisuutta.

8.5.5 Johtopäätöksiä anonyymeista vastauksista

Yksikään verkkokyselyyn osallistuneista ei kiistänyt vihapuheen olemassaoloa, vaan kaikki vastaajat näkivät vihapuheen tutkimisen tärkeyden, vaikka yhden mielestä pitäisi tunnistaa, että sanaa käytetään poliittisena aseena ja toinen kehotti tarkastelemaan sitä, ”löytyykö isojen organisaatioiden/puolueiden järjestämää valehteluun perustuvaa vihapuhetta omien tavoitteidensa edistämiseksi”. Yksi totesi vastauksessaan niinkin, että vihapuheen käytännön määritelmää on syytä tarkastella, sillä:

Esimerkiksi rasismien käsite on laajentunut rajusti alkuperäisestä merkityksestään rotusyrjintä. Alun perin sillä suojattiin ihmisen muuttumattomia biologisia ominaisuuksia mutta nykyään käsite on huomaamatta laajennettu suojaamaan myös esimerkiksi kulttuuria ja uskontoa. Näen ikävästi kulttuurirelativismien (oikeasti kulttuurimarxismia) hengessä suojeltavan sellaisia kulttuureita, jotka ovat ihan objektiivisesti osoitettavissa suoranaisten haitallisiksi sekä ihmiselle itselleen että muulle yhteiskunnalle.

Tämä vastaaja pelkäsi, että ”laajennettuja vihapuheen ja erityisesti rasismien käsitteitä on käytetty keinoina leimata oman ideologian vastaista mielipidettä esittävä rikolliseksi”, mikä puolestaan on keino ”hiljentää heidät sekä keskustelu aiheesta joka nostaisi esille oman ideologian kannalta haitallisia havaintoja tai ristiriitoja”. Enemmistö anonyymeista vastaajista kuitenkin piti vihapuhetta haitallisena ja näki erityisesti rasismiin ja maahanmuuttoon liittyvän vihapuheen vaarat. Vastauksissakin näkyvät nykypäivän hetkelle ominainen ideologinen polarisaatio ja erot suhtautumisessa vihapuheeseen.

Tutkimuksessamme haastatellut ja anonyymiin verkkokyselyyn vastanneet muodostavat niin pienen joukon, että vastausten perusteella ei voi yleistää. Siitä huolimatta anonyymit haastattelut ja vastaukset antavat osviittaa siitä, että nettikeskustelua pidetään polarisoivana ja vihapuhetta merkittävänä sen osatekijänä. Niiden perusteella näyttää myös siltä, että verkkovihan levittäjien on mahdollista ”parantua” tai toimia keskustelun polarisaation lietsomisen sijaan myös faktantarkastajina tai muuten ”hyviksinä”.

8.6 Tunteet ja kuulumisen tarve vihapuheen taustalla

Katja Tähjän ja Elina Izarran ”entiset vihaajat” samoin kuin tähän hankkeeseen haastatellut asiantuntijat ja nimettömät vihapuhetta tai kärjekästä keskustelun sävyä harjoittavat vastaajat korostivat epäluottamusta keskeisenä vihapuheen motivoivana tekijänä. Tunteet ja affektit ovat suuressa roolissa sekä vihapuheen tuottamisen motivaattorina, sen levittämisen käyttövoimana että vihapuheen kohteiden kokemuksissa²⁴¹. Erityisen voimakkaasti haastatteluissa korostuivat epäluottamus, turhautuminen ja osattomuuden kokemus, jotka saivat ihmiset tuottamaan ja lähettämään vihapuhetta. Esa Holappa ja Jari Taponen kiinnittävät erityistä huomiota pelkoon vihapuheen motiivina ja pelon lietsontaan vallankäytön mekanismina.

²⁴¹ Tunteiden ja affektien suuresta merkityksestä yleensä ks. Ahmed (2004) ja Saresma ym. (2020) sekä erityisesti verkkovihan vaikutuksissa Saresma (2020).

Sekä Tähjän ja Izarran haastateltavilla että edellä kuvatuissa haastatteluissa nousevat toistuvasti esiin vihapuheen taustalla piilevät osattomuuden tai kuulumattomuuden kokemukset. Vihapuhe on keino korjata tilannetta: se tarjoaa mahdollisuuden kuulumiseen. Eräs anonymi haastateltava esittää oman ajautumisensa äärioikeistolaiseen ideologiaan ja vihakirjoitteluun ”hurahtamisena” ja kuvailee verkkoyhteisöön kuulumista uskonnollisin termein:

”Sehän oli siinä mielessä kulttilaista toimintaa, että tavallaan sisäistettiin sen liikkeen keskeinen retoriikka ja opit, minkä jälkeen niitä toistettiin sellaisina, ja toivottiin että liikkeen johtonimet noteeraisivat. Muistan kyllä, miten hyvältä se sitten tuntui kun tämä johtohahmo jonkun minun kirjoittamani tekstin noteerasi. Että olihan se sellaista vahvan johtajan miellyttämistä ja niitten liturgioiden toistamista.”

Haastateltavan irtautumisesta vihapuheyhteisöstä on jo aikaa, mutta hän kaipaa edelleen vihaverkostoon kuulumisen rakentamaa yhteisöllisyyden tunnetta ja ääri-ideologian luomaa varmuutta sekä kokemusta elämän yksiselitteisyydestä:

”Ainoa mitä kaipaan on se kultin muodostama yhteisöllisyys, ja tavallaan se asioitten varmuus. Sehän näihin vetää ihmisiä: tämmöinen hyvin kaoottinen ja epävarma maailma asettuu sellaiseen tosi yksinkertaiseen malliin. Se on toimimaton, mutta ei se henkisesti haittaa että se ei toimi.”

Haastateltava on sittemmin oppinut pelkäämään tilanteita, joissa kokee voimakasta yhteenkuuluvuutta, sillä se muistuttaa häntä hänen aiemmasta vihahistoriastaan. Toisaalta kuuluminen nousi esiin myös syynä irtautua vihasta sekä tämän haastateltavan kokemuksissa että Izarran ja Tähjän aineistoissa, joissa toksisesta puheesta luopumista perustelivat kuulumuutta lisäävät ja yhteisöön tai yhteiskuntaan integroivat tekijät, kuten ihmissuhteet ja työ.

Kysyttäessä haastateltavan vihakirjoittelua motivoineista tunteista ja ideologioista anonymi haastateltava tunnistaa arkista toimintaansa motivoineen ”tunneimpulssien metsästämissä”. Hän kuvaa vihakirjoittelunsa kietoutuneen yhteen perustavanlaatuisen oman elämän merkityksellisyyden kokemusten kanssa:

”Sen prosessi voisi kärjistetyksi kuvata niin, että sitä menee aamulla tietokoneelle ja ryhtyy kaivamaan uutisia toivoen, että siellä olisi jotain ikävää maahanmuutosta että saisi vihastua ja pääsisi kirjoittamaan siitä. [...] Se antaa niin voimakkaat tunnelataukset, se että sä huomaat jonkun epäkohdan... Siitä tulee voimaannuttava olo, kun tuntuu että muut ei ole huomanneet ja minä pääsen kertomaan tästä ja ikään kuin varoittamaan ihmisiä. Siinä tuntee itsensä kovin tärkeäksi.”

Toinen anonymi haastateltava kuvaa samaan tapaan, että vaikka ei yleensä itse ota osaa keskusteluihin omalla profiilillaan, hän myöntää olevansa herkkä provosoitumaan. Kun hän seuraa nettivihaa sisältäviä keskusteluja, häntä eivät niinkään ärsytä omista näkemyksistä eroavat mielipiteet, vaan tietyillä laudoilla tai foorumeilla käytetty viisasteleva tyyli. Erityisesti ärsyttää ”ullatus”-tyyli, jossa toinen toisensa jälkeen esittää esikuvansa valmiiksi pureskeltuja mielipiteitä. Tällaisiin viesteihin vastaaja kertoo joskus itsekkin reagoineensa tavalla, joka on tulkittavissa vihapuheeksi, vaikka hän yleensä pidättäytyy osallistumasta keskusteluihin, joita kuitenkin seurailee.

Samaan tapaan vastaa kyselyymme vastannut anonymi verkossa toimija, joka toteaa olleensa ”epävirallisena nettiseriffinä ilmiantamassa selkeästi hyviä tapoja rikkovia kirjoittajia”. Hän kertoo omaavansa nollatoleranssin väkivaltauhkauksiin ja olevansa tuskastunut keskustelupalstojen moderaattorien hitauteen tai haluttomuuteen poistaa edes karkeimpia uhkauksia. Toinen vastaaja pyrkii hillitsemään polarisaatiota ja ”estämään tahallisen valheellisen tiedon levittämistä asioista, joista löytyy luotettavaa todennettua tietoa, virallisia tilastoja tai videoita, jotka tiedän aidoiksi”.

Tiivistäen voi todeta, että tunteet liittyvät vihapuheeseen monella tavalla. Kuten edellä esitettiin, kuulumattomuuden, kaunan ja osattomuuden tunteet saattavat motivoida vihapuhetta. Vihaviestintä itsessään voi olla tunteellista ja se herättää tunteita lukijoissa sen lisäksi, että se tähtää kohteidensa pelotteluun, kuten Esa Holappa kuvaa. Voimakkaiden tunteiden herättäminen seuraajissa voi liittyä pyrkimykseen mobilisoida näitä ideologiseen toimintaan, vaikka useimmat pitäytyvät vähemmän aktiivisessa verkkovihaan reagoijan ja kenties sen levittäjän roolissa.

Tärkeä ja aiemmassa tutkimuksessa usein varjoon jäänyt puoli on se, että vihapuheen tuottaminen voi vaikuttaa hyvinkin voimakkaasti myös vihapuheen tuottajaan ja tämän läheisiin silloin, kun hän itse joutuu viharyöppyjen kohteeksi. Vihapuhujien itsensä joutumista vihan kohteeksi ei useinkaan ajatella, vaikka se voi olla sangen yleistäkin, kuten Karin Creutz on havainnut. Samaa kuvaa eräs anonymi haastateltava kertoessaan, miten itseen kohdistuva vihapuhe (tässä tapauksessa ilkeät meemit kuva-laudoilla, monta päivää kestävä riepottelut Twitterissä ja henkilökohtaiset, itseen ja perheeseen kohdistuvat uhkaukset Facebookissa) tekee hänet itsensä ilkeämmäksi:

”Oon huomannut et sillä on negatiivisia vaikutuksia mun hyvinvointiin. Et kyllä se mua väsyttää ja syö energiaa ja mun itsetuntoa huonontaa ja saa mut epäilemään itseäni ja myös tavallaan se jatkuva ärhäkkä retoriikka, kun sitä paljon siellä tekee, niin se heijastuu kaikkeen nettikirjotteluun. Että mä huomaan että musta rupee tulemaan itsestäkin ilkeämpi jos mä oon siellä paljon. Ja sit myös et se heijastuu jopa mun puhetapaan ihan arjessa, et musta tulee paljon kärkevämpi sitten himassakin.”

Viha siis ruokkii vihaa – ja näin tapahtuu sekä verkkoympäristöissä että verkon ulkopuolella.

8.6.1 Toiseuttaminen ja vihollisen luominen

Vihapuhetta voi pitää yhtenä populistisen politiikan ilmenemismuotona²⁴². Se myös hyödyntää populistista vastakkainasettelua, jossa luodaan tarkoituksellisesti jakolinjoja. Vihapuheen logiikka perustuu jaolle meihin ja toisiin – “me” olemme yhtä ja meitä uhkaa vaarallinen toinen²⁴³. Tämä toiseuttamisen logiikka toimii erityisen voimakkaasti sosiaalisessa mediassa.²⁴⁴

Omaa verkkosivuaan moderoivalla haastateltavalla on huoli sosiaalisesta mediasta sen affektiivisuuden sekä yhteiskunnallista polarisaatiota paisuttavan ja vihaista retoriikkaa normalisoivan vaikutuksen tähden:

”Varmasti osasy sille, miksi vihapuhe on nyt ylipäänsä yleistynyt, on sosiaalisen median ja internetin mekanismit ylipäättään. Ne on rakennettu laittamaan meidät hakemaan sieltä jatkuvasti uusia tunneimpulsseja, lyhyitä tunteita jatkuvalla syötöllä. Ja tietysti kun sellaisen välineen ottaa vihastumisen, pahastumisen ja moraalisen närkästyksen käyttöön, niin se toimii sellaisena aika hyvin, koska joka päivä, joka tunti, sieltä on mahdollista löytää jotain, mikä sitä ruokkii.”

Algoritmien tunteita kiihdyttävä toiminta on todettu myös tutkimuksessa.²⁴⁵ Haastateltava antaa esimerkin toiseuttavasta ja polarisaatiota lisäävästä retoriikasta somessa: “Yksi tyyppi sanoi Twitterissä muutama päivä sitten ilmeisen tosissaan, että hänen mielestään pitäisi esimerkiksi hirttää lyhtypylväisiin rokottamattomia. Tällaiset piirteet on uusia, että ihan tavallisetkin ihmiset alkaa tiettyssä mielessä löytää tosi vihaiselle retoriikalle kohteita.”

Toinen haastateltavan antama esimerkki vihaisen kielenkäytön yleistymisestä on rassistiselle kirjoittelulle ominaisten retoristen keinojen leviäminen äärioikeistosta poliittista vasemmistoa edustavien ihmisten argumentointiin:

”Se on ollut aika erikoinen ilmiö, että mä oon joutunut viime aikoina bannaamaan ihan toiselta poliittiselta laidalta ihmisiä, kun ne vaan käy siellä [haastateltavan verkkosivuilla] riehumassa. Että se on ollut kyllä niinkun erikoista, että se on jälkijunassa tavallaan omaksuttu se retoriikka sinnekin. Että siinä mielessä suomalaisen verkkovihan ilme on moninaistunut. [...] mutta se toki [on]

²⁴² Ronkainen (2021, 110); Kovala ym. (2018).

²⁴³ Norocel ym. (2021).

²⁴⁴ Sumiala, Tikka & Valaskivi (2019).

²⁴⁵ Knuutila & Laaksonen (2020).

sanottava et sieltä taas, sieltä toiselta poliittiselta laidalta, niinkun viher– puna-vihreältä laidalta tuleva [verkkoviha] [...] että siellä niinkun henkilöön meneminen ja suoranainen vihapuhe on vähäempää.”

Haastateltava kuvaakin tämän ryhmittynä verkkokomentointia “keskimäärin siistimmäksi,” mutta tunnistaa yhtenä yhteisenä piirteenä tietynlaisen samanlaisen henkilökultin, joka perussuomalaisilla on ollut suhteessa Halla-ahon persoonaan, ja joka vasemmistoa edustavilla on suhteessa pääministeri Mariniin. Tämä saa seuraajat hyökkäämään kaikenlaisista poliittista kritiikkiä vastaan syyttämällä “kiusaamisesta, naisvihasta tai sananvapauden vaientamisesta”.

Kysyttäessä haastateltavalta näkemystä vihapuheen tuottajista hän nimeää ihmiset, jotka ovat tyytymättömiä omaan elämäänsä, mutta eivät osaa kanavoida sitä rakentavasti: “Siitä ajatuksesta olisi minun mielestä korkea aika päästä irti, että se [vihapuhe] olisi leimallisesti tyhmien, pienipalkkaisten luuserien juttu. Tämä skene on täynnä kaikenlaisia ihmisiä, ja mikä niitä kaikkia yhdistää, on minun mielestä tämä, että ei osata kanavoida omia negatiivisia tunteita ja helpottaa niitä rakentavasti, vaan syydetään niitä vaan itsestä ulos eikä ymmärretä sitä että se ei itseasiassa [helpota].”

Tämä näkyy myös verkkokyselyssämme, jossa korostuu vastaajien ns. hyväosaisuus ja korkea koulutustaso – vaikka on huomattava, että useimmat vastaajista eivät mieltäneet itseään vihapuhujiksi.

8.6.2 Sukupuolen merkitys

Sukupuoli on keskeinen jakolinja niin verkostoanalyysin ja verkkokyselymme perusteella kuin haastateltaviemmekin kuvauksissa. Kärjistäen: nimenomaan miehet tuottavat vihapuhetta, kun taas erityisesti naiset vastaanottavat sitä. Tämä on todettu myös sosiaalisen median selvityksissä²⁴⁶ ja akateemisessa tutkimuksessa²⁴⁷: poliittisten päättäjien kohtaamasta vihapuheesta suurin osa kohdistuu naisiin. Miehet tuottavat vihapuhetta enemmän kaikilla alustoilla, mutta ovat enemmistönä sen kohteista ainoastaan miesvaltaisessa Twitterissä²⁴⁸.

²⁴⁶ Knuutila ym. (2019); Van Sant ym. (2021).

²⁴⁷ Ks. esim. Sundén & Paasonen (2018); Saresma, Karkulehto & Varis (2020); Saresma ym. (2020); Banaji & Bhat (2022); Sakki & Martikainen (2022a); Sakki & Martikainen (2022b).

²⁴⁸ Knuutila ym. (2019), 85, taulukko 6. Naisia oli tutkimuksenteon aikana vihapuheen kohteiden kärkikymmenikössä neljä. Miesten kärkikymmeniköön kuuluivat muun muassa Tere Sammallahti, Jussi Halla-aho, Sebastian Tynkkynen ja Jani Mäkelä, jotka ovat kaikki tunnettuja kärjekkäästä ilmaisustaan.

Verkossa yleinen misogyyminen eli naisvihamielinen vihapuhe kertoo syrjäytymisestä. Taustalla vaikuttaa internetin eri alustojen etnografisen havainnoinnin perusteella olevan vähäinen mahdollisuus sosiaaliseen vuorovaikutukseen yleensä ja kanssakäymiseen naisten kanssa erityisesti. Vaikka lähestymistapamme ei ole niinkään psykologinen, vaan pyrimme näkemään kulttuurisia malleja käyttäytymisen takana sekä liittämään toiminnan yhteiskunnalliseen kontekstiinsa, voi arvella, että käsitys omasta huono-osaisuudesta syntyy todennäköisesti syrjäytymisen kokemuksesta. Tämä saattaa liittyä ainakin incel-piireissä vähäisiin sosiaalisiin suhteisiin erityisesti tyttöjen ja naisten kanssa²⁴⁹. Koettu epätasa-arvo ja kokemus siitä, että naiset ovat valtahierarkiassa miehiä korkeammalla, saattaa kanavoitua vihapuheeksi verkon “manosfäärissä”, jossa kaikupohjaa tämänkaltaisille tunteille löytyy²⁵⁰.

Haastateltavistamme Esa Holappa korostaa uusnatsiliikkeen sukupuolittuneisuutta: se on hyvin mieskeskeistä, naisten rooli liikkeessä on korkeintaan avustajana – ja feministejä vihataan. Samoin Jari Taponen mainitsee haastattelussa naisten saavan osakseen enemmän vihapuhetta. Sosiologi Michael Kimmel on havainnut vihapuheen kytkytymisen juuri maskuliinisuuteen²⁵¹. Yksi anonyymeista haastateltavistamme kiteyttää tämän kytkiessään äärioikeistolaisten vihaverkostojen tarjoaman yhteisöllisyyden ahtaisiin miehen malleihin ja toksiseen maskuliinisuuteen:

”Siinä näkyy ainakin Suomessa ja varmaan muissakin maissa miesten ja nuorten poikien pahoinvointi. Kyllä se on voittopuolisesti miesten hallussa tuoskene, ja väitän, että sillä on paljon tekemistä ahtaiden miehen mallien kanssa siinä, että omista vaikeista tunteista puhuminen ja avun hakeminen niihin on vaikeaa, ja vaikeampaa kuin naisilla.”

Yksi haastateltavista on toiminut moderoinnana Facebookissa. Hän on havainnut samaa sukupuolittumista Facebook-keskusteluissa:

”Kyllä se sillä tavalla niinkun on selkeästi miesvoittoista se vihapuhujien osasto siellä, [...] mutta pandemian myötä naiset on kyllä aktivoituneet tässä rokotevastaisuudessa ja siihen liittyvässä [...], se ei ehkä ole vihapuhetta vaan sellaista syyllistyspuhetta enemmän, että emmekö me saa olla sellaisia kuin haluamme ja rakkaus on kaikki ja mitä näitä on.”

Tästä havainnosta huolimatta haastateltava korostaa, että verkkovihan alue on edelleen pysynyt miesvoittoisena. Hän kertoo havainneensa itse äärioikeistolaisessa vihapuhe-skenessä liikkeessaan, että naisiakin “muutamia aina silloin tällöin oli, mutta ne oli selkeästi vähemmistössä”. Esa Holappa puolestaan kuvasi, että uusnatsipiireissä

²⁴⁹ Ks. infolaatikko Inceleistä ja Ätmeistä sivulla 73.

²⁵⁰ Saresma (2020).

²⁵¹ Kimmel (2018).

naisen paikka oli kotona: “naisten tehtävä oli hoitaa perhettä, mies oli soturi ja taistelija”. PVL:n jäsenet kannattivat perinteisiä arvoja ja sukupuolirooleja, joten luonnollisesti naisten asema ei liikkeessä voinut olla korkea, vaikka muutamia näkyviä naisia etenkin Ruotsin PVL:ssä toimi. Ajateltiin kuitenkin, että naiset eivät sopineet aktiiviteiksi vaan heille oli varattu pikemminkin sihteerin rooli. Myös tämä heijastelee Kimmelin havaintoja äärioikeistolaisten vihaliikkeiden samankaltaisesta sukupuolidynamiikasta neljässä eri maassa.

Vaikka vihapuhe kohdistuu usein naisiin, viime aikoina transfobia ja transviha ovat nousseet ilmiönä esille myös Suomessa. Eräs anonymi haastateltava kuitenkin kertoo, että hänellä ei ole havaintoja muunsukupuolisista vihapuhe-skenen sisällä. Tässäkin mielessä ollaan perinteisiä, vaikka naisia on alkanut hieman näkyä vihakeskusteluissa myös tuottajina: “Kyllä se miesten juttu se verkkoviha edelleen on.”

8.6.3 Eristäminen radikalisoi

Haastatteluissa toistuu kuulumattomuuden kokemus ja siitä syntyvä katkeruus vihapuheen tuottamisen takana sekä toisaalta vihapuheena purkautuva tarve kuulua johonkin yhteisöön. Sen takia on tärkeää, että vihapuheen tuottajia ei jätetä yksin eikä eristetä. Heidät on pikemminkin pidettävä mukana keskusteluissa. Haastatteluissa sekä Karin Creutz että Jari Taponen painottavat, että jos vihapuhujat eristää ja hylkää, nämä radikalisoituvat entisestään. Ekstremismiä selittää tunne yhteiskunnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta, ja deradikalisaatiossa keskeistä on vaihtoehtojen tarjoaminen radikalisoitumiselle, ei niinkään sensuuri.

Tätä kuvaa myös anonymi haastateltava, joka liittyy vihakirjoittelunsa masennukseen ja ahdistuneisuushäiriöön. Hän on kiitollinen läheisilleen ja ystävilleen, jotka eivät hylänneet häntä hänen rasistisen verkkokirjoittelunsa takia, vaan “jotenkin pitivät minut mukana, ja aina välillä kysyivät, että mitä helvettiä tämä nyt on. Sittenhän, kun se tukipiiri ympäriltä kaikkoo, niin sitten ei ole muuta tukipiiriä kuin se vihakirjoittelijoiden verkosto, jolloin tilanne menee huonommaksi.” Hänen irtaantumisensa viharyhmittymästä oli pitkäaikainen ja monivaiheinen prosessi, johon liittyi tervehenkisten ihmisten lisäksi työllistyminen mielekkääseen työhön sekä tietynlainen herääminen vihan ja oman ideologian välillä vallitsevaan kognitiiviseen dissonanssiin. Samankaltaiseksi kuvasi myös Esa Holappa omaa irtautumisprosessiaan uusnatseista.

Anonymi haastateltava painottaa yhteiskunnallista tarvetta pitää vihapuhetta tuottavat, pahoinvointia kokevat ihmiset osana yhteisöä, yhteiskuntaa. Hän korostaa myös tarvetta tunnistaa paremmin vihaliikkeisiin valumassa olevia ihmisiä ja peräänkuuluttaa heihin suhtautumista vailla syyllistämistä ja alentavuutta:

”Enemmän kuitenkin pitäisin netin vihapuhetta oireena pikemmin kun varsinaisena [ongelmana] – Totta kai se myös aiheuttaa ongelmia, mutta minun mielestä se [internet] on nimenomaan ihmisten pahoinvoinnin ja turhautumisen ja omien vaikutusmahdollisuuksien puutteiden purkukanava.”

Esa Holappa on samaa mieltä. ”Natsiaatteen julkinen levittäminen tai uusnatsien toiminta ei saisi olla hyväksyttävää, natsistisia teemoja ei pitäisi hyvällä katsoa”, hän sanoo. Hänen mielestään ideologisen vihapuheen levittämiseen on puututtu melko hyvin, ja esimerkiksi PVL:n kieltäminen oli tärkeä signaali siitä, että vihan lietsontaa ei sallita. Toisaalta myös Holappa pohtii, että on aina mahdollista, että kiellot radikalisoivat äärioikeistolaisia toimijoita entisestään. Yhtäältä liikkeen kieltäminen vie sen toimijoilta vaikutusvaltaa, mutta toisaalta se voi uhriutumisen kautta myös palvella liikkeen agenda: ”katsokaa kun meitä vainotaan – emme saa puhua, mikä todistaa, että olemme oikeassa!” Esimerkkejä molemmista hän näki toimiessaan PVL:ssä.

Anonyymi entinen vihapuhuja kuvaa, miten hänen ”heräämisensä” taustalla oli ensisijaisesti tutustuminen toista kulttuuritaustaa edustaviin ihmisiin. Tämä heijastelee muun muassa Taposen peräänkuuluttaman erilaisten ihmisten kohtaamisten merkitystä. Haastateltava kuvaa olevansa empaattinen suhteessaan toisiin ihmisiin ja pohtii haastattelussaan ristiriitaa siihen, että on saattanut kuitenkin osallistua ihmisten syrjimiseen. Hän linkittää tämän ristiriidan osittain rasistisen retoriikan etäännyttävään vaikutukseen: ”siinä retoriikassahan tavallaan häivytetään ne yksilöt”.

Hän myös kuvaa vihahistoriansa häneen jättämää häpeää ja syyllisyyttä, jota hän koettaa nykyisessä antirasistisessa toiminnassaan paikata, ja johon myös Izarran ja Tähjän haastateltavat ihmiset viittasivat – vihan verkoista ulos pääseminen oli helpotavaa, mutta siihen liittyi myös syyllisyyttä ja häpeää. Yksi syy suostua haastatteluun olikin entisillä vihapuheen tekijöillä se, että se on voimaannuttavaa, mutta myös keino korvata aiempaa huonoa käytöstä:

”Totta kai siitä jäi hirveä syyllisyys ja häpeä kun tajusi, että missä on ollut mukana. [...] Kun sä vuosiksi pahimmillaan jumitut noihin vihaliikkeisiin, niin se emotionaalinen velka, mikä sulla siinä kertyy, on valtava. Se vaatii aika vahvan ihmisen, että sä kykenet myöntämään, että sä oot ollut totaalisen väärässä ja aika ilkeäkin muille monta vuotta, ja että muut on saaneet sietää sua vuosia. Se on hirveä se häpeä ja syyllisyys.”

Haastateltavasta onkin epäreilua, että vuosikymmeniä myöhemmin hänen aiempaa kuulumistaan äärioikeistolaiseen toimintaan saatetaan edelleen käyttää lyömäaseena kritisoitaessa hänen nykyistä toimintaansa. Juuri tällainen toiminta voi estää uudenlaisten, vähemmän vahingollisten kuulumisen kokemusten syntymisen.

9 Rangaistava vihapuhe: epäillyt tekijät, tekopaikat ja verkostot

Tässä tutkimuksen osassa tarkastellaan vihapuherikollisuutta. Tutkimuksen aineistona käytetään poliisin tietoon tulleita, poliisin rekisteristä kerättyjä viharikosilmoituksia vuosien 2016 ja 2020 välisenä aikana (Tutkimuslupa POL-2021-18340). Tutkimustehävä on selvittää, keitä rangaistavasta vihapuheesta epäillyt tekijät ovat, missä rikokset tapahtuvat ja missä määrin siihen vaikuttavat verkostot.

Tutkimusaineisto on Poliisiammattikorkeakoulun viharikoksia koskeva seuranta-aineisto, johon kuuluvat kaikki vuosien 2016 ja 2020 välillä poliisin tietoon tulleet viharikosepäilyt. Sen on koonnut Poliisiasiantietojärjestelmästä Poliisiammattikorkeakoulun tutkija FT Jenita Rauta osana vuosittaista ”Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa” -raportointia. Aineisto sisältää eritä taustatietoja asianosaisista ja todistajista, tietoja asianosaisten välisestä suhteesta sekä epäilystä rikoksesta. Taustatietoihin kuuluvat syntymäaika, sukupuoli, syntymämaa ja kansalaisuus. Asianosaisten välisiä suhteita koskevat tiedot tarkoittavat esimerkiksi sitä, tuntevatko he toisensa vai eivät, ja jos he ovat toisilleen tuttuja, niin mitä kautta. Tiedot rikoksesta sisältävät rikosnimikkeen, tekopaikan, tekoajankohdan, tiedot mahdollisesta päihtymyksestä ja motiivista sekä selostusosan, jossa rikos on kuvailtu. Jos selostusosassa on ollut viitteitä kuulumisesta johonkin järjestöön, jolla voidaan ajatella olevan rikoksen kannalta merkitystä, on nämä tiedot kirjattu ylös.

Näistä tiedoista koostuvan aineiston Rauta on koonnut pseudonymisoidut Excel- ja SPSS-tiedostot. Tässä tutkimuksessa YTT Marko Juutinen on analysoinut tätä Raudan jalostamaa dataa, josta on valittu juuri kriminalisoitavaa vihapuhetta koskevat rikosilmoitukset. Näitä ovat kunnianloukkaukset, laittomat uhkaukset ja kiihottamisrikokset.

Luvussa 9 on neljä alalukua, joista kolmessa ensimmäisessä analyysimenetelmä on kuvaileva tilastollinen analyysi. Viimeisimmässä luvussa menetelmänä käytetään verkostanalyysia. Ensimmäisessä alaluvussa käsitellään viharikollisuutta, toisessa vihapuheesta epäiltyjen henkilöiden taustatekijöitä ja kolmannessa rikosten tekopaikkoja. Verkostanalyysissa verkostoja hahmotellaan syöttämällä data analyysiohjelmiin ja etsimällä kytköksiä kolmen muuttujan, rikoksesta epäiltyjen, rikosilmoitusten sekä tekofoorumien, välillä.

9.1 Viharikokset ja rangaistava vihapuhe

Viharikos voi olla mikä tahansa rikos, jonka taustalla vaikuttaa vihamotiivi. Vihamotiivilla tarkoitetaan rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaisia rangaistuksen koventamisperusteita eli rikoksen tekemistä rotuun, ihonväriin, syntyperään, kansalliseen tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, seksuaaliseen suuntautumiseen tai vammaisuuteen perustuvasta vaikuttimesta taikka niihin rinnastettavasta muusta vaikuttimesta. Vuonna 2021 annetun hallituksen esityksen mukaan myös rikoksen tekeminen uhrin sukupuoleen liittyvästä vaikuttimesta lisättäisiin rangaistuksen koventamisperusteisiin²⁵².

Rangaistavaa vihapuhetta ovat ne viharikokset, joiden tunnusmerkistön mukainen tekotapa on kielellinen, olipa kyse sanallisesta uhkaamisesta tai kunniaa loukkaavien väittämien kirjoittamisesta yleisön saataville. Tällaisia rikoksia ovat laittomat uhkaukset, kunnianloukkaukset ja kiihottamisrikokset. Laittomiin uhkauksiin sisältyvät rikoslain 25 luvun 7 §:n mukainen laitton uhkaus sekä 15 luvun 9 §:n mukainen oikeudenkäytössä kuultavan uhkaaminen. Kunnianloukkausrikoksiin luetaan tässä rikoslain 24 luvun 9 §:n ja 10 §:n mukaiset perusmuotoiset ja törkeät kunnianloukkaukset sekä 24 luvun 8 §:ssä tarkoitettu yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen. Kiihottamisrikoksilla puolestaan tarkoitetaan rikoslain 11 luvun 10 §:ssä ja 11 §:ssä määriteltyjä perusmuotoista ja törkeää tekemuotoa kiihottamisesta kansanryhmää vastaan.

Vihapuhetta voi esiintyä myös muiden viharikosten yhteydessä. Esimerkiksi pahoinpitelyrikoksia voi edeltää sanallinen riita, jossa puolestaan voi olla vihapuheeksi tulkittavaa solvaamista. Jos tapauksessa epäillään tapahtuneen vain yksi rikos, voidaan vihapuhe huomioida näyttönä pahoinpitelyn vihamotiivista. Näin se voi johtaa rangaistuksen koventamiseen vihamotiivin vuoksi. Jos taas vihapuhetta sisältävät solvaukset käsitellään pahoinpitelystä erillisenä tekona, on tutkittavana kaksi nimikettä, pahoinpitely ja kunnianloukkaus. Tällöin toista rikosta tutkitaan päärikoksena ja toista sivurikoksena. Tässä luvussa on aineistoon valittu ainoastaan ne tapaukset, joissa vihapuhe on ollut päärikoksena.

Rangaistava vihapuhe ei nauti sananvapauden suojaa. Perustuslain 2 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan sananvapauden sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä. Toisaalta sananvapaus ei ole absoluuttinen oikeus. Sitä rajoittavat muut perusoikeudet, kuten yhdenvertaisuus, oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen tai yksityiselämän suojaan. Rikoslaisissa on määritelty, millaiset teot ovat näiden perusoikeuksien loukkauksia.

²⁵² HE 7/2021 vp.

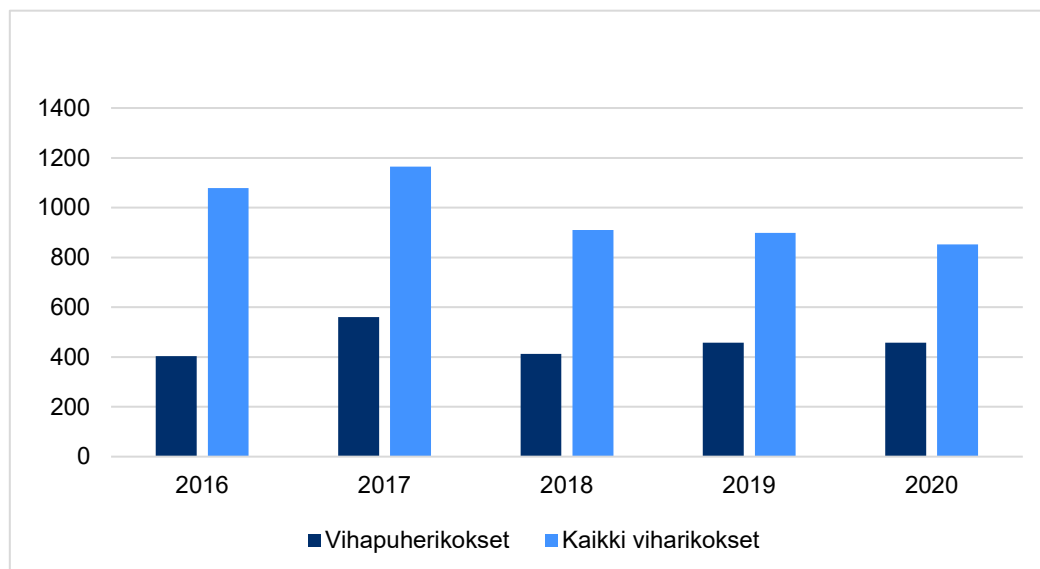
Selkeimmillään rangaistava vihapuhe ei siten ole sananvapauden harjoittamista vaan jonkin perusoikeustasolla suojatun oikeushyvän kielellistä loukkaamista jostakin yksilön tai yhteisön ominaisuuteen tai erityiseen haavoittuvuuteen liittyvästä vaikuttimesta, kuten ennakkoluuloista tai vihasta. Kysymys siitä, mitkä teot milloinkin täyttävät rikoksen tunnusmerkistön, on jossakin määrin tulkinnallinen ja riippuvainen yhteiskunnallisesta muutoksesta. Voidaan nähdä, että esimerkiksi uskonnollisten johtajien tekemien rikosten käsittely julkisuudessa palvelee vähintään heidän yhteisöjensä jäseniä. Josakin vaiheessa arvostelun voi nähdä muuttuvan enemmän heidän yksityisyyttään tai kunniaansa loukkaavaksi tai kiihottamiseksi koko uskonnollista ryhmää kohtaan. Kaikissa tapauksissa rajanveto ei ole selkeä.

9.1.1 Viharikostilastojen trendit 2016–2020

Viiden vuoden tarkastelujakson aikana, vuosina 2016–2020, on poliisin tietoon tulleiden viharikosilmoitusten määrä hieman laskenut. Vuonna 2016 poliisin tietoon tuli kaikkiaan 1079 viharikosepäilyä. Viisi vuotta myöhemmin, vuonna 2020, niitä oli 852 eli noin 20 prosenttia vähemmän. Vihapuherikosten lukumäärä sen sijaan on kasvanut. Kun niitä vuonna 2016 oli 404, oli niiden lukumäärä viisi vuotta myöhemmin 457.

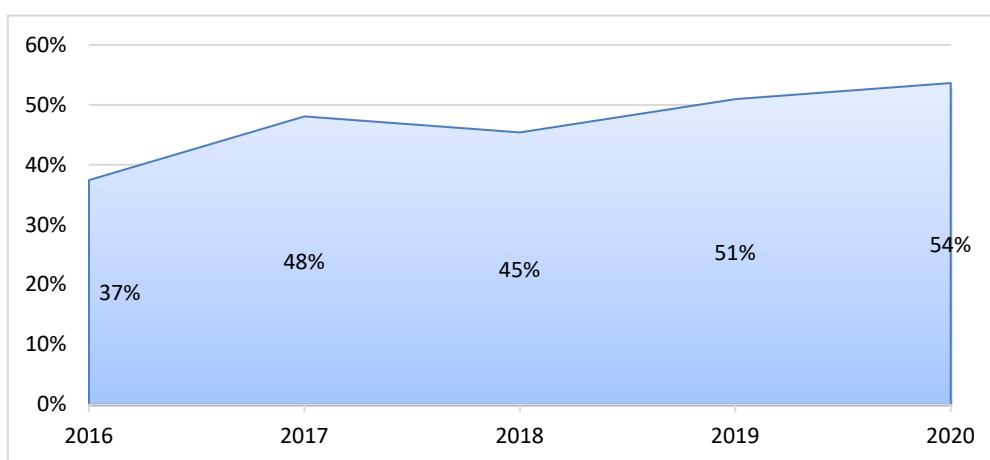
Kuvasta 10 käy ilmi vuosittainen rikosilmoitusten lukumäärä viharikosepäilyistä sekä epäillyistä vihapuherikoksista. Yhdessä rikosilmoituksessa voi olla päärikoksen lisäksi useita muita rikosnimikkeitä. Rikosepäilyt on ilmoitettu vain päärikoksen mukaan.

Kuva 10. Viha- ja vihapuherikosepäilyt vuosien 2016 ja 2020 välillä



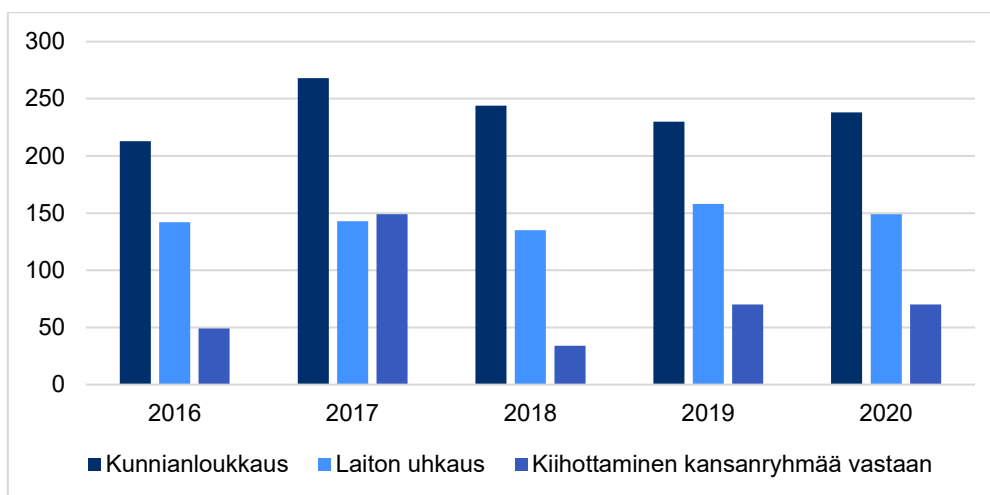
Kuvassa 11 tarkastellaan epäiltyjen vihapuherikosten suhteellisen osuuden kehitystä kaikista viharikoksista. Vuonna 2016 vihapuherikosten osuus kaikista epäillyistä viharikoksista oli 37 prosenttia. Vuonna 2020 tämä osuus oli jo 52 prosenttia. Näin ollen vihapuherikosten suhteellinen osuus kaikista poliisin tietoon tulleista viharikosepäilyistä on kasvanut merkittävästi.

Kuva 11. Vihapuherikosten suhteellinen osuus kaikista epäillyistä viharikoksista 2016–2020



Kuvasta 12 näkyvät vuosittain poliisin tietoon tulleiden epäiltyjen vihapuherikosten lukumäärät päärikoksen mukaan laskettuna. Vihapuherikoksista suurin ryhmä muodostuu kunnianloukkauksrikoksista. Kiihottamisrikoksia niistä on säännönmukaisesti vähiten. Kunnianloukkaukset ovat kaikista viharikosepäilyistä toiseksi yleisin rikoslaji heti pahoinpitelyrikosten jälkeen.

Kuva 12. Epäiltyjen vihapuherikosten lukumäärät rikoslajeittain vuosina 2016–2020



9.1.2 Vihapuhurikosten päätyyppien tunnusmerkistöt

Kunnianloukkauksesta on tuomittava se, joka esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka muuten halventaa toista. Perusmuotoisesta kunnianloukkauksesta säädetty rangaistus on sakkoja.²⁵³

Kunnianloukkauksena ei kuitenkaan pidetä jonkun henkilön menettelyjen arvostelua politiikassa, elinkeinoelämässä, julkisessa virassa tai tehtävässä, tieteessä, taiteessa tai näihin rinnastettavassa julkisessa toiminnassa arvostelua sillä edellytyksellä, että arvostelu ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä. Sama koskee yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitettyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, toisten oikeudet ja muut olosuhteet, ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.²⁵⁴

Laittomasta uhkauksesta puolestaan on tuomittava se, joka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa. Laiton uhkaus on vankeusuhkainen rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta.²⁵⁵

Kiihottamiseen kansanryhmää vastaan syyllistyy se, joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella. Perusmuotoisesta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta.²⁵⁶

Kiihottamisrikoksissa vihamotiivi sisältyy rikoksen tunnusmerkistöön. Laittomassa uhkauksessa ja kunnianloukkausrikoksissa vihamotiivi tulee osoittaa erikseen. Kunnianloukkauksen tai laitton uhkauksen on kohdistuttava henkilöön tämän jonkin todellisen tai oletetun ominaisuuden perusteella. Näitä ominaisuuksia ovat rotu, ihonväri, syntyperä, kansallinen tai etninen alkuperä, uskonto, vakaumus, seksuaalinen suuntautuminen, vammaisuus tai jokin näihin rinnastettava ominaisuus.

²⁵³ RL 23:9.1.

²⁵⁴ RL 23:9.3, 4.

²⁵⁵ RL 25:7.

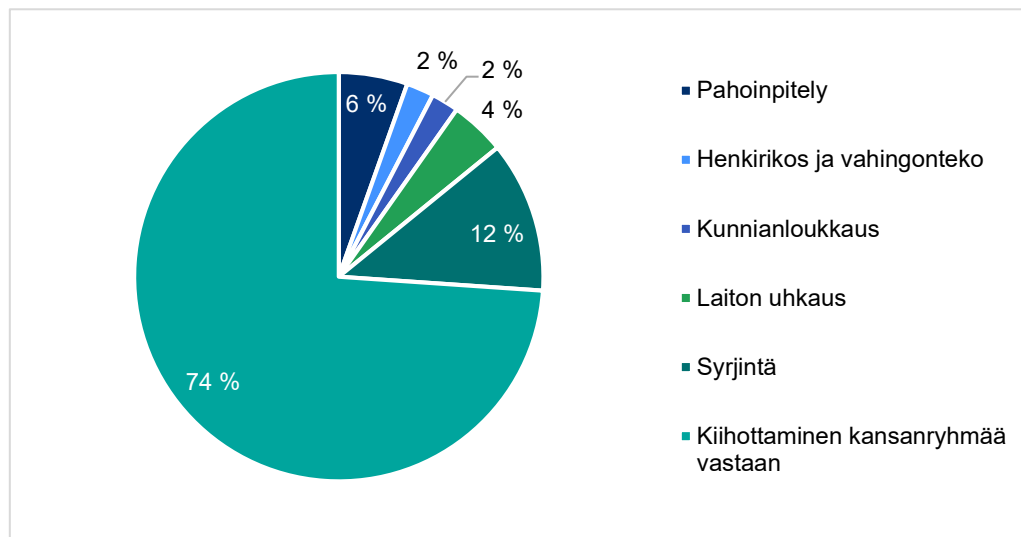
²⁵⁶ RL 10:11.

9.1.3 Suurin osa langettavan tuomion saaneista viharikoksista on vihapuherikoksia

Oikeusministeriön koordinoimassa Tiedolla vihaa vastaan -hankkeessa on tutkittu vuonna 2017 poliisin tietoon tulleiden viharikosten etenemistä rikosprosessissa. Vuonna 2017 poliisin tietoon tuli kaikkiaan 1165 viharikosilmoitusta. Näistä syyttäjälle eteni 249 rikosilmoitusta ja niistä langettavaan tuomioon johti 190 ilmoitusta, joista 84 rikosilmoitusta johti langettavaan tuomioon nimenomaan viharikoksena. Viharikostuomion sai kaikkiaan 92 vastaaja, sillä yksi henkilö saattoi olla epäiltyinä useasta rikoksesta.²⁵⁷

Langettavan tuomion saaneista viharikoksista korostuvat selvästi kiihottamisrikokset, joita on 74 prosenttia kaikista. Laittomia uhkauksia oli vain neljä prosenttia ja kunnianloukkauksia vain kaksi prosenttia. Näin ollen langettavan tuomion saaneista viharikoksista jopa 80 prosenttia oli vuoden 2017 aineistosta nimenomaan vihapuherikoksia.²⁵⁸

Kuva 13. Käräjäoikeudessa langettavan tuomion saaneet viharikokset vuonna 2017 ilmi tulleista viharikosepäilyistä



²⁵⁷ Juutinen (2021, 16, 17, 65).

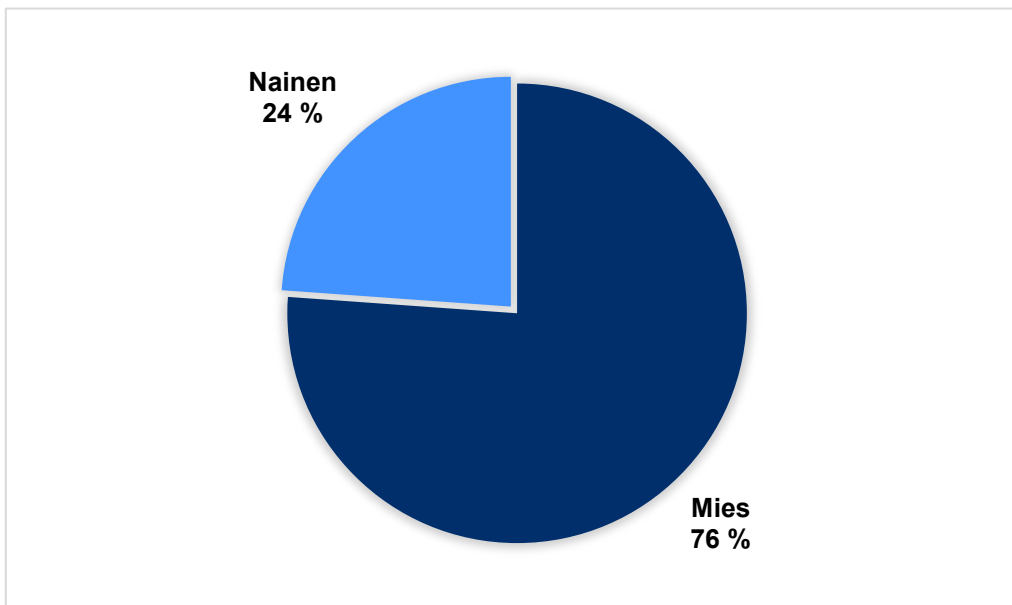
²⁵⁸ Mt., 69.

Viharikosepäilyistä kiihottamisrikoksia oli aineistovuonna noin kymmenesosa.²⁵⁹ Havainto on mielenkiintoinen. Sisältyhän motiivi kiihottamisrikoksissa rikoksen tunnusmerkistöön, eikä sitä siksi ole erikseen tarpeen havaita. Niiden yliedustuksen langetta- van tuomion saaneissa viharikoksissa voi nähdä viittaavan rikosprosessin heikkou- teen vihamotiivin tunnistamisessa ja käsittelyssä, jos motiivi ei sisälly rikoksen tunnus- merkistöön. Vihamotiivin tunnistamista ja käsittelyä sekä tähän liittyviä heikkouksia ri- kosprosessin eri vaiheissa on käsitelty oikeusministeriön selvityksessä ”Viharikokset ja niiden käsittely rikosprosessissa”.

9.1.4 Vihapuherikoksesta epäiltyjä yhdistäviä taustatekijöitä

Kuvassa 14 näkyvät kaikki Poliisi-asia-ain tietojärjestelmään merkityt epäiltyjen sukupuol- likoodit vuosien 2016 ja 2020 välillä ilmi tulleista vihapuhe-rikoksista. Aineistossa on kaikkiaan 1232 vihapuhe-rikoksesta epäiltyä henkilöä. Heistä 76 prosenttia on miehiä ja 24 prosenttia naisia. Kaikissa poliisin tietoon tulleissa viharikosepäilyissä miesten osuus oli viisi prosenttiyksikköä suurempi, eli 81 prosenttia kaikista epäilyistä. Poliisi- asia-ain tietojärjestelmässä ei ole mahdollista valita muuta sukupuolta kuin mies tai nai- nen, ja jompikumpi näistä on valittava, jotta ilmoituksen voi tehdä.

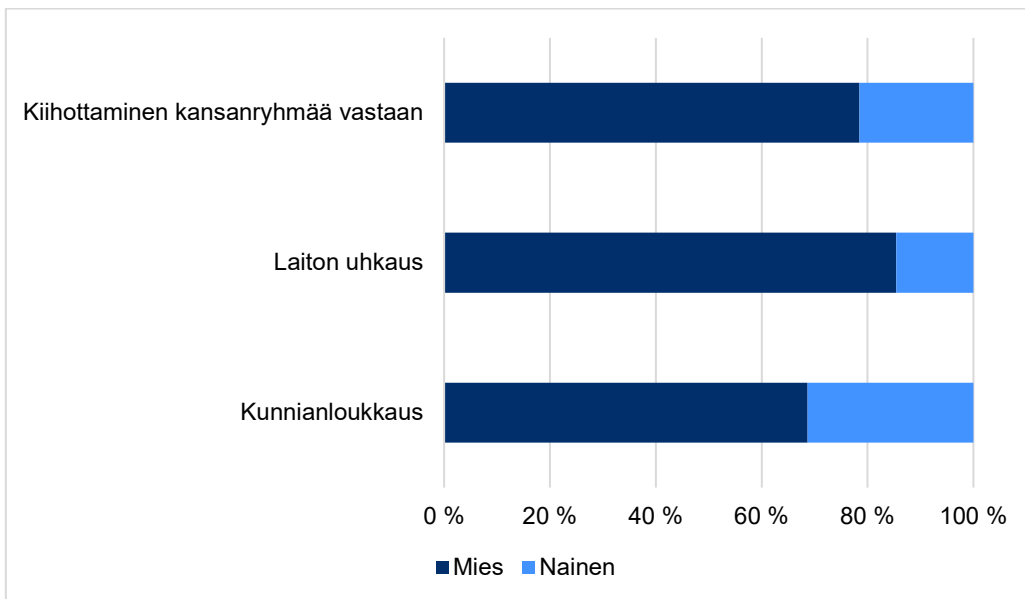
Kuva 14. Epäiltyjen sukupuolikoodit vuosien 2016 ja 2020 välillä ilmi tulleissa rikoksissa



²⁵⁹ Mt., 19; Rauta (2018, 24).

Kuvassa 15 on tarkasteltu epäiltyjen sukupuolikoodeja rikoslajeittain. Laittomissa uhkauksissa miesten osuus on suurin (85 %). Pienin se on kunnianloukkausrikoksissa, joissa miesten osuus on 69 %. Kiihottamisrikoksissa miesten osuus epäillyistä on 78 prosenttia. Vuonna 2017 ilmi tulleista kiihottamisrikoksista tuomion saaneista miehiä oli 75 prosenttia²⁶⁰.

Kuva 15. Epäiltyjen sukupuolikoodit vuosien 2016 ja 2020 välillä ilmi tulleissa rikoksissa rikoslajeittain



Viharikosten sukupuolijakauma ei poikkea muun rikollisuuden sukupuolijakaumasta. Vuonna 2020 selvitetystä rikoksista epäillyistä miehiä oli hieman yli 80 prosenttia.²⁶¹

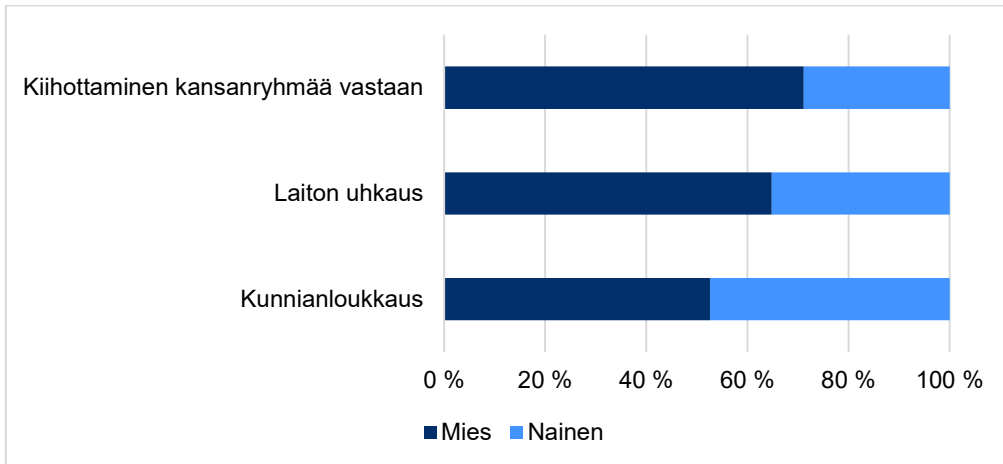
Asianomistajissa miesten yliedustus laskee. Tämä käy ilmi kuvasta 16. Rikoksesta epäilty tekijä ja uhri ovat yleisimmin molemmat miehiä, mutta naisia on yleisemmin juuri asianomistajan eikä epäillyn asemassa. Asianomistajina naisia on laittomista uhkauksista 35 ja kunnianloukkauksista 47 prosenttia. Vuonna 2020 naisia oli asianomistajina kaikissa rikoslakirikoksissa noin 48 prosenttia.²⁶²

²⁶⁰ Rauta (2018, 93).

²⁶¹ Tilastokeskus (2022a).

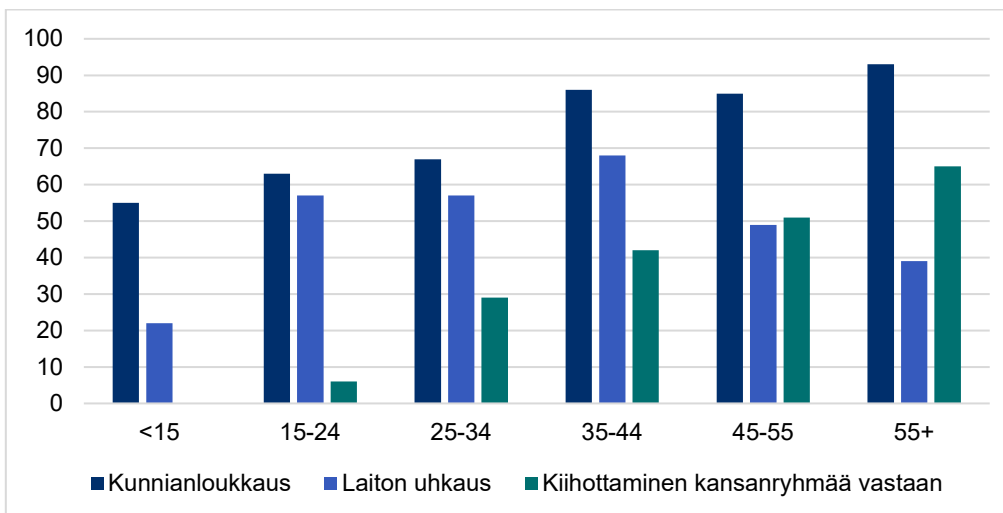
²⁶² Tilastokeskus (2022b).

Kuva 16. Asianomistajien sukupuolikoodit vuosien 2016 ja 2020 välillä ilmi tulleissa rikoksissa rikoslajeittain



Vihapuherrikoksista kunnianloukkaukset ja laittomat uhkaukset edustavat varsin tasaisesti kaikkia ikäryhmiä. Kiihottamisrikokset ovat tästä jonkinlainen poikkeus: kuvasta 17 näkyy epäiltyjen lukumäärän painottuvan vanhempiin ikäluokkiin. Nuorilla, alle 25-vuotiailla, kiihottamisrikoksia sen sijaan esiintyy vähän. Kiihottamisrikoksesta epäilty onkin todennäköisesti vähintään 35-vuotias. Vuonna 2017 poliisin tietoon tulleista kiihottamisrikoksista langettavan tuomion saaneista vastaajista noin 75 prosenttia oli vähintään 35-vuotiaita, ja yli puolet oli vähintään 45 vuotta.²⁶³

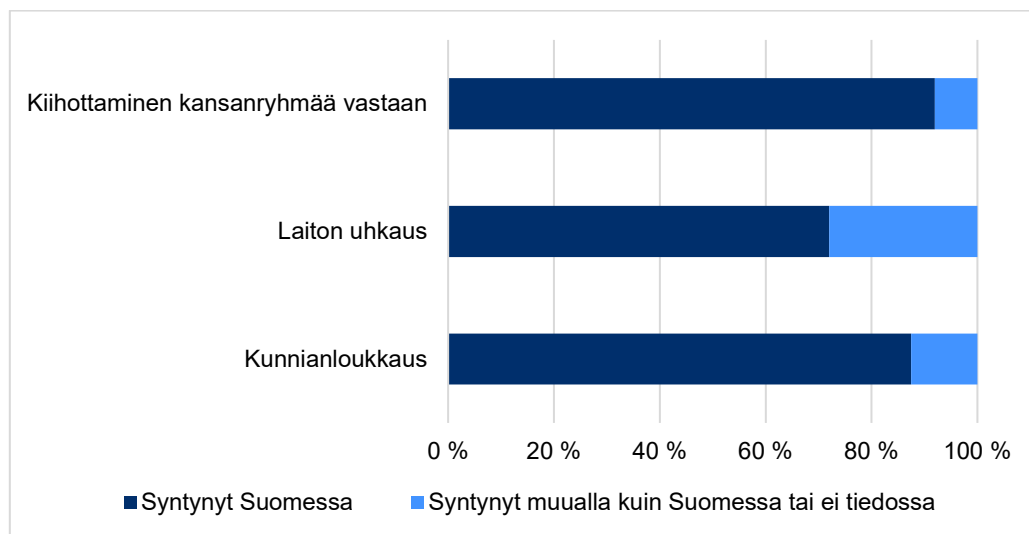
Kuva 17. Epäiltyjen ikäluokat rikoslajeittain 2016–2020 välillä ilmi tulleissa rikosepäilyissä



²⁶³ Juutinen (2021, 93).

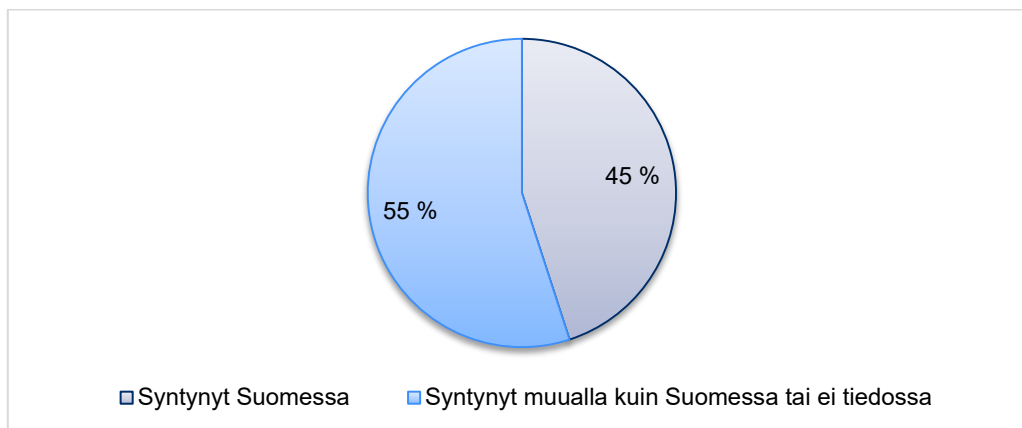
Kuvasta 18 käy ilmi, että vihapuherikoksesta epäillyt henkilöt ovat yleensä syntyneet Suomessa. Ainoastaan laittomissa uhkauksissa muualla kuin Suomessa syntyneiden osuus on verrattain suuri. Suomessa syntyneiden osuus laittomista uhkauksista on 72 prosenttia. Kiihottamisrikoksesta tuomituilla syntymätausta oli noin 90-prosenttisesti suomalainen²⁶⁴.

Kuva 18. Epäiltyjen syntymätausta vuosien 2016–2020 rikosepäilyissä rikoslajeittain



Uhreista sen sijaan suurin osa on nimenomaan muualla kuin Suomessa syntyneitä. Tämä käy ilmi kuvasta 19. Yksittäisistä syntymämaista kolme asianomistajan yleisintä ulkomaata ovat tässä järjestyksessä Irak (10 %), Neuvostoliitto tai Venäjä (5 %) sekä Somalia (5 %).

²⁶⁴ Juutinen (2021, 94).

Kuva 19. Asianomistajan syntymätausta vuosien 2016 ja 2020 välillä ilmi tulleissa rikoksissa

Taulukossa 6 tarkastellaan epäiltyjen työtaustaa. Yleisimpien ammattien joukossa ei ole ainuttakaan korkeakoulutettua ryhmää. Epäiltyjen joukossa on kuitenkin useita kansanedustajia ja kaupunginvaltuutettuja, lääkäreitä ja sairaanhoitajia, opettajia sekä jokunen insinööri ja muutamia poppamiehiäkin. Yleisimmät ryhmät koostuvat opiskelijoista ja eläkeläisistä, mutta yli 70 prosentissa tieto joko puuttuu tai se edustaa niin pientä ammattiryhmää, että ei ole mukana tässä taulukossa. Kuvatut ammatit ovat yleisimmät, mutta eivät silti edustavat.

Taulukko 6. Epäiltyjen yleisimmät ammatit

	Osuus kaikista (N=1232)
Opiskelija	7 %
Eläkeläinen	5 %
Koululainen	2 %
Yrittäjä	2 %
Työtön	2 %
Lähihoitaja	1 %
Rakennusmies	1 %
Kirvesmies	1 %
Myyjä	1 %
Kokki	1 %
Toimeton	1 %
Muut	41 %
Tieto puuttuu	35 %

Taulukosta 7 ilmenee, että laittomissa uhkauksissa ja kunnianloukkauksissa tyypillinen motiivi on rasistinen. Myös kiihottamisrikoksissa rasistinen motiivi on yleisin, mutta sen rinnalla tyypillinen on uskonnosta tai elämäkatsomuksesta johtuva vihamotiivi. Kunnianloukkauksissa vammaisuus on varsin yleinen motiivi noin kymmenen prosentin osuudella.

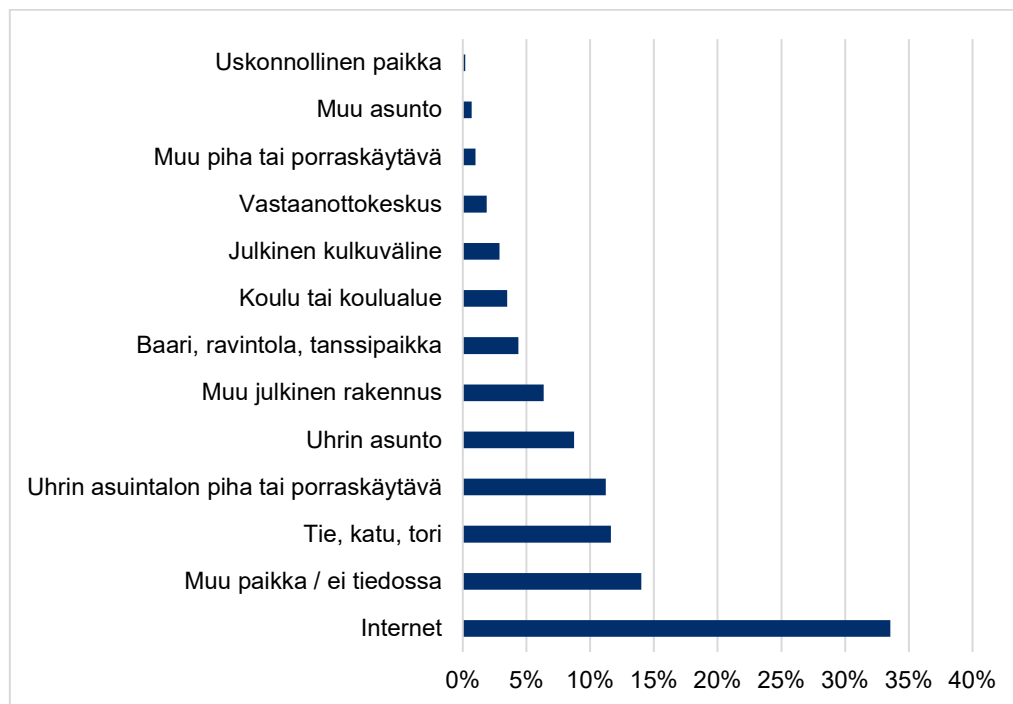
Taulukko 7. Rikoksesta epäiltyjen vihamotiivi rikoslajeittain

	Kunnianloukkaus	Laiton uhkaus	Kiihottaminen kansanryhmää vastaan
Etninen tai kansallinen tausta	72 %	75 %	52 %
Uskonto tai elämäkatsomus	11 %	16 %	44 %
Seksuaalinen suuntautuminen	5 %	6 %	4 %
Sukupuoli-identiteetti	2 %	1 %	0 %
Vammaisuus	10 %	2 %	0 %
	100 %	100 %	100 %

Näin ollen vihapuherikoksesta epäilty henkilö on todennäköisesti mies, joka toimii toisen asteen koulutuksen vaativassa työtehtävässä ja tuntee ennakkoluuloa, ellei suoranaista vihaa muualla syntyneitä tai eri etniseen ryhmään kuuluvia ihmisiä kohtaan. Uhriksi valikoituu yleisimmin ulkomailla syntynyt toinen mies.

9.2 Tekopaikat

Vihapuhurikoksen yleisin tapahtumapaikka on internetissä. Poliisin kirjaamissa rikosilmoituksissa 34 prosentissa on tapahtumapaikaksi ilmoitettu internet. Tapahtumapaikojen suhteelliset osuudet käyvät ilmi kuvasta 20. Luvut on laskettu päärikoksen mukaan, jolloin mukana ovat nekin epäillyt viharikokset, joissa tekijä on tuntematon.

Kuva 20. Yleisimmät tapahtumapaikat vuosien 2016 ja 2020 välillä ilmi tulleissa rikoksissa

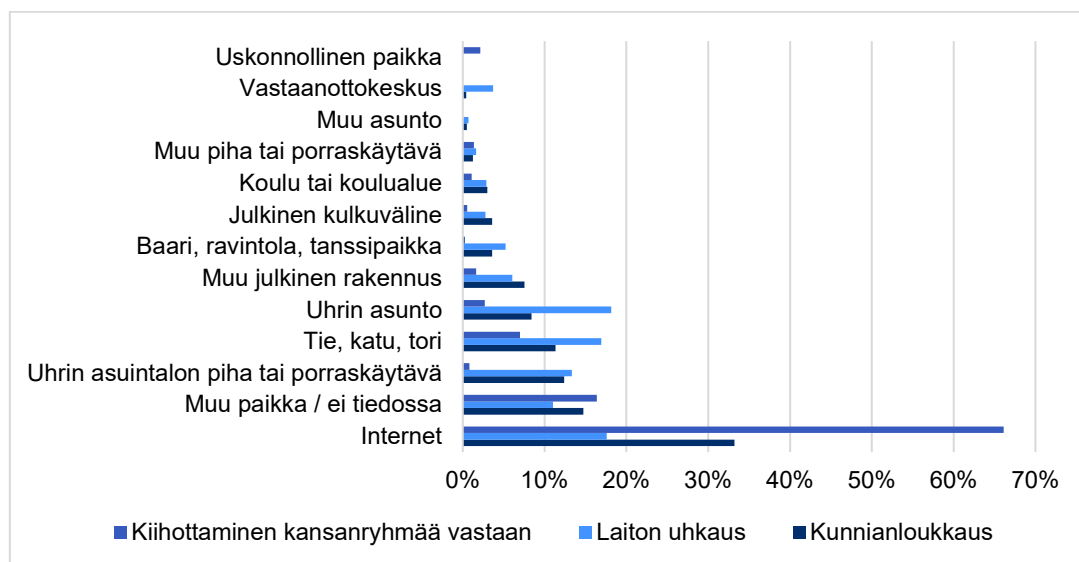
Kuvassa 21 tekopaikkoja on tarkasteltu rikoslajikohtaisesti. Epäillyistä kiihottamisrikoksista ja kunnianloukkauksista suurin osa (resp. 66 % ja 33 %) on tapahtunut internetissä. Langettavaan tuomioon johtaneet ja vuonna 2017 ilmi tulleet kiihottamisrikokset ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta tapahtuneet internetissä (96-prosenttisesti). Niistä 74 prosenttia on tapahtunut Facebookin välityksellä.²⁶⁵

Kuvasta 21 käy ilmi, että laittomissa uhkauksissa internet on jotakuinkin yhtä yleinen tapahtumapaikka kuin uhrin asunto sekä muu paikka tiellä, kadulla tai torilla. Tämä ei enää päde langettavaan tuomioon johtaneissa laittomissa uhkauksissa – joita oli vain neljä. Niistä kolme tapahtui baarissa ja yksi uhrin asunnossa, mutta yhtäkään ei tapahtunut internetissä. Kunnianloukkauksia tuomittiin viharikoksena kaksi. Toinen oli tapahtunut internetissä ja toinen jossakin tarkemmin määrittelemättömässä paikassa.²⁶⁶

²⁶⁵ Juutinen (2021, 94).

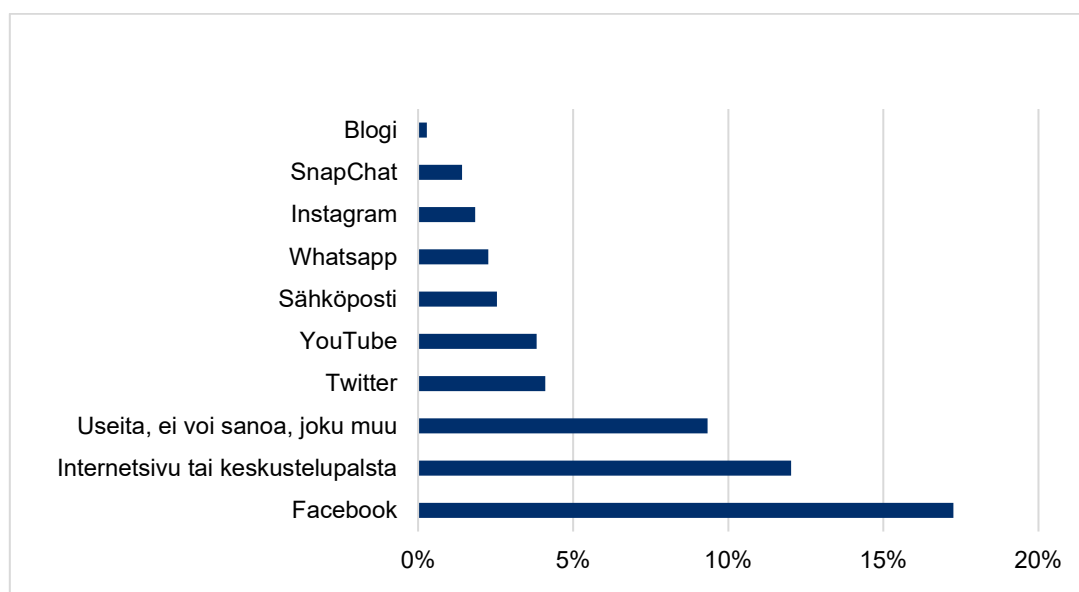
²⁶⁶ Mt., 98.

Kuva 21. Yleisimmät tapahtumapaikat vuosien 2016 ja 2020 välillä ilmi tulleissa rikoksissa rikoslajeittain



Kuvassa 22 on internetiä vielä pyritty luokittelemaan tarkemmin tekoalustan perusteella. Tarkempi tekopaikka oli ilmoitettu noin puolessa tapauksia. Kuten kuvasta ilmenee, Facebook ja internetsivustot tai keskustelupalstat ovat tapahtumapaikkana yleisimmät. Useimmiten niistä ei ole saatavilla tämän yksilöivämpää tietoa.

Kuva 22. Tarkempi tekopaikka internetissä



9.3 Verkostanalyysi

9.3.1 Analyysin lähtökohdat

Lopuksi tarkastellaan kysymystä rangaistavan vihapuheen verkostoista. Onko aineistosta löydettävissä verkostoja ja jos on, millaisia verkostot ovat? Näin voidaan arvioida verkostojen merkitystä rangaistavan vihapuheen tuottamisessa.

Poliisiasiantietojärjestelmästä koottu ja vuosittaista viharikosraportointia varten pseudonymisoiduksi excel-tiedostoksi jalostettu tutkimusaineisto asettaa joitakin rajoitteita verkostojen määrittelylle. Ensinnäkin aineisto on siis pseudonymisoitua. Henkilötiedoista ja asianosaisten ominaisuuksista aineistossa ovat syntymäajat, sukupuoli, ammatti, kansalaisuus ja synnyinmaa. Siksi yksittäiset tekijät on paikannettu syntymäajan, sukupuolen ja syntymämaan avulla. Tätä työtä hankaloittaa se, että kaikkien osallisten syntymäaika ei ole ollut tiedossa tai että samoilla syntymäajoilla rekisteröidyltä henkilöiltä puuttuu tieto syntymämaasta.

Toiseksi henkilöiden jäsenyyksiä erilaisissa järjestöissä, yhdistyksissä tai vapaa-ajan harrastuksissa tai yrityksissä ei ole kirjattu ylös eikä niitä yleensä selvitetä rikostutkinnassa. Rikokseen mahdollisesti kytkeytyvistä liikkeistä tai verkkoalustoista sen sijaan on kerätty tietoa vuodesta 2019 alkaen. Vuosittaista viharikosraporttia varten Poliisiammattikorkeakoulun tutkija on kerännyt tällaista tietoa jo aikaisemminkin kirjaamalla excelin omaan sarakkeeseen lisätiedon, jos rikoksen yhteydessä on ollut jokin erityinen tilaisuus tai tietty toimija. Kirjauksen kriteeri on se, että tätä tietoa on syytä pitää tärkeänä rikoksen teko-olosuhteiden ja tekijän motiivien selvittämiseksi.

Aineistosta ei löytynyt antifasistista, vasemmistolaista, ääri-vasemmistolaista tai anarkistista verkostoa. Toisaalta kaikki rikoksesta epäillyt avainhenkilöt olivat kytköksissä äärioikeistoon tai kansallismieliseen liikehdintään Suomessa. Tämä voi liittyä osittain sanahakuihin, joilla viharikoksia luokitellaan ja etsitään poliisiasian tietojärjestelmästä. Mukana ovat automaattisesti kaikki kiihottamisrikokset sekä kaikki sellaiset laittomat uhkaukset ja kunnianloukkaukset, jonka poliisi on kirjannut epäillyiksi viharikokseksi. Aineistosta voi puuttua sellaisia rikosepäilyjä, joissa haukkumasanoina on käytetty äärioikeistolaisia ryhmiä tai henkilöitä herjaavia termejä, koska viharikostilastointia on aloitettu tehdä nimenomaan rassististen rikosten tilastointina. Näin ollen on mahdollista, että muiden ääriryhmien harjoittamaa vihapuhetta jää tämän tutkimuksen katvealueelle²⁶⁷.

²⁶⁷ Rauta (2018, 17–18).

Samalla tulee muistaa, että viharikosraportointia ei suoriteta kenenkään ihonväriä tai poliittista ajattelua syrjivästi: viharikos on viharikos asianomistajan tai rikoksesta epäilyn taustasta riippumatta.

Yksittäisiä antirasistiseen tai antifasistiseen liikehdintään sekä vasemmistoon kytkävissä olevia avainhenkilöitä aineistosta silti nousi esille. Ensimmäisessä tapauksessa henkilön epäiltiin hyökänneen perussuomalaisia kohtaan ja syyttäneen suomalaisia miehiä rasisteiksi. Häntä epäiltiin kiihottamisrikoksesta, ja ilmoittajina oli suuri joukko suomalaisia. Toinen tapaus on vasemmistoon kytkeytyvä rikoksesta epäilty, jonka epäiltiin vaatineen ”natsien” ja ilmastonmuutoksen kieltäjiksi kuvailemiensa ihmisten tappamista. Nämä tapaukset on voitu kytkeä osaksi tutkimuksessa esiin nousutta vihan verkkoa.

Samalla tätä aineiston puutetta ei tule liioitella. Vuoden 2016 ja 2017 sanahauissa ovat mukana esimerkiksi sellaiset kansallismielisistä henkilöistä mahdollisessa halventamistarkoituksessa käytettävät termit kuten ”natsi” ja ”nahkapää”, mutta siellä ei ole mainittu moniakaan äärioikeistolaisista tai vasemmistolaisista ideologisista suuntauksista tai verkkoalustoista. Tässä tutkimuksessa tärkeäksi tekoalustaksi todettua MV-lehteä tai Suomen kansa ensin -liikettä sanahaussa ei ole ollut myöskään mukana, eikä liioin sellaisia termejä kuten antifa tai Varis-verkosto.

Nämä rajoitteet huomioiden on vihapuherikoksiin liittyviä verkostoja pyritty hahmottamaan tutkimalla henkilöiden kytköksiä verkkoalustoihin ja liikkeisiin erilaisten aineistossa esiintyvien mainintojen avulla. Lisäksi on tutkittu henkilöiden kytköksiä toisiinsa rikosilmoitusten avulla. Tämä on tapahtunut seuraavasti. Pseudonymisoitu epäiltyjä vihapuherikoksia koskeva aineisto on syötetty i2-ohjelmistoon. Tutkittavaksi on syötetty henkilöt ja rikosilmoitukset. Henkilöt on määritelty syntymäajan, sukupuolen ja syntymämaan avulla. Näillä tiedoilla i2-ohjelmisto on etsinyt kaikki mahdolliset yhteydet henkilöiden ja rikosilmoitusten välillä.

Lisäksi ohjelmistoon syötettiin pyyntö kerätä näkyville osiossa 9.2 kuvattujen yleisten tekopaikkojen koodit (ks. kuvat 20 ja 21), rikosnimikkeiden koodit ja tekijän sekä asianomistajan välistä suhdetta kuvaavat koodit.

Toiseksi saatuja tuloksia on korjattu poistamalla aineistosta sellaiset tapaukset, joissa henkilötiedoista on puuttunut syntymäaika – tällöinhän ei voitu tietää, oliko kyseessä todellinen henkilö vai ei. Sen sijaan on voitu tietää, että henkilö on jäänyt tuntemattomaksi eikä siten voi edistää suhdeverkkojen kartoitusta. Lisäksi tuloksista on poistettu henkilöt, joilla on ollut kirjattuna sama syntymäaika, mutta esimerkiksi syntymämaaksi on merkitty eri ilmoituksissa eri maa. Näissä tapauksissa on ollut todennäköisesti kyseessä eri henkilö. Vastaavasti todennäköisyys sille, että syntymäaika, sukupuoli ja syntymämaa olisivat samat merkittäväällä osalla aineiston henkilöistä, on pieni.

Tällaiset tulosten siistimisen jälkeen aineistossa oli satoja vähintään yhden henkilön ja yhden rikosilmoituksen muodostamia ryppäitä sekä joitakin suurempia ryppäitä, joissa yksittäisillä henkilöillä tai rikoksilla oli kytköksiä yhtä useampaan toiseen henkilöön tai rikokseen. Tässä vaiheessa analyysiin otettiin mukaan internetin tekofoorumit sekä erilaiset järjestöt. Näitä etsittiin tuloksista hakutoiminnon avulla. Hakusanoina käytettiin listaa, joka saatiin lukemalla ensin excel-aineistosta kaikki siinä mainitut järjestöt ja tarkemmat internetin tekofoorumit.

Tekofoorumit ja järjestöt lisättiin mukaan aineistoon, jos pystyttiin rakentamaan kytköksiä henkilöiden välille. Jos esimerkiksi verkostojen ulkopuolisella Henkilö Tunte-mattomalla oli kytkös Omituisten otusten kerhoon, mutta kenelläkään muulla tätä kytköstä ei ollut, ei Omituisten otusten kerhoa lisätty tuloksiin. Omistuisten otusten kerhoa ei lisätty tuloksiin siinä missä tapauksessa, jos siihen oli kytkös korkeintaan kolmella yksittäisellä henkilöllä eli korkeintaan kolmen henkilön muodostamalla yksittäisellä pienryppäällä – esimerkiksi yhteen rikokseen liittyvällä kahden epäillyn ja yhden asianomistajan muodostamalla ryhmällä.

Näiden vaiheiden kautta ohjelmiston avulla analysoiden saatiin aikaan yksi laaja, useista henkilöverkostoista tekofoorumien ja liikkeiden kautta muodostunut suurverkko. Lisäksi löydettiin joitakin yksittäisiä pieniä ryppäitä, joilla ei ollut kytköksiä tekofoorumeihin eikä liikkeisiin. Niissä yhdellä henkilöllä saattoi olla useita rikosilmoituksia ja korkeintaan kaksi muuta henkilökytköstä, mutta verkko oli suljettu. Suurin osa kytköksistä oli yhden tai kahden henkilön kytkös yhteen tai kahteen rikosilmoitukseen.

Tällä tavalla kerättyjä tuloksia analysoitiin lopuksi laadullisesti. Verkoston suhteita ja vahvuutta analysoitiin tarkastelemalla, millaisia kytköksiä henkilöiden välillä oli, kuinka monta kytköstä oli, millaisissa rikoksissa kytköksiä oli, missä rikoksia oli tehty, mitä motiiveja rikoksiin liittyi ja mitä tekofoorumeita tai järjestöjä niihin liittyi. Tarkastelun keskiössä oli ajatus siitä, onko vihapuhe avainhenkilökeskeistä, tekofoorumikeskeistä vai pääsääntöisesti yksittäisten henkilöiden vastuulla.

Rikoksesta epäiltyjä aineistossa on 1232 henkilöä. Rikosilmoituksia on 2336. Suurinta osaa rikoksesta epäillyistä ei voitu kytkeä näin määriteltyihin vihan verkkoihin. Tämän aineiston valossa yksinäisiä rikosentekijöitä oli 843. Näillä henkilöillä oli kytkös korkeintaan kahteen rikokseen (epäillyn asemassa) tai he olivat epäiltyinä rikoksesta, jossa oli myös toinen epäilty.

9.3.2 Tulokset

Aineistosta havaittiin, että noin neljäsosa epäillyistä on kytkettävissä jonkinlaiseen verkostoon. Havaittuja verkostoja yhdistäviä ideologisia teemoja ovat kansallismielisyys ja kansallissosialismi, kun taas yhteiskunnallisiin muutoksiin liittyvät teemat ovat maahanmuutto ja turvapaikanhaku.

Verkostoja on viisi tyyppiä, 1) avainhenkilöverkostot, 2) rikoksen kohteen ympärille rakentuva verkosto, 3) tekoalustaverkostot sekä 4) näistä kaikista muodostuva suurverkosto tai vihan verkko, jota ilmentää kuva 23. Viides verkostotyyppi viittaa yksittäisten henkilöiden suppeisiin ryhmiin, jotka eivät yhdisty muihin verkostoihin ja jäävät siten suurverkoston ulkopuolelle. Tällaisilla henkilöillä voi itsellään olla useita rikosepäilyjä, mutta kytköksiä muihin rikoksentehtäjiin vain yksi tai kaksi.

Avainhenkilökeskeisissä verkostoissa on aina vähintään yksi avainhenkilö, jolla on kytkös useaan rikosilmoitukseen yleensä rikoksesta epäillyn asemassa, ja näissä rikosilmoituksissa on lisäksi useita muitakin henkilöitä jossakin asemassa. Tällaisia avainhenkilöitä on kaikkiaan seitsemän. Heistä viisi on äärioikeistolaiseen liikehdintään ja -tekoalustoihin kytkeytyviä toimijoita. Kaksi muuta sen sijaan ovat toimineet äärioikeistoa vastaan. Edelliset avainhenkilöverkostot on kuvassa 23 ympyröity. Jälkimmäiset on rajattu neliöllä. Kuvassa asianomistajat ovat vihreitä ja tekijät punaisia.

Yksi verkostoista muodostui asianomistajan ympärille. Tämä oli joutunut vihapuhon kohteeksi autettuaan turvapaikanhakijoita. Häntä oli solvattu ja uhkailtu. Solvauksia ja uhkailuja olivat esittäneet lukuisat henkilöt joko sähköpostitse, soittamalla tai Facebookissa yksityisviesteillä. Lisäksi hänestä oli kirjoitettu useita juttuja internetiin. Maalittamisen ympärille syntynyt verkosto kytkeytyy vihan suurverkkoon Suomen kansa ensin -liikkeeseen kytkeytyvän Rajat kiinni -Facebook-ryhmän kautta.

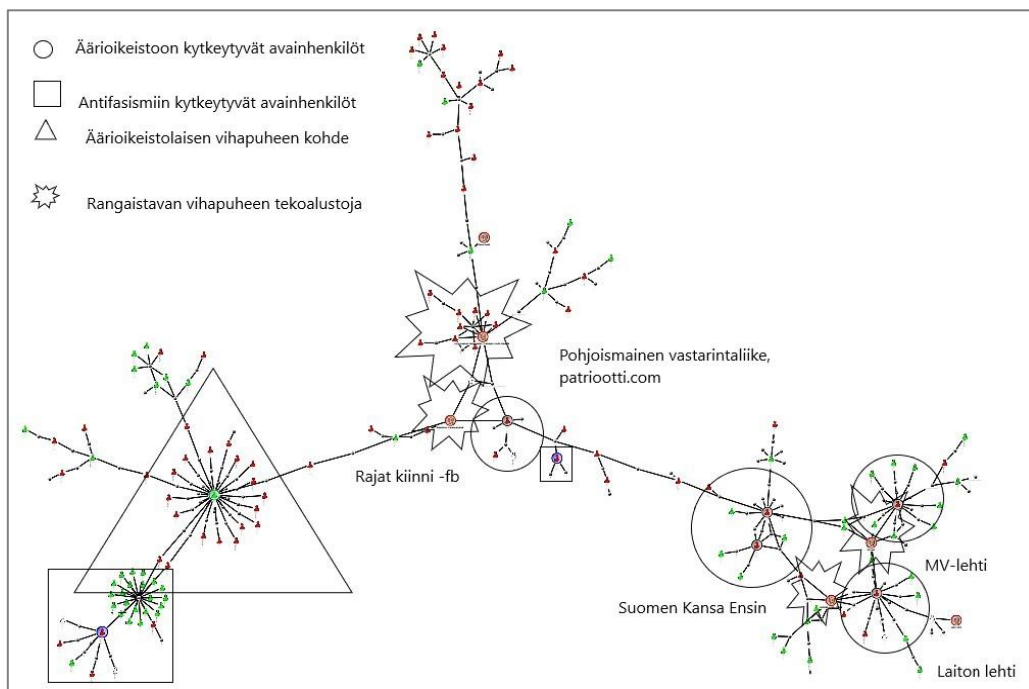
Tekoalustaverkostot on kuvassa 23 tuotu esille monisakaraisen tähden avulla. Aineistosta löydetty liikkeitä ja tekoalustat olivat kaikki äärioikeistolaisia. Aineistosta avainhenkilöverkkoja yhdistävinä liikkeinä nousi esille kansallissosialistinen liikehdintä, Pohjoismainen vastarintaliike ja Kohti vapautta -liike. Avainhenkilöverkostoja yhdistävä kansallismielinen tai äärioikeistolainen liike oli Suomen kansa ensin. Lisäksi samanlainen avainhenkilöverkostoja yhdistävä rooli oli eräillä samaan ilmiöön linkittyvillä verkkoalustoilla MV-lehdellä, Laittomalla lehdellä sekä Partisaani-sivustolla.

Vihapuheen tuottajien, vihapuheen kohteen ja vihapuheen tekoalustojen kokonaisuudesta muodostuu viimeinen verkosto eli näiden kaikkien välille rakentuva yksi suuri vihan verkko. Siihen näyttää kuuluvan kaikkiaan 76 rikoksesta epäiltyä. Suurverkosto

muodostuu henkilöverkostojen välille jonkun äärioikeistolaisen liikkeen tai verkkoalustan yhdistämänä. Antifasistista, vasemmistolaista, äärivasemmistolaista tai anarkistista liikettä tai tekoalustaa tutkimuksessa ei löydetty, joskin aineisto on tässä suhteessa vaillinainen. Sen sijaan aineistosta löytyi kaksi rikoksesta epäiltyä, joista toinen oli hyökännyt perussuomalaisia kohtaan ja syyttänyt suomalaisia rasisteiksi. Häntä epäiltiin kiihottamisrikoksesta, ja ilmoittajina oli suuri joukko suomalaisia. Toinen tapaus on vasemmistoon kytkeytyvä henkilö, joka oli vaatinut natsien tappamista.

Useita yksittäisiä rikoksia ei toisaalta ole voitu kytkeä osaksi tutkimuksessa esiin nousutta verkostoa. Esimerkiksi sateenkaarilipun polttamista Pride-juhlan aikana ei voitu kytkeä samalla tavalla muihin rikoksiin tai tekoareenoihin. Yksittäiseksi vihatoksi jäi myös tapaus, jossa epäiltyinä oli antirasistisia/antifasistisia skinejä, ja jossa asianomistaja kytkeytyi äärioikeistoon, koska tällä oli yllään Soldiers of Odinin takki.

Kuva 23. Vihan verkot



9.3.3 Verkostot ja niiden väliset kytkökset

Tässä osiossa tarkastellaan lyhyesti suurverkoston osia ja niiden kytköksiä toisiinsa. Ensimmäisenä analysoidaan neljää äärioikeistolaista avainhenkilöverkostoa ja niiden välisiä kytköksiä. Toiseksi tarkastellaan maalituksen kohteen verkostoa ja sen kytköksiä suurverkkoon.

Ensimmäinen avainhenkilö on suomalaistaustainen, jota on epäilty useista internetissä jonkin sivuston tai keskustelupalstan kautta tapahtuneista kiihottamis- ja kunnianloukkauksista. Hänen ympärilleen muodostunut rypäs kytkeytyy toiseen avainhenkilöryppääseen kahdella ulottuvuudella, henkilökontaktien ja verkkoalustan kautta. Henkilökontaktit eivät kuitenkaan ole rikoskumppaneita tai samassa rikosasiassa epäiltyjä vaan kaksi asianomistajaa, jotka ovat joutuneet kahden eri avainhenkilön hampaisiin. Yhdistävä verkkoalusta on MV-lehti.

Kaksi muuta avainhenkilöä ovat suomalaistaustaisia ja he muodostavat yhteisen avainhenkilöverkoston. Heidän on epäilty syyllistyneen useisiin internetissä mm. YouTube välityksellä tapahtuneisiin kunnianloukkauksiin sekä kiihottamisrikoksiin. He ovat kytköksissä kahteen avainhenkilöryppääseen, yhteen liikkeeseen ja yhteen verkkoalustaan. Kytkökset ovat välillisiä. MV-lehteen ja ensimmäiseen avainhenkilöverkoston he kytkeytyvät mainittujen kahden asianomistajankautta. Kolmanteen avainhenkilöverkoston he kytkeytyvät kahden eri rikoksista epäiltyjen henkilöiden välityksellä. Neljäs kytkös on Suomen kansa ensin -liikkeeseen ja kytkös on välillinen. Linkkinä on yhteisestä rikoksesta epäilty henkilö.

Kolmaskin avainhenkilöverkosto on suomalaistaustaisen henkilön internetsivustolla tai Twitterissä tehdyistä kunnianloukkauksista sekä kiihottamisrikoksista epäilty mies. Tämä on kiinnostunut kansallissosialismista, Pohjoismaisesta Vastarintaliikkeestä, Keltaliiveistä, Kansalaispuolueesta ja MV-lehdestä. Hän muodostaa siten kytköksen kansallissosialistisen ideologian ja liikehännän ympärillä olevaan verkostoon, jossa ei ole yhtä avainhenkilöä, mutta jäseniä on kuitenkin useita. Kansallissosialistisen rypään jäsenet ovat kaikki miehiä, ja heitä on yleensä epäilty kiihottamisrikoksesta.

Neljäs avainhenkilö on suorassa yhteydessä MV-lehteen ja Suomen kansa ensin -liikkeeseen, sekä välillisesti henkilön kautta Laittomaan lehteen. Yhdistävä henkilö on kuitenkin rikosasiassa ilmoituksen tekijänä, eli kytköstä täytynee pitää teoreettisena. Tätäkin henkilöä epäillään internetissä Twitterin ja internetsivuston välityksellä tehdyistä kiihottamisrikoksista ja kunnianloukkauksista.

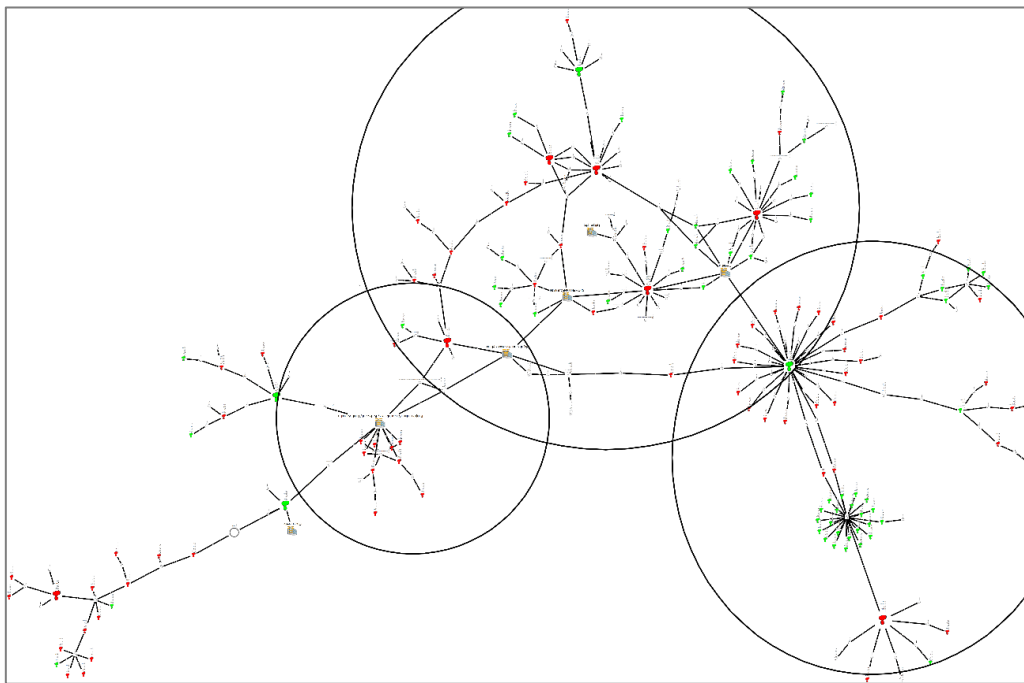
Kuvaan 23 on merkitty neljä tekoalustaa. Nämä voidaan jakaa kahteen ryhmään, kansallismielisiin ja kansallissosialistiin. Jälkimmäiseen kuuluvat partisaani.com, Kohti vapautta -liike sekä Pohjoismainen vastarintaliike. Kansallismielisiin luetaan tässä MV-lehti, Rajat kiinni -Facebook-ryhmä, Suomen kansa ensin -liike sekä Laiton lehti.

Kansallismielisten alustojen muodostava rypäs eroaa kansallissosialistisesta rypästä. Jälkimmäisessä ei ole esille nousevia yksittäisiä isompia toimijoita, mutta useita vihapuheen yksittäisiä tekijöitä, kun taas kansallismielisellä puolella harvemmillä tekijöillä on useampia rikoksia.

Maalituksen kohteeksi joutuneen henkilön tekijät eivät aineiston perusteella olleet kytköksissä äärioikeistolaiseen liikehdintään muutoin kuin Rajat kiinni -Facebook-ryhmän kautta. Tämäkin kytkös oli kahden kymmenen epäillyn joukossa vain yhdellä. Sen vuoksi maalitetuksi joutuneen henkilön kohdalla rikosten tarkempi tekoalusta oli liiki kaikissa tapauksissa epäselvä ja se tarkastettiin tutkimusluvan mukaisesti Poliisiasiain tietojärjestelmästä. Tarkastuksessa ilmeni, että hänestä kirjoitettuja juttuja oli levitetty tarkemmin mm. MV-lehden kautta. Näin ollen maalituksen kohde kytkeytyy suurverkoston osaksi kahta eri kanavaa pitkin.

Tämä on huomioitu kuvassa 24. Muiden avainhenkilöiden rikosepäilyjen osalta tarkempia tietoja tekopaikasta ei ole etsitty Poliisiasiain tietojärjestelmästä, koska tekopaikkojen tarkentavia tietoja oli kirjattu pseudonymisoituun aineistoonkin, eikä siten ilmennyt samanlaista epäselvyyttä.

Kuvassa 24 suurverkosto on jaettu kolmella ympyrällä. Vasemmanpuoleinen ympyrä rajaa maalittamisen kohteeksi joutuneen verkostoa sekä häneen kytkeytyvää yksittäistä rikosentekijää, joka oli solvannut suomalaisia miehiä ja perussuomalaisia rasisiteiksi. Keskimmäinen ympyrä rajaa sisälleen kansallismielisen verkoston avainhenkilöine ja areenoineen. Oikeanpuolimmainen ympyrä rajaa sisäänsä kansallissosialistisen verkoston. Siitä lähteviä häntiä ei ole erikseen ympyröity, koska ne kytkeytyvät suurverkostoon vain asianomistajien kautta.

Kuva 24. Täydennetty vihan verkko

9.3.4 Pohdinta

Verkostojen merkityksen arvioinnissa voidaan ottaa huomioon ainakin verkostojen osuus rangaistavasta vihapuheesta sekä toisaalta verkoston sosiaalinen luonne. Suurverkostoon kuuluu 76 rikoksesta epäiltyä kaikkiaan 1232 epäillystä, mikä on noin kuusi prosenttia. Rikosilmoituksia verkostolla on 147. Kun rikosilmoituksia oli kaikkiaan 2336, vastaavat molempien ryhmien suhteet jotakuinkin yhden suhdetta kahteen. Näin ollen verkostot näyttäisivät tuottavan ainoastaan pienen osan kaikista vihapuhe-rikoksista.

Verkosto voi kuitenkin vaikuttaa rikoksen uhrin kokemuksiin. On eri asia joutua kymmenien ja satojen vihamielisten yhteydenottojen tai kirjoitusten kohteeksi pitkän ajan kuluessa kuin kerran tai kaksi lyhyellä aikavälillä. Voiko vihapuheen suurverkosto toimia tällä tavalla? Tämä kysymys liittyy verkoston poliittiseen luonteeseen eli siihen, millaista poliittista ja sosiaalista toimijuutta se tuottaa ja edustaa.

Suurverkosto rakentuu avainhenkilöryppäiden sekä liikkeiden ja verkkoalustojen ympärillä olevien verkkojen kokonaisuudesta. Niitä yhdistäviä poliittisia ideologioita voidaan nähdä olevan äärioikeistolaisuuden ja kansallismielisyyden. Yhdistäviä poliittisia teemoja ovat ainakin maahanmuutto ja turvapaikanhakijat.

Kytökset suurverkoston eri rakenteellisten osien välillä ovat yleensä välilliset ja yksilotteiset. Paikoin yhteys syntyy asianomistajan kautta. Tällöin sen relevanssi on mahdollista kyseenalaistaa toteamalla, että asianomistaja ei välttämättä millään tavalla edusta, saati edistä, verkostoa määrittäviä teemoja. Asianomistajat on pidetty analyysissä mukana, koska kuitenkin ovat vihapuheen kohteina oleellinen osa verkoston toimintaa ja näin tahtomattaan verkostoa määrittävien teemojenkin objekteina.

Suurverkoston pirstaloituminen pieniin henkilöiden sekä keskenään erilaisten liikkeiden ja verkkoalustojen ryppäisiin ja näiden ryppäiden väliset heikot yhteydet voidaan tulkita verkoston toiminnallisuuden kannalta heikkoutena. Tällöin verkoston toiminta painottuisi useita eri äärioikeistolaisista suuntausta ja keskustelua edistäviin pesäkkeisiin, ja siltä puuttuisi kyky tavoitteiden asettamiseen ja tavoitteelliseen yhteistoimintaan. Toisaalta, koska sitä yhdistävät äärioikeistolaiset ja kansallismieliset teemat, löytyy sille yhteisiä vihollisia ilman yhteistä koordinaatiotakin. Verkkoalustojen ja sosiaalisen median kanavien kautta verkoston eri osien voi ajatella saavan tiedon verkoston joihinkin yhdistäviin teemoihin liittyvistä asioista ja aktivoituvan ikään kuin itseohjautuvasti. Tällä tavalla verkosto voi rakenteellisesta heikkoudestaan huolimatta tehdä yhteistä politiikkaa ja vahvistaa yhteistä ideologiaa.

Koska suurverkostosta on havaittavissa näitä ideologisia ja toiminnallisia elementtejä, on sitä pidettävä rakenteellisesta heikkoudestaan ja jäsenmääränsä koosta huolimatta merkityksellisenä. Verkostoa voidaan pitää maailmaa ja yhteiskuntaa jäsentävien selityksien, ajatusten ja ajattelutapojen kenttänä, joka voimaannuttaa yksittäisiä jäseniään ja ylläpitää äärioikeiston aatteellista elinvoimaa.

9.4 Yhteenvetoa viharikostilastojen pohjalta

Tämän tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että vihapuherikollisuus Suomessa on pääsääntöisesti yksittäisten henkilöiden tekemää. Samalla Suomessa on pieni äärioikeistolaiseen ja kansallismieliseen liikehdintään ja yksittäisten voimahenkilöiden varaan rakentuva rangaistavaa vihapuhetta tuottava verkosto. Aineistosta löytynyt merkittävän maalittamisen kohteeksi joutunut henkilö kytkeytyy tähän verkostoon.

Vuosien 2016 ja 2020 välillä epäiltyjen vihapuherikosten määrä on kasvanut. Vuonna 2016 niitä oli 404 ja vuonna 2020 lukumäärä oli 457. Samaan aikaan on epäiltyjen viharikosten kokonaismäärä lievästi laskenut.

Vihapuhurikosten tekopaikkana on yleisimmin internet ja epäiltynä tekijänä useimmiten suomalaistaustainen mies. Tyypillisiä rangaistavaksi vihapuheeksi luokiteltavia ri-

koksia ovat laittomat uhkaukset ja kunnianloukkaukset, joissa epäillyt tekijät ovat kaiken ikäisiä, sekä kiihottamisrikokset, joissa epäillyt useimmiten ovat vähintään keski-ikäisiä. Langettavan tuomion saaneista vihapuherikoksista ylivoimainen enemmistö koostuu kiihottamisrikoksista.

Noin kuusi prosenttia epäillyistä vihapuherikollisista kytkeytyy laajaan valtakunnalliseen vihan verkkoon. Se muodostuu verkostomaisesti rasismien ja maahanmuuton ympärille. Muista kielletyistä syrjintäperusteista johtuvia viharikoksia ei pseudonymisoidun viharikosaineiston perusteella havaittu. Tämä ei kuitenkaan sulje pois niiden olemassaoloa. Aineiston alkuperäinen käyttötarkoitus ja niin ollen sen soveltuvuus verkostanalyysiin rajoittavat tutkimustuloksia.

Suuressa vihan verkossa on useita äärioikeistolaisia avainhenkilöitä, kaksi antirasistista rikoksesta epäiltyä sekä yksi maalittamisen kohde. Suurverkosto muodostuu näiden erilaisten avainhenkilöiden ympärille määräytyvien ryppäiden ja tekofoorumien muodostamasta kokonaisuudesta. Tekofoorumit edustavat kaikki joko kansallismielisyyttä tai kansallissosialismia²⁶⁸.

Äärioikeistolaiset avainhenkilöt ovat olleet epäiltyinä useista vihapuherikoksista, heillä on saattanut olla rikoskumppaneita, ja he ovat kytköksissä suomalaiseen kansallismieliseen liikehdintään. Kansallissosialistiset areenat yhdistävät useita yksittäisiä rikoksentekijöitä, jotka ovat jokseenkin löyhästi kiinni kansallismielisessä rintamassa. Kolmanneksi aineistosta löytyi valtaisan vihakampanjan kohteeksi joutunut yksittäinen henkilö. Hyökkäystä motivoi turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuton vastustaminen, mutta siinä ilmenee myös epäluuloa ja vihaa islaminuskkoa kohtaan sekä asianomistajan sukupuolta kohtaan. Osalla hyökkäyksen tekijöistä on kytköksiä kansallismieliseen liikehdintään.

Havainto siitä, että maalittamisen kohteeksi joutunut henkilö on melko vahvasti kytkeytynyt vihapuheen verkkoon, herättää vakavia lisäkysymyksiä. Kytkös muodostuu kahden erilaisen äärioikeistolaisen tai kansallismielisen internetfoorumien kautta. Aikaisemmassa luvussa 5 havaittiin, että vihapuhe kukkii erilaisilla keskustelufoorumeilla. Tässä luvussa huomattiin, että erilaiset äärioikeistolaiset ja kansallismieliset internetalustat ja liikkeet ovat yksittäisiä vihapuheen voimahenkilöitä yhdistäviä tekijöitä (vrt. luvun 6.5. analyysi). Siitä sen sijaan on vähemmän tutkimustietoa, mikä on verkostotalustojen rooli maalittamisessa.²⁶⁹ Voidaan kysyä, toimivatko yksittäiset vihapuhetta

²⁶⁸ Kuvassa 24 näkyvä Oikea media kytkeytyy verkostoon asianomistajan kautta, eikä siten ole mukana tekofoorumien ominaisuudessa.

²⁶⁹ Ks. esim. Knuutila ym. (2019, 44).

ruokkivat verkostoalustat myös maalittamisen mahdollistajina. Tähän ajatukseen on tässä tutkimuksessa nähty viitteitä, mutta syuseuraussuhteita ei ole voitu tutkia.

10 Vihan verkoissa – yhteenvetoa

Vihapuhetta on monenlaista. Sitä ovat esimerkiksi suvaitsemattomat ilmaisut, jotka perustuvat yksilön tai ryhmän etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen. Vihapuhe loukkaa toisten ihmisarvoa ja lietsoo syrjivään toimintaan.²⁷⁰ Vihapuhe voi olla spontaania reagoitua johonkin, tai se voi olla valtakamppailua, strategista poliittista toimintaa sekä pyrkimystä julkisen puhutilan hallintaan ja käsiteltävien keskustelunaiheiden määrittelymiseen²⁷¹. Verkkoviha on nykyisin vihapuheen yleinen muoto.

Vihapuheen käsitteellä viitattiin alun perin loukkauksiin, jotka kertoivat sosiaalisista valtasuhteista: esimerkiksi rodullistettujen ”toisten” pitäminen alempiarvoisena on tyyppistä vihapuhetta. Käsite vihapuhe helpottaa sellaisen puheen tunnistamista, jolla voi olla yhteiskuntaa jakavia ja luottamusta rapauttavia seurauksia. Vihapuhetta käytetään myös poliittisten vastustajien leimaamiseen sekä sodan ja väkivallan lietsomiseen²⁷². Viimeaikaiset maailmanpolitiikan tapahtumat ovat osoittaneet, että toistuva ihmisryhmien epäinhimillistäminen voi johtaa vakavaan väkivaltaan. Vihapuhe rapauttaa demokratiaa ja luottamusta ja mahdollistaa autoritaarista toimintaa. Suomessakin on nähty poliittisen väkivallan uhkan lisääntymistä liittyen sekä äärioikeistolaiseen että ääri-islamistiseen liikehdintään²⁷³. Maassamme tilanne ei kuitenkaan ole päässyt eskaloitumaan joukkojen väkivallaksi, kuten kävi esimerkiksi Yhdysvalloissa Capitol-kukkulalla väkivaltaiseksi äityneessä mielenosoituksessa loppiaisenä 2021.

Vihapuhe on laaja käsite, joka saa eri yhteyksissä erilaisia merkityksiä; esimerkiksi juridiikassa ja arkipuheessa siitä puhutaan eri tavoin. Vihapuhetta tapahtuu laajalla jatkumolla yksittäisistä loukkauksista ja rasistisista lausumista strategisen vihapuheen masinoituun tuottamiseen. Vihapuheeseen ja verkkovihaan voi liittyä myös kiusaamista, maalittamista, viharikoksia ja jopa ekstremististä toimintaa. Vihapuhe ja verkkoviha voidaan ymmärtää sateenvarjokäsitteinä, jotka kattavat monenlaisia tekota-poja ja -muotoja. Vihapuhe ja verkkoviha voivat edelleen toteutua juuri marginaaliryhmiin kohdistuvina loukkauksina, mutta myös vallanpitäjien häirintänä ja uhkailuna. Vihapuhe ei myöskään ole yksinomaan sanallista, vaan sitä tuotetaan ja levitetään myös kuvin ja äänin.

On tärkeää hahmottaa vihapuheen ja verkkovihan eri tasot. Vaikka tekijät olisivat yksittäisiä ihmisiä tai ryhmiä, ja vaikka vihapuheen vaikutukset tuntuvat yksilöissä, sillä

²⁷⁰ Knuutila ym. (2019).

²⁷¹ Ks. esim. Knuutila ym. (2019); Saresma, Karkulehto & Varis (2020); Futtner & Brusco (2021).

²⁷² Tammikko (2019); Futtner & Brusco (2021).

²⁷³ Tammikko (2019, 20).

on aina myös yhteiskunnallinen taso. Osa vihapuheesta ja verkkovihasta tähtää yhteiskunnan eri toimijoita kohtaan tunnetun luottamuksen rapauttamiseen, vaikka vihapuhetta motivoivat myös monet muut kuin poliittiset syyt. Vihapuheen poliittinen hyödyntäminen ideologisessa tarkoituksessa korostuu nykyisessä vastakkainasetteluja hyödyntävässä keskusteluilmapiiirissä etenkin sosiaalisessa mediassa.

Tässä yhteenvetoluvussa kokoamme edellä kuvatun empiirisen, eri aineistoin ja menetelmin toteutetun tutkimuksemme tuloksia: miten ihmiset toimivat verkkovihaa tuottaessaan ja levittäessään: minkälaisia käytäntöjä verkkovihan tuottamiseen liittyy, millaisia sisältöjä sillä on, mikä motivoi verkkovihan tekijöitä ja levittäjiä toimintaan, miten he kiinnittyvät erilaisiin verkostoihin, ja miten vihapuheen verkot toimivat kiinnipitäjänä ja kuulumista lisäävänä ympäristönä?²⁷⁴

Esittelimme edellä vihapuheen, verkkovihan ja herjaavan puheen ilmenemismuotoja eri alustoilla. Tarkastelimme myös vihapuheen tuottajien ja levittäjien toimintatapoja sekä heidän toimintansa motiiveja eri yhteyksissä ja erilaisten aineistojen avulla. Tällä tavoin pyrimme tuomaan esiin vihapuheen monitahoisuutta ja ilmiön sekä sen tutkimisen kompleksisuutta. Raportissa painottuu verkkoviha, sillä sekä halventavan puheen määrällinen verkostoanalyysi (luku 5) että verkkovihaa laadullisesti lähestyvä internet-etnografia (luku 6) ja tapausanalyysit (luku 7) tapahtuivat internet-ympäristöissä. Internet on myös vihapuherikoksen yleisin tapahtumapaikka (luku 9). Vihapuhe ei kuitenkaan jää vain verkkoon, vaan vihapuhetta tuotetaan myös muualla kuin verkkoympäristössä; niinpä häirintää ja uhkailua saattaa joutua kokemaan internetin eri kanavien lisäksi myös fyysisillä tapahtumapaikoilla – kaduilla, kouluissa, ravintoloissa, missä tahansa, missä ihmiset tapaavat toisiaan.²⁷⁵

Nykyisessä maailmassa ja digitalisoituneessa mediaympäristössä on oikeastaan keinotekoista erotella vihapuheen tapahtumapaikkoja yhtäältä internetiin ja toisaalta muihin, fyysisiin tapahtumapaikkoihin. Internet ja sosiaalinen media kulkevat ihmisten mukana kaikkialla esimerkiksi älypuhelimissa, ja verkon käyttö lomittuu arkisiin toimintoihin ja kohtaamisiin tai on keskeinen osa niitä. Vihapuheen levittämisen ja vastaanottamisen monia paikkoja ja tapoja kuvataan verkkovihakatsauksessa, verkostoanalyysissa, tapausanalyysissa ja teemahaastattelussa (luku 8) sekä poliisin viharikostilaston analyysissa (luku 9), jossa rikosilmoitukseen johtanut ja siten laittomaksi epäilty vihapuhe ovat tarkastelun kohteena.

²⁷⁴ Professori Atte Oksanen on tutkimusryhmineen puhunut vihan verkoista omista tutkimushankkeissaan. Puhuessamme vihan verkoista tarkoitamme vihan verkkoja konkreettisten verkostojen lisäksi Oksasenkin käyttämässä metaforisessa mielessä viitatesamme niihin ikään kuin seittiverkostona, josta voi olla vaikea päästä irti.

²⁷⁵ Futtner & Brusco (2021); ks. myös esim. Hiltunen ym. (2022) toimittajien monipaikkaisesta häirinnästä.

Pyrimme tuomaan esiin ilmiön eri puolia tarkastelemalla eri luvuissa leimaavaa tai halventavaa puhetta, nettivihaa ja viharikostilastoja, vihapuheen erilaisia konteksteja, tekemuotoja ja motiiveja. Tarkastelussamme vihapuhe hahmottuu osaksi verkon monisyistä ja monimuotoista, tunteiden ja muiden tekijöiden motivoimaa käyttäytymistä ja toimintakulttuuria, jota ei voi pelkistää vain yhden selityksen alle, vaan jota tulisi pyrkiä analysoimaan useista eri lähtökohdista käsin.

Vihapuheen tutkiminen voi lisätä sen saamaa huomiota yhteiskunnallisessa keskustelussa sekä mahdollisesti voimistaa yhteiskunnan polarisaatiota. Myös vihapuheen kohteena olevat ryhmät saattavat kokea ahdistusta aiheen käsittelyn takia. Tästä huolimatta vihapuheen ja verkkovihan tutkiminen on tärkeää. Tarkoituksena ei ole etsiä syyllisiä, vaan lisätä ymmärrystä vihapuheen tuottajista ja levittäjistä.

10.1 Vihapuheen tuottamisen ja tutkimisen reunaehdot

Tässä raportissa käytettyjen menetelmien avulla ei ole mahdollista vastata yksiselitteisesti siihen, keitä vihapuheen tuottajat ja levittäjät ovat. Tämä johtuu ensinnäkin siitä, että usein anonyymisti toimivia vihaviestijöitä on vaikea tavoittaa, eikä heidän taustoistaan näin ollen ole mahdollista saada tarkkaa tietoa. Toiseksi vihapuheen eri lajeilla on hyvinkin erilaisia tuottajia. Vihapuheen tuottajia ja levittäjiä voidaan kuitenkin luokitella tarkastelemalla heidän tuottamansa viestinnän sisältöä, volyyymiä ja kohdeyleisöä sekä viestinnälle ominaisia tapoja ja tyyliä eri alustoilla. Tässä luvussa koostamme tutkimuksemme perusteella vihapuheen ja verkkovihan sisältöön, viestinnän tyyliin ja konventioihin sekä vihaviestinnän määrään ja sen kohdeyleisöihin liittyvää tietoa luodaksemme yleiskuvan vihapuheen toimintaympäristöstä. Tämän jälkeen tarkastelemme lähemmin vihapuheen tekijöitä ja levittäjiä sekä heidän toimintansa motiiveja.

Vihapuheella, kuten kaikella viestinnällä, on aina lähettäjä ja vastaanottaja. Jotta vihapuhe lähtisi kiertämään ja pystyisi sitä kautta vaikuttamaan, sillä on oltava myös kanava, jonka kautta vihamielistä ja loukkaavaa sisältöä voidaan levittää ilman rajoituksia, ja lisäksi vastaanottajakunta, joka on valmis levittämään viestiä. Vihan levittäjiä samoin kuin sen kohdeyleisöjä on usean tyyppisiä, ja vihapuheen kohdeyleisö riippuu sen tekijöistä. Tietyillä alustoilla – esimerkiksi kuvalaudoilla, Suomi24:ssä ja muilla avoimilla julkisilla keskustelufoorumeilla – jaetaan muihin, usein ulkopuolisiin kohdistuvaa vihapuhetta, kun taas joillakin alustoilla, kuten Twitterissä, vihapuhe kohdistetaan suoraan kohteelle esimerkiksi maalittamalla tiettyä poliitikkoa. Eri alustojen toimintatapa liittyy myös siihen, millaiselta pohjalta vihapuheen tuottajat ja levittäjät toimivat. Havaintojemme perusteella suurin osa vihapuheesta tuotetaan anonyymisti.

Erotimme toisistaan ideologiset, affektiiviset ja performatiiviset vihapuheen tuottajat. Nämä ryhmät ovat osittain limittäisiä, mutta ne tavoittelevat erilaisia yleisöjä. Ensinnäkin ideologiselta pohjalta toimivat, poliittisen vaikuttamaan pyrkivät tekijät hakevat viesteilleen mahdollisimman laajaa vastaanottajajoukkoa ja runsaita reaktioita sosiaalisessa mediassa. He suuntautuvat strategisessa viestinnässään ulospäin ja luottavat verkkovihan joukkoistamiseen. Toinen luokka, affektiivisesti motivoituneet vihantuottajat toimivat ilman selkeää syytä, spontaanisti, tunneryöpyssä, hetken mielijohteesta. Heidän viestinsä ei ole suunnattu erityisesti millekään kohderyhmälle, vaan yleisönä on satunnainen joukko – ne, jotka sattuvat paikalle ryöppyä todistamaan. Toisaalta hekin voivat kohdistaa vihansa yksittäiseen henkilöön tai ryhmään. He auttavat toiminnallaan levittämään ideologisesti tuotettua vihaviestintää. Kolmas ryhmä on tiiviisti johonkin verkkoyhteisöön kuuluvat ihmiset, joille vihan tuottaminen ja kierrättäminen on yhteisön vakiintunut toimintatapa, keino erottautua yhteisön ulkopuolisista ryhmistä.

On siis tärkeää tehdä ero sen välillä, onko vihapuhe tuotettu samanmielisille vai suurelle yleisölle. Yhtä tärkeää on huomata, että ilman vihaviestintää kuluttavaa yleisöä ja sen sisältöjä levittäviä toimijoita verkkoviha kuihtuisi pois. Tässä yhteydessä on myös huomioitava vihapuheen alustojen rooli: etenkin suuret kansainväliset alustat elävät huomiotaloudesta, jossa aktiivinen keskustelu, myös negatiivinen, houkuttelee ja sitoo ihmisiä käyttäjiksi. Vihaa ei haluta kitkeä kokonaan pois, koska yleisön hävitessä myös alustojen tulovirrat ehtyisivät.

Verkkoviha ei synny tyhjiössä. Suuret yhteiskunnalliset tapahtumat vaikuttavat vihapuheen määrään vahvasti. Etenkin vuoden 2015 pakolaiskriisi sekä vuonna 2022 eska-loitunut Ukrainan sota lisäsivät toiseuttavaa herjaamista suomalaisessa sosiaalisessa mediassa. Myös vihapuheen tuottajien määrä oli näinä jaksoina poikkeuksellisen suuri. Aiheista vihapuhetta herättävät analyysimme perusteella herkästi ainakin maahanmuutto, maanpuolustus, kieleen, uskoon ja kansallisuuteen liittyvät aiheet, etnisyys, sukupuoli ja seksuaalisuus sekä uskonto ja poliittiset ideologiat. Vihapuheen sisältö on tarkemmasta aihepiiristään riippumatta kohdettaan vähättelevää, loukkaavaa tai leimaavaa. Pahimmillaan se on uhkaavaa ja väkivaltaan lietsovaa.

Vihaviestinnän tavat ja tyylit poikkeavat toisistaan paljonkin: on tarkoituksellisen ruma ja karkeaa kieltä, mutta myös ironista ja viileää, joidenkin mielestä älyllistä vihaa tiettyjä ihmisryhmiä kohtaan lietsovaa ilmaisua. Vihaviestintä voi myös olla sanallista tai perustua visuaaliseen viestintään, kuten meemeihin. Niissä, mutta myös sanallisessa vihaviestinnässä, huumori on yksi käytetyistä keinoista. Vihapuheella ja verkkovihalla on eri sävyjä: kuvalautojen lakoninen, lyhyt ja paljon omaa slangia ja lyhenteitä sisältävä tyyli on erilaista kuin pitkiäkin vastauksia suosivilla keskustelufoorumeilla, kuten Suomi24:ssä.

Kaikkea vihaviestintää yhdistää kuitenkin se, että kyse ei ole neutraalista keskustelusta. Verkkoviha ja häirintä ovat kiusaamista ja vähintäänkin pilkantekoa, elleivät jopa vihatekoihin lietsomista. Esimerkiksi ironian käytön taustalla voi olla yhtäältä suojautuminen ja toisaalta kekseliäisyyden ja terävyyden käyttö, jolla haetaan muiden huomiota ja hyväksyntää.²⁷⁶ Ironia on kätevä ase, sillä sen voi aina jälkikäteen kuitata olleen ”pelkkää ironiaa” tai väärinymmärrystä. Tämä on vihapuhetta tuottavien oikeistopopulistijohtajien usein käyttämä strategia²⁷⁷. Toisaalta myös anonyymeissa yhteisöissä ”särmikkäät mielipiteet ja naseva tyyli” saattavat olla keinoja erottautua²⁷⁸. Huomion hakeminen voi olla yksi keskeisimmistä vihapuheen tuottamisen motiiveista myös silloin, kun se tapahtuu omalla nimellä. Maine kasvaa ja tietystä tyylistä tulee niin tunnusomainen, että siitä ei osaa tai halua luopua.

Vihaviestinnän määrä on kasvanut digitalisoitumisen ja sosiaalisen median myötä²⁷⁹. Vihapuhe ei ole lähitulevaisuudessa ainakaan vähenemässä. Se kohdistuu yhtäältä marginaalissa oleviin, kuten sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin sekä rodullistettuihin, mutta toisaalta yhä enemmän yhteiskunnassa näkyviin toimijoihin, esimerkiksi poliitikkoihin, tutkijoihin ja toimittajiin.²⁸⁰ Myös niin kutsutut tavalliset ihmiset voivat joutua vihapuheen kohteeksi. Samalla tavoin vihapuheen levittäjiä voivat olla yhtä lailla tunnetut ihmiset – jotka ehkä saavat yleisöltä huomiota juuri vihapuheen avulla – kuin tuntemattomatkin ihmiset.

Vihapuheen ja verkkovihan moninaisuutta kuvastaa sekin, että vihapuheen taustalla voivat olla käsitteestä huolimatta monet muutkin tunteet kuin pelkkä viha. Vihapuhetta voi syntyä esimerkiksi epäoikeudenmukaisuuden ja kaunan tunteista, kuten edellä on kuvattu. Sen lähteenä saattaa olla myös huoli esimerkiksi omasta osattomuudesta ja syrjään jäämisestä. Usein sen taustalla on pelko jotakin itselle vierasta ja omaa asemaa koetusti horjuttavaa kohtaan. Pelko ja viha vähentävät empatiaa ja vievät tilaa rakentavalta keskustelulta. Vihapuhe myös lietsoo erilaisia negatiivisia tunteita – vihan ohella ainakin pelkoa, inhoa ja aggressiota – jotakin ihmisryhmää kohtaan. Lisäksi se aiheuttaa kohteissaan monenlaisia tunteita pelosta ja jopa itseinhosta innostukseen ja voi myös motivoida kohteitaan toimintaan.

²⁷⁶ Tuomarla (2021, 202).

²⁷⁷ Saresma & Tulonen (2020); Wodak (2015); Nikunen (2015).

²⁷⁸ Tuomarla (2021).

²⁷⁹ Futtner & Brusco (2021).

²⁸⁰ Pöyhtäri (2021).

10.2 Vihapuheen ja verkkovihan tuottajia ja levittäjiä motivoivat tekijät

Vihapuhe on aina reaktio johonkin. Vihapuheen taustalla voi olla rakenteellis-yhteiskunnallisia, sosiaalisia ja yksilöpsykologisia syitä, kuten kirjoitimme luvussa 3. Vihapuhe ei ole ikinä kohteen syy, vaan taustalla on esimerkiksi yhteiskunnallisen ilmapiirin kärjistyminen, johonkin ihmisryhmään kohdistetun vihan normalisoiminen tai poliittisten näkemysten polarisoituminen. Siksi on tärkeää tarkastella vihapuheen tuottajia ja levittäjiä ja vihapuhetta ilmiönä yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tässä raportissa emme ole tarkastelleet niinkään verkkovihan yksilöpsykologisia taustoja, syitä ja motiiveja kuin ilmiötä tämän hetken kulttuuris-historiallisessa tilanteessa. Vihapuheen lisääntymisen taustalla vaikuttavat yhteiskunnan polarisoitumiskehitys, epäluottamus poliittisia päättäjiä kohtaan, sosiaalisen epätasa-arvon lisääntyminen sekä turvapainehakijoiden määrän äkillinen, joskin väliaikainen kasvu. Ihmissuhteiden puute ja kokemus osattomuudesta, syrjäytyminen, netin käytön yleistymisen sekä luonteenlaatuun liittyvät tekijät, kuten antisosiaalisuus, impulsiivisuus ja itsekontrollin puute voivat kaikki osaltaan edesauttaa vihapuheelle otollisen tilanteen syntyä. Kaikkia näitä tekijöitä yhdistänee tavalla tai toisella sosiaalisen pääoman koettu tai todellinen puuttuminen, kuten myös aiemmassa tutkimuksessa on todettu²⁸¹: syystä tai toisesta koetaan, ettei omaan asemaan ole mahdollisuuksia vaikuttaa muilla käytettävissä olevilla keinoilla tai työkaluilla kuin verkkovihalla. Toisaalta sosiaalista pääomaakin on verkkovihaa tuottavilla ja levittävillä tahoilla eriävissä määrin, mikä ilmenee myös verkkovihan eri käyttötarkoituksissa.

Vihapuheen tuottajat ovat aktiivisia toimijoita, joilla voi olla tiedostettuja tavoitteita tai tiedostamattomia pyrkimyksiä. Toisin kuin vihapuheen tuottajat, sen levittäjät eivät välttämättä osallistu sisältöjen tuottamiseen, vaan saattavat jakaa kyseenalaistamatta ja juurikaan miettimättä muiden tuottamaa sisältöä. Verkkovihan levittäjien toiminta on siten passiivisempaa kuin sen tuottajien. Molempia ryhmiä voi kuitenkin luokitella joko *organisointuneisiin* tai *spontaaneihin* vihaviestijöihin. Organisoituilla vihapuheen tuottajilla ja levittäjillä on toimintaa säätelevä päämäärä, kun taas spontaanit kirjoittavat ja lähettävät viestejä äkkiä ryöpsähtävien tunteiden vallassa. Toisaalta vihapuhetta voi syntyä ja etenkin kasaantua myös orgaanisesti, pitkien aikojen kuluessa, jolloin yksittäisten käyttäjien tuottamat yksittäiset vihaviestit näyttävät suuremmalta ja ehkä osin myös hallitulta kokonaisuudelta, vaikka niin ei tosiasiallisesti olisikaan.

Vihapuheviestijät voidaan jakaa karkeasti kolmeen edellä mainittuun ryhmään sen perusteella, mikä heitä ajaa vihapuheen pariin: poliittis-ideologiset syyt, performatiiviset syyt ja affektiiviset syyt. Näitä kolmea ryhmää käsiteltiin erityisesti luvussa 6. Vaikka

²⁸¹ Mm. Kaakinen ym. (2020); Kaakinen ym. (2018); Kimmel (2018).

tunnistimme nämä ryhmät internet-etnografian avulla, jaottelu toimii myös laajemmin. Vihapuhujien toiminnan kolme eri motivaattoria ovat likimain samat kuin ne, jotka myös Doerfler tutkimusryhmineen²⁸² tunnisti. Pienin, mutta ehdottomasti vaikutusvaltaisin vihapuheen tuottajien ryhmä ovat *ideologisesti motivoituneet vihapuhujat*. Heille nettiviha on työkalu ja strategia, jonka kautta he ajavat tiettyä ajattelutapaa. Tällaista toimintatapaa tunnistettiin myös tutkimuksen viharikoksia käsittelevän luvun 9 verkostoanalyysissä. Tällä varsin harvalukuisella ryhmällä on suurin vaikutusvalta, sillä näiden ideologisten vihapuheen tuottajien sanoma ja viestintätyyli ”valuu” luvussa 4 kuvattun vihapuheen ekosysteemiä kuvaavan pyramidin huipulta sen muille tasoille²⁸³. Voidaan ajatella, että vihapuheen levittäjät ovat tämän suppean ryhmän käyttövoima.

Toinen ryhmä ovat *affektiivisesti motivoituneet ”peruskäyttäjät”*, joilla ei ole vihapuheen tuottamiseen selkeää tavoitetta. Ryhmän motivaatio liittyy tunteiden käsittelyyn. Vihapostaus syntyy hetkessä, se on pikemminkin reagoitua esimerkiksi uutisiin tai tunteiden purkamista, kuten teemahaastattelussa kuvataan. Taustalla saattaa olla syrjäytymistä ja tunnetta siitä, että kukaan ei kuuntele. Vihapuheen lähettäminen ei silloin ole vaikuttavampaa niinkään poliittista, vaan eräänlainen avunhuuto, keino osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun edes vähän, vaikka välineitä esimerkiksi kunnolliseen argumentointiin tai kuulijoiden tavoittamiseen ei oikein löydy. Spontaanisti verkkoon huutelevat vihaviestijät saattavatkin yllättyä positiivisesti, kun heidän satunnaiseen heittoonsa vastataan.

Kolmatta ryhmää motivoi pyrkimys provosoida muita netin käyttäjiä. Tämän ryhmän motivaatio on ambivalenttia ja sitä on hankala kuvata täsmällisesti: vihaviestintä ei ole täysin epäpoliittista, mutta sillä ei ole vahvoja ideologisia tavoitteita. Doerfler kumppaneineen nimesi tämän ryhmän *performatiiviseksi*, ja samanlainen ryhmä löytyi internet-etnografiassa erityisesti anonyymista lautakulttuurista, jota sävyttää karkea ja totuttuja kohteliaisuussääntöjä rikkova puhetapa. Kolmen mainitun ryhmän limittäisyys ja tietty epäjohdonmukaisuus, jopa sekavuus ja ristiriitaisuus, kuuluu verkon keskustelukulttuuriin.

Havaitsemistamme vihapuheen tuottamisen motiiveista on mahdollista erotella toisistaan myös strateginen vaikuttaminen ja intuitiivinen reagoitua²⁸⁴ tai rationaalinen ja emotionaalinen²⁸⁵ puoli. Nämäkin voivat sekoittua tai vuorotella saman vihaviestijän toiminnassa. Tunnistimme analyysissämme useita toisiinsa limittyviä motiiveja vihapuheen, häirinnän ja verkkovihan tuottamiselle. Kuvaamamme motiivien kategoriat eivät sulje toisiaan pois, vaan ne voivat limittyä. Teemu Tammikko kuvaa tätä osuvasti

²⁸² Doerfler ym. (2021).

²⁸³ Futtner & Brusco (2021).

²⁸⁴ Kotilainen & Vuorelma (2021b, 29).

²⁸⁵ Kangaspuro (2021, 118).

tarkastellessaan ihmisten henkilöhistorian vaikutusta radikalisoitumiseen ja jopa väkivaltaiseen toimintaan.²⁸⁶ Radikalisoitumisprosessit ovat kukin omanlaisiaan, mutta on tunnistettu joitakin kiintopisteitä, joiden kautta väkivaltaiseen käytökseen johtava polku yleensä etenee. Vaikka polku ei ole yksisuuntainen eikä suora, sen reunamilla ovat tietyt “väkivallan edellytykset: poliittinen ideologia, erilaiset henkilökohtaiset kyvyt ja ulkoiset mahdollisuudet sekä samanmieliset toverit”.²⁸⁷ Samasta ideologisten, persoonakohtaisten, psykologisten, kulttuuristen ja sosiaalisten edellytysten vaihtelevasta yhdistelmästä kertovat myös vihapuheen parissa toimineiden haastattelut ja internet-etnografia. Tämä edellytysten moninaisuus voi myös selittää sitä, miksi yhdestä tulee vihapuheen tuottaja, toisesta superlevittäjä ja kolmannesta vihapuhetta vastaan kamppaileva. Ei pelkästään tietynlainen luonteenlaatu, yhteiskunnallisen keskustelun kärjistyminen tai otollinen yleisö, vaan näiden sopiva kombinaatio tuottaa vihapuhujia.

10.3 Vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostot ja toimintatavat

Sekä tutkimuksemme sosiaalisen median määrällisessä analyysissä että viharikostilastojen tarkastelussa tunnistettiin enemmän tai vähemmän löyhiä verkostoja, joiden osana ainakin osa vihapuheen tuottajista toimii. Sosiaalisen median verkostot näyttävät keskittyvän tiettyjen aihepiirien ympärille. Tällaisia verkostoja erottui erityisesti Suomi24-alustalta. Aihepiirit viestien lukumäärän mukaan listattuina olivat maahanmuutto, Nato ja Suomen suhde Venäjään, venäläisten oletettu luonne, incel-yhteisö, keskustelu seksistä, Suomen päivänpolitiikka ja Trumpin toiminta sekä turvapaikanhakijat. Rikostilastojen analyysistä paljastuvat verkostot puolestaan olivat äärioikeistolaisia ja maahanmuuttovastaisia, ja niissä verkostoa löyhästi yhdistävänä tekijänä toimivat joko rikoksista epäiltyjen kuuluminen äärioikeistolaisiin järjestöihin, aktiivisuus tietyillä äärioikeistolaisilla sivuistoilla tai tekojen yhteinen kohde.

Toistuvasti samaa nimimerkkiä käyttävien vihapuhetta tuottavien käyttäjien määrä oli verkostoanalyysimme perusteella suhteellisen pieni. Heidän lukumääränsä lasketaan pikemminkin sadoissa kuin tuhansissa. Sosiaalisen median aineistoista on kuitenkin mahdollista tehdä täsmällistä ajallista vertailua, koska alustojen tiedon jakamisen ja moderoinnin käytännöt muuttuvat jatkuvasti.

Viharikostilastojen perusteella näyttää siltä, että vihapuherikosten osuus kaikista viharikoksista on viime vuosina kasvanut. Langettavan tuomion saaneista teoista suurin

²⁸⁶ Tammikko (2019).

²⁸⁷ Mt., 17–18.

osa oli kiihottamista kansanryhmää vastaan, joka tyypillisimmin kohdistui kohteen etniseen tai kansalliseen taustaan, uskontoon tai elämäntavoihin. Tekijänä oli tyypillisesti keski-ikäinen suomalainen mies ja teon kohteena jotakin muuta kansallisuutta edustava mies. Tyypillisimpänä tekopaikkana juuri kiihottamisrikoksissa oli internet, erityisesti Facebook, mutta muiden rikosnimikkeiden, kuten kunnianloukkauksen ja laittoman uhkauksen, tekopaikkoina ovat usein myös muut paikat.

Rikostilastoissa tehdyn verkostoanalyysin perusteella suurin osa epäillyistä ei kuulunut mihinkään verkostoon. Kuitenkin epäiltyjen tekijöiden taustatietojen perusteella on mahdollista hahmotella suurverkostoa, johon noin kuudesosa tuomituista tekijöistä kuului joko tekopaikan (tietty internetin alusta) tai yhteisen kohteen (asianomistaja) perusteella. Verkoston jäseniä yhdistivät äärioikeistolainen ajattelu ja maahanmuuton vastustaminen. Vaikka verkosto ei vaikuta järjestelmällisesti organisoidulta, on kuitenkin huomattava sen laajuus ja useiden äärioikeistolaisten sivustojen ja liikkeiden kytkeytyminen toisiinsa sen kautta. Tätä kautta voidaan havainnollistaa sitä vahvaa ideologista pohjaa, joka tämänkaltaisen löyhän verkoston toiminnalle suomalaisessa internetissä on, ja joka toimii kasvualustana sen levittämälle sanomalle.

Verkkovihan tuottajien ja levittäjien toimintaa määrittelevät eri alustojen affordanssit eli ne mahdollisuudet ja reunaehdot, joiden puitteissa kullakin foorumilla, laudalla tai some-alustalla toimitaan. Toisaalta oli myös havaittavissa sitä, että samat toimijat tuottavat vihapuhetta eri alustoilla. Tässä tutkimuksessa emme tarkastelleet sitä, kuinka paljon käyttäjiä on siirtynyt alustalta toiselle moderoinnin tiukennuttua ja sääntöjen lisääntyneenä. Tällaista liikehdintää kuitenkin tiedetään tapahtuvan. On nähtävissä esimerkiksi se, että venäläinen VK ja Telegram alustoina ovat keränneet pienemmän moderoinnin politiikallaan myös suomalaisia käyttäjiä. Lisäksi herjaussanojen käyttö Suomi24:ssä näyttää vähentyneen vuoden 2018 jälkeen ja samaan aikaan lisääntyneen Twitterin puolella. Usein sulkeminen yhdeltä alustalta johtaa siirtymiseen toiselle, sallivammalle alustalle.

Myös vihaviestinnän transnationaali kierto, jota erityisesti Partisaani.com-sivuston ja Facebookin Soldiers of Odin -ryhmän toiminnan analyysit kuvaavat, on merkittävä osa vihan affektiivista taloutta. Samat uutiset ja jopa samat kuvatoimistojen kuvat kierrätetään esimerkiksi äärioikeiston "vaihtoehtomediassa", ne vain käännetään ja mahdollisesti muokataan hieman toisen verkkotilan ja kulttuurin kontekstiin sopivammaksi. Tätä tehdään myös tarkoituksellisesti: jollei omasta maasta löydy tietyllä hetkellä sopivaa materiaalia jaettavaksi, voidaan aina hakea esimerkkejä ja todistusaineistoa kauempaa, muista maista ja konteksteista.

Tarkastelimme kvantitatiivisen aineiston avulla sosiaalisen median käyttäjien ryhmiä eli sellaisia käyttäjiä, jotka toistuvasti tuottavat verkkovihaa samoihin lankoihin. Tämä niin sanottuun verkostoanalyysiin nojaava tarkastelu keskittyi pelkästään selkeisiin

herjauksiin kaiken vihapuheen sijaan. Tutkimuksessa tunnistetut ryhmät kertovat toisaalta siitä, miten verkkovihaa tuottavat käyttäjät osallistuvat usein keskusteluihin vain tietyistä aiheista. Esimerkiksi sekä Suomi24- että Facebook-alustoilta erottuu ryhmiä, jotka keskittyvät Venäjä-vihamieliseen ja maahanmuuttajia koskevaan verkkovihaan. Ryhmien erottelu kertoo myös siitä, kuinka erilaisia ne verkkotilat ja -yhteisöt ovat, joissa vihapuhetta esiintyy. Venäjävastaista vihapuhetta esiintyi paljon maanpuolustusta käsittelevissä verkkotiloissa, ja havaitsimme tutkimuksessamme tällaista verkkovihaa myös esimerkiksi ilman parisuhdetta olevien kokemuksia käsittelevissä yhteisöissä.

Verkostoanalyysi kertoo myös verkkovihan tuottajien toimintatavoista. Suomi24-alustalla näkyi muun muassa suuri määrä hyvin samankaltaisia nimimerkkejä, jotka kirjoittivat samoihin ketjuihin. Yksittäiset käyttäjät myös lähettivät samankaltaisia viestejä suureen määrään ketjuja. Nämä käytännöt kertovat siitä, että keskustelun kulkuun yritetään vaikuttaa tehtailemalla suuria määriä viestejä, ja että yksi keino tähän voi olla myös nimimerkkien nopea vaihtelu. Aineistomme pohjalta on kuitenkin mahdotonta sanoa, onko kyseessä yksittäinen omistautunut käyttäjä vaiko ihmisryhmä. Tutkimuksessamme selvisi Facebookin osalta, että yksittäiset omalla nimellään toimivat käyttäjät voivat tuottaa suuren määrän vihapuhetta, mutta emme löytäneet Facebookista merkkejä käyttäjien välisestä koordinaatiosta.

Mikä saa ihmiset tuottamaan tai levittämään vihapuhetta? Syrjäytyminen ja osattomuuden kokemukset sekä kokemus siitä, että oma ääni jää kuulumattomiin, tulivat esille sekä internet-etnografiassa että haastatteluissa. Ne eivät kuitenkaan yksin selitä ilmiötä. Vihapuhetta tuottavat ja levittävät ja viharikoksiin syyllistyvät myös korkeammissa yhteiskunnallisissa asemissa olevat ja yhteiskunnassa merkittävää puhevaltaa käyttävät ihmiset. Emme tässä raportissa tarkastelleet esimerkiksi sitä, lisäävätkö alhainen erilaisuuden sietokyky, itsekontrollin puute ja impulsiivisuus riskiä aggressiivisuuteen ja väkivaltaan. Voi kuitenkin olettaa, että kaikkia näitä tekijöitä on vihapuheen tuottamisen ja myös sen levittämisen taustalla.

Näyttää kuitenkin siltä, että niin kutsutut tavalliset ihmiset, joilla ei ole erityisiä selittäviä psykologisia ominaisuuksia, ovat isossa roolissa vihapuheen ja verkkovihan levittämisessä. Vihapuheen levittämisessä näyttää osittain olevan kyse tarjolla olevasta mahdollisuudesta, johon tartutaan. Vihapuhetta tuotetaan ja levitetään, koska niin on mahdollista tehdä ilman merkittäviä seurauksia omasta toiminnasta. Verkkoviha tarjoaa ihmiselle kanavan päästä itsestään ulos jotakin sellaista, mihin hänellä muuten ei ole mahdollisuutta. Anonymiidella on merkittävä rooli ihmisten toiminnan kannalta, kuten myös nimettömät haastateltavamme todistavat. Anonymiteetti häivyttää henkilökohtaisia yhteyksiä toisiin ja mahdollistaa emotionaalisen etäisyyden. Anonymiteetin suoja voi toisaalta myös rohkaista myös vihapuheen vastustamiseen ja esimerkiksi rasististen trollien viestin tyrmäämiseen. Lisäksi on toimijoita, jotka tuottavat

verkkovihaa tietoisesti omalla nimellään ja joiden nettimaine ja näkyvyys perustuvat verkkovihan levittämiseen. Vihapuheen syitä tarkasteltaessa onkin tärkeää ymmärtää, että vihapuheesta on tullut kiinteä osa verkon toimintakulttuuria. Siihen tartutaan ja tullaan tarttumaan mitä moninaisimmista syistä.

11 Kuinka päästä irti vihan verkoista? Pohdintaa ja toimenpide-ehdotuksia

Vihapuhe ilmenee eri tasoilla: se tapahtuu tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa, ja sen vaikutukset ovat sekä sosiaalisia että yksilöihin kohdistuvia. Rakenteiden tasolla vihapuheen vastaiset toimet liittyvät politiikkatyöhön ja lainsäädäntöön, kun taas yksilötasolla voidaan puhua syrjäytymisen ehkäisemisestä. Koska vihapuheen tuottajia ja levittäjiä on monenlaisia ja heitä ajavat vihaviestintään erilaiset motiivit, on tärkeää kitkeä vihapuhetta erilaisin toimin eli yhtäältä rajoittaa vihapuheen tuottamisen ja levittämisen mahdollisuuksia ja toisaalta vastustaa yhteiskunnallista vastakkainasettelua ja polarisoitumista sekä pyrkiä mahdollisimman suureen yhteiskunnalliseen inklusiivisuuteen.

Vihapuheen ja verkkovihan vastustaminen on kaikkien velvollisuus, todetaan Geneven kansainvälisen oikeuskeskuksen²⁸⁸ julkaisussa: se on hallitusten, yhteiskuntien, yksityisen (yritys)sektorin ja myös yksittäisten ihmisten tehtävä. Seuraavassa pohdimme, mitä keinoja voidaan käyttää estämään ihmisiä joutumasta vihan verkkoihin sekä auttamaan niihin joutuneiden irtautumista ja ehdotamme konkreettisia toimenpiteitä. Muistutamme myös siitä, että vihapuheen uhreille – joita vihapuheen levittäjät itsekin voivat olla – löytyy apua.²⁸⁹

Ensimmäinen askel vihapuheen kitkemiseen on ilmiön vakavuuden tunnistaminen. Sen mahdollistamiseksi on tärkeää puhua vihapuheesta sen oikealla nimellä. Vihapuhe ei ole ”vain puhetta”, vaan se on ainakin vahingollisimmillaan verbaalista väkivaltaa. Esimerkiksi poliitikkoihin ja tuomareihin kohdistuvaa vihapuhetta voi perustellusti kutsua poliittiseksi väkivallaksi, joka syö luottamusta yhteiskuntaan ja murentaa demokratian toimintaa²⁹⁰. Koska vihapuhe verbaalisena²⁹¹ tai retorisenä²⁹² väkivaltana estää demokratian toimimista²⁹³, vihapuherikokset eivät ole mitään pikku rikkeitä, vaan niillä on vakavia yhteiskuntaa rapauttavia vaikutuksia.

²⁸⁸ Futtner & Brusco (2021).

²⁸⁹ Ks. esim. Huovinen & Kettunen (2021).

²⁹⁰ Saresma ym. (2020).

²⁹¹ Hämäri (2020); Saresma ym. (2020).

²⁹² Creutz (2021, 142).

²⁹³ Futtner & Brusco (2021).

11.1 Verkkovihan toimintalogiikkaan puuttuminen

Vihapuheen vastustaminen alkaa vihapuheen sisältöjen ja toiminnan logiikan ymmärtämisestä. Verkkovihasta ja muustakin vihapuheesta avoimesti puhuminen auttaa hahmottamaan, että eri tahoihin kohdistuva vihapuhe on itse asiassa hyvin samankaltaista. Se ei siis johdu kohteen henkilökohtaisista ominaisuuksista. Mitä enemmän vihapuhetta ja verkkovihaa sallitaan eri alustoilla ja ympäristöissä, sitä helpommin ihmiset turtuvat siihen, sitä hyväksytympää vahingollisesta viestinnästä tulee ja sitä laajemmalle vihapuhe leviää. On myös havaittu, että vihapuhe tasoittaa tietä fyysisen väkivallan käytölle.²⁹⁴ Tämän vaarallisen kehityksen estämiseksi varhainen puuttuminen ja vihapuheen vastustaminen eri tasoilla on ensiarvoisen tärkeää.

Ensimmäinen askel on sellaisten mekanismien kehittäminen, jotka estävät ja jarruttavat vihaverkkoon joutumista. Vastaavasti tarvittaisiin myös keinoja, jotka helpottavat vihasta irtipääsemistä. Uskontojen uhrit ry tai viidessä maassa operoiva EXIT-organisaatio, joka helpottaa uusnatsien toiminnasta irtautumisen prosessia, ovat hyviä malleja: vertaistukea kaivataan sekä vihan verkkoihin luisumassa oleville että heille, jotka sieltä haluavat irtautua.

Tarvitaan myös enemmän sen tapaista koulutusta, jota haastateltavamme Esa Hoppa jo tekee: hän kouluttaa ihmisiä ja käy puhumassa radikalisaation estämiseen ja radikalisoitumiskehityksen kääntämiseen tähtävissä järjestöissä. Pohjoismaisissa vihapuhetta käsittelevissä politiikkaohjelmissä on laajemminkin ymmärretty, että vihapuheen ja disinformaation kitkemiseksi tulisi tehdä yhteiskunnan tasolla laajaa demokraatia- ja yhteisötyötä, jossa aidosti pyritään tarjoamaan osallisuudelle, kuulluksi ja nähdäksiksi tulemiselle rakentavia vaihtoehtoja, jotta ihmisten ei tarvitse tarttua vihapuheen kaltaisiin keinoihin²⁹⁵. Vaikka viimesijainen vastuu vihapuheesta on sen tuottajalla, myös yhteiskunnalla on vastuuta siinä, millaisia mahdollisuuksia se jäsenilleen tarjoaa. Tärkeää onkin tukea sekä vihapuheen kohteita että vihapuheen tuottajia ja ennaltaehkäistä vihapuheen verkkoihin luiskahtamista.

Toinen tärkeä askel on koulutuksen ja medialukutaidon lisääminen. Tässäkin tutkimuksessa tuli esille, että vihapuhe on sukupolvikysymys. Useat haastateltavat korostivat, että vaikka ”väistyvä sukupolvi” ei vielä osaa käyttäytyä netissä, nousevat sukupolvet ovat paremmin harjaantuneet verkkokeskusteluihin. Usein mediakasvatusta ja medialukutaitoa edistäviä toimenpiteitä on kohdennettu nimenomaan nuorille. Heidät on myös helpompi tavoittaa esimerkiksi koulujen kautta. Havaintojemme pohjalta nuo-

²⁹⁴ Futtner & Brusco (2021); Saresma, Karkulehto & Varis (2021).

²⁹⁵ Esim. SOU (2020).

ret eivät kuitenkaan ole se kohderyhmä, joka kipeimmin tarvitsisi koulutusta sosiaalisen median käytössä ja rakentavan keskustelukulttuurin luomisessa. Keski-ikäiset erottuvat vihapuheen tuottajiksi myös luvun 9 rikostilastoissa. Tämän ryhmän keskuudessa pahimmat ylilyönnit tapahtuvat. Ehkä aikuisten kohdalla olisikin syytä puhua laajemmista yhteiskunta- tai demokratiataidoista, joihin nykyisin oleellisena osana kuuluu verkko-osallistuminen ja erilaisten ihmisten ja mielipiteiden kohtaaminen verkkoympäristössä. Harva haluaa osallistua nimenomaan vihapuheen tuottajille suunnattuun ”oikaisukoulutukseen”, mutta jos kyseessä olisi yksilön kaikkinaista ymmärrystä, digitaitoja ja toimintavalmiuksia edistävä valmennus, osallistumishalukkuus saattaisi kasvaa.

Kolmanneksi voidaan mainita kyky tunnistaa vihapuheen tuottajien toimintamekanismeja eli sitä, miten verkkovihaa lietsotaan ja levitetään. Verkkovihan tuottamisessa ja vastaanottamisessa tunteilla on suuri merkitys. Vihapuheen affektiivista vaikutusta voi purkaa ymmärrys siitä, miten tunteita valjastetaan verkkovihan levittämisen ja lietsomisen käyttövoimaksi. Verkon keskustelukulttuuria yleensä ja verkkovihaa erityisesti leimaa huomionhakuisuus. Kärjekkyyks lisää näkyvyyttä ja kerää reaktioita, jolloin algoritmit nostavat viestiä yhä enemmän. Sosiaalinen media toisin sanoen kannustaa provokatiiviseen käyttäytymiseen, jota sävyttää äänekkyyys ja ilkeys. Tämän tiedostaminen voi auttaa pysyttelemään provosoitumatta ja olemaan ruokkimatta algoritmeja voimakkailla reaktioilla. Kyse ei kuitenkaan ole pelkästään algoritmeista, vaan ihmiset voivat jäädä koukkuun adrenaliiniryöppyihin, joita syntyy, kun oma ilkeys saa tykkäyksiä tai pahantahtoinen meemi lähtee viraaliksi. Tämä koskee niin sanottujen rivikansalaisten lisäksi myös vallanpitäjiä. On kiva saada tykkäyksiä söpölle postaukselle Instagramissa, mutta kun oma kommentti lähtee leviämään Twitterissä, tyydytys voi olla koukuttavaa ja vallan tunne suuri.

Valmius verkkovihan toimintatapojen tunnistamiseen ja niitä vastaan toimimiseen kasvaa, kun opitaan tunnistamaan eri alustojen toimintalogiikoita. Palatkaamme vielä Twitter-tili Regina Vantoon, sillä esimerkki kuvaa hyvin verkkovihan tuottamiseen tarkoitettujen anonyymien tilien toimintaa. Profiili käy kommentoimassa eri twiittejä levittäen samalla erittäin rasistista, misogynistä ja väkivaltaan usuttavaa, monin muinkin tavoin häiritsevää sisältöä. Profiili saatetaan jäädyttää väliaikaisesti, kun tarpeeksi moni ilmoittaa sisällöstä Twitterin ylläpitoon, mikäli Twitter katsoo yhteisö sääntöjensä tulleen rikotuiksi. Kyse on kuitenkin vain väliaikaisesta ratkaisusta. Määräajan umpeuduttua sama profiili voi jatkaa trollaamistaan ja entinen seuraajakunta on edelleen olemassa ja trollaamisen yleisönä. Julkisuudessa esitetty huoli Twitterin ja Facebookin

verkkovihaa tuottavien tilien jäädyttämisestä sensuurina²⁹⁶ kuulostaa tästä näkökulmasta aiheettomalta. Päinvastoin kannustamme blokkamaan ja raportoimaan häiritsevät ja aggressiiviset tilit matalalla kynnyksellä.

Vihapuheen tuottajien toiminnan estäminen, vaikkapa heidän tilinsä poistaminen eli niin kutsuttu *deplatforming*, voi olla tehokas keino vähentää ainakin verkkovihan näkyvyyttä. Vaikka vihapuhe siirtyy mahdollisesti muille alustoille, vihapuheen supertuottajien sulkeminen esimerkiksi Twitteristä tai Facebookista vähentää merkittävästi laajoille yleisöille näkyvän häiritsevän viestinnän määrää. Deplatforming on tehokas keino myös siksi, että vihapuheen aktiivisten tuottajien määrä on lopulta suhteellisen pieni. Näiden jatkuvasti törkeää, leimaavaa tai häiritsevää esimerkiksi rasistista tai misogynista sisältöä tuottavien tilien estäminen vähentää loukkaavan sisällön näkyvyyttä.

Toisinaan sensuuria tehokkaampi keino voi olla pyrkimys dialogiin. Tämä pätee erityisesti affektiivisesti motivoituneiden ja spontaanisti toimivien verkkovihan tuottajien kohdalla. Henkilökohtaisen kommunikaation merkitys auttaa yhteisöllisyyden luomisessa ja ylläpitämisessä. Esimerkiksi se, että bloggarit antautuvat vuorovaikutukseen kommentoijien kanssa, parantaa keskusteluilmapiiriä runsaasti.²⁹⁷ Myös journalististen juttujen yhteydessä käytävän verkkokeskustelun moderointi voisi olla asiattomien sisältöjen poistamisen lisäksi vuorovaikutteisempaa keskustelun edistämistä ja dialogisuuden tukemista.²⁹⁸ Rakentavan verkkokeskustelun kehittäminen pyrkii luomaan turvallisen ja moniäänisen keskustelun tilan, joka ei kannusta ilkeyteen ja kovaäänisyyteen. Sosiaalisen media käyttäjien onkin hyvä toimia reaktiivisen vastaanottamisen lisäksi myös aktiivisesti vihapuhetta vastustaakseen. Dialogisuutta voivat ilmentää myös erilaiset sovitteluprosessit, joissa vihapuheen tuottajat ja kohteet keskustelevat tapahtuneesta rikkomuksesta ja sopivat sen tuomioistuinten ulkopuolella. Tällaiset prosessit toki vaativat paljon erityisesti tekojen uhreilta, eikä niihin sitoutumiseen pidä haavoittuvassa asemassa olevia velvoittaa.

Kaikki vihapuheen tuottajat eivät suinkaan hae keskusteluyhteyttä. Ideologiset ja josakin määrin myös performatiiviset verkkovihan tuottajat häiritsevät, provosoivat ja loukkaavat tarkoituksella. Silloin kun vihaviestinnän motiivit ovat poliittiset ja jopa ekstremistiset, ja kun keinoina käytetään kohteen yksityisyyden suojaa ja loukkaamattomuutta vahingoittavaa joukkoistettua häirintää ja maalittamista, tai kun tarkoitus on rikkoa yhteiskuntarauhaa ja murentaa luottamusta demokraattiseen päätöksentekoon ja oikeuslaitokseen, on perusteltua, että myös rangaistukset ovat suhteessa tekoihin.

²⁹⁶ Kotilainen & Vuorelma (2021b, 25); Mansikka (2019).

²⁹⁷ Lövheim (2013).

²⁹⁸ Hautakangas ym. (2017).

Huumori on tehokas keino paitsi vihan levittämisessä, myös sitä vastaan taistelemisessa²⁹⁹; samoin taide³⁰⁰. Huumorin avulla voidaan käsitellä vaikeita kokemuksia, kuten haavoittuvuutta, ja muuttaa vihapuhe sananmukaisesti naurattavaksi. Vihapuhetta voi työstää myös taiteen keinoin ja ikään kuin purkaa vihapuheen tuhoava voima. Sitä voi käsitellä etäännyttäen, provosoitumatta ja siirtämällä huomion painopiste kohteesta puheen vaikuttamisen tapoihin ja sisällölliseen geneeriseen luonteeseen, joka paljastuu helposti varsin ontoksi. Vihapuheesta on tuotettu muun muassa installaatioita, runoutta ja lauluja.

11.2 Kuulumisen kokemusten tukeminen

Vihapuheen salliva tai jopa siihen rohkaiseva ilmapiiri saattaa estää eri ihmisryhmien toimintaa ja osallistumista poliittiseen toimintaan ja kansalaiskeskusteluun. Etenkin affektiivisesti ja osin myös performatiivisesti suuntautuneiden vihapuheen tuottajien toiminnan taustalla on usein huomiohakuisuutta ja tarvetta tulla kuulluksi sekä halu kuulua yhteisöön. Vihapuheen tuottaminen ja myös levittäminen – ylipäätään aktiivinen toiminta verkkovihaa ruokkivissa ympäristöissä – liittyy usein osattomuuden tai ulkopuolisuuden kokemuksiin. Yhteiskunnan toiminnan kannalta on siis ensiarvoisen tärkeää, että syrjäytymistä pyritään estämään.

Toisinaan tehokasta eristämistä paremmin saattaisi toimia se, että vihapuhujia ei pyrittäisikään vaientamaan, vaan heidän hätähuutoonsa vastattaisiin ja heitä kuunneltaisiin sekä keskusteltaisiin heidän kanssaan. Provosoitumista on syytä välttää, sillä vihapuheen päämäärä on juuri herättää voimakkaita tunnereaktioita. Samalla on tärkeää edistää satunnaisten vihapuhujien kuulumisen tunnetta, kokemusta siitä, että hekin ovat arvokas osa yhteiskuntaa. Yhteisöllisyyden kokemus ja mahdollisuus olla arvostettu osa yhteisöä ovat keskeisiä tekijöitä solidaarisuuden ja yhteisvastuun näkökulmasta ja toimivan yhteiskunnan kannalta³⁰¹. Osattomuuden ja syrjäytymisen kokemus puolestaan voi johtaa siihen, että kun ei koe kuuluvansa yhteiskuntaan tai ympäröiviin yhteisöihin, vastaavaa kuulumisen tunnetta ja arvostusta haetaan muualta – verkosta, jossa polarisoiva retoriikka usein on keskeinen osa keskustelukulttuuria.

Nettiyhteisöt täyttävät ihmiselle luonteenomaisia hyväksytyksi ja kuulluksi tuleminen tarpeita. Internet toimintaympäristönä on kuitenkin erityinen. Se voi etenkin performatiivisten vihapuheen tuottajien kohdalla ruokkia provosoivaa ja aggressiivista puhetaapaa, ja yleensä sosiaalisiin suhteisiin liittyvä merkityksellinen sitoutuminen, toisen kuunteleminen ja ymmärtäminen, jäävät vähemmälle. Kun provosointiin vastataan

²⁹⁹ Benesch ym. (2016).

³⁰⁰ Särnä (2020); Sundén & Paasonen (2018).

³⁰¹ Calhoun (2002); Honneth (1995).

provosoitumalla, keskustelu kärjistyy. Polarisaatiota on mahdollista välttää, jos ei lähdetä väittelemään, vaan pyritään kuuntelemaan ja ymmärtämään toista osapuolta. Tämä ei edellytä sitä, että jaettaisiin kaikki arvot. Toisaalta performatiivisesti tai ideologisesti motivoituneet trollit eivät väsy provosoimaan: jos yksi kohde ei lähde väittelemään, löytyy joku toinen, jonka trolloaminen tuottaa toivotun kaltaisen reaktion.

Vihapuhe herättää ja mobilisoi tunteita: vihan lisäksi verkkovihaa voivat motivoida ainakin kauna, katkeruus ja pelko ja se myös lietsoo näitä tunteita. Verkkovihalle tyypillinen ironinen tyyli voi itsessään olla ”tunneköyhää” ja etäännytettyä, mutta ironian käytössä yhdistyvät verkon leikkitelevä meemikulttuuri ja julma huumori, joka antaa mahdollisuuden ja ikään kuin luvan loukata ja pilkata. Ironiaa viljellään verkon alakulttuureissa, joista se on kulkeutunut myös poliittisille foorumeille sekä ideologisen vihapuheen välineeksi³⁰². Huumorin keinoin vihapuhe myös leviää helposti. Ironia ei kuitenkaan selitä kaikkea vihapuhetta, eikä kaikki vihapuhe ole pelkistettävissä ironiaksi. Ironian taakse on helppo piiloutua, ja sitä saatetaan käyttää perusteena olla puuttumatta vahingolliseen vihapuheeseen.

Verkkovihasta puhuttaessa on kuitenkin huomioitava toimintaympäristö yksilötasoa laajemmin. Vihapuheen kasvun taustalla on myös sosiaalisen median alustojen ansaintalogiikka. Yritykset tekevät voittoa sillä, että kuluttajat viettävät alustoilla mahdollisimman paljon aikaa ja reagoivat tarjottuun sisältöön. Ei ole sattumaa, että algoritmit toimivat huomiotalouden mekanismien varassa. Alustat pystyisivät tekemään enemmän verkkovihan kitkemiseksi, mikäli haluaisivat. EU:ssa tällä hetkellä tekeillä olevat digitaalisten alustajättien sisältöihin puuttuvat lainsäädäntöhankkeet (Digital Markets ja Digital Services Act) ja etenkin niiden käyttöönotto Suomessa tulevat näyttämään, onko verkkovihaa mahdollista kitkeä alustoilta tehokkaammin. Ainakin on mahdollista, että verkkoviha vähenee tietyillä suurilla alustoilla, joiden toimia seurataan entistä tehokkaammin, mutta se siirtyy jälleen uusille, pienemmille ja huonommin valvotuille alustoille. Tärkeää viimeaikaisessa keskustelussa on ollut, että alustojen keskeinen rooli verkkovihan ylläpitäjinä on tunnustettu, eivätkä ne enää voi pestä käsiään niille kuuluvasta vastuusta.

11.3 Toimenpide-ehdotuksia ja suosituksia

Edellä olemme pyrkinneet laajaan yleiskuvaukseen verkkovihan ja laajemminkin vihapuheen tuottajien ja levittäjien verkostoista, toimintamuodoista ja motiiveista. Verkkoviha on ilmiönä kompleksinen ja monitahoinen. Sen takia myös toimenpide-ehdotuksemme verkkovihan tuottajien ja levittäjien toiminnan vähentämiseksi ovat moninaisia.

³⁰² Saresma & Tulonen (2020); Futtner & Brusco (2021).

Huomautamme, että tässä tutkimuksessa käyttämämme menetelmät eivät mahdollista esimerkiksi ihmisten persoonallisuustekijöiden tai yhteiskunnallisten olosuhteiden ja verkkovihan syy-seuraussuhteiden osoittamista. Olemme pyrkineet kuvaamaan verkkovihaa ilmiönä pikemmin kuin analysoimaan ja samalla mahdollisesti tuottamaan yksinkertaistavia syy-yhteyksiä. Kausaalipäätelmien mahdottomuuden takia myöskään politiikkasuositukset eivät voi olla suoraviivaisesti tutkimustuloksista johdettuja, vaikka ne toki näihin kiinnittyvät.

Keskitymme seuraavassa sellaisiin toimenpide-ehdotuksiin ja suosituksiin, joilla voisi vaikuttaa erityisesti erityyppisiin verkkovihan tuottajiin ja levittäjiin sekä verkkovihan ennalta ehkäisyyn ja sen vähentämiseen. Toimenpide-ehdotukset perustuvat verkostoanalyysin ja internet-etnografian sekä yksittäisten tapausten analyysin perusteella rakentuneeseen ymmärrykseen vihapuheen alustoista sekä internet-etnografian ja haastattelujen perusteella muovautuneisiin käsityksiin vihapuheen tuottajien ja levittäjien erilaisista motiiveista ja toimintatavoista.

Tutkimustiedon tuottaminen

1. Verkkovihan tuottajien ja levittäjien ja näiden motiivien laajempi kartoittaminen. Ehdotamme laajaa ja vertailevaa *kansainvälistä survey-tutkimusta* ja siinä toteutettavaa haastatteluosuutta, jonka avulla voidaan tutkia syvemmin myös survey-tutkimuksessa esiin nousevia havaintoja.
 - Lisäksi olisi mahdollista lisätä esim. Tilastokeskuksen median kulutus- tai käyttötottumuksia selvittäviin kyselyihin, laajempiin nettikulttuurikyselyihin ja kouluterveyskyselyyn kysymyksiä verkkovihan tuottamisesta ja levittämisestä, jotta näistä saataisiin enemmän tietoa.
2. Verkkovihan keskeisimpien tapahtumapaikkojen ja niiden kansainvälisten yhteyksien *systemaattinen kartoittaminen*.
3. *Seurantatutkimus* henkilöille, jotka osallistuvat verkkovihan/vihapuheen tuottajille ja levittäjille suunnattuihin toimintaohjelmiin verkkovihan vähentämiseksi. Tutkimuksessa arvioitaisiin erilaisten toimenpiteiden vaikuttavuutta. Edellytyksenä on myös osallistujien löytäminen ja toimintaohjelmien tarjoaminen osallistujille. Tässä esitettyjen laaja-alaisten ja pidempikestoisten tutkimusten ja selvitysten toteuttamiseksi on etsittävä uusia rahoitusinstrumentteja.

Toimintaohjelmat ja tukimuodot verkkovihan eri tuottaja- ja levittäjäryhmille

4. *Ennakoivia toimintaohjelmia* verkkovihan mahdollisille tai satunnaisille tuottajille ja levittäjille. Toiminta pyrkii ehkäisemään syrjäytymistä, yksinäisyyttä, osattomuutta ja putoamista ”vihan verkkoon” tarjoamalla mahdollisuuksia kiinnittyä yhteiskuntaan ja yhteisöihin, oman elämän hallintaan ja omaan elämään vaikuttamiseen verkkovihan/vihapuheen vaihtoehtona. Toimintaohjelmat ovat

osa laajempaa yhteiskunta- tai sosiaalipolitiikkaa, kasvatus-, koulutus-, tai nuorisotyötä, demokratiakasvatusta, opinto-ohjausta, vapaaehtoista harrastustoimintaa, aikuisten mediakasvatusta ym., mutta ne voisivat olla kohdennetumpia esimerkiksi tiettyjen verkkoyhteisöjen jäsenille.

5. *Toimintamalli tai tuetun irtautumisen muoto* niille, jotka jo aktiivisesti tuottavat tai levittävät verkkovihaa, mutta haluavat päästä siitä eroon. Esimerkkinä voisivat olla toimintamallit, joita ovat kehittäneet mm. Uskontojen uhrien tuki ry, Irti huumeista ry, AA-kerhot, EXIT, radikalisoitumista ehkäisevä työ jne. Tämä koskee erityisesti järjestelmällisesti vihapuhetta tuottavia, mutta myös heidän vaikutuspiirissään olevia ihmisiä.
6. Ympärivuorokautinen *kriisikeskus tai keskusteluapu* (puhelin/chat) verkkovihan tuottajille ja levittäjille ajatuksena tarjota vaihtoehtoinen keskusteluyhteys tai tukea esimerkiksi tunteiden hallintaan ”kriittisillä” hetkillä. Tämä koskee erityisesti satunnaisesti ja tunneryöpyssä vihaa tuottavia ja levittäviä eli affektiivisesti motivoituneita, mutta myös performatiivisesti verkkovihaa tuottavia ja muita ryhmiä. Myös keskuksen työntekijöille tarvittaisiin koulutusta ja tukea vihan kohtaamiseen.

Yleisön tietämyksen ja ymmärryksen lisääminen

7. *Tietoisuuden lisääminen* esimerkiksi uutisoinnilla, tutkimilla mediajutuilla tai tiedotuskampanjoilla niistä verkon ja verkkoalustojen toimintamekanismeista, joilla ihmiset saattavat tulla tukeneeksi tai levittäneeksi verkkovihaa sitä itse edes ymmärtämättä (esim. valtakunnallinen kampanja ”Tiedätkö, että someyhdistöt tekevät reaktioillasi rahaa?”).
 - Ihmisten medialukutaidon ja digitaalisen osaamisen kehittäminen sekä tietämyksen lisääminen verkkovihasta ja sen leviämisestä sekä tekniikoista, joita mediasisältöjen tuottamisessa käytetään huomion saavuttamiseksi ja tunteiden herättämiseksi.
 - Medialukutaidon vahvistamisen ulottaminen myös visuaaliseen viestintään, kuten tapoihin, joilla meemeillä luodaan huumoria ja ironiaa hyödyntäen vastakkainasetteluja ja levitetään ennakkoluuloja. Muistutukset siitä, ettei verkkovihaan kannata osallistua esimerkiksi provosoitumalla.
 - Tunnetaitojen opettaminen osana digitaalisia taitoja. Rohkaistava myönteiseen ja vihapuheeseen puuttuvaan toimintaan verkossa. Esimerkiksi Hyvin sanottu -mediahanke yhteistyötahona mediakoulutukseen. Myös muuta tutkivan median rahoitusta tarvitaan. Tosielämän tunnetaitojen oppiminen.
8. Verkkovihaa/vihapuhetta koskeva *sivusto: tiedon ja tukimuotojen kerääminen kootusti* yhdelle, erityisesti vihan tuottajille ja levittäjille suunnattu verkkosivusto (uhreille sivusto erikseen). Niin verkkovihan uhrien kuin tuottajien tulisi ”automaattisesti” tietää, mistä voi hakea tietoa ja apua, kun sitä tarvitsee. Verkkosivuston linkittäminen esimerkiksi verkkovihan keskeisille tapahtumapaikoille ja tuottajien ohjaaminen sivustolle tarvittaessa.

9. *Faktapohjaisen ja tutkitun tiedon tarjoaminen* verkkovihasta ja verkkovihan aiheena olevista asioista, esimerkiksi verkkovihan lähteenä käytetyistä ideologioista. Usein verkkoviha perustuu perättömiin tai väriin faktoihin tai tarkoituksellisesti vääristeltyyn tietoon. Olisi tärkeää, että verkkovihan tapahtumapaikoilla edistettäisiin myös muunlaisen tiedon saatavuutta ja annettaisiin eväitä esitettyjen väitteiden tai näkemysten kriittiseen tulkintaan. Tätä tietoa voisi olla esimerkiksi yllä mainitulla verkkosivustolla, jonne voisi linkittää tarvittaessa. Sanantunnistusteknologiaan perustuvat automaattiset ilmoitukset mahdollisesta vihapuheesta ja linkki sivustolle (vrt. Covid-aiheisiin postauksiin liittyvä infolinkki).

Verkkokeskusteluiden seuranta ja verkkovihan ennaltaehkäisy

10. Verkkovihan suosituimpien tapahtumapaikkojen *aktiivinen seuranta ja alustoilla läsnäolo* (esim. vapaaehtoiset ”seriffit” tai ”hyvikset”, sosiaali- tai nuorisotyöntekijät, alustojen vapaaehtoiset moderoinnit). Mahdollisesti myös toimiminen verkkovihan ”vastapuhujina” / ennaltaehkäisijöinä silloin kun verkkoviha leimahtaa esimerkiksi tarjoamalla vaihtoehtoinen (yksityinen) keskusteluyhteys tai vaihtoehtoista tietoa. Tällaiseen toimintaan tulisi myös olla tarvittava tukioorganisaatio, joka tarjoaisi ”seriffeille” koulutusta ja tukea.
11. Keskitetty *matalan kynnyksen ilmoitustoiminta* vahingollisesta sisällöstä tai maalittamiskampanjoista eri verkkoalustoilla. Ilmoituksia tekemään ja käsittelemään tulisi luoda jokin organisaatio, esimerkiksi vapaaehtoisten järjestöjen toteuttama *trusted flaggers* -toimijaverkosto. Varmistettava, että ilmoitukset etenevät käsittelyyn ja alustat tekevät niille jotain.
12. Automatisoidun vihapuheen tunnistamisen kehittämisen lisäksi on lisättävä *ihmisten läsnäoloa verkossa moderaattoreina*. Alustojen verkkovihan kitkemiseen tähtäävissä automatisoiduissa vihapuheentunnistusmenetelmissä on ongelmansa; ihmiskeskeinen moderointi toimisi paremmin etenkin pienillä kieli-alueilla, vaikka vaatiikin runsaasti resursseja.
- Ihmismoderoinnin ennakoiva puuttuminen heidän huomatessaan julkaistua verkkovihaa, ennen kuin tilanne eskaloituu. Moderoinnin kehittäminen keskusteluvampaan ja ennakoivampaan suuntaan.
 - Alustat voisivat automatisoituun vihapuheen tunnistukseen perustuen paitsi poistaa vihasisältöjä, myös tehokkaammin varoittaa ennakkoon (vrt. disinformaatiovaroitukset).
 - Alustat voisivat myös ennakoivasti tunnistaa ja tarvittaessa sulkea tai estää verkkovihaa aktiivisesti tuottavia tilejä oma-aloitteisesti (*deplatforming*).

Sosiaalisen median alustojen vastuu verkkovihan ehkäisemisessä

13. *Sosiaalisen median alustojen velvoittaminen toimimaan* vihapuhetta ja verkkohäirintää estävästi – esimerkiksi rahoittamalla verkkovihaa ehkäiseviä toimenpiteitä ja toimijoita verkkovihan mahdollistamisen ja edistämisen sijaan.

- Alustojen sisäisten ilmoitustoimintojen vahvistaminen ja moderointitoimintojen läpinäkyvyyden lisääminen, ks. myös moderointia koskevat ehdotukset yllä.
 - Sosiaalisen median algoritmien kehittäminen ja muuttaminen siten, etteivät ne enää palkitse vihasta ja sen levittämisestä tai edistä vihan näkyvyyttä.
 - Anonyymien, mutta kuitenkin aitoon henkilöön liitettävissä olevien anonyymitilien kehittäminen.
 - Alustojen omistajien vastuunkannon edellyttäminen EU:n tasolla ja globaalisti, kuten on vaadittu esimerkiksi EU:n piirissä keväällä 2022 hyväksytyissä Digital Services Act and Digital Markets Act-lakipaketeissa.
14. DSA- ja DMA-lakien kansallisessa toimeenpanossa on huomioitava myös pienempien kotimaisten alustojen vastuut ja niiden toimeenpano. *Pienempiä toimijoita tulisi tukea* siten, että niillä on todelliset resurssit ja mahdollisuus puuttua verkkovihaan. Niiden kanssa voitaisiin käydä kansallisen tason neuvotte-luita ja sopia toimenpiteistä, joilla verkkovihaan puututaan ja toisaalta palkitaan rakentavan keskustelukulttuurin tukemisesta.

Lisäresursseja ja teknologiaa poliisin verkkovihan vastaiseen toimintaan

15. *Lisäresursseja, teknologisia välineitä ja koulutusta poliisille ja oikeuslaitokselle* vihapuherekosepäilyjen tunnistamiseen, havaitsemiseen ja käsittelyyn sekä viharikosten ennaltaehkäisemiseen. Poliisin toiminnalla on suuri merkitys myös asenneilmapiirille: määrätietoinen vihapuheeseen ja verkkovihaan puuttuminen tai verkossa paikalla olo antaa sekä uhreille että vihan tuottajille ja levittäjille viestin, että asia otetaan vakavasti. Työ on ollut tuloksekasta, kun resursseihin on satsattu. Vajaille resursseilla poliisitoiminta on reaktiivista, tutkitaan vain poliisille tehtyjä rikosilmoituksia. Usein vihapuhe- ja sananvapauserikoksilla ei kuitenkaan ole yhtä asianomistajaa, joka tekisi ilmoituksen. Merkittävän paljon rikoksia jää myös ilmoittamatta.
- Joitakin vuosia sitten vihapuhe- ja sananvapauserikoksia tutki parhaimmillaan liki kaksikymmentä tutkijaa, kun tutkijoita nyt yksi tai kaksi.
 - Vihapuhe- ja sananvapauserikosten tutkinnassa ei ole käytössä automatisoituja tai ohjelmistoavusteisia tapoja paljastaa verkossa tapahtuvia rikoksia, joista ei ole tehty ilmoitusta.
 - Teknologian avulla poliisitoimintaa olisi mahdollista kohdistaa paljastavaan rikostutkintaan. Edellytys on, että tutkijoita on riittävästi, jotta aikaa jää muullekin kuin reaktiiviselle toiminnalle.
 - Teknologian ja tutkinnan vahvistaminen tukevat ennalta estävää toimintaa: ne kohdistavat poliisitoimintaa verkkoalustoille, jotka usein ovat rangaistavan vihapuheen areenoita, ja lisäävät kansalaisten tietoisuutta poliisin läsnäolosta verkossa.
 - Laissa on jo olemassa pykälä vihapuheeseen, verkkohäirintään ja maalittamiseen puuttumiseksi; näitä on myös pystyttävä käyttämään. Kansalaisten on pystyttävä luottamaan oikeusjärjestelmän toimivuuteen.

16. *Verkkovihan vastaisten toimien keskittäminen* esim. yhdelle viranomaiselle tai taholle, joka kerää ja tuottaa aiheesta tietoa, laatii toimenpiteitä ja seuraa niiden toteuttamista. Taho toimisi myös verkkovihan vastaisen työn toimijoiden välisenä koordinaattorina ja mahdollistaisi toiminnan jatkuvuuden ja pitkäjänteisyyden eri tavalla kuin lyhytkestoiset kampanjat.

Vuoropuhelun edistäminen yhteiskunnassa ja verkkovihan tuottajien kanssa

17. Kehitetään edelleen *kansalaiskuulemisen ja päätöksentekoon vaikuttamisen malleja* ja tuetaan rakentavaa julkista keskustelua osana erilaisia päätöksentekoprosesseja. Päätöksentekoon ja keskusteluun tulisi pystyä osallistumaan mahdollisimman matalalla kynnyksellä. Kehitetään myös eri ihmisryhmien, erityisesti aikuisten, demokratia- ja kansalaistaitoja esimerkiksi koulutuksella.
18. Muu aktiivinen *vuoropuhelun edistäminen yhteiskunnassa* niiden toimijoiden ja tahojen kanssa, jotka tuottavat ja levittävät verkkovihaa; vaarana tosin on verkkovihan näkyvyyden lisääntyminen. Yhteiskunnallinen avoin keskustelu verkkovihan lähteenä ja kohteena olevista asioista. Vuoropuhelun edistäminen myös verkkovihasta tuomittujen kanssa, esimerkiksi rikosten sovittelussa tai rangaistusten muussa toimeenpanossa.
19. Verkkovihan vastaisen *vastapuheen edistäminen ja tukeminen sekä sen näkyvyyden lisääminen* verkossa ja muualla yhteiskunnassa. Visuaalisuuden, huumorin ja taiteen hyödyntäminen vastapuheen muotoina. Tilanteen kääntäminen niin, että "vastapuhe" ja verkkovihaan puuttuminen olisivatkin valtavirtaa eivätkä harvojen toteuttamia vastatoimia vihaan. Vastapuhe ei kuitenkaan saisi johtaa verkkovihan kärjistymiseen. Lisää resursseja tarvittaisiin myös verkkovihan vastaiseen vastapuheeseen liittyvään tutkimukseen ja koulutukseen.

Lähteet

Ahmed, Sara (2018 [2004]). *Tunteiden kulttuuripolitiikka*. Suom. Elina Halttunen-Riikonen. Helsinki: niin & näin.

Ala-Fossi, Marko; Alén-Savikko, Anette; Grönlund, Mikko; Haara, Paula; Hellman, Heikki; Herkman, Juha; Hildén, Jockum; Hiltunen, Ilmari; Jääsaari, Johanna; Karppinen, Kari; Koskenniemi, Aino; Kuutti, Heikki; Lehtisaari, Katja; Manninen, Ville; Matikainen, Janne & Mykkänen, Markus (toim.) (2018). *Media- ja viestintäpolitiikan nykytila ja mittaaminen. Loppuraportti*. Helsinki: Liikenne- ja viestintäministeriö. LVM julkaisu 4/2018. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160714>

Banaji, Shakuntala & Bath, Ramnath (2022). *Social Media and Hate*. London & New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Bartlett, Jamie & Krasodowski-Jones, Alex (2015). *Counter-Speech Examining Content that Challenges Extremism Online*. Lontoo: Demos. Saatavilla: <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2015/10/Counter-speech.pdf>

Bauvois, Gwenaëlle & Pyrhönen, Niko (2020). Vastamediat houkuttelevat lupauksella paljastaa vallanpitäjien valheet. *Ilmiö: sosiologinen media kaikille*, 1–12. Saatavilla: <http://hdl.handle.net/10138/318604>

Beck, Ulrich (2009). *World at Risk*. Cambridge: Polity Press.

Benesch, Susan; Ruths, Derek; Dillon, Kelly P; Saleem, Haji Mohammad & Wright, Lucas (2016). *Counterspeech on Twitter: A Field Study*. Report for Public Safety Canada. Saatavilla: <https://dangerousspeech.org/counterspeech-on-twitter-a-field-study/>

Brown, Alexander (2018). What is so special about online (as compared to offline) hate speech? *Ethnicities*, 18(3), 297–326. doi: [10.1177/1468796817709846](https://doi.org/10.1177/1468796817709846)

Brown, Alexander (2017a). What is hate speech? Part 1: The myth of hate. *Law and Philosophy*, 36(4), 419–468. doi: <https://doi.org/10.1007/s10982-017-9297-1>

Brown, Alexander (2017b). What is Hate Speech? Part 2: Family Resemblances. *Law and Philosophy*, 36(5), 561–613.

Bucher, Taina & Helmond, Anne (2018). The affordances of social media platforms. Teoksessa Jean Burgess, Alice Marwick & Thomas Poell (toim.), *The Sage Handbook of Social Media*. Los Angeles: Sage. 233–253.

Calhoun, Craig (2002). Imagining solidarity: cosmopolitanism, constitutional patriotism, and the public sphere. *Public Culture*, 14(1), 147–171.

Choo, Hae Yeon & Marx Ferree, Myra (2010). Practicing intersectionality in sociological research: A critical analysis of inclusions, interactions, and institutions in the study of inequalities. *Sociological Theory*, 28(2), 129–149.

Civicus (2019). *Migrants' Rights: "Hate speech is driven by unequal power relations and negative stereotypes"*. Civicus 26.8.2019, <https://www.civicus.org/index.php/media-resources/news/interviews/4079-migrants-rights-hate-speech-is-driven-by-unequal-power-relations-and-negative-stereotypes>

Creutz, Karin (2021). Vihan tuolla puolen. Teoksessa Noora Kotilainen & Johanna Vuorelma (toim.), *Kun tutkija kohtaa vihaa: Asiantuntijuus, tiede ja julkisuus*. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat ja Rosebud Books. 137–158.

Dixon, Liz & Court, David (2015). Working with perpetrators. Teoksessa Nathan Hall, Abbee Corb, Paul Giannasi & John Grieve (toim.), *The Routledge International Handbook on Hate Crime*. Milton Park: Routledge. 381–390.

Doerfler, Periwinkle; Forte, Andrea; De Cristofaro, Emiliano; Stringhini, Gianluca; Blackburn, Jeremy & McCoy, Damon (2021). "I'm a professor, which isn't usually a dangerous job": Internet-facilitated harassment and its impact on researchers. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 5(CSCW2), 1–32. doi: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/3476082>

Edelstein, Yuli & Wolf, Christopher, ICCA (2013). *Report and Recommendations of the Task Force on Internet Hate of the InterParliamentary Coalitions for Combating Anti-Semitism (ICCA)*. Saatavilla: <http://www.adl.org/assets/pdf/press-center/ICCA-Report.pdf>.

Erjavec, Karmen & Kovačič, Melita Poler (2012). "You don't understand, this is a new war!" Analysis of hate speech in news web sites' comments. *Mass Communication and Society*, 15(6), 899–920. doi: <https://doi.org/10.1080/15205436.2011.619679>

Fairclough, Norman (2009). A dialectical-relational approach to Critical Discourse Analysis in Social Research. Teoksessa Ruth Wodak & Michael Meyer (toim.), *Methods of Critical Discourse Analysis*. Lontoo: Sage. 162–186.

Fieldstadt, Eliza (2022). J.K. Rowling, who's drawn backlash for her anti-trans beliefs, hits back at Putin for citing her in 'cancel culture' comments. NBC News, 25.3.2022, <https://www.nbcnews.com/news/world/jk-rowling-s-drawn-backlash-anti-trans-beliefs-hits-back-putin-citing-rcna21587>

Fornaro, Paolo (2021). *Politician polarization in Finland over recent years*. Saatavilla: https://bibu.fi/wp/wp-content/uploads/2021/01/Politician_polarization_in_Finland_over_recent_years.pdf

Futtner, Nora & Brusco, Natalia (2021). *Hate Speech is On the Rise*. Geneva: Geneva International Centre for Justice (GICJ).

Ganesh, Bharath (2018). The ungovernability of digital hate culture. *Journal of International Affairs*, 71(2), 30–49. Saatavilla: <https://jia.sipa.columbia.edu/ungovernability-digital-hate-culture>

- Gasparini, Francesca; Rizzi, Giulia; Saibene, Aurora & Fersini, Elisabetta (2021). Benchmark dataset of memes with text transcriptions for automatic detection of multi-modal misogynistic content. *Artificial Intelligence*. Saatavilla: <https://arxiv.org/abs/2106.08409>
- Geertz, Clifford (1973). *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Goldenberg, Alex & Finkelstein, Joel (2020). *Cyber Swarming, Memetic Warfare and Viral Insurgency: How Domestic Militants Organize on Memes to Incite Violent Insurrection and Terror Against Government and Law Enforcement*. NCRI. Saatavilla: <https://networkcontagion.us/reports/cyber-swarming-memetic-warfare-and-viral-insurgency-how-domestic-militants-organize-on-memes-to-incite-violent-insurrection-and-terror-against-government-and-law-enforcement/>
- Hall, Nathan (2015a). Understanding hate crimes: Sociological and criminological perspectives. Teoksessa Nathan Hall, Abbee Corb, Paul Giannasi & John Grieve (toim.), *The Routledge International Handbook on Hate Crime*. Milton Park: Routledge. 69–80.
- Hall, Nathan (2015b). Understanding hate crimes: Perspectives from the wider social sciences. Teoksessa Nathan Hall, Abbee Corb, Paul Giannasi & John Grieve (toim.), *The Routledge International Handbook on Hate Crime*. Milton Park: Routledge. 81–91.
- Halminen, Laura (2022). Näin Venäjän lähetystöt ympäri maailman liioittelevat Venäjävihaa. Helsingin Sanomat 7.4.2022, <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008729922.html?share=43edb9aca138bfd9379c4a170007d4a8>
- Happonen, Päivi (2021). Poliisijohtaja sai tappouhkauksia ja joutui maalittamisen kohteeksi, teki 8 rikosilmoitusta – "Jossain menee raja, mitä poliisin pitää sietää". YLE 4.8.2021, <https://yle.fi/uutiset/3-12046533>
- Harle, Vilho & Moisio, Sami (2000). *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Tampere: Vastapaino.
- Harsin, Jayson (2015). Regimes of posttruth, postpolitics, and attention economies. *Communication, Culture and Critique*, 8(2), 327–333. doi: <https://doi.org/10.1111/cccr.12097>
- Hautakangas, Mikko; Ahva, Laura & Haara, Paula (2017). *Sovittelujournalismin käsikirja*. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla: <https://sovittelujournalismi.fi/kasikirja/keskusteluttaminen>
- Haverinen, Anna (2015). Internet Ethnography: The past, the present and the future. *Ethnologia Fennica/Finnish Studies in Ethnology*, 42, 79-90.
- HE 7/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/KasitelytiedotValtiopaivaasia/Sivut/HE_7+2021.aspx

Herkman, Juha & Palonen, Emilia (tulossa). Mainstreaming Populism, Twitter and the EP elections of 2019.

Hiltunen, Ilmari; Suuronen, Alekski & Pöyhtäri, Reeta (tulossa). Journalistien painostus ja uhkailu Suomessa: yleisyys ja vaikutukset. *Media & Viestintä*.

Hiltunen, Ilmari & Suuronen, Alekski (2020). Differences based on individual- and organizational-level factors in experiences of external interference among Finnish journalists. *Journalism Practice*, 16(4), 774–796. doi: 10.1080/17512786.2020.1815558.

Hindman, Mathew; Lubin, Nathaniel & Davis, Trevor (2022). Facebook has a superuser-supremacy problem. *The Atlantic*, 10.2.2022, <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2022/02/facebook-hate-speech-misinformation-superusers/621617/>

Hine, Christine (2020). *Virtual Ethnography*. London: Sage.

Hine, Christine (2015). *Ethnography for the Internet Embedded, Embodied and Everyday*. Lontoo: Bloomsbury.

Hjort, Minna (2007). *Kirosana vai voimasana ja muita karkeita terminologisia pohdintoja*. Vaasan yliopiston käännösteorian, ammattikielten ja monikielisuuden tutkijaryhmän julkaisu, 34, 63–75.

Hokka, Jenni & Nelimarkka, Matti (2020). Affective economy of national-populist images: Investigating national and transnational online networks through visual big data. *New Media & Society*, 22(5), 770–792.

Holappa, Henrik (2016). *Minä perustin uusnatsijärjestön. Suomen Vastarintaliikkeen ex-johtajan muistelmat*. Helsinki: Into.

Honneth, Axel (1995). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: Polity Press.

Horst, Heather; Hjorth, Larissa & Tacchi, Jo (2012). Media ethnography revised: An introduction. *Media International Australia*, 145, 86–93.

Horsti, Karina (2016). Digital islamophobia: The Swedish woman as a figure of pure and dangerous whiteness. *New Media & Society*, 19(9), 1440–1457.

Huovinen, Annamari & Kettunen, Reetta (2021). Kuka auttaa vihapuheen uhria. Teoksessa Noora Kotilainen & Johanna Vuorelma (toim.), *Kun tutkija kohtaa vihaa: Asiantuntijuus, tiede ja julkisuus*. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat ja Rosebud. 205–216.

Hämäläinen, Veli-Pekka (2019). Poliisi: Vihapuhetta tutkivia poliiseja on enintään kymmenen – se ei ole syy resurssipulaan. YLE 31.8.2019, <https://yle.fi/uutiset/3-10948460>

Hämäri, Severi (2020). Sanat jotka vaientavat – miten puuttua tutkijoihin kohdistuvaan verbaaliseen väkivaltaan netissä. Teoksessa Esa Väliverronen & Kai Ekholm (toim.), *Tieteen vapaus ja tutkijan sananvapaus*. Tampere: Vastapaino. 341–354.

Hänninen, Harto (2021). Avaimia rasismiin, toiseuttamisen ja syrjinnän tunnistamiseen. YLE 17.5.2021, <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2021/05/17/avaimia-rasismiin-toiseuttamisen-ja-syrjinnan-tunnistamiseen>

Illman, Mika (2020). *Järjestelmällinen häirintä ja maalittaminen: Lainsäädännön arviointia*. Valtioneuvoston selvityksiä 3. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020120399312>

Jansson, Kaisu & Roslund, Riku (2021). Poliisi selviää rasistisista puheista yleensä varoituksella – poikkeuksellinen nauha paljastaa, miten joukko poliiseja alisti maahanmuuttajaa. YLE 8.5.2021, <https://yle.fi/uutiset/3-11896237>

Jantunen, Jarmo Harri (2018). Homot ja heterot Suomi24:ssä: analyysi digitaalisista diskursseista. *Puhe ja kieli*, 38(1), 3–22. doi: <https://doi.org/10.23997/pk.65488>

Juutinen, Marko (2021). *Viharikokset ja niiden käsittely rikosprosessissa*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021(18). Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163254>

Kaakinen, Markus; Sirola, Anu; Savolainen, Iina & Oksanen, Atte (2020). Impulsivity, internalizing symptoms, and online group behavior as determinants of online hate. *PLoS ONE*, 15(4), e0231052. doi: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0231052>

Kaakinen, Markus & Oksanen, Atte (2018). Verkkovihasta tuli Suomessa valtavirtailmiö. Koneen Säätiön Jakautuuko Suomi -blogi 24.4.2018, <https://koneensaatio.fi/tarinat-ja-julkaisut/jakautuuko-suomi-osa-10-verkkovihasta-tuli-suomessa-valtavirtailmio/>

Kaakinen, Markus (2018). *Disconnected Online: A Social Psychological Examination of Online Hate* [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Tampere: Tampere University Press.

Kaakinen, Markus; Räsänen, Pekka; Näsi, Matti; Minkkinen, Jaana; Keipi, Teo, & Oksanen, Atte (2018). Social capital and online hate production: A four country survey. *Crime, Law and Social Change*, 69(1), 25–39. doi: 10.1007/s10611-017-9764-5

Kangaspuro, Markku (2021). Vihaa herättävä Venäjän tutkimus. Teoksessa Noora Kotilainen & Johanna Vuorelma (toim.), *Kun tutkija kohtaa vihaa. Asiantuntijuus, tiede ja julkisuus*. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat ja Rosebud Books. 115–134.

Kantola, Anu & työryhmä (2022). *Kahdeksan kuplan Suomi: Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat*. Helsinki: Gaudeamus.

Karkulehto, Sanna; Saresma, Tuija; Harjunen, Hannele & Kantola, Johanna (2012). Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste. *Naistutkimus*, 25(4), 17–28.

Keipi, Teo; Näsi, Matti; Oksanen, Atte & Räsänen, Pekka (2016). *Online hate and harmful content: Cross-national perspectives*. Milton Park: Routledge.

Keskinen, Suvi; Seikkula, Minna & Mkwesha, Faith (toim.) (2021). *Rasismi, valta ja vastarinta: Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.

Kessler, Jason (2017). *Scattertext: A Browser-Based Tool for Visualizing how Corpora Differ*. Proceedings of ACL 2017, System Demonstrations, 85–90.

Kettunen, Laura & Paukkeri, Mari-Sanna (2021). *Tekoälyn hyödyntäminen vihapuheen seurannassa*. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita, 2021(15). Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163022>

Kimmel, Michael (2018). *Healing from Hate: How Young Men Get Into—and Out of—Violent Extremism*. Berkeley: University of California Press.

Kivioja, Pasi (2022). *Salaliittoteorioiden ihmemaassa. Tositarinoita ihmisistä kaninkoloissa*. Jyväskylä: Docendo.

Knuutila, Alekski & Laaksonen, Salla-Maaria (2020). Viraali vihaisuus ja tahmea nauru: tunteet ja algoritmit digitaalisessa vaalikampanjoinnissa. Julkaisussa Sami Borg, Elina Kestilä-Kekkonen & Hanna Wass (toim.), *Politiikan ilmastonmuutos: Eduskuntavaalitutkimus 2019*. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita, 2020(5), 394–418. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-838-7>

Knuutila, Alekski; Kosonen, Heidi; Saresma, Tuija; Haara, Paula & Pöyhkäri, Reeta (2019). *Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161812>

Koivukari, Kristiina & Korpisaari, Päivi (2021). Online shaming – a new challenge for criminal justice. Teoksessa Judit Bayer, Bernd Holznagel, Päivi Korpisaari & Lorna Woods (toim.), *Perspectives on Platform Regulation: Concepts and Models of Social Media Governance Across the Globe*, 473-487. Baden-Baden: Nomos. doi: <https://doi.org/10.5771/9783748929789>

Korhonen, Nita; Jauhola, Laura; Oosi Olli & Huttunen Hannu-Pekka (2016). *“Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä.” Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin*. Helsinki: Oikeusministeriö. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76633>

- Koskinen-Koivisto, Eerika; Lähdesmäki, Tuuli & Čeginskas, Viktorija (2020). Introduction: Ethnography with a twist. Teoksessa Tuuli Lähdesmäki, Eerika Koskinen-Koivisto, Viktorija Čeginskas & Aino-Kaisa Koistinen (toim.), *Challenges and Solutions in Ethnographic Research*. Lontoo & New York: Routledge, xx–xxix.
- Kotilainen, Noora & Vuorelma, Johanna (toim.) (2021a). *Kun tutkija kohtaa vihaa. Asiantuntijuus, tiede ja julkisuus*. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat ja Rosebud.
- Kotilainen, Noora & Vuorelma, Johanna (2021b). Häirityt tutkijat. Teoksessa Noora Kotilainen & Johanna Vuorelma (toim.), *Kun tutkija kohtaa vihaa. Asiantuntijuus, tiede ja julkisuus*. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat ja Rosebud. 13–34.
- Kovács, György; Alonso, Pedro & Saini, Rajkumar (2021). Challenges of hate speech detection in social media. *SN Computer Science*, 2(2), 1–15.
- Kozinets, Robert V. (2009). *Netnography: Doing Ethnographic Research Online*. Lontoo: Sage.
- L 19.12.1889/39. Rikoslaki. Säädös säädöstietopankki Finlexin sivuilla.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Lowless, Nick (toim.) (2019) *State of Hate 2019: People vs the Elite?* Lontoo: Hope not Hate.
- Luostarinen, Heikki (1989). Finnish russophobia: The story of an enemy image. *Journal of Peace Research*, 26, 123–37.
- Lähdesmäki, Tuuli, Saresma, Tuija, Hiltunen, Kaisa, Jäntti, Saara, Sääskilahti, Nina, Vallius, Antti & Ahvenjärvi, Kaisa (2016). Fluidity and flexibility of “belonging”: Uses of the concept in contemporary research. *Acta Sociologica*, 59(3), 233–247. doi:
<https://doi.org/10.1177/0001699316633099>
- Lövheim, Mia (2013). Negotiating empathic communication. *Feminist Media Studies* 13(4), 613–628.
- Ma, Alexandra & Gilbert, Ben (2019). Facebook understood how dangerous the Trump-linked data firm Cambridge Analytica could be much earlier than it previously said. Here's everything that's happened up until now. *Insider* 23.8.2019,
<https://www.businessinsider.com/cambridge-analytica-a-guide-to-the-trump-linked-data-firm-that-harvested-50-million-facebook-profiles-2018-3?r=US&IR=T>
- Malkki, Leena; Sallamaa, Daniel; Saarinen Juha & Eerola, Sami (2021). *Ekstremistinen puhe verkossa ja uutismediassa*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla:
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162949>
- Mansikka, Ossi (2019). Poliisia parodioiva Vihapuhepoliisi joutui jäähylle Twitterissä, ylläpitäjäksi esittäytyvä kirjoittaja kertoo olleensa Turun Sanomissa läpi menneen pilatekstin takana. *Helsingin Sanomat* 10.4.2019, <https://www.hs.fi/nyt/art-2000006065927.html>

- Matamoros-Fernandez, Ariadna (2017). Platformed racism: the mediation and circulation of an Australian race-based controversy on Twitter, Facebook and YouTube. *Information, Communication & Society* 20(6), 930–946. doi: 10.1080/1369118X.2017.1293130
- McDevitt, Jack; Levin, Jack & Bennett, Susan (2002). Hate crimes offenders: An expanded typology. *Journal of Social Issues*, 58(2), 303–317.
- Mogensen, Cristian & Stine Holding Rand (2020) *The Angry Internet. A Threat to Gender Equality, Democracy & Well-Being*. Centre for Digital Youth Care. https://cfdp.dk/wp-content/uploads/2020/11/CFDP_the_angry_internet_ISSUE.pdf
- Moore, Allison (2016) Shame on you: The role of shame, disgust and humiliation in media representations of 'gender'fraud' cases. *Sociological Research Online*, 21(2), 118—135. doi: <https://doi.org/10.5153/sro.3942>
- MT [Maaseudun Tulevaisuus] (2014). Petoryhmän vetäjä erotettiin vihapuheen vuoksi. *Maaseudun Tulevaisuus* 8.8.2014, <https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/uutiset/25c4e5b3-486e-5ec7-a9d2-b0d7822f64ee>
- Müller, Karsten & Schwarz, Carlo (2020a). Fanning the flames of hate: Social media and hate crime. *Journal of the European Economic Association*, 19(4), 2131–2167 doi: <https://doi.org/10.1093/jeea/jvaa045>.
- Müller, Karsten & Schwarz, Carlo (2020b). *From Hashtag to Hate Crime: Twitter and Anti-Minority Sentiment*. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3149103>
- Mäkinen, Kari & työryhmä (2019). *Sanat ovat tekoja. Vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostaminen*. Sisäministeriön julkaisuja 23.
- Määttä, Simo, Karita Suomalainen & Ulla Tuomarla (2020). Maahanmuuttovastaisen ideologian ja ryhmäidentiteetin rakentuminen Suomi24-keskustelussa. *Virittäjä*, 124(2). <https://doi.org/10.23982/vir.81931>
- NATO Strategic Communications Centre of Excellence (2021). *Abuse of Power: Coordinated Online Harassment of Finnish Government Ministers*. Saatavilla: <https://stratcomcoe.org/publications/abuse-of-power-coordinated-online-harassment-of-finnish-government-ministers/5>
- Niemi-Pynttäri, Risto (2011). Riidat verkossa ja agonismi. Niemi-Pynttärin blogi 26.4.2021, <https://rniemi.wordpress.com/2011/04/26/riidat-verkossa-ja-agonismi/>
- Nikunen, Kaarina; Hokka, Jenni & Nelimarkka, Matti (2021). Affective practice of soldiering: How sharing images is used to spread extremist and racist ethos on Soldiers of Odin Facebook site. *Television & New Media*, 22(2), 166–185.

- Nikunen, Kaarina (2015). Politics of irony as emerging sensibility of anti-immigrant debate. Teoksessa Rikke Andreassen & Kathrine Vitus (toim.), *Affectivity and Race*. Lontoo: Routledge. 21–41.
- Nokso-Koivisto, Inka (2019). *Uhrien kokemuksia viharikoksista Suomessa vuosina 2014–2018*. Helsinki: Rikosuhripäivystys RIKU ja USKOT-foorumi. Saatavilla: <https://www.riku.fi/binary/file/-/id/79/fid/2140/>.
- Noppi & Hiltunen (2018). Populistinen vastamedia eliittejä haastamassa. Teoksessa: Mari K. Niemi ja Topi Houni (toim.), *Media ja populismi: työkaluja kriittiseen journalismiin*. Tampere: Vastapaino. 236–272.
- Norocel, Ov Cristian; Saresma, Tuija; Lähdesmäki, Tuuli & Ruotsalainen, Maria (2021). Performing ‘us’ and ‘other’: Intersectional analyses of right-wing populist media. *European Journal of Cultural Studies*. doi: 10.1177/1367549420980002
- Norocel, Ov Cristian; Saresma, Tuija; Lähdesmäki, Tuuli & Ruotsalainen, Maria (2018). Discursive constructions of white nordic masculinities in right-wing populist media. *Men and Masculinities*, 23(3-4), 425–446. doi: <https://doi.org/10.1177/1097184X18780459>
- Oksanen, Atte; Celuch, Magdalena; Latikka, Rita; Oksa, Reetta & Savela, Nina (2021). Hate and harassment in academia: The rising concern of the online environment. *Higher Education*. doi: <https://doi.org/10.1007/S10734-021-00787-4>
- Paasonen, Susanna. (2011). *Carnal Resonance: Affect and Online Pornography*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Palonen, Emilia & Saresma, Tuija (2017). *Jätkät ja jytkyt. Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*. Tampere: Vastapaino.
- Parekh, Bhikhu (2012). Is there a case for banning hate speech? Teoksessa Michael Herz & Peter Molnar (toim.), *The Content and Context of Hate Speech*. Cambridge: Cambridge University Press. 37-56.
- Pariser, Eli (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. New York: Penquin Press.
- Partisaani (2021). Yhteydenotto. Partisaani, <https://www.partisaani.com/contact/>
- Paz, Maria; Montero-Díaz, Julio & Moreno-Delgado, Alicia (2020). Hate Speech: A Systematized Review. *SAGE Open*. doi: <https://doi.org/10.1177/2158244020973022>
- Pelletier-Gagnon, Jérémie; Diniz, Trujillo & Pérez, Axel (2021). Colonizing Pepe: Internet memes as cyberplaces. *Space and Culture*, 24(1), 4–18.
- Pérez-Escobar, Marta & Noguera-Vivo, José Manuel (toim.) (2022). *Hate Speech and Polarization in Participatory Society*. Milton Park: Routledge.

- Peterson, Jillian & Densley, James (2017). Cyber violence: What do we know and where do we go from here? *Aggression and Violent Behavior*, 34, 193–200. doi: <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.01.012>
- Phillips, Whitney & Milner, Ryan M. (2021). *You Are Here: A Field Guide for Navigating Polarized Speech, Conspiracy Theories and Our Polluted Media Landscape*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Phillips, Whitney (2015). *This Is Why We Can't Have Nice Things: Mapping the Relationship Between Online Trolling and Mainstream Culture*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Plan International Suomi (2020) *Free to be Online? Tyttöjen ja naisten kokemuksia verkkohäirinnästä Suomessa*. Helsinki: Plan International Suomi.
- Pohjonen, Matti & Udupa, Sahana (2017). Extreme speech online: An anthropological critique of hate speech debates. *International Journal of Communication*, 11, 1173–1191.
- Poland, Bailey (2016). *Haters: Harassment, Abuse, and Violence Online*. Dulles: Potomac Books.
- Postill, John & Pink, Sarah (2012). Social media ethnography: the digital researcher in a messy web. *Media International Australia*, 145(1), 123–134. doi: <https://doi.org/10.1177/1329878X1214500114>
- Puuronen, Vesa (2011). *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pöyhtäri, Reeta (2021). Tutkijoihin kohdistuva vihapuhe ja häirintä digitaalisen median aikakaudella. Teoksessa Noora Kotilainen & Johanna Vuorelma (toim.), *Kun tutkija kohtaa vihaa*. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat ja Rosebud Books. 79–94.
- Pöyhtäri, Reeta; Nikunen, Kaarina; Nelimarkka, Matti & Pantti, Mervi (2019). Refugee debate and networked framing in the hybrid media environment. *International Communication Gazette*, 83(1), 81–102.
- Pöyhtäri, Reeta (2015). Vihapuhe haasteena uutismedialle ja journalismille. Teoksessa Neuvonen, Riku (toim.), *Vihapuhe Suomessa*. Helsinki: Edita. 241–266.
- Pöyhtäri, Reeta, Haara, Paula & Raittila, Pentti (2013). *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere: Tampere University Press.
- Raittila, Pentti (2004). *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina: Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Tampere: Tampere University Press.
- Rauta, Jenita (2021). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2020. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 19.
- Rauta, Jenita (2020). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2019. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 16.

- Rauta, Jenita (2019). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2018. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 15.
- Rauta, Jenita (2018). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2017. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 131.
- Rauta, Jenita (2016). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulun katsauksia 12.
- Rautio, Marjatta (2022). Syyttäjä: poliisin on kestävä loukkaavaakin arvostelua – tutkinta kansanedustaja Ano Turtiaisen somekirjoituksista lopetettiin. YLE 4.1.2022, <https://yle.fi/uutiset/3-12258390>
- Rentschler, Carrie A. & Thrift, Samantha (2015). Doing feminism in the network: Networked laughter and the 'Binders Full of Women'. *Feminist Theory*, 16(3), 329–359. doi: <https://doi.org/10.1177/1464700115604136>
- Reunanen, Esa & Harju, Auli (2012). *Media iholla – Poliitiikan julkisuus kansanedustajien ja aktivistien kokemana*. Tampere: Tampere University Press.
- Riiheläinen, Rysky (2022). Janne Riiheläisen kolumni: Venäjän hyökkäys yllätti koronakieltäjät ja salaliittoteoreetikot – nyt samaa joukkoa ryhmittyy Putinin taakse. YLE 25.3.2022, <https://yle.fi/uutiset/3-12372443>
- RL. Rikoslaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
- Roberts, Colin; Innes, Martin; Williams, Matthew; Tegidga, Jasmin; Gadd, David (2013) *Understanding who commits hate crime and why they do it*. Welsh Government Social Research, 2013(38). Welsh Government.
- Rodley, Chris (2016). When memes go to war: Viral propaganda in the 2014 Gaza-Israel conflict. *Fibreculture Journal*, 27. Saatavilla: <https://twentyseven.fibreculturejournal.org/2016/03/18/fcj-200-when-memes-go-to-war-viral-propaganda-in-the-2014-gaza-israel-conflict/>
- Ronkainen, Suvi (2021). Vihan erilaiset kohtaamiset. Teoksessa Noora Kotilainen & Johanna Vuorelma (toim.), *Kun tutkija kohtaa vihaa. Asiantuntijuus, tiede ja julkisuus*. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat ja Rosebud. 99–113.
- Ruckenstein, Minna (2017). Suomi24-käyttäjäkyselyn tuloksia. Citizen Mindscapes -hankkeen verkkosivusto, <http://blogs.helsinki.fi/citizenmindscapes/2017/08/21/suomi24-kayttajakyselyn-tuloksia/>

- Ruotsalainen, Maria & Saresma, Tuija (2017). Monikulttuurisuuskeskustelu Suvivirrestä maahanmuuttajamyttiin. Teoksessa Emilia Palonen & Tuija Saresma (toim.), *Jätkät ja jytkyt: Perussuomalaiset ja populistinen retoriikka*. Tampere: Vastapaino. 151–180.
- Ruotsalainen, Maria (2017). Vihapuheen nousu julkisessa keskustelussa. Teoksessa Emilia Palonen & Tuija Saresma (toim.), *Jätkät ja jytkyt: Perussuomalaiset ja populistinen retoriikka*. Tampere: Vastapaino. 181–197.
- Räikkä, Juha (2021). *Salaliittoteorioiden filosofia: Temppelelherroista liskoihmiin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sakki, Inari & Jari Martikainen (2022a). 'Saisit hävetä, Sanna.' Suomen pääministeri naisvihan kohteena. *MustRead* 87.4.2022, https://www.mustread.fi/artikkelit/saisit-haveta-sanna-suomen-paaministeri-naisvihan-kohteena/?fbclid=IwAR01OUbTaaVvoAMJCey4-ip_7syhrVwj98AAAlfhSswoFckDpY_7FCLizf8
- Sakki, Inari & Jari Martikainen (2022b). 'Sanna, Aren't You Ashamed?' Affective-discursive practices in online misogynist discourse of Finnish prime minister Sanna Marin. *European Journal of Social Psychology*. doi: <https://doi.org/10.1002/ejsp.2827>
- Sandell, Karin (2022). *Parasiter och 'bättre folk'. Affekt i näthat mot det svenska i Finland*. Turku: Åbo Akademi.
- Saresma, Tuija & Tulonen, Urho (tulossa). Performing disgust: Affective intersections of misogyny, racism, and homophobia in radical right online discussion. Teoksessa Max Rynnänen, Heidi Kosonen & Susanne Ylönen (toim.), *Cultural Approaches to Disgust and the Visceral*. New York: Routledge.
- Saresma, Tuija & Nikunen, Kaarina (2022). Vihapuhetta on tutkittava, jotta sananvapautta voidaan puolustaa. Helsingin Sanomat 5.2.2022, Vieraskynä, <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008554905.html>
- Saresma, Tuija & Palonen, Emilia (2022). On the emergence of alt-science counterhegemony: The case of the Finns Party. Teoksessa Hande Eslen–Ziya & Alberta Giorgi (toim.), *Populism and Science in Europe*. Palgrave Studies in European Political Sociology.
- Saresma, Tuija; Karkulehto, Sanna & Varis, Piia (2021). Gendered violence online: Hate speech as an intersection of misogyny and racism. Teoksessa Marita Husso, Sanna Karkulehto, Tuija Saresma, Aarno Laitila, Jari Eilola, Heli Siltala (toim.), *Violence, Gender and Affect. Interpersonal, Institutional and Ideological Practices*. Lontoo: Palgrave Macmillan. 221–243. doi: 10.1007/978-3-030-56930-3_11

- Saresma, Tuija (2020). Vihan sfäärit: Valkoisten heteromiesten affektiivinen mobilisaatio sosiaalisessa mediassa. Teoksessa Jenni Rinne, Anna Kajander & Riina Haanpää (toim.), *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Helsinki: Ethnos. 196–243.
- Saresma, Tuija; & Tulonen, Urho (2020). Halla-ahon ahdistus ja ironia: ulossulkeva suomalaisuus ja ahdas nationalismi Scripta-blogissa. Teoksessa Elise Nykänen & Riikka Rossi (toim.), *Suomalaiset ahdistukset: Kansallinen omakuva ja kielteiset tunteet*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Joutsen: Erikoisjulkaisu 4, 141–164. doi: <https://doi.org/10.33347/jses.85310>
- Saresma, Tuija; Pöyhtäri, Reeta; Kosonen, Heidi; Haara, Paula & Knuutila, Aleksi (2020). Poliittisten toimijoiden kokemus vihapuhe sukupuolittuneena poliittisena väkivaltana. *Sukupuolentutkimus – Kvinnoforskning*, 33(4), 18–38.
- Saresma, Tuija (2018). Politics of fear and racialized rape: Intersectional reading of the Kempele rape case. Teoksessa Peter Hervik (toim.), *Racialization, Racism, and Anti-Racism in the Nordic Countries*. New York: Palgrave Macmillan. 63–91.
- Saresma, Tuija (2017). Sananvapaus, vihapuhe ja sananvastuu. Teoksessa Kari Enqvist, Ilari Hetemäki & Teija Tiilikainen (toim.), *Kaikki vapaudesta*. Helsinki: Gaudeamus. 34–50.
- Seta (2021). *Viharikokset ja vihapuhe*. Seta.fi, <https://seta.fi/ihmisoikeudet/viharikos/>
- Shifman, Limor (2014). The Cultural Logic of Photo-Based Meme Genres. *Journal of Visual Culture*, 13(3), 340–358.
- Shifman, Limor (2013). *Memes in Digital Culture*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Silvennoinen, Oula (2021). Kun historioitsija kohtaa vihaa. Teoksessa Noora Kotilainen & Johanna Vuorelma (toim.), *Kun tutkija kohtaa vihaa. Asiantuntijuus, tiede ja julkisuus*. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat ja Rosebud. 161–171.
- Simola, Raisa & Heikkinen, Kaija (2003). *Monenkirjava rasismi*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Sipola, Timo (2020). Oululaispoliitikot kertovat huonosta keskustelukulttuurista kaupunginvaltuustossa – valtuutettu: "Vallitsee pelon ja turvattomuuden ilmapiiri". YLE 1.12.2020, <https://yle.fi/uutiset/3-11672203>
- Sisäministeriö (2020). Kansallinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2019–2023. Periaatepäätös 19.12.2019. *Sisäministeriön julkaisu*, 2020(1). Helsinki: Sisäministeriö.
- Soral, Wiktor; Bilewicz, Michal & Winiewski, Mikolaj (2016). Exposure to hate speech increases prejudice through desensitization. *Aggressive behavior*, 44(2), 136–146. doi: <https://doi.org/10.1002/ab.21737>

SOU (2020). *Det demokratiska samtalet i en digital tid. Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och nathat*. Tukholma: Regeringskansliet, Kulturdepartementet. Statens Offentliga Utredningar SOU 2020(56). Saatavilla: <https://www.regeringen.se/4a8282/contentassets/ffa5b8002c4c4913b063bc5862d6fb48/det-demokratiska-samtalet-i-en-digital-tid---sa-starker-vi-motstandskraften-mot-desinformation-propaganda-och-nathat-sou-202056.pdf>

Standlee, Alecea (2017). Digital Ethnography and Youth Culture: Methodological Techniques and Ethical Dilemmas. Teoksessa Ingrid Castro, Melissa Swauger & Barent Harger (toim.), *Researching Kids and Teens: Methodological Issues, Strategies, and Innovations*. Bingley: Emerald Group Publishing 325–348.

Sumiala, Johanna & Tikka, Minttu (2020). Digital media ethnographers on the move – An unexpected proposal. *Journal of Digital Social Research*, 2(1), 39–55. doi: <https://doi.org/10.33621/jdsr.v2i1.37>

Sumiala, Johanna; Tikka, Minttu & Valaskivi, Katja (2019). 'Liveness' and Acceleration of Conflict in a Hybrid Media Event. *MEDIA, WAR AND CONFLICT*, 12(2), 202-218. doi: <https://doi.org/10.1177/1750635219846033>

Sundén, Jenny & Paasonen, Susanna (2018). Shameless hags and tolerance whores: Feminist resistance and the affective circuits of online hate. *Feminist Media Studies*, 18(4), 643–656.

Sunstein, Cas (2002). The law of group polarization. *Journal of Political Philosophy*, 10(2), 175–195. doi: [10.1111/1467-9760.00148](https://doi.org/10.1111/1467-9760.00148)

SUPO (2020) Suojelupoliisin vuosikirja. <https://vuosikirja.supo.fi/documents/62399122/66519032/Supo+Vuosikirja+2020.pdf/c30e1ebc-fa8a-e379-ed2e-d950061b5d5d/Supo+Vuosikirja+2020.pdf?t=1616408390932>; <https://vuosikirja.supo.fi/etusivu>

Särmä, Saara (2020). Underbelly: Making online hate visible. *New Perspectives*, 28(1), 128–141. doi: <https://doi.org/10.1177/2336825X20906316>

Tammisto, Teemu (2019). *Vihalla ja voimalla: Poliittinen väkivalta Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.

Thorleifsson, Catherine (2021). From cyberfascism to terrorism: On 4chan/pol/ culture and the transnational production of memetic violence. *Nations & Nationalism*, 28(1), 286–301. doi: <https://doi.org/10.1111/nana.12780>

Tiedonjulkistamisen neuvottelukunta TJNK (2015). Kysely tutkijoiden asiantuntijaroolissa saamasta palautteesta. Tulosityhteenveto. Saatavilla: https://tjnk.fi/sites/tjnk.fi/files/TJNK-kysely-palautteesta_tulosityhteenveto-22122015.pdf

Tilastokeskus (2022a). Rikos- ja pakkokeinotilasto, Rikosten uhrit ja syylliseksi epäillyt, 13a6 – Selvitettyihin rikoksiin syylliseksi epäillyt henkilöt laskentatavan, iän ja sukupuolen mukaan, 2006–2020.

Tilastokeskus (2022b). Rikos- ja pakkokeinotilasto, Rikosten uhrit ja syylliseksi epäillyt, 12ie - Rikosten asianomistajat sukupuolen, iän ja maakunnan mukaan, 2006–2020.

Tissari, Heli; Vanhatalo, Ulla & Siirainen, Mari (2017). *Vihan sanat*. Citizen Mindscapes -tutkijakollektiivi 15.11.201, <https://blogs.helsinki.fi/citizenmindscapes/2017/11/15/vihan-sanat/>

Titley, Gavan; Nikunen, Kaarina & Pantti, Mervi (2021). Shifting formations, formative infrastructures: Nationalisms and racisms in media circulation. *Television and New Media*, 22(2), 103–111.

Tuomarla, Ulla (2021) Vihapuhe ei aina ole vihaista puhetta. Teoksessa Noora Kotilainen & Johanna Vuorelma (toim.), *Kun tutkija kohtaa vihaa. Asiantuntijuus, tiede ja julkisuus*. Helsinki: Suomen Rauhanpuolustajat ja Rosebud. 195–203.

Tuominen, Tiina; Hirvonen, Maija; Ketola, Anne; Pitkäsalo, Eliisa & Iso-lahti, Nina (2016). Katsaus multimodaalisuuteen käänöstieteessä. Teoksessa Eliisa Pitkäsalo & Nina Iso-lahti (toim.), *Kääntäminen, tulkkaus ja multimodaalisuus Menetelmiä monimuotoisten viestien tutkimiseen*. Tampere: Tampereen yliopisto. 11–24.

Udupa, Sahana; Gagliardone, Iginio & Hervik, Peter (toim.) (2021). *Digital Hate. The Global Conjunction of Extreme Speech*. Bloomington: Indiana University Press.

Vaahensalo, Elina (2021). Kontekstualisointimalli sosiaalisen median lähdekritiikin avaimena. *Informaatiotutkimus*, 40(3), 110–141. doi: <https://doi.org/10.23978/inf.107897>

Vainikka, Eliisa (2020). *Prekarisaation tunnemaaisema. Vastustavat taktiikat, tunnelmat ja elämänpolitiikka verkon julkisuudessa* [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Tampere: Tampere University Press

Vainikka, Eliisa (2019). Naisvihan tunneyhteisö – Anonymisti esitettyä verkkovihaa Ylilaudan ihmissuhdekeskusteluissa. *Media & Viestintä*, 42(1). doi: <https://doi.org/10.23983/mv.80179>

Vainikka, Eliisa (2016). Avaimia nettimeemien tulkintaan: Meemit transnationaalina mediailmionä. *Lähikuva*, 2016(3), 60–77.

Vaismoradi, Mojtaba; Turunen, Hannele & Bondas, Terese (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing and Health Sciences*, 15, 398–405.

- Van Sant, Kristina; Fredheim, Rolf & Bergmanis-Koräts, Gundars (2021). *Abuse of power: coordinated online harassment of Finnish government ministers*. Riika: NATO Strategic Communications Centre of Excellence. Saatavilla: https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/publications/download/abuse_of_power_online_harassment_of_fin_ministers_16-03-2021.pdf?zoom=page-fit.
- Vaughan-Williams, Nick (2021) *Vernacular Border Security. Citizens' Narratives of Europe's 'Migration Crisis'*. Oxford: Oxford University Press.
- Vehkoo, Johanna (2022). Valheenpaljastaja: Sensuuria kaihtavasta Telegramista tuli informaatiotodan päänäyttämö – lue, mistä siellä puhutaan. YLE 20.4.2022, <https://yle.fi/aihe/a/20-10002618>
- Vehkoo, Johanna (2021a). *Oikeusjuttu*. Helsinki: Kosmos.
- Vehkoo, Johanna (2021b). Valheenpaljastaja: Internetiin on kaikessa hiljaisuudessa syntynyt Youtuben kaltainen kotimainen kanava, jossa levitetään salaliittoteorioita – tällainen on Tokentube. YLE 2.11.2021, <https://yle.fi/aihe/a/20-10001506>
- Vehkoo, Johanna (2019). *Valheenpaljastajan käsikirja*. Helsinki: Kosmos.
- Väliverronen, Esa & Ekholm, Kai (toim.) (2020) *Tieteen vapaus & tutkijan sananvapaus*. Tampere: Vastapaino.
- Väliverronen, Esa (2020). Tieteen vapauden ja tutkijan sananvapauden yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa Esa Väliverronen & Kai Ekholm (toim.), *Tieteen vapaus ja tutkijan sananvapaus*. Tampere: Vastapaino. 25–57.
- Webster, James G. (2014). *The marketplace of attention*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Westlund, Oscar (2021). Advancing research into dark participation. *Media and Communication*, 9(1), 209–214. doi: <https://doi.org/10.17645/mac.v9i1.1770>
- White, Mark H. II & Crandall, Christian (2017). Freedom of racist speech: Ego and expressive threats. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113(3), 413–429.
- Ylä-Anttila, Tuukka; Eranti, Veikko & Hardwick, Sam (2020). Going overboard: How ironic group style becomes political on an anonymous imageboard. *Social Media + Society*, 6(4). doi: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2056305120969912>
- Zych, Izabela; Kaakinen, Markus; Savolainen, Iina; Sirola, Anu; Paek, Hye-Jin & Oksanen, Atte (2021). The role of impulsivity, social relations online and offline, and compulsive Internet use in cyberaggression: A four-country study. *New Media & Society*. doi: [10.1177/14614448211009459](https://doi.org/10.1177/14614448211009459)

Liitteet

Liite 1. Tutkimuksessa käytetyt herjaussanat

Herjaus	Herjauksen sisältävien viestien määrä	Herjausta käyttäneiden nimimerkkien määrä
ryssä	135158	51994
huora	72561	39499
neekeri	57509	24660
matu	31882	16682
elintasopakolainen	28575	14989
hintti	18351	10684
lutka	9573	5989
rättipää	8346	5068
venakko	6278	3804
jutku	4909	2534
manne	4885	3451
mutakuono	4627	2836
portto	4554	2311
homppeli	3945	2801
karvakäsi	3690	2337
transu	3525	2390
kamelikuski	3058	1903
somppu	2945	1771
karvaranne	2923	1830
ählämi	2711	2022
lortto	2693	1919
läpsyttelijä	2648	1132
hinttari	2556	1506
hinuri	1847	1314

Herjaus	Herjauksen sisältävien viestien määrä	Herjausta käyttäneiden nimimerkkien määrä
vinosilmä	1386	834
musulmaani	1332	847
mokkakikkeli	1236	922
nekru	1189	853
koukkunokka	1140	799
mutiainen	998	726
lessu	966	671
ähly	918	672
nokikeppi	875	671
uskis	875	421
huara	860	594
rullahuuli	830	568
pikkupillu	604	421
pihtari	599	380
sompanssi	573	383
horatsu	423	312
kumihuuli	419	256
taatelintallaaja	401	277
lakupelle	337	249
transsu	331	242
jutsku	311	224
mokkakorva	310	189
puppelipoika	305	215
mutis	260	187
svedupelle	251	203
lakupekka	224	193
nekke	189	136

Herjaus	Herjauksen sisältävien viestien määrä	Herjausta käyttäneiden nimimerkkien määrä
fägäri	171	117
rullis	84	71
kemali	82	72
mustiainen	60	46
mokkakeppi	43	38
hurripaska	39	33
mutakeppi	37	23
tunturineekeri	16	13
riisineekeri	5	5
hurrisika	4	3
mutuainen	2	2
neekeritär	2	1
fägy	0	0
haittamuuttolainen	0	0
mutanaamu	0	0

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-298-5

ISSN PDF 2342-6799